

Din ve Hayat

TDV - İstanbul Müftülüğü Dergisi

49

2024/1446 - Yaz

Mübarek
Emanetler

Matbuatta
Nalin-i Şerif

Mübarek
Emanetler ve
siyaset

Hazret-i Peygamber'in
her zaman berekete
vesile oluşu

Has Oda ve
Hırka-i Saadet
ziyaretleri

Mukaddes Emanetler Dairesi'ndeki
Emanat-ı Mübareke

Mübarek Emanetler'in
İstanbul'a geliş
hikâyesi

Miracın
hatırası
Kadem-i Şerif

İnsan için hissiyat mühim. Hatta belki hislerimiz, hissettiklerimiz kadarız bile denilebilir. Hislerimizi zenginleştirecek, hissiyatımızı kuvvetlendirecek şeyler arayışımız da bundan.

Nitekim Süheyl Ünver'in bilhassa Mübarek Emanetler ziyareti için olmasa da, yıllar önce Topkapı Sarayı'nı gezerkenki hissiyatını yazdığı satırlarda o taş duvarlar sayesinde kendini Fatih'le berabermiş gibi hissettiğini okuruz:

“Bugün burada dolaşırken kendimi beş asır önce Fatih zamanında yaşamış bir adamın basübadelmeyinde hissettim, diyebilirim. İnsan tarihinin sentezini yapmak isterken yaşatacağı/yaşayacağı devri içinden yaşayabilirse hiçbir suretle izahı mümkün olmayan bir varlığa kavuşmuş ve geçmiş asırları içine almış olabiliyor. İşte buzhane denen bu yerden kendimi onun taşlarının konduğu zamanda ve Fatih'in gölgesi altında hissettim. Onun gölgesi üzerindeki binaların ağırlığını çeken bir tonos kubbe gibi metin ve ahenin ve ihtişam ile başımın üzerinde duruyor gibi idi. Ben orada bugünkü manaca bir sığınak da sayılabilen bu yerde kendimi Fatih'in kanadı ve gölgesi altında farzettim ve bunda hislerimin beni aldatmak istemediğine inanmak istiyorum.” (Süheyl Ünver Dosya, 00775, “Topkapı Sarayı”, 138.pdf.)

Bugün Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesi'nde muhafaza edilen Mübarek Emanetler -yaygın ifadesiyle Mukaddes Emanetler- hususen Peygamber Efendimize ait parçalar, ona olan hissiyatımızı, muhabbet ve hürmetimizi bir kez daha pekiştirmek, onun alemlere rahmet ve bereket oluşunu, bin beş yüz yıl öncesini hatırlatmak için birer vesiledir. Onun sakalı, hırkası, asası, mührü, kılıcı, ehl-i beytinin ve diğer bazı peygamberlerin hatırası başka eşyalarla birlikte İstanbul'a gelen bu emanetler asırlardan bugüne, bugünden istikbale Allah'ın yeryüzüne indirdiği bereketin başka başka veçheleridir, diye anlaşılabilir. Çünkü bereket “suyun havuzda birikerek, yükselerek durması/kararlılığı” gibi ilahî hayrın yeryüzünde devamlı olmasıdır. Elmalılı Hamdi Yazır Efendi'nin de ifade ettiği üzere, ilahî hayır dar kalıplara sokulamayacak kadar geniş, Cenab-ı Hakk'ın kâinata ve içindekilere bahşettiği bereket sınırları beş duyu ile bilinemeyecek kadar fazladır. Alemlere rahmet Efendimizin ve onunla alakalı şeylerin bereketten varestede olduğunu düşünmek ise bir bakıma bu genişliği ve fazlalığı tahdittir.

Diğer taraftan Peygamberimiz aleyhisselamın bereketinden istifade edebilmek, onun varlık sebebini, resul olarak gönderiliş sebebini kavramakla alakalı. Mesela neredeyse bir senedir Gazze'de yaşananların sebebini sadece dışımızda aramak, müslümanlar olarak nerede/nerelerde hata yaptığımızı tefekküre mani gibidir sanki. Efendimizden emanet eşyaları muhafazada göstereceğimiz sadakat ve hürmeti, onları ziyaret için tertip edeceğimiz merasimlerle gönlümüzü hoş etmeyi, onun tavsiye ve ikazlarını tutmaktan esirgediğimizde bereketin hasıl olmasını beklemek beyhude bir bekleyiş oluyor. Yine tarih boyunca vuku bulan, müslüman kalbin yumuşaklığından istifadeyle bu emanetleri kullanarak farklı farklı istismarın da Efendimiz aleyhisselamın sünnet-i seniyyesine mugayir ahlak ve tutumlar olduğunu belirtmeye hacet yok. Halbuki elimizde büyük ve mühim bir mihver var: Hazret-i Peygamber'in sünneti. O “Bizi aldatan bizden değildir.” ve “Müslümanın ferasetinden korkunuz.” buyurmuşlardır.

Bu hissiyat ve muhasebeler eşliğinde hazırlamaya çalıştığımız yeni dosyamızda Kur'an'da ve Sünnet'te bereketin, teberrüğün ne olduğunu ortaya koymakla meseleye başladık. Mübarek Emanetlerin İslam Tarihi'ndeki serencamı, Osmanlı'ya intikali, İstanbul'da muhafazası, Medine'den Fahreddin Paşa nezaretinde getirilen emanetleri anlattık. Mübarek Emanetler etrafında cereyan eden merasimleri, Hırka-i Saadet, Sakal-ı Şerif, Kadem-i Şerif ve Nalin-i Şerif'lerin mekanlarını, hatıralardaki izlerini tespit ettik. Bu vesileyle, Topkapı Sarayı'ndaki emanetlerin kitabını yazan Hilmi Aydın'la, Diyanet İslam Ansiklopedisi'nde “Hırka-i Saadet” maddesini yazan Nurhan Atasoy'la ve Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an tilavet eden Adem Turan'la sizler için görüştük.

Hazret-i Peygamber aleyhisselamın maddi-manevi emanetlerine riayet hususunda bir farkındalık vesilesi olmasını umduğumuz bu sayımızla artık sizleri başbaşa bırakabiliriz.

Yeni sayıda görüşmek üzere...

TDV-İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ

ISSN: 1308-9595

YIL: 17 SAYI: 49 Yaz 2024/1446

Dosya Konusu: **Mübarek Emanetler**

**TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSTANBUL
ŞUBESİ ADINA İMTİYAZ SAHİBİ VE
YAYIN YÖNETMENİ (SORUMLU)**

Prof. Dr. SAFİ ARPAGUŞ

**YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ ve YAYIN
KOORDİNATÖRÜ**

Huriye AKBİYİK

EDİTÖR

Fulya İBANOĞLU

fulyaibanoglu@gmail.com

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Aliye ÖTEN

Büşra Nur GÜLER

F. Hilâl FERŞATOĞLU

Mehmet YÜKSEL

Muhammet GÜNDOĞDU

Şule DÜNDAR

TASHİH

F. Hilâl FERŞATOĞLU

MALİ İŞLER SORUMLUSU

M. Fatih SÖNMEZ

TDV İstanbul Şubesi

GÖRSEL TASARIM

Fotografika

KAPAK RESMİ

Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı
Mukaddes Emanetler Koleksiyonu'na
21-389 envanter numarası ile kayıtlı
eserin fotoğrafı. Milli Saraylar
İdaresi Başkanlığı'nın yazılı izni
olmadan çoğaltılamaz, paylaşamaz,
kopyalanamaz veya üçüncü şahıslar
tarafından kullanılamaz.

GRAFİK UYGULAMA

Çelebi Şenel

Basım Tarihi: **Ağustos 2024**

WEB

istanbul.diyamet.gov.tr

YAYIN TÜRÜ

Yerel-Süreli

BASIM YERİ ve TARİHİ

TDV Yay. Matbaası

Serhat Mah. 1256. Sokak No: 11

Ostim-Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31

İDARE YERİ

İstanbul Müftülüğü Ek Binası

Molla Fenari Mah. Vezirhan Cad.

Çemberlitaş-Fatih/İSTANBUL

0212 526 16 80

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Ücretsizdir.

Bu sayıda...

4

Yusuf'un Gömleği

Prof. Dr. Safi Arpaguş

7

Hazreti Peygamber'in "Bereketi"yle
"Teberrük" Olur mu?

Şule DüNDAR

12

Bir Sevgi Tezahürü Olarak Teberrük

Dr. Merve İleri

16

Hz. Peygamber'in İslam'a Davet
Mektupları ve Mukaddes Emanetler
Dairesi'ndeki Name-i Saadetler

Dr. Öğr. Üyesi Ümit Eskin

23

Hak-i Payine Yüz Sürmek:
Nablusi'nin Kaleminden Kudüs'teki
Kadem-i Şerif

Dr. Esra Evsen Aydın

28

Mukaddes Emanetlerin Emevi
ve Abbasi Halifeleri Elinde
Siyasallaşması

Dr. Selahattin Polatoğlu

34

"Allah'ın rahmetinin eserlerine
bak..." (Rum 30/50): Ahmed Teymur
Paşa'nın Gözünden Memlük
Kahire'sindeki Âsâr-ı Şerife

Dr. Mustafa Taha Güler

- 41 Topkapı Sarayı'ndaki Mukaddes Emanetler
Ali Gözeller - Kübra Baş
- 48 Hilmi Aydın ile Mukaddes Emanetler Üzerine
- 54 Topkapı Sarayı'nda Has Oda
Dr. Tahir Güngör
- 62 Mukaddes Emanetler Dairesi'ni Tezyin Eden Hat Eserleri
Oktay Türkoğlu
- 74 Adem Turan ile Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an Tilaveti Üzerine
- 77 'Yer Altında Medfun Tüm Altın ve Gümüşe Değer' Bir Sakalın Hikayesi
Dr. Öğr. Üyesi Betül Tarakçı
- 84 Efendimizin Veysel Karani'ye Hediye Ettiği Hırka ve İstanbul'daki Makamı Hırka-i Şerif Camii
Sümeyra Güldal
- 90 Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Üç Devirde Emanat-ı Mübareke
Fulya İbanoğlu
- 95 Nurhan Atasoy ile Hırka-i Saadet Üzerine Söyleşi
- 99 Medine Müdafii Fahreddin Paşa ve "Mübarek Emanetler"
Ömer Faruk Şerifoğlu
- 111 Saltanatın İlgasından Günümüze Mukaddes Emanetler
Muhammet Gündoğdu
- 115 Kutsal Emanetlerin Matbuat Alemindeki Bir Tezahürü: Na'l-i Şerif Levhası
Prof. Dr. Filiz Dığıroğlu
- 121 Dosttan Haber Getiren Kutlu Emanetler İçin Dizilmiş Nazım İncileri
Dr. Öğr. Üyesi Kübra Yılmaz
- 127 Hatırlarda Kalan Saadet Demleri
F. Hilal Ferşatoğlu
- 133 Mukaddes Emanetler Kitaplığı
Büşra Nur Güler

Yusuf'un Gömleği

Prof. Dr. Safi Arpağuş*

*Yağmur, seni bekleyen bir taş da ben olsaydım
Dokunduğun küçük bir nakış da ben olsaydım
Sana sırlıklam bir bakış da ben olsaydım
Okşadığın bir parça kumaş da ben olsaydım
Yeryüzünde seni bir görmüş de ben olsaydım
Batılı yıkmak için kuşandığın kılıcın
Kabzasında bir dirhem gümüş de ben olsaydım*

Ne mutlu bizlere ki, XXI. asrın biz İstanbul sakinleri, on beş asır öncesinde Yemen'de yaşayan Üveys el-Karani'yle benzer bir şerefe nail olarak aynı lütfu mazharız: Özlemiyle dolu olduğumuz, iman edip çok sevdiğimiz Peygamberimizi (a.s.) göremesek de ondan bize hediye olarak emanet edilmiş iki hırkaya sahibiz. Belki Efendimizin bize doğrudan hediyesi değil ama sevk-i ilahi cihanı dolaştırıp nihayetinde İstanbul'un âgûşuna tevdi etmiş bu kutsal emanetleri. Bunlardan biri *Kasidetü'l-Bürde* şairi Kâ'b bin Züheyr'e hediye edilen ve Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethiyle Mısır'dan getirdiği Hırka-i Saadet ki; şimdi Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesi'nde başka birçok Emanat-ı Mübareke ile birlikte muhafaza ediliyor. Diğeri ise Resul-i Ekrem'in vasiyeti üzerine Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin Yemen'deki Karen köyüne giderek Veysel Karani'ye hediye ettikleri Hırka-i Şerif; Sultan I. Ahmed'in saltanatı yıllarında (1603-1617) onun isteği üzerine İstanbul'a getirilmiş, Sultan Abdülmecid'den beri de onun için inşa ettirilen Hırka-i Şerif Camii'nde bulunuyor.

Bu iki hırkanın yanı sıra Mısır Fethi'nden sonra Osmanlı'ya hilafetin birer nişanesi olarak verilen, Hz. Peygamber'e ve ashab-ı kirama izafe edilen bir kısım eşya, Lihye-i Şerif, Sancak-ı Şerif, Kâbe anahtarları, Hacerü'l-Esved mahfazası, Altınoluk, Resulullah'ın Uhud Gazvesi'nde kullandığı kılıç gibi emanetler de peyderpey İstanbul'a getirilmiştir. Tüm bunları asırlardır Emanat-ı Mübareke, yaygın ifadesiyle Mukaddes Emanetler olarak, Efendimizden (a.s.) aziz birer yadigar telakki edip İstanbul'da Topkapı Sarayı Has Oda'da birbirinden kıymetli sanat eseri mahfazalarında bütün ümmet namına saklıyoruz.

Hazreti Peygamber'in kullandığı bazı eşyanın sahabe-i kiram ve tabiin nesli tarafından onun aziz hatırasına hürmeten muhabbetle muhafaza edildiğini biliyoruz. Buhari'deki bazı rivayetlerden Efendimizin zırhı, asâsı, kılıcı, bardağı, mührü gibi kendisinden sonraki halifelerce kullanılan eşyası ile vefatından sonra saçlarının, ayakkabılarının şifa ve teberük için sahabenin bazıları tarafından yanlarında bulundurulduğunu öğreniyoruz. Yine hususen Veda Haccı sonrasında Resulullah'ın tıraş esnasında saç ve sakalından kesilen telleri muhafaza eden ashâbı da var.

"Anam babam sana feda olsun Ey Allah'ın Resûlü!" sözü ashab-ı kiramın Efendimize olan düşkünlüğü, ana babanın evladına, evladın ebeveynine, karı kocanın birbirine duyduğu muhabbetin fevkinde olan muhabbete işaret etmekteydi. Hz. Ali'ye, *"Sizin Resulullah'a olan sevginiz nasıldı?"* diye sorulduğunda *"Allah'a yemin olsun ki, o bize, mallarımızdan, çocuklarımızdan, babalarımızdan, analarımızdan, susamış kişiye soğuk sudan daha sevimli idi."* buyurmuştu.

Onların muhabbetleri, Efendimizle alakalı her hususu sevmeye, hatıralarını gözetmeye,

sevdiğini sevmeye, sevmediğini sevmemeye teşvik etmişti. Tabii onların muhabbetinin esas menbaı Cenab-ı Hak'ın sevip de seçip onu resul olarak vazifelendirmesiydi. Yani Efendimize duydukları muhabbet Allah'a olan muhabbet ve hürmetlerinin bir tezahürüydü.

Elbette Peygamber Efendimize muhabbet ve bu muhabbetin nişanesi olarak onun izinde bir hayat idame ettirmek aynı zamanda imanın gereğidir. Nitekim Cenab-ı Hak Resulullah'ın dilinden *“De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız hemen bana uyun ki Allah da sizleri sevsin ve suçlarınızı mağfiretle örtsün. Allah Gafur'dur, Rahim'dir.”* (Al-i İmran 3/31) buyurmaktadır. Muhabbet ise tanımakla başlar, tanıdıkça zihin ve gönül muhabbet duyar. Birine duyulan muhabbet arttıkça ondan gayrı şeyler onu hatırlamaya vesile olur, hatırlatacak şeyler iştihayı pekiştirir. Hele hele bizzat muhabbet duyulan kimseyle alakalı vakıa, eşya, mekan, söz hatta koku, uzağı yakına, yokluğu varlığa, özlemden mütevellit hasret ve hastalığı şifaya çevirir. Yakup aleyhisselamın evladı Yusuf'un (a.s.) hasretiyle ağlamaktan kör olan gözlerinin onun gömleğini yüzüne sürüp kokusunu içine çekmesiyle açılması (Yusuf Suresi 12/96) gibi. Müslümanların mübarek mekan ve makamlarda, Kâbe'de, Ravza-i Mutahhara'da Allah'ı ve Resulünü yad etme arzusu, bir İstanbullunun Surre Alayı buradan çıkıp Hicaz'a gitti diye Üsküdar'da kendini Harem topraklarında hissetmesi, yabancı diyarlarda minare görünce, ezan-ı Muhammedi'de müeyyed nâmını işittiklerinde gözlerinin nemlenmesi, Eyüp Sultan Hazretleri'nin türbesinde Resulullah'ı hatırlaması, Kur'an tilavetine kulak verince ya da satırlardaki o harflere, kelimelere bakınca ilahî hitaba muhatap olduğu hissiyle cûş u hurûşa gelmesi, yine Ramazan-ı Şerif'te Hırka-i Şerif'i ziyaret ederken kendini huzur-ı

Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet Dairesi'nde, Efendimiz aleyhisselamın hırkasının muhafaza edildiği altından sanduka ve onun içinde bulunduğu gümüş şebeke. Şebekenin üzerinde de, "Allahümme salli alâ Nebiyyi'r-rahme, Allahümme salli alâ Şefi'i'l-ümme, Allahümme salli alâ Kâşifi'l-gumme, Allahümme salli alâ Mugliyyü'z-zulme, Allahümme salli alâ Mevlâ'n-ni'me, Allahümme salli alâ Mu'ti'r-rahme" lafızları ve Âl-i İmran Sûresi'nden bölümler yer almaktadır. (Foto: Hilmi Aydın Arşivi)

Nebevi'de hissetmesi gibi daha pek çok şey muhabbetin, muhabbet duyulan tüm bu şeylerin üzerimizde rahmet ve bereketinin ziyadeleşmesidir. Bir "mümin" nezdinde "teberrük"ün bundan başkaca, özellikle tevhide mugayir bir manasının olduğunu düşünmek beyhude çabadır.

Buna mukabil Hazreti Peygamber'in *“Ben Kureyş'ten kuru ekmeğ yiyen bir kadının oğluyum.”* gibi mütevaziliğinden mülhem sözleri, müslümanlarca zaman zaman sadece onun sıradan bir insan olduğu manasına hasredilip, esas hususiyetleri dikkatten ve gözlerden kaçırılmıştır. Hatta ashabın yukarıda zikrettiğimiz üzere Resulullah'tan hatıra olarak ondan bazı eşyayı ya da parçayı saklama gayretleri en hafif tabirle mübalağalı görülmüş, bu tür tavır ve davranışlar bilakis davet ettiği dinin/İslam'ın ruhuna aykırı bulunmuştur. Halbuki o, "bizim gibi bir beşer" olmakla birlikte, gözümüzle görmediğimiz kulağımızla işitmediğimiz bir ilahın kendisini sevip de seçtiği ve insanlığını

Hırka-i Şerif Camii'nde muhafaza edilen Hırka-i Şerif.
(Hırka-i Şerif Vakfı Arşivi)

ezelden ebede varlık sebebini aklın almayacağı bir şekilde kendisine vahyettiği bir beşer! *“De ki, ben de sizin gibi bir insanım; ancak bana, ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor.”* (Kehf 18/110; Fussilet 41/6) Cenab-ı Hakk'ın onun hakkında bu mümeyyiz tavsifi ve hitabından sonra, bundan öte daha büyük bir “mucize” aramak boş bir çaba ve yorgunluk...

*“Muhammediün beşerun lâ ke'l-beşer
Bel hüve yâkûtun beyne'l-hacer!”*

Yani, *“Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir beşerdir; fakat diğer insanlar gibi değildir. Taşların arasında yakut ne ise, Allah Resûlü de insanlar arasında öyledir.”*

Diğer yandan Resulullah'a duyulan muhabbeti sadece onun bir takım eşyasına ya da hatırasına karşı aşırı tazim ve merasimle göstermek ne Kur'an'ın ne de Sünnet'in talep ettiği bir tutumdur. Muhabbetsiz kulluk kadar ibadetsiz muhabbet de samimiyetten uzaktır. Velhâsıl;

*“Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl,
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl?..”*

Fakat ne yazık ki zaman zaman Resulullah'ın sözleri, fiilleri kadar ondan emanet bu hatıralar da tahrif ve hıyanete mevzu olmuştur. Müslümanların halisane sevgileri bazı fırsat düşkünleri tarafından sû-i istimal edilmiş, bazen geçim kapısı, bazen kişisel menfaat ve çıkar vesilesi, bazen toplumun istenilen istikamette yönlendirilmesinde kullanılmıştır. Üzülerek müşahede etmekteyiz ki, Hazreti Peygamber'e ait olma ihtimali dahi olmayan, ona atfen uydurulan saç, sakal, takunya, ayakkabı ya da takke, tespih ve sarık gibi nesnelere kimi hainlerin ellerinde tabiri caizse “Muhammed'siz muhabbet” tacirliğine dönüştürülmektedir. Burada basiret sahibi mümine düşen öncelikle hakiki muhabbetin Resulullah'ın getirdiğine kayıtsız şartsız iman edip itaat etmekle mümkün olabileceğinin idrakinde olmaktır. *“Mü'minin ferasetinden sakınınız; çünkü o Allah'ın nuruyla bakar!”* düstûr-i nebevisi mucibince feraset ve basiret sahibi olmaktır. Bu tür menfaat ağlarından uzak durmak, *“Mü'min bir delikten iki defa ısırılmaz.”* ikazına kulak vermek şiarımız olmalıdır.

Din ve Hayat dergimizin bu sayısında meselenin dinî ve tarihî veçhelerini ele alıyoruz. Allah Resulü'ne muhabbet ve bağlılığımıza vesile olan, “Yusuf'un gömleği” misali gönüllerimizdeki bu muhabbete mani olan perdeleri kaldıracak Sevgili Efendimizin kokusunu ve hatırasını taşıyan bu mübarek emanetlere layık olabilmeyi ve sahip çıkabilmeyi Hafıyyü'l-eltâf'ın eltâf-ı İlâhiyesinden niyaz ederiz.

NOT

* İstanbul Müftüsü.

Hazreti Peygamber'in “Bereketi”yle “Teberrük” Olur mu?

Şule Dünder*

Hazreti Peygamber'in vücudundan bir parça olarak Sakal-ı Şerif ile Hırka-i Saadet gibi kullandıkları bazı eşyalardan bugüne kalabilenler “Mukaddes Emanetler” diye tabir edilmektedir. Bu yazıda, bu isimlendirmenin, Peygamberimizle ya da onun vücudundan bir parçayla teberrükün Kur'an cephesinden bakıldığında yerinde olup olmadığı, ne türden manaları ihtiva ettiği/ edebileceği gibi bazı sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Hazreti Peygamber söz konusu olunca mübarek ve mukaddesin esas itibarıyla rahmetin, hayrın menbaı Allah'tan bizzat kendisine verilmesi sebebiyle sürekli bir bereket kaynağı olduğu, bu bereketten istifadenin ise ona sonsuz muhabbet ve ittibadan neşet edeceği vurgulanmaya çalışılacaktır. Ayetler muvacehesinde “mukaddes” emanetlerden kastın “mübarek” emanetler olduğu nitekim tarih boyunca Resulullah'tan bugüne intikal eden bu hatıralara “Emanat-ı Mübareke” de denildiği hususu gözetilerek ondan birer parça olmaları, ona duyulan muhabbet ve aziz hatirasına hürmet sebebiyle bu mübarek emanetlerin “teberrük”e yani dün olduğu gibi bugün de rahmet ve berekete vesile olabileceğine değinilecektir.

*Mukaddes*¹ kelimesi Arapça temizlik, paklık manasına gelen “kuds”den türetilmiş ve

“kendisine kutsallık nispet edilmiş” demektir. *Kutsal* ise umumiyetle “yaratılmışlık özelliklerinden ve mahiyetinin idrak edilmesinden münezzehe oluş manasında Allah'a izafe edilen bir kavram” olarak açıklanmıştır. Din bilimleri formasyonu bakımından bir varlığa kutsallık atfedebilmek için ilahî gücün onunla temas halinde olması esastır. İslam nokta-i nazarından ise bütün kutsallar değerlerini mutlak kutsal olan Allah'tan alırlar. Bizatihi mukaddes olan Kadir-i Mutlak Allah'tır. Mümini dinin umdelerine bağlayan ve dinî yaşantıda devamlılığı sağlayan temel duygu kutsalla irtibatıdır. Çünkü insan fitratında bozulmaya, ihlale, tecavüze, eksikliğe maruz kalmayan bir gerçekliğe (kutsal) karşı sürekli bir yöneliş vardır. Bu nedenle kutsal kavramı özü itibarı ile aşkınlık fikriyle bağlantılıdır ancak “akıl ve idrakin sınırlarını aşan” manasının yanı sıra “hürmette bulunulan” anlamına da gelmektedir.

Nitekim kutsalın aşkınlık ve ubudiyete mevzu olması bakımından, Resulullah'tan hatıra söz konusu emanetlerin kutsallığından bahsetmek sakıncalı görülmüşken aslında başka pek çok kelime gibi -kelimeler de yaşayan, organik yapılar oldukları için- *kutsal* da zaman içinde farklı muhtevalar kazanmış “çok hürmet gösterilen” manasında da kullanılmıştır. Esasında Kur'an-ı Kerim'de Allah'tan başka kutsal/mukaddes sıfatıyla anılan mekan ve varlıklardan bahsedilirken bunların “manevi kirlerden temizlenmiş, şirke hiç bulaşmamış, üzerinde Allah'tan başkasına tapılmamış, meyveli-bereketli” olduklarına işaret vardır. Bu minval üzere Hz. Musa'nın mukaddes bir vadide bulunduğu kendisine bildirildiği (Taha 20/12; Naziat 79/16); Hz. Musa'nın kavmine hitaben arz-ı mukaddese girmelerini söylediği (Maide 5/21); genellikle Cibril diye anlaşılan “ruhulkudüs” tabirinin Hz. İsa'yı destekleyen bir unsur ve Kur'an'ı Allah'tan alıp getiren varlık olarak anlatıldığı (Bakara 2/87, 253; Maide 5/110; Nahl 16/102) ayetleri, müfessirler bu manalar çerçevesinde izah etmiştir. Dolayısıyla tevhid inancına sahip bir kimse Allah'tan başka bir şeyi tavsif ederken “mukaddes” dediğinde elbette o şeye ubudiyeti ve o şeyin noksan sıfatlardan münezzeheliğini kastetmemekte, daha çok

“mübarek” kelimesiyle benzer manalara telmihte bulunmaktadır.

*Mübarek*² kelimesi ise “devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi” manasını taşıyan “bürük”ten türeyip “iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arz edişi” şeklinde açıklanmış, söz konusu şey maddi ise mevcudiyetini sürdürmek yani tükenmemek anlamında *bolluk*, manevi ise yine aynı anlamda *saadet* kelimeleriyle ifade edilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de mesela canlıların rızkını sağlayan yeryüzü (Araf 7/137); gökten inen su (Kaf 50/9); zeytin ağacı (Nur 24/35); feyiz kaynağı Kur’an (En’am 6/92); Kur’an’ın indiği gece (Duhan 44/3); Hz. Peygamber’in bir gece, kendisine bazı ayetleri göstermek üzere Cenab-ı Hak tarafından Mescid-i Haram’dan çevresi mukaddes kılınan Mescid-i Aksa’ya götürüldüğü (İsra 17/1); Kâbe (Al-i İmran 3/96); Tur ve Mescid-i Aksa’nın çevresi, Hz. Nuh’un gemisinin karaya oturduğu yer gibi başka bazı şehirler (Kasas 28/30; İsra 17/1; Mü’minun 23/29; Enbiya 21/71, 81; Sebe 34/18); Hz. İbrahim, İshak, Musa ve İsa (Saffat 37/113; Meryem 19/31; Neml 27/8) *mübarek* olarak tavsif edilmiştir. Hud Suresi 73. ayette de Hz. İbrahim’in karısının (Sare) yaşlı olduğu halde Allah’ın lütfuyla çocuk doğurabilmesi *berekat* olarak değerlendirilmiştir. Tüm bunlara *mübareklik* vasfının verilmesi bunlardaki rahmetin, hayrın bitmeyeceği, onların üzerine adeta bitişik bir hal olduğu her vesileyle bunlardan iyiliğin, mutluluğun sadır olacağıyla alakalıdır.

Görüldüğü üzere kutsalın bir parçasını oluşturan bereket maddi-manevi hayırların devamlılığını ve saadeti getiren bir değer olarak Allah’ın kullarına lütfudur. Bereketlilik ve kutsiyet dinden beslenir ayrıca peygamberlerin işaretiyle de ortaya çıkabilir. Bu durum, peygamberlerin Allah’la insan arasındaki daimi irtibatı sağlayan manevi iklim halkasının ilk kısmı olmaları dolayısıyla anlaşılabilir bir durumdur. Herhangi bir varlık Yüce Allah’a ne kadar yakın olursa, o derece O’ndan mükemmellik alır, kutsala ve kutsiliğe yaklaşır. Allah, peygamberleri insanlar arasından seçmiş, onları en üstün evsafa yaratmıştır. Fakat onların kutsal addedilip, Allah’ın kulu olma özelliklerinden arındırılarak ruhani

varlıklar sayılmalarını yasaklamış, büsbütün sıradanlaştırılmalarını da kabul etmemiştir. Zira onlar Allah’tan vahiy almışlar ve bu makama ihtiyarları olmadan bizzat Cenabı Hakk’ın seçmesiyle getirilmişlerdir.

Müslümanların tarihine bakıldığında ilk kurucu neslin, Rabb’inin övgüsüne mazhar³, üsve-i hasene olarak tavsif edilen⁴ Hz. Peygamber’in bütün tutumlarını benimseyip uygulamaya çalışmaları hiç şüphesiz Hz. Peygamber’in Kur’an’a bağlılığından, bizzat hayatını Kur’an’a göre tanzim eden bir rehber olmasından kaynaklanmaktadır. Allah’ın onu kullarına rahmet ve hidayet önderi olarak göndermesi dahi bizatihi bereketdir.⁵ Bu nedenle bereketi bir tür mucize olarak değerlendirmek onun inanç ve ahlakla bağıni ihmal etmek, önceki ve sonraki adımları gözden kaçırmak, meseleyi nakıs anlamak demektir. Bereketin kimi zaman gizlenen kimi zaman görünür olup hayrette bırakan bir tarafı olmakla birlikte asıl önemli şey, onu şaşkınlıkla izlemekten öte hayata dahil edebilmektir. Hz. Peygamber’in yürüyen bir bereket kaynağı olduğunu fark etmekle birlikte sahabe ve onu takip eden sonraki kuşaklar, Kur’an’ı ve sünneti hayatlarına tatbik için özel bir gayreti kuşanmayı, gökten ve yerden bereket kapılarının açılması için inançlarının gereği gibi hareket etmeyi ihmal etmemişlerdir.⁶

Bu bağlamda Kur’an bereketi elde etmeyi onun gerçek sahibi olan yüce yaratıcı ile anlamlı bir ilişki kurabilmeye bağlamaktadır.⁷ Mesela Yahudilerin Kur’an’ı inkar ederkenki tutumlarının anlatıldığı “*Onlara Allah katından ellerindeki (Tevrat) doğrulayan bir kitap gelince, daha önce kafirlere karşı zafer isterlerken işte şimdi bilip tanıdıkları (Kur’an) kendilerine gelince onu inkar ettiler. Allah’ın laneti böyle inkarcıdır.*”⁸ ayetinin tefsir kaynaklarında geçen rivayetlerinde, Yahudilerin, “*Allahum! Göndereceğin peygamber hürmetine bize zafer ver!*” şeklinde dua ettikleri fakat sözü edilen peygamber kendi arzu ve istekleri çizgisinde gelmeyince onu inkar ettikleri belirtilmektedir. Özellikle İbn Abbas’tan gelen tefsir rivayetlerinde Yahudilerin, müşriklerle savaşlarında: “*Allahum! Ahir zamanda bize çıkaracağını vaad ettiğin*

ümme peygamberin Muhammed'in hakkı için senden onlara karşı bize yardım etmeni istiyoruz." "Geleceği vaad edilen peygamber ve dini ile dinimize zafer nasip et." dualarının zikredildiği görülür.⁹

Buna mukabil "Biz her bir peygamberi, Allah'ın izniyle, ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı."¹⁰ ayetini İbn Kesir (ö. 774/1372) tefsir ederken zikrettiği kıssada Peygamber'in (s.a.v.) kabri yanında oturan Utbe adlı kişinin bir bedevi ile diyalogunu anlatır. Bedevinin "Selam sana Ya Resulallah! Ben Allah Teala'nın, 'Eğer onlar kendilerine kötülük ettiklerinde sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileselerdi, peygamber de onlar için mağfiret dileseydi, elbette Allah'ı ziyadesiyle affedici ve esirgeyici bulurlardı' (Nisa 4/64) buyurduğunu işittim. İşte günahlarımdan tevbe edip mağfiret dileyerek ve benim için Rabbime şefaatte bulunmanı isteyerek sana geldim", diyerek bir şiir okuyup oradan ayrıldığını o esnada kendisini bir uyku bastığını ve rüyasında Peygamber'i (s.a.v.) gördüğünü Resulullah'ın kendisine, "Ey Utbe bedeviye yetişi ve Allah'ın onu bağışladığını kendisine müjdele!" buyurduğunu anlatır.¹¹

Yine "Allah'tan kullarına resul ve elçi olan kişi "(...) Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir (kalplerini yatıştırır). Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir."¹² emri gereğince müminin mümin için duası ferahlama vesilesidir. Hususen Peygamber Aleyhisselam'dan da Allah'ın elçisi olması nedeniyle müminlerin dua istemeleri yasak değildir. Bilhassa onun yapacağı dua, mümin kalplerin huzur ve sükun bulmasına neden olur. Şüphesiz ki bu istisna Peygamber Efendimize çok büyük bir şan ve yetki verildiğini de gösterir.¹³ Bu nedenle Allah Resulü'nün tasarruflarına bir örnek olmak üzere, Huneyn Seferi dönüşü yaşanan bir hadiseyi zikretmek yerinde olacaktır. Daha sonra Hz. Peygamber'in müezzinlerinin arasına giren ve henüz İslam'ı kabul etmemiş olan

Fahreddin Paşa'nın objektifinden Mescid-i Nebevi, IRCICA Koleksiyonu.

Ebu Mahzure yolun bir yerinde Resulullah'ın müezzini, namaz için ezan okumaya başlayınca arkadaşlarıyla birlikte yüksek sesle müezzinin dediklerini tekrarlar ve onu taklit ederek alaya alır. Resulullah onları duyup yanına çağırır ve "Yüksek sesini duyduğum hanginizdi?" diye sorar. Ebu Mahzure'nin fail olduğu anlaşılınca Hz. Peygamber ona, "Kalk, ezan oku." der. Öfke ve kızgınlığın eşlik ettiği duygu haliyle Resulullah'ın önünde ayağa kalkar ve Hz. Peygamber'in ezan kelimelerini ona bizzat öğretmesi ile ezanı okur. Hz. Peygamber daha sonra içinde bir miktar gümüş bulunan bir keseyi kendisine verir, elini alnına koyar, yüzüne sürer ve göğsünden karnına kadar sıvazlar. Nihayet Resulullah, "Allah bunu senin için mübarek eylesin ve bereket senin üzerinden eksik olmasın." diye dua eder. Bu olayın ardından müslüman olan Ebu Mahzure heyecanla atılır ve "Ey Allah'ın Resulü! Mekke'de ezan okumam için izin ver" der. Resulullah tarafından isteği kabul edilen Ebu Mahzure'nin kalbinde öfke ve nefretten eser kalmaz, üstelik Resulullah'ın elinin değdiği perçemindeki saçları ne tıraş eder ne de ayırır.¹⁴ Ayetin bir tefsiri olarak zikrettiğimiz hadiseye Resulullah'ın duasıyla kalbi sükun bulan birçok sahabe örneği daha eklenebilir ki bunlardan birisi de Hz. Ali'nin genç yaşta Yemen'e kadı olarak görevlendirildiği zaman yaşadıklarını anlatan rivayettir. Genç ve tecrübesiz oluşunu gerekçe

göstererek ilk başta görevlendirilmede çekingen davranan Hz. Ali'nin göğsüne Allah Resulü, mübarek elini vurmuş ve *"Allah'ım, bunun kalbine hidayet ver ve diline sebat ver!"* buyurarak duasıyla onu cesaretlendirmiş ve ona bir davada nasıl hüküm vermesi gerektiğini anlatmıştır. Hz. Ali'nin, "Bundan sonra iki kişi arasında hüküm verme konusunda hiç tereddüt etmedim." demesi bir diğer dua ile teberrük örneği olarak görülebilir.¹⁵ Yine Cabir b. Abdullah'ın Hz. Peygamber'e gelerek babasının Uhud savaşında vefatı üzerine arkasında yüklü miktarda borç bıraktığını ve ödemekte zorlandığını söylemesi üzerine Resulullah'ın hurma harmanının üzerine oturarak dua etmesi Cabir'in bütün ödemeleri bittiğinde ürününün hiç eksilmemiş gibi olması¹⁶ Abdullah b. Hişam'a çocukluğunda ettiği bereketli kazanç duasının tesirini bilen ashabın, alışverişlerinde onunla ortak olmak için ricada bulunmaları, ashabın Hz. Peygamber'in duası ile nasıl teberrük ettiklerinin başka türlü örnekleridir.¹⁷

*"Yemin olsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür, müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur."*¹⁸ ayetinin tefsirinde zikredilen bir hadise teberrüğün sahabenin hayatındaki açık örneklerdendir. Nitekim Allah Resulü'nün, babası Uhud'da şehit olan Beşir'i baba şefkati ile kucaklayıp *"Baban şehit oldu. Allah ona rahmet etsin."* sözleriyle onu ağlarken teselli etmiş, eliyle saçlarını okşamış, kucaklayıp, bağrına basmıştır. Allah Resulü'nün bu ilgi ve duası vesilesiyle Beşir'in dilindeki kekemelik geçivermiş, Beşir yaşlanıp da saçları ağardığı zaman Allah Resulü'nün o gün mübarek elinin değdiği kısımların hâlâ siyah olduğu da rivayetlerde nakledilmiştir.¹⁹

*"De ki: "Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*²⁰ ayetinin anlamının bizzat Hz. Peygamber tarafından sahabeye salık verildiğini aktaran şu rivayet sevginin tezahür biçimini Resulullah'ın dilinden anlatması açısından da önemi haizdir: Hz. Peygamber (s.a.v) bir defasında suya elini daldırıp abdest almış,

ardından oradaki sahabiler onu izleyip aynısını yapmış ve sonra o sudan yudumladıklarında Resulullah'ın, *"Sizi bunu yapmaya sevk eden şey nedir?"* sorusuna muhatap olmuşlardır. Sahabilerin, "Allah ve Resulünün sevgisi." demeleri üzerine Resulullah'ın *"Eğer Allah ve Resulü'nün de sizi sevmesini istiyorsanız size bir şey emanet edildiğinde ona riayet edin, konuştuğunuz zaman doğru söyleyin ve komşularınızla iyi geçinin."*²¹ buyurması sevgi söz konusu olduğunda hâl dilinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Bağlılıklarını amelleriyle, mallarıyla ve gerektiğinde canlarıyla ortaya koyan ashabın Hz. Peygamber'e düşkünlüğü, esasında Hz. Peygamber'in onlara düşkün olmasıyla çok yakından ilişkilidir. Çünkü denildiğine göre muhabbet yukarıdan aşağı iner. İbn Kesir de bu ayeti Hz. Aişe'den gelen "Din, sevgi ve öfkeden başka bir şey değildir." rivayeti ile tefsir ederken bütün bu sevmeye-sevilmeye ameliyesinin Hz. Peygamber'in peygamberliğinin bereketi olduğunu vurgular.²²

*"Allah ve melekler Peygamber'e salat ediyorlar; ey iman edenler, siz de ona salat ve selam okuyun."*²³ ayeti sahabenin dünyasında, selamın yapılma biçimini anladıkları halde salatın ne olduğunu bilmemekten kaynaklı tedirgin bir soruya dönüşmüştü. Taberi bu ayeti tefsir ederken sevginin bir başka boyutu olan "salat etme" fiilinin Allah Teala ve meleklerin salatını içeren kısmını teberrükte bulunma olarak ifade eder. Bunu ise İbn Abbas'ın "yusallune" fiilini "yuberrikune ale'n-nebiyyi" olarak tefsir etmesine dayandırır.²⁴ Maturidi ise ayetteki ikinci kısım olan "müminlerin salatını" Resulullah'ın namazların oturushlarında okunan "salavat-ı şerife"yi öğrettiği rivayetlere²⁵ dayanarak açıklarken, "Muhammed'e bereket et" duasını devamlı bir şekilde artan ve gelişen her türlü hayır olarak tanımlar.²⁶

Sonuç olarak, Peygamber Efendimize hürmet, muhabbet, hatırasını yaşatma gayesi olarak görebileceğimiz ona ait bir eşyayı koruyup saklamaya çalışmak anlık bir heyecan ve duygusallıktan öte, bir huzur kaynağıdır. Örneğin Resulullah'a henüz hediye edilmiş bir hırkayı ondan isteme cesaretini gösteren ve

bu yüzden de sahabeden tepki alan bir diğer sahabe, o kıyafeti giymek için değil, öldüğünde cesedine kefen olsun diye Resulullah'tan istediğini söylemişti.²⁷ Sahabe bütün bunları yaparken ne Resulullah'ın şahsını ve eşyalarını kutsallaştırmış ne de sakladıkları bu hatıralardan medet ummuşlardı. Tabiiinden Sabit b. Eslem el-Bünani, Enes b. Malik'in eline Resulullah'ın elinin dokunduğunu duyunca o eli öpmek için harekete geçmişti.²⁸ Hz. Peygamber'e duyulan bu hürmeti²⁹ sahabe sonrası kuşaklar da bir ahlak olarak devralmışlardır. Bu ahlak sadece sünnetini fiili olarak yaşama gayretini değil, ona ait ve onunla ilgili maddi ve manevi her türlü eşyaya muhabbeti, muhafaza etme iştiağını da beraberinde getirmiştir. Çünkü sahabenin arasında Resulullah "yürüyen vahiy"dir. İlahi olanla temas eden sadece ruhu değil aynı zamanda bedenidir. Onun bu özellikleri sayesinde onu çok seven bazı sahabiler³⁰ vücudundan ve eşyasından bir parçanın kendilerine fayda sağlayacağına inanıyorlardı.³¹ Dolayısıyla sahabenin bir kısmının kendi idrak seviyeleri, şahsiyet özellikleri muvacehesinde yaptıkları teberrük Allah'ın vereceği berekete Resulullah'ı vesile kılma hâlidir.³² Bugün ise artık aramızda maddi varlığı bulunmamakla birlikte kendisinden bir parça, bir hatıra sayılacak şeyleri onu hatırlatmaları sebebiyle teveccüh etmek de Allah'ın izniyle niyetin samimiyetine binaen rahmet, bereket sebebidir. İnsanlar içerisinde kutsala en yakın olanlar arasında öncelikle peygamberlerin gelmesi dolayısıyla Hz. Peygamber'den sadır olan aklın ölçüleri dışına taşan, izahı mümkün olmayan hadiseler, mucize ve hasais kabilinden düşünülmesi, sahabenin bazısının teberrükü de Peygamber'e olan sevgi ve bağlılıklarının mantık ötesi bir tezahürü olarak telakki edilmelidir.

NOTLAR

- * Üsküdar Müftülüğü, Vaiz.
1 Mukaddes-kudsiyet kelimesinin geniş izahı için şu çalışmalara bakılabilir: Rağib el-İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Seyyid Geylani, ts., 396; Kürşat Demirci, "Kutsiyet", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 26: 495-496; Günay Haral, "İslamda Kutsiyet", *DİA*, 26: 497; Ahmet Güç, "Kur'an'da Kutsallık Anlayışı", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,

- 9, (2000): 1-5; Ömer Faruk Yavuz "Kur'an'da Kutsal Mekan, Zaman ve Eşya Kavramlarının Sembolik Değeri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2, 385-403; Engin Esen, "Kur'an-ı Kerim'de Kudsîyet ve Kudsî Lafızlar", (Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, 2018), 33-34.
2 Günay Tümer, "Bereket", *DİA*, 5: 487-489.
3 İsra 17/79.
4 Ahzab 33/21.
5 Enbiya 21/107, Tevbe 9/3.
6 Araf 7/96; Aynur Uraler, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, (İzmir: Işık Yayınları, 2004), 395, Huriye Martı, "Kur'an ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2008): 89-92.
7 Martı, "Kur'an ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu", 89.
8 Bakara, 2/89.
9 Bakara 2/146, Araf 7/157; İbn Cerir et-Taberi, *Camiu'l-Beyan li Ahkami'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin, ts., I, 94-95; II, 236, 237; Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturidi, *Tevilatü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), I, 202-203; Ebu'l-Fida İbn Kesir, *Tefsiru İbn-i Kesir*, (Riyad: Daru's-Salam, ts.), I, 85-86; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam ve dğr., (İstanbul: Azim Dağıtım, ts.), I, 347,407; Muhammed Ali Sabuni, *Safvetü't-Tefasir*, (Beyrut: Daru'l-Kur'an-ı Kerim, 1981), I, 77-78.
10 Nisa 2/ 64.
11 İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2008), IV, 1751.
12 Tevbe 9/103.
13 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 386.
14 Ebu Davud, "Salat", 28.
15 İbn Mace, "Ahkam", 1 Ebu Davud, "Kadâ", 6.
16 Buhari, "İstikraz", 18; "Meğazi", 18; "Vesaya", 36.
17 Buhari, "Deavat", 31, "Şirket", 13.
18 Tevbe 9/128.
19 İbn Hacer el-Askalani, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*, thk., Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud ve Ali Muhammed, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415), I, 433-434; İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, thk. Muhibbu'd-Din Ebu Said Ömer b. Garama, (Daru'l-Fikr, 1995), X, 300.
20 Ali İmran 2/31.
21 Taberani, *Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Ebu Muaz Tarık b. Avz- Ebu'l-Fazl Abdu'l Muhsin b. İbrahim, (Kahire: Daru'l-Haremeyn, 1995), VI, 320.
22 İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, IV, 1229.
23 Ahzab 33/56.
24 Taberi, *Camiu'l-Beyan li Ahkami'l-Kur'an*, XIX, 174-177.
25 Buhari, "Tefsir", 33/10
26 Maturidi, *Tevilatü'l-Kur'an*, XI, 425-426.
27 Buhari, "Büyü", 31
28 Darimi, "Mukaddime", 8.
29 *Hadislerle İslam*, Komisyon, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), VI, 442.
30 Tirmizi, "Edeb", 13.
31 İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 324, 329-330.
32 Ebu'l-Berekat en-Nesefi, *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Tevil*, çev. Şerafettin Şenaslan ve Ömer F. Haznedaroğlu, (İstanbul: Ravza Yayınları, ts), X, 512.

Bir Sevgi Tezahürü Olarak Teberrük

Dr. Merve İleri*

Tüm insanlara gönderilen son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) risaletinden itibaren müslümanlar tarafından en çok sevilen insan olmuştur. Yaşadığı dönemden günümüze kadar değişmeden devam eden bu durumun kıyamete kadar da süreceğine şüphe yoktur.

Resulullah ile görüşme şerefine nail olmuş ashab-ı kiram sadece ibadetle ilgili konularda değil sosyal hayatlarında da onu örnek almışlar, onun gibi yaşamaya çalışmışlardır. Hz. Peygamber'e olan sevgilerini sözle ve fiilleriyle her fırsatta gösterme çabasına girmişlerdir. "Anam babam sana feda olsun Ya Resulallah" cümlesi bu sevginin bir ifadesi olarak dudaklarından sıkça dökülmüştür.

Arapça ب-ر-ك kökünden türeyen teberrük kelimesi istilahta uğur saymak, bir şeyden ya da birisinden bereket beklemek, onu vesile ederek bereketine ulaşmak, nail olmak anlamına gelmektedir.¹ Dilimizde bereket ve mübarek kelimeleri de bu kökten türemiş olup benzer manalarda kullanılmaktadır.

Esasında teberrük düşüncesinin geçmişi en eski topluluklara dayanmaktadır. O zamandan günümüze kadar dini veya siyasi liderlerin yaratıcı tarafından bahşedilmiş bir güç ve berekete sahip olduğuna inanılmıştır. Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta peygamberler ve dini bakımdan önemli kişilere ait kemik parçalarının, onların

dokunup kullandığına inanılan eşyaların, dini metinler ve onların saklandığı kutuların, bunun yanında bazı zaman ve mekanların bereketine inanılmaktadır.² Cahiliye dönemi insanları ise Allah'ın evi olarak görüp kutsal kabul ettikleri Kabe'den aldıkları taşların, Allah ile birlikte taptıkları putların ve onlara sunulan yiyeceklerin, Hacerü'l- Esved'in, zemzemin ve büyücülerin mübarek olduğuna inanırlardı.³

Müslümanlar nezdinde Allah Teala bereketin sahibi olduğu ve bütün bereketler kendisinde toplandığı için⁴ onunla bağlantılı her şeyin berekete haiz olduğu kabul edilmiş ve onlara sahip olarak bereketlerinden faydalanmak murat edilmiştir. Bu bağlamda, besmele çekmek, Kur'an-ı Kerim okumak, Allah'ın isimleri ile dua etmek⁵ gibi uygulamalar müslüman alimler tarafından teberrüken yapılan davranışlar olarak değerlendirilmiştir.

"And olsun, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Resülü'nde güzel bir örnek vardır." (Ahzab 33/21) ayeti ile Hz. Peygamber'in sünnetine uymak konusunda teşvik edilen müslümanlar, *"Allah ve melekler peygambere salat ediyorlar. Ey iman edenler, siz de ona salat ve selam okuyun."* (Ahzab 33/56) ayeti ile Allah'ın selam, rahmet ve bereketine mazhar olduğuna inandıkları Resulullah'ın sünnet olmayan davranışlarında bile onu taklit etmeye gayret etmişler, böylece berekete nail olacaklarına inanmışlardır.

Hz. Peygamber'in yolculuklarda durakladığı yerlerde durmak, namaz kıldığı yerde namaz kılmak, yiyip içtiği kaplarda onun izlerini takip etmek gibi davranışlar sahabenin Resulullah'a duyduğu sevgisini gösterme ve bereketinin bulaştığına inandıkları şeylerden faydalanma gayretlerinin birer tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Nitekim fakihler de ibadet nevinden olsun yahut olmasın Resulullah'a uymak ve bereketini ummak amacıyla yapılan davranışların caiz ve sevap kazanmaya vesile olduğunu söylemişlerdir.⁶

Ashab-ı kiram, ondan öğrendikleri İslam hakikatlerini benimseyip sahip çıktıkları gibi ondan hatıra kalan eşyalara büyük değer vermiş,

onları saklamış ve günümüze intikaline vesile olmuşlardır. Bu emanetler miras ve hediye yoluyla nesilden nesile geçerken halifelerin onları bir arada tutma çabası eserlerin önemli bir miktarının bize ulaşmasında rol oynamıştır.

Resulullah'ın fiillerini olduğu gibi uygulama konusunda diğerlerine göre daha hassas davrananların başında Abdullah b. Ömer (ö. 73/ 692) gelmektedir. O, Hz. Peygamber'in deve üzerindeki bir yolculuğunda yanında bulunmuş ve onun bir mevkide herhangi bir sebepten ötürü devesini bulunduğu yerin etrafında döndürdüğüne şahit olmuştur. Yıllar sonra aynı mevkiye devesiyle geldiğinde sırf Hz.

Peygamber'e uymak amacıyla devesini kendi etrafında döndürmüş, sebebini soranlara "Resulullah'ı böyle yaparken gördüğüm için yaptım." demiştir.

Birkaç kişiye yetecek kadar az miktarda yiyeceğin Resulullah'ın duası ve ellerini sürmesi ile orada bulunan bütün müslümanlara yetmesi⁷, içinde az miktarda su bulunan bir bardağa Hz. Peygamber'in elini sokmasıyla parmaklarının arasında fokurdayan bir kaynağa dönüşmesi⁸ ve buna benzer pek çok olaya şahit olmaları sahabeyi Resulullah'ın bereketinden faydalanmaya sevk eden önemli hususlardan olmalıdır.

Hz. Peygamber'in dokunduğu yerlere bereketinin bulaştığını düşünen bazı sahabiler Resulullah'tan evlerinde namaz kıldırmasını rica etmiş⁹ böylece kendisi de mescide gelemediği zamanlarda burayı namazgah edinmiştir. Kimileri de sabah namazından sonra hizmetçilerini birer kova su ile Resulullah'a göndererek ondan elini kovaya sokmasını istemiş, böylelikle bereketlendiğine inandıkları suyu kullanmışlardır. Hz. Peygamber havanın/suyun sıcak ya da soğuk olmasına bakmaksızın ashabının bu isteklerini yerine getirmiştir.¹⁰

Sahabiler Resulullah'ın dokunduğu şeylerin bereketinden medet umdukları gibi onun bedeninden bazı parçaların da bereket taşıdığına inanmışlardır. Hz. Peygamber'in Veda hutbesinde sarf ettiği "*Haccınızı benden öğrenin. Zira bilmiyorum, belki de bu haccımdan sonra bir daha hacedemem.*"¹¹ sözüyle vefatının yaklaştığını

düşünen ashab, ihramdan çıkmak için tıraş olduğu esnada ondan hatıra olarak saklayabilecekleri bir tutam saçı elde etmek için adeta yarışa girişmişlerdir. Enes b. Malik (ö. 93/711-12) bu durumu "*Resulullah'ı, berber onu tıraş ederken insanlar etrafını sarmış tek bir kıl parçasını bile (yere düşmeden) yakalamaya çalışıyorlarken gördüm.*"¹² ifadesiyle dile getirmiştir. İzdiham oluşabileceğini öngören Resulullah muhtemelen bunu engellemek için kesilen saçlarını Ebu Talha'ya vererek hacılara dağıtmasını emretmiştir.¹³

Günümüze "Sakal-ı Şerif" olarak ulaşan bu parçalar, onu edinen sahabiler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Ebu Talha (ö. 34/654-55) elde ettiği bir tutam saçı eşi Ümmü Süleym'e getirmiş, o da bunları koku şişesine koyarak sürünmüştür.¹⁴ İbn Sirin (ö. 110/729) kendisinde Resulullah'a ait saçlar bulunduğunu söylediğinde hocası Abide'nin (ö. 72/691) cevaben "*Yanımda onun saçından bir tek telin olması bana dünya ve içindeki her şeyden daha sevimlidir.*"¹⁴ demesi müslümanların onun hatırasına verdiği değeri gözler önüne sermektedir. Halid b. Velid (ö. 21/642) Resulullah'ın saçından bir perçemi başlığına koymuş ve bir savaş esnasında düşen sarığını Resulullah'ın saçının düşman eline geçmesi korkusuyla canını hiçe sayarak geri almıştır.¹⁵

Rivayetlerde bu saçların hastalar tarafından şifaya kavuşmak amacıyla kullanıldığı da görülmektedir. Osman b. Abdullah b. Mevheb, Resulullah'ın vefatından sonraki dönemde, hastalananların bir bardak suyla müminlerin annelerinden Ümmü Seleme'ye gittiklerini ve onun Hz. Peygamber'den kalan bir tutam saçı bu suya sokup çıkararak hastalara içirmesi neticesinde iyileşeceklerine inandıklarını haber vermiştir.¹⁶

Sahabeden bazılarının bir Arap adeti olan tahnik için şifa ve berekete vesile olduğu düşüncesiyle çocuklarını Resulullah'a getirdikleri ve onun da ağzında yumuşattığı hurmayı bebeklerin ağzına sürerek bu uygulamayı gerçekleştirdiğine dair hadislere rastlanmaktadır.¹⁷ Hz. Hasan (ö. 49/669), Hz. Hüseyin (ö. 61/680), İbrahim b. Ebu Musa (ö. 70/599), Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) ve Abdullah b. Ebu Talha (ö. 84/703) bu çocuklardan bazılarıdır.

Hız. Peygamber'i Medine'de bir müddet misafir eden Ebu Eyyub el-Ensari (ö. 49/669) ona ikram ettiği yemeklerden arta kalanları yerken onun yediği yerleri takip etmeye böylece onun elinin değdiği yerlerden faydalanmaya gayret etmiştir. Ümmü Süleym ve Kebşe isimli iki hanım sahibinin yaptığı gibi kimisi de onun su içtiği kırbanın ucunu kesip saklayarak bu sayede bereket ummuşlardır.¹⁸

Hız. Peygamber ile teberrüğüün bir örneği olarak onun vücudundan süzölen ter damllarını dahi toplayan Ümmü Süleym örnek verilebilir. O Resulullah'a olan düşkünlüğüünün bir sonucu olarak onun terinin kokusunu diğer tüm kokulara tercih etmiştir. Enes b. Malik olayı şöyle aktarmıştır: *"Resulullah bize gelir ve annemin onun için serdiği deri yatakta öğle uykusu uyurdu. Resulullah çok terleyen biriydi. O uyuyunca annem koku şışesiyle gelir, (Hız. Peygamber'in) terini şışeye akıtırdı. Bunun üzerine Resulullah uyandı ve: "Ne yapıyorsun Ümmü Süleym?" dedi. O da: "Terini kokuma karıştıyorum. O kokuların en güzelidir. Çocuklarımız için terinin bereketini umuyoruz" dedi. Resulullah "İsabet ettin." buyurdu.*¹⁹

Hız. Peygamber'i canlarından çok seven ve en küçük hatırasına bile fazlasıyla değer veren sahabeden bir kısmının Resulullah abdest aldıktan sonra kapta kalan suyu bereket vesilesi sayarak yüzlerine sürmüşlerdir. Ebu Cuhayfe (ö. 74/693) isimli sahibinin anlattığına göre Veda haccı dönüşünde Resulullah konakladıkları çadırın önünde abdest aldıktan sonra Bilal-i Habeşi artık suyu dökmek istediğinde ashab etrafını sararak bu sudan bir damla alabilmek için yarışmışlar, suya ulaşamayanlar arkadaşlarının elindeki ıslaklıklardan faydalanmak suretiyle Hız. Peygamber'in bereketine ulaşmaya çabalamışlardır.²⁰

Benzer bir olay Hudeybiye antlaşması öncesi Mekke adına elçilerin geldiği esnada ashabın Hız. Peygamber'in abdest suyunu kapışması şeklinde olmuştur. Sahabenin Resulullah'a olan sevgi ve saygısına şahit olan araçlar, daha önce hiçbir milletin liderine bu kadar bağlı olduğunu görmediklerini belirterek Mekkelilere savaşmak yerine barış yapmalarını tavsiye etmişlerdir.²¹

Hız. Peygamber'in kullandığı eşyalar, kıyafet ve aksesuarlar da hem bir hatıra kabilinden hem de bereketinin bulaştığı bu parçalardan faydalanmak düşüncesiyle yakınları tarafından özenle saklanmıştır. Onu evlerinde misafir edenlerden Abdullah b. Selam (ö. 43/663), Sehl b. Sa'd ve Enes b. Malik, Resulullah'ın su içtiği bardakları saklamışlar, Hız. Peygamber'in bereketinin geçmesini isteyerek misafirlerine bununla ikramda bulunmuşlardır.²² Hatta kendisindeki bardağın çatlağını düzeltmek isteyen Enes'e babası "Resulullah'ın kullandığı şekliyle bırak." diyerek öğüt vermiştir.

Şüphesiz ki Resulullah'tan günümüze ulaşan en değerli eşyaların başında

"Hırka-i Şerif" adıyla bilinen hırkası gelmektedir. Esasen hadis eserlerinde Hız. Peygamber'e ait birkaç gömlek/hırka tarzı kıyafetten bahsedilmektedir. Bunlardan bir tanesi Abdullah b. Übey'in (ö. 9/631) vefatının ardından oğlu Abdullah'ın (ö. 12/633) Peygamber'e gelerek babasına kefen yapmak için istediği gömleğidir. Resulullah onun isteğine olumlu cevap vererek yıkama işlemini bitince kendisine haber verilmesini söylemiştir. Ancak aile belki de Abdullah b. Übey'in durumunu bildiğinden ve Resulullah'ın bir münafiğın namazını kılmak istemeyeceğini düşündüğüünden cenazeyi ona haber vermeden kefenleyip defnetmiştir. Bundan sonra yanlarına gelen Hız. Peygamber cenazeyi kabirden çıkarttırıp gömleğiyle kefenlemiş ve dua edip tekrar gömölmesini emretmiştir.²³

Hız. Peygamber de kızı Zeyneb yahut Ümmü Gülsüm'ün vefatında kefen olarak kullanılmak üzere izarını vermiştir.²⁴ Resulullah'a hediye edilen bir hırkayı kendisine vermesini isteyen sahabe vefatında bununla kefenlenmeyi vasiyet ederken bu vesileyle affolunacağını ummuş olmalıdır.²⁵

Resulullah'ın saçlarının olduğu gibi kıyafetlerinin de iyileşmek amacıyla kullanıldığına dair haberlere rastlanmıştır. Esmâ bint Ebu Bekir, kız kardeşi Aişe'nin mirası olarak Hız. Peygamber'in savaşlarda giydiği bir cübbeye sahip olduğunu ve hastaların iyileşmesi için bunu yıkayıp kullandıklarını belirtmiştir.²⁶ Nitekim benzer bir uygulama Osmanlı Devleti'nde de uzun yıllar

uygulanagelmiş, hırkanın zarar göreceği endişesi ile ona sürülen bir mendil zemzem ile yıkanarak devlet adamları ve hastalara bu su dağıtılmıştır.²⁷

Resulullah ashab-ı kiram için bir peygamber, dini bir lider olmanın çok ötesinde olmuştur. Sahabiler, dini inanç ve yaşayışla ilgili sorularının yanında sosyal hayatlarında karşılaştıkları sıkıntılar hakkında da Resulullah'a geliyor, ondan yardım istiyor ve her işini ona danışıyorlardı. Kanaatimizce, bu durum psikolojik olarak güvendiğin birine dayanma onun fikirleri doğrultusunda hareket edip kendini rahatta hissetme duygusu kadar, İslam'ın yeni şekillenen kurallarına aykırı bir davranışta bulunmaktan çekinme, bilmediğini sorarak öğrenme ve Allah'la olan bağı sebebiyle Resulullah'ın sahip olduğu ayrıcalık ve diğer güzel özelliklerinden faydalanma ve duasını almak isteğine bağlı olmuştur.

Ashabın Hz. Peygamber'e olan duygularının ifadesi niteliğindeki davranışlarını günümüz rasyonel bakış açısıyla doğru şekilde değerlendirebilmek ne yazık ki oldukça zor görünmektedir. Sevdiğinden bir hatıra saklamak, Allah'a yakın olduğuna inandığı birisinden dua istemek, lider olarak gördüğü kişiyle sıkıntılarını paylaşmak ve çözüm yolları aramak düşüncesi insanlarda fitri olarak bulunmaktadır. Kanaatimizce, sahabilerin Hz. Peygamber'in hatıralarına yönelik davranışları da bir sevgi tezahürü olarak değerlendirilmelidir.

NOTLAR

- * Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.
- 1 Ebü'l- Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Beirut: Dâru İhyâi'tTürâsî'l-Arabî, 1997), I, 387; Ebü't-Tahir Meccüddin Muhammed b. Yakub b. Muhammed Firuzabadi, *el-Kamûsü'l-muhîd*, (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 2005), 1204.
- 2 Örnekler için bkz. *Tevrat*, Yeşu, 3/14-17, *Sayılar*, 10/33-36, *Çıkış* 25/23-40, 26, 1-37; Otter-Rethimnon, "Relics", *The New Encyclopaedia Britannica: Micropaedia: Ready Reference*, thk.
- 3 Robert P. Gwinn, (Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1990), IX, 1015; John S. Strong, "Relics", *Encyclopedia of Religion*, thk. Lindsay Jones, (Detroit: Thomson Gale, 2005), XI, 7687-7690.
- 4 Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*, thk. M. Mahfuz Söylemez, Mustafa Hizmetli, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1997), 59-72.
- 5 İlgili ayetler için bkz. *Kur'an-ı Kerim*, A'râf 7/54; Müminun 23/14; Furkan 25/1, 10, 61; Ğafir 40/64; Zuhuf 43/85; Rahman 55/78; Mülk 67/1.
- 6 Ebu Abdullah Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-

- Şevkani, *Fethü'l-kadir: el-Câmi' beyne fenneyi'rriyave ve'd-diraye min ilmi't-tefsîr*, çev. Abdurrahman Umeyra, (Mansure: Darü'l-Vefâ, 1997), I, 78.
- 6 Örnekler için bkz. Mahmud b Ahmed b Abdilaziz Burhaneddin Buhari, *el-Muhîtü'l-Burhânî fî'l-fikhi'n-Nu'mani*, thk. Ahmed İzzu İnaye ed-Dimaşki, (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, 2003), I, 131, III, 14, 18, 57, VI, 120, 162.
- 7 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 159, 197, 198, II, 352, 515, III, 11, 218, 418, V, 12, 18; Buhari, "Hibe", 28, "Şerike", 1, "Cihad", 123, "Meğazi", 29, "Et'ime", 6, "Rikak", 17; Müslim, "İman", 44, 45, "Eşribe", 141, 142, 143, 175, "Fezâil", 3; Ebu Davud, "Mukaddime", 9; Tirmizi, "Sıfatü'l-Kiyame", 36, "Menakıb", 47.
- 8 Malik b. Enes, *Muvatta'*, "Tahare", 32, "Sefer", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 308, III, 132, 147, 170, 215, 289, 329, IV, 48, 290, V, 228, 237; Darimi, "Mukaddime", 5; Buhari, "Vudû" 32, 46, "Menâkıb", 25, "Meğazi", 35, "Tefsir: Fetih", 5, "Eşribe", 32; Müslim, "Mesacid", 311, "Fezail", 4546, "İmara", 72, 73, "Zühd", 74; Ebu Davud, "Mukaddime", 5; Tirmizi, "Menakıb", 6; Nesai, "Tahare", 60, 61.
- 9 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 44, 138, 290, 299; Buhari, "Fezailü'l-Kur'an", 4, "Ezan", 40; Ebu Davud, "Salat", 46; Tirmizl, "Sefer", 86; İbn Mace, "İkame", 189; Nesai, "İmame", 11.
- 10 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 137; Müslim, "Fezail", 74.
- 11 Darimi, "Mukaddime", 24.
- 12 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 133, 137; Müslim, "Fezail", 75.
- 13 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 111, 208, 256; Buhari, "Vudu", 33; Müslim, "Hac", 323-326; Ebu Davud, "Menasık", 78; Tirmizi, "Hac", 73.
- 14 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 146, 239.
- 15 Ebu Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Misri İbn Mülakkın, *et-Tavzih li şerhi'l-Câmi'i's-Sahih*, (Dimaşk Katar: Darü'l-Felah, 2008), IV, 235-236.
- 16 Buhari, "Libas", 66.
- 17 Mahmud b. Hanbel, *Müsned*, VI, 46, 52, 212; Buhari, "Menakıbu'l-ensar", 45, "Akika", 1, "De'avat", 31, "Edeb", 21, 109; Müslim, "Tahare", 101, 102, "Edeb", 22-28; Ebu Davud, "Edeb", 107.
- 18 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 119, VI, 161, 376, 431; İbn Mace, "Eşribe", 21; Tirmizi, "Eşribe", 18.
- 19 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 103, 136, 221, 226, 230, 231, 287, VI, 376; Buhari, "İsti'zan", 41; Müslim, "Fezail", 83, 84, 85; Nesai, "Zinet", 118.
- 20 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 307-308; Buhari, "Vudû", 40, "Salat", 17, 94, "Menakıb", 23, "Libas", 42; Müslim, "Salat", 249-253; Nesai, "Tahare", 103.
- 21 Buhari, "Şurut", 5.
- 22 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 139, 259; Buhari, "Eşribe", 30, "İtisam bi'l-Kitab ve's-sünne", 16; Müslim, "Eşribe", 88, 89.
- 23 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 18, III, 371; Buhari, "Cenaiz", 23, 76, 78, "Libas", 8; Müslim, "Münafıkın", 2-4, "Fezailü's-sahabe", 25.
- 24 Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, "Cenaiz", 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 84, 85, VI, 407, 408; Buhari, "Cenaiz", 8-18; Müslim, "Cenaiz", 36-43; İbn Mace, "Cenaiz", 8; Ebu Davud, "Cenaiz", 29; Tirmizi, "Cenaiz", 15; Nesai, "Cenaiz", 28-36.
- 25 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 334; Buhari, "Cenaiz", 28, "Libas", 18, "Edeb", 39; İbn Mace, "Buyu", 31, "Libas", 1.
- 26 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 347, 348, 353, 354, 355; Müslim, "Libas ve'z-zinet", 10; İbn Mace, "Cihad", 21, "Libas", 18; Ebu Davud, "Libas", 9.
- 27 Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 17: 376-377.

H. Peygamber'in İslam'a Davet Mektupları ve Mukaddes Emanetler Dairesi'ndeki Name-i Saadetler

Dr. Öğr. Üyesi Ümit Eskin*

1. Mukaddes Emanetler İçinde Name-i Saadetler

H.
Peygamber'in başlattığı kutlu davet gönülden gönüle coğrafyadan coğrafyaya yayılarak ve aktararak Türklere de ulaşmıştı. Peyderpey İslam'a giren Türkler, erken dönemlerden itibaren dünyadaki her müslüman gibi yüce Rabb'imizin elçisi ve habibi H.
Peygamber'e derin bir muhabbet ve hürmet duymuştur. Ulu bir çınara benzeyen söz konusu muhabbetin bu kadar kuvvetli olmasında İslam'ın H.
Peygamber'in şahsında

örneklige dönüşmesi ve Kur'an-ı Kerim'de ona uyma ile onu örnek almanın emredilmesi¹ yanında asırlara sârî bir şekilde alimlerin, ariflerin, ediplerin ve hükümdarların kültür ve ruh dünyamızı onun sevgisiyle beslemesi yatmaktadır.

Kutlu önderimiz ve örneğimiz H.
Peygamber'e duyulan muhabbet çınarının en önemli dallarından birini "emanat-ı mübareke" veya "emanat-ı mukaddese" olarak da adlandırılan mukaddes emanetler oluşturur. Bu emanetler Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Abbasi halifelerini himaye eden bir diğer Türk devleti Memlûklere karşı gerçekleştirdiği Mısır Seferi'nin zaferle neticelenmesiyle ele geçirilmiştir. Yavuz Sultan Selim, Mısır'daki mukaddes emanetleri altın sim işlemeli kat kat bohçalara sarılı halde görmüş ve onları yüzüne gözüne hürmeten sürüp "*Şefa'at Ya Resulallah!*" diyerek bizzat mühürlemişti. Ardından Mekke'den gönderilen diğer bazı mukaddes eşyalarla birlikte H.
Peygamber, sahabiler ve Haremeyn'e ait eşyalardan oluşan mukaddes emanetler deniz yoluyla yeni hilafet merkezi ve başkent İstanbul'a naklolmuştu.²

Osmanlılar için H.
Peygamber'in sünnetine bağlılığın ve ona duyulan muhabbetin bir işareti sayılan mukaddes emanetlerin muhafazası ve çeşitli vesilelerle toplanmasına önem verilmişti. Nitekim XVI. yüzyılın başlarından itibaren XX. yüzyılın başlarına kadar çeşitli yollarla ele geçirilen bu emanetler çoğalıp zenginleşmiştir.³ Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen mukaddes emanetlerin bir kısmını "name-i saadet" veya "name-i nebevi" olarak da adlandırılan H.
Peygamber'in davet mektupları oluşturmaktadır.

2. Medine Dönemi ve Davet Mektupları

H.
Peygamber, putperestliğin hakim konuma geldiği ve tevhid inancının ortadan kalktığı Mekke'de tebliğ ve davet sürecini başlatmıştı. Bu mücadele 13 yıl devam etmiş,

Medinelilerin İslam çağrısına cevap verdiği Akabe biatlarından sonra Hz. Peygamber'in ashabı Medine'ye 622 yılında peyderpey hicret gerçekleştirilmişti. Medine'ye hicret müslümanlar için bir dönüm noktası oluşturmuştu. Çünkü farklı etnik ve dini gruplara ev sahipliği yapan Medine'de bulunan otorite boşluğu Hz. Peygamber'in hikmetli adımlarıyla değerlendirilmiş, müslümanların orada bir siyasi ve askeri güç oluşturmasını sağlamıştı.

Medine döneminde bir yandan tebliğ ve davet bir yandan da Mekkeli müşriklerle mücadeleler devam etmişti. Hendek savaşından (5/627) yaklaşık bir yıl sonra Mekkeli müşriklerle gerçekleştirilen Hudeybiye Barış Antlaşması (6/628) Hz. Peygamber'e nübüvvetinin bir gereği olarak bölgedeki hükümdar ve liderlere tebliğ yapma fırsatı sağlamıştı. Böylece onlardan İslam'ı kabul edenler vasıtasıyla bu yeni dinin çeşitli kavimler arasında yayılmasına vesile olacaktı. Hz. Peygamber bu çerçevede hicri 7. yılın başı olan Muharrem ayından itibaren (Mayıs 628) dönemin büyük imparatorluklarına, Arap yarımadası ve civardaki yerel hükümdarlara dikkatle seçilen elçiler aracılığı ile İslam'ın evrensel mesajını taşıyan davet mektupları göndermiştir.⁴

Mektuplar gönderilmeden önce bölgedeki hükümdarların kendilerine gönderilen mühürsüz mektupları okumadıkları hatırlatılınca Hz. Peygamber, yuvarlak siyah akik taşlı gümüş bir mühür/yüzük edinmiş ve mektuplarda onu kullanmıştır.⁵ Bu mühüre "Muhammed Resulullah" (Muhammed Allah'ın resulüdür) ibaresi nakşedilmişti. Sadece bölgedeki hükümdarlara gönderdiği mektuplara değil atadığı vergi memurları, kumandan ve vali gibi görevlilere verilen belgelerde de bu mühür kullanmıştı.⁶ Hz. Peygamber'in vefatı ardından Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman tarafından kullanılan bu mühür Hz. Osman'ın 30/650-651 yılında Medine'deki Eris Kuyusu'na

© Photographier Bahadır Taşkın

düşürmesiyle kayboldu. Ancak aynı ibareyi taşıyan bir kopyası yaptırılmıştı. XIX. asırda bulunarak mukaddes emanetlere dahil edilen mührün bu mühür olduğu tahmin edilir.⁷

Arap yarımadasında Abbasilerin ilk döneminde yaygınlaşmaya başlayacak olan kağıttan önce belge ve mektuplar komşu İranlıların da yaptığı üzere işlenmiş hayvan derileri üzerine yazılmaktaydı. Bu çerçevede Hz. Peygamber döneminde Kur'an ayetlerinde olduğu gibi davet mektupları da deri üzerine yazılmıştı.⁸ Hamidullah bölgedeki büyük hükümdarlara gönderilen mektupların hayvan derisininin daha fazla işlenerek sağlam hale getirildiği parşömen üzerine, yerel liderlere gönderilen mektup ve diğer belgelerinse deri parçaları üzerine yazıldığını söyler.⁹

Hz. Peygamber'in elçiler aracılığıyla İslam'a davet mektupları gönderdiği hükümdarlar arasında Bizans Kayseri Herakleios, Habeşistan Necaşisi Ashame, Sasani Kısrası Hüsrev Perviz, Mısır Mukavkısı Cüreyc, Gassan hükümdarlarından Haris b. Ebu Şemir ve Yemame hükümdarı Hevze b. Ali el-Hanefi yer

Peygamber Efendimiz aleyhisselamın Bahreyn hükümdarı Münzir b. Sava'ya gönderdiği mektup.
(T.S.M. Env. No: 21/397)

Peygamber Efendimiz aleyhisselamın Suriye’de Bizans İmparatorluğu’na bağlı Gassani hükümdarı Haris b. Ebu Şemir’e gönderdiği name-i saadet.
(T.S.M. Env. No: 21/674)

almaktaydı. Bunların yanı sıra farklı zamanlarda Gassan hükümdarlarından Cebele b. Eyhem’e, Uman hükümdarları Ceyfer b. Cülenda ve Abd b. Cülenda kardeşlere, Bahreyn Hükümdarı Münzir b. Sâvâ’ya, Yemendeki Himyer Hükümdarlarından Zülkela el-Himyeri’ye, Cerir b. Abdullah el-Beceli ve Busra Emiri’ne de İslam’a davet mektupları gönderilmişti. Zikredilenlerin yanında birçok yerel lider ve bölge halkına da davet mektupları gönderilmiş ve bunun sonucunda çeşitli münasebetler gelişmiş ve anlaşmalar yapılmıştı.¹⁰

Hz. Peygamber dinî tebliğ ve diplomatik faaliyetleri yürütecek elçilerin seçimi hususuna da önem vermişti. Ashab arasından bu işi yapabilecek liyakatli, muktedir, zeki ve güzel görünümlü olanları seçmeye gayret etmişti. Elçilerin hitabetinin ve ikna kabiliyetinin iyi olmasına da dikkat etmişti. İslam’ın inceliklerine vakıf olmak, gidilen yerin coğrafya ve kültürüne aşinalık da elçiler için dikkat edilen özellikler arasındaydı. Bu hususlar çerçevesinde Hz. Peygamber’in elçisi olarak Bizans Kayseri’ne gönderilen Dihyetül-Kelbi’nin fiziken ve simaen güzel olduğu, Sasani Kısrası’na gönderilen Abdullah b. Huzafe’nin Fars dilini bildiği ve bölgeye daha önceden ticaret amacıyla gittiği,

Habeşistan Necaşi’ne gönderilen Amr b. Ümeyye’nin önceden bölgeye gitmiş olduğu ve hatta Necaşi ile dostluğunun bulunduğu, Mısır Mukavkısı’na gönderilen Hatıb b. Ebu Belte’ a’nın ve Uman’a gönderilen Amr b. el-As’ın gidecekleri ülkeler hakkında önceden malumatları olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

Tebliğ ve davet mektupları Hz. Peygamber’e gelen vahiyleri de yazan katip sahabiler tarafından kaleme alınmaktaydı. Mektupların içeriği ve tertibine bakılacak olursa bir örnek üzerinden gitmek daha açıklayıcı olacaktır. Bu bağlamda Bizans Kayseri Herakleios’a gönderilen mektubun metni şöyledir:

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Allah’ın kulu ve elçisi Muhammed’den Rum’un büyüğü Herakleios’a. Allah’ın selamı, hidayete ermiş kimse üzerine olsun! Seni İslam’a çağırıyorum. İslam’ı kabul et ki kurtuluşa eresin ve Allah da ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen halkın günahını sen çekersin. ‘Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan söze geliniz: Sadece Allah’a kulluk edelim ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz müslümanız deyiniz’ (Al-i İmran 3/64)”¹²

Davet mektupları besmele ile başlamış, Hz. Peygamber’in adı ile birlikte Allah’ın kulu ve elçisi olma vasfı belirtilmiştir. Ondan sonra gönderilen hükümdarın adı zikredilmiştir. Bizans Kayseri Herakleios’a yazılan mektupta ona *melik* ifadesi yerine *Rumların büyüğü* şeklinde hitap edilmiştir. Muhtemelen mülkün gerçek sahibinin Allah olduğunu vurgulama ve dikkat çekme amaçlanmıştır. Akabinde selamlama cümlesi gelmekte ancak muhatabın müslüman olmaması sebebiyle dua anlamı taşıyan selam *hidayete ermiş kimse üzerine olsun* şeklinde genel ifadeyle zikredilmiştir. Ardından mektubun yazılma ve gönderilmesindeki asıl amaç belirtildikten sonra konu İslam’a davete gelmektedir. Hem

İslam'a girerek kurtuluşa ermesi hem de öncü olarak halkının İslam'a girmesine vesile olacağından Allah'ın ona vereceği mükafatın iki kat olacağı ifade edilmiştir. Şayet kabul etmezse hem kendisinin günahını hem de halkının İslam'a girmesine engel olacağından günahının iki kat olacağı zikredilmiştir. Muhatabın Hıristiyan olması sebebiyle Hıristiyanlıktaki yanlış yönelişlerin odak noktasını oluşturan "Hz. İsa'nın konumundan" hareketle Allah'tan başkasına tapmama ve insanların birbirlerini tanrılaştırmasına meydan vermeme ilkesini içeren Al-i İmran suresinin 64. ayeti zikredilerek, hükümdar tevhid inancına davet edilmektedir.

Bu mektuplar incelendiğinde mektuplarda gereksiz ifadelerle yer verilmediği görülür. Hitap edilen kişinin konumuna binaen değişen bazı ufak farklılıklarla beraber kısa, açık ve veciz ifadelerle yazılan bu mektuplarda amacın İslam'ı tebliğ ve davet olduğu müşahade edilir. Muhatabın konumu ve durumuna göre Kur'an-ı Kerim'den ilgili ayetlerin de yer aldığı görülmektedir.

Gönderilen bu elçilerle ve davet mektuplarına tavır ve cevaplar farklı şekillerde olmuştur. İslam tarihi kaynaklarında yer alan Münzir b. Sâvâ'nın cevabi mektubu örnek olması için buraya eklenecektir. Mecusi olan Bahreyn hükümdarı Münzir, elçi sahabilerden Alâ b. Hadrami'nin getirdiği davet mektubunu okumuş ve Alâ ile görüşükten sonra İslam'ı dünya ve ahiret için uygun bulduğunu söyleyerek kabul etmişti. Ardından bunu mektupla Hz. Peygamber'e bildirmiştir. Ayrıca eski dinlerinde kalanlarla ilgili ne yapacağını Hz. Peygamber'e sormuştur:¹³

*"Ey Allah'ın elçisi! Mektubunu Bahreyn halkına okudum. Onlardan bir kısmı İslam'ı sevdi, beğendi ve onu kabul etti. Bir kısmı da onu beğenmedi ve (kabul etmedi). Toprağımda Mecusi ve Yahudi var. Bu konudaki emrini belirle (haber ver)."*¹⁴

Habeşistan Necaşisi, kendisine yapılan davet neticesinde İslam'ı kabul etmiş ve cevabi bir mektupla Hz. Peygamber'e çeşitli hediyeler yollamıştı. Onun hediyelerine karşılık Peygamberimiz de ona hediyeler göndermişti.¹⁵ Bizans Kayseri, Mısır Mukavkısı ve Gassan hükümdarları kendilerine yapılan daveti kabul etmeseler de diplomatik teamül ve iyi niyet göstergesi olarak davetçi sahabe elçileri çeşitli hediyelerle göndermiştiler.¹⁶

Sasani Kısrası ise İslam davetini kabul etmediği gibi davet mektubunu kibirle ve küstah ifadelerle yırtmıştır. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, Kısra'nın mülkünün paramparça olması için beddua etmiştir. Bir yandan da Kısra, Yemen'deki valisi Bâzân'dan Allah Resulü hakkında bilgi talebinde bulunmuştu. Bu çerçevede Bâzân'ın Hz. Peygamber'e gönderdiği elçilere, Allah Resulü Kısra'nın ölümünü haber vermiş ve onları İslam'a davet etmişti. Bu haberlerin doğruluğunu teyit ettikten sonra Bâzân ve ailesi İslam'a girmiş, elçilerle hediyeler göndermişti. Uman bölgesindeki Gassan valilerinden Ferve b. Amr ise İslam davetinden haberdar olarak elçilerle İslam'a girdiğini haber vermiş ve hediyeler göndermişti. Peygamberimiz

Peygamberimiz Hazret-i Muhammed aleyhis-selamin Müseylime-tü'l-Kezzab'a gönderdiği mektup.
(T.S.M. Env. No: 21/169)

bu durumdan hoşnut olmuş, elçiyi güzelce ağırladıktan sonra cevabi bir mektup vermiş ve hediyelerle uğurlamıştı. Bunların dışında Yemame hükümdarı, Dumetülcendel lideri, Eyle lideri, Yemendeki Himyer lideri ve Nesturi Kilisesi patriği ile siyasi-diplomatik münasebetler çerçevesinde hediyeleşmeler gerçekleşmişti.¹⁷

3. Mektupların Günümüze İntikali ve Mukaddes Emanetler Dairesindeki Name-i Saadetler

Hız. Peygamber'in davet mektupları ve verilen cevaplarla ilgili detaylar İslam tarihi ve hadis kaynaklarında nakledilerek günümüze ulaşmıştır. Bununla beraber Hız. Peygamber'in yukarıda zikredilen mektuplarından bazıları günümüze ulaşmıştır. Bazı Batılı araştırmacılar bu mektupların sıhhati konusunda eleştirel iddialar ortaya atmaktadır. Bu hususta Muhammed Hamidullah hem Hız. Peygamber'in belgelerini bir araya getirdiği *el-Vesaike's-siyasiyye: Hız. Peygamber Döneminin Siyasi İdari Belgeleri* hem de Hız. Peygamber'in günümüze intikal eden altı mektubunu tahlil ettiği *Hız. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu* adıyla Türkçe'ye tercüme edilen eserlerinde bu iddiaları tahlil ederek cevap vermektedir.¹⁸

Hız. Peygamber'in mektuplarından günümüze intikal eden dört tanesi mukaddes emanetler arasında bulunmaktadır. Topkapı Sarayı'nda "name-i saadet" olarak da adlandırılan Hız. Peygamber'in bu davet mektupları arasında Mısır Mukavkısı'na, Bahreyn Hükümdarı Münzir b. Sâvâ'ya, Gassani hükümdarlarından Haris b. Ebu Şemir'e ve peygamberlik iddiasında bulunan Müseylimetü'l-Kezzab'a gönderilenler yer alır.

Söz konusu mektuplardan bazıları XIX. asırda Batılı kimi şahıslar tarafından bulunmuş ve Osmanlı idaresi tarafından tetkiklerden sonra satın alınarak mukaddes emanetler arasına

dahil edilmiştir. Bu mektuplardan ilki olan Mukavkıs'a gönderilen davet mektubu 1851 yılında Fransız Mösyö Barthélemy tarafından, Mısır'da Ahmim yakınlarındaki bir manastırda bulunmuştur. 1269/1852-53 yılında İstanbul'a getirilen mektup ve Sultan Abdülmecid tarafından önemli bir miktarda parayla satın alınarak mukaddes emanetlere dahil edilmiştir.¹⁹

Sultan Abdülmecid döneminde Hız. Peygamber'in bir diğer mektubu olan Müseylimetülkezzab'a yazılan mektup daha bulunmuştu. İngiliz Mösyö Alfred Vehinson ve İtalyan Loran Manesti tarafından İstanbul'a getirilen mektup 1277/1861 yılında Sultan Abdülmecid tarafından satın alınmıştır.²⁰

Hız. Peygamber'in Gassan hükümdarlarından Haris b. Ebu Şemir'e yazdığı davet mektubu da Sultan Abdülaziz döneminde bulunmuştu. Mektup Paris'ten Fransuva Perpinyan tarafından satın alınmış ve 1283/1866 yılında İstanbul'a getirilmişti. Mektup, Meşihat-ı İslamiyye tarafın çeşitli tetkiklerden geçirilmiş Kastallani'nin (ö. 923/1517) *el-Mevahibü'l-ledünniyye* adlı eserindeki mektuplarla karşılaştırıldıktan sonra bazı kelime ve harflerin aslına uygun görülmediğinden ve Hız. Peygamber'e aidiyeti tam olarak ispat edilemediğinden şüpheli bulunarak satın alınmamıştır.²¹

Perpinyan Fransa'ya dönmeyerek İstanbul'da ikamet etmiş mektubun zorla alınması ihtimaline karşı da mektubu Fransız sefirine emanet etmiştir. 1876 yılına gelindiğinde Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Perpinyan'a elindeki mektubun gerçek olup olmadıklarını incelemek amacıyla alimlerden oluşan bir heyetin tetkikine sunmayı teklif etmiştir. Perpinyan'ın bu teklifi kabul etmesi üzerine mektup, Hayrullah Efendi başkanlığında toplanan önemli alimlerce incelenmiştir. İnceleme neticesinde bu sefer mektubun sahih olduğu kanaatine varılmış ve satın alma süreci başlatılmıştır. Mektup 1293/1876 yılında

Mabeyn-i Hümayun tarafından teslim alınmış ve II. Abdülhamid döneminde bedeli gecikmeli de olsa sonraki yıllarda Fransız Perpiyan'a yapılmıştır.²²

Mezkur mektubun sıhhatine önem veren Sultan II. Abdülhamid mektubun Topkapı Sarayı Hazine-i Hümayunu'nda yer alan diğer mektuplarla karşılaştırılmasını istemiştir. Hazine Kethüdalığı mektupları inceleyerek birbirlerine muvafık oldukları kanaatine ulaşmıştır. Sultan II. Abdülhamid bununla da yetinmeyerek Babıali vasıtasıyla da inceleme yapılmasını istemiştir. Ancak sonraları mektup aleyhinde bir karar çıkmamıştır.²³

Münzir b. Sâvâ'ya gönderilen davet mektubu ilk defa 1863 yılında Almanca ZDMG dergisinde yayınlanan bir makale ile ilim dünyasına duyurulmuştu. İtalyan biri tarafından Şam'dan satın alındığı söylenen mektup Osmanlı'ya yüksek bir meblağla satılmaya çalışılsa da bu sonuçsuz kalmıştı. Hamidullah, mektubun kimde olduğu hususunda farklı bilgiler zikredir. Mektubun farklı kanallarla teyidi çerçevesinde Şam'da Selahaddin Eyyübî'nin torunlarından olan Kuvvetli ailesinde bulunduğunu belki de İtalyan şahsın bu mektubun fotoğrafını elde ederek kopyasını üretmiş olabileceğini söyler.²⁴ Topkapı Sarayı'nda yer alan Münzir b. Sâvâ'ya ait mektubun nereden ve nasıl getirildiği net olmayıp daha detaylı araştırılmaya ihtiyaç vardır. Zikredilen bu mektuplar hala Mukaddes Emanetler Dairesi'nde sergilenmektedir.²⁵

Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen name-i saadetler dışında dünyanın farklı yerlerinde Hz. Peygamber'e ait olduğu iddia edilen bazı mektuplar da bulunur. Hamidullah, Habeşistan Necaşisi Ashame, Sasani Kisrası Hüsrev Perviz ve Ceyfer b. Cülenda ve Abd b. Cülenda kardeşlere yazılan mektupları tahlil etmiştir.²⁶ Sasani Kisrası'nın Hz. Peygamber'in davet mektubunu yırttığına dair rivayetler olmasına rağmen böyle bir mektubun ortaya çıkartılması bazı mektupların Hz. Peygamber'e nisbetle

sonradan üretildiği şüphesini doğurmaktadır. Nitekim Osmanlı Hz. Peygamber'e nisbetle sıhhati sorunlu bazı mektupların basılmasını denetlemiş ve yasaklamıştı.²⁷ Hamidullah Hz. Peygamber'in mezkur mektupların son iki asırda bulunmalarına genel olarak şüpheyle yaklaşmakla beraber imla açısından buldukları dönemin Arap dili imlasına göre hatalar içermelerini bulanların böyle hataları bilerek yapmayacaklarından hareketle yorumlar ve bu mektupların aslına uygun olmaları imkanının uydurma olmalarından daha fazla olduğunu ifade etmektedir.²⁸

Sonuç

Hz. Peygamber bulunduğu toplumda ve yakın çevrede İslam'ı tebliğ ettiği gibi nübüvvetinin bir gereği olarak komşu kabile ve devlet liderlerine de gönderdiği mektuplarla İslam'ı tebliğ etmiştir. Bu mektuplar açık ve veciz bir şekilde kaleme alınmış ve dikkatle seçilen sahabi elçiler aracılığıyla Hudeybiye Antlaşması'ndan sonraki süreçte gönderilmiştir. Mektupların muhataplarının verdiği karşılık ve tepkiler de farklı olmuştur. Netice itibarıyla Hz. Peygamber nübüvvetin gereği olarak dönemindeki yakın-uzak bölgelere İslam davetini ulaştırmaya gayret etmiştir.

Türkler erken dönemlerden itibaren müslüman Araplarla ilişkiler geliştirmiş ve peyderpey İslam'a girmiştir. Askeri kimlikleriyle zaman içerisinde İslam dünyasının en önemli aktörleri haline gelmiştir. Nitekim Osmanlı ile birlikte İslam dünyasının hamiliği Türklere geçmiştir. Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır'ın fethiyle hem hilafet hem de mukaddes emanetler Osmanlı'ya geçmiştir. Ecdadımız başta Hz. Peygamber'e ait yadigarların bulunduğu bu mukaddes emanetlere büyük önem göstererek İstanbul'da sarayda muhafaza etmiştir. Zaman içerisinde Hz. Peygamber'e ait bazı mektuplar başta olmak üzere diğer mukaddes emanetler

de tetkiklerin ardından diğerlerinin arasında dahil edilmiştir.

Mukaddes emanetlerin önemli bir kısmını oluşturan davet mektupları Hz. Peygamber'in nübüvvetinin gereği olarak İslam'a davetini yakın-uzak fark etmeksizin ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle mektuplar Hz. Peygamber'in davet ve tebliğ verdiği önemin de birer nişaneleridir. Üzerinde çeşitli akademik çalışmaların da yapıldığı bu mektuplar yalnız dinî rabita açısından değil sanat, tarih ve kültür açısından da önemli birer hazine değeri taşımaktadır. Mukaddes emanetler ve içlerindeki name-i saadetler bizlere geçmişle kurduğumuz bağları geleceğe aktarma noktasında büyük bir önem arz etmektedir

NOTLAR

- * İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları.
- 1 Al-i İmran 3/31, "De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.'"; Ahzab 33/21, "İçinizden Allah'ın lütfuna ve ahiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resulullah'ta güzel bir örneklik vardır."
- 2 Evliya Çelebi, *Seyahatname*, haz. Seyit Ali Kahraman vd., (İstanbul: YKY, 2007), X, 72; Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "İstanbul'daki Mukaddes Emanetler", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016), IV, 402.
- 3 Hilmi Aydın, "Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetlerimiz", *Yeni Türkiye Dergisi* 22/82 (2016), 699.
- 4 Selim Argun - Ümit Eskin, "Erken Dönem İslâm Diplomasisinde Hediye (H. 7-132/ M. 628-750)", *İslami İlimler Dergisi* 15/1, (2020), 65.
- 5 Buhari, "Libas", 52; Müslim, "Libas", 56, 58; Necati Fahri Taş - Nebi Bozkurt, "Mühür", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2020, 31: 527.
- 6 Taş-Bozkurt, "Mühür", *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31: 527.
- 7 Küçükkaşçı, "İstanbul'daki Mukaddes Emanetler", IV, 409.
- 8 İbrahim Halil Er, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) *Mektupları*, (İstanbul: Mevsimler Kitap, 2017), 19-20.
- 9 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, 2003), II, 1020.
- 10 Muhammed Hamidullah, *el-Vesaiku's-siyasiyye: Hz. Peygamber Döneminin Siyasi İdari Belgeleri*, çev. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Kitabevi, ts.), 78-278.
- 11 Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 2/1018; Ümit Eskin, "Hz. Peygamber'in Devlet Başkanları ve Yerel Liderlerle Hediyeleşmesi", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 90-100; Argun-Eskin, "Erken Dönem İslâm Diplomasisinde Hediye (H. 7-132/ M. 628-750)", 64-65.
- 12 Hamidullah, *el-Vesaiku's-siyasiyye*, 120-123.
- 13 Ahmet Önkal, "Münzir b. Sâvâ", *DİA*, 32: 34-35.
- 14 Hamidullah, *el-Vesaiku's-siyasiyye*, 162.
- 15 Eskin, "Hz. Peygamber'in Hediyeleşmesi", 89.
- 16 Argun-Eskin, "Erken Dönem İslâm Diplomasisinde Hediye", 67, 69, 71.
- 17 Argun-Eskin, "Erken Dönem İslâm Diplomasisinde Hediye", 71-74.
- 18 Hamidullah, *el-Vesaiku's-siyasiyye*, 13-20; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, çev. Mehmet Yazgan, (İstanbul: Beyan Yayınları, 1990), 13-17.
- 19 Abdülmecit Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012), 97.
- 20 BOA, A. MKT.NZD 339/43; Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, 98.
- 21 BOA, İ.MMS. 32/1319; Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, 98.
- 22 BOA, İ.DH. 1183/92484; İshak Keskin, "Hz. Muhammed'in Bir Mektubu-Satın Alınması Arşivcilik Bakımından Değeri", *Osmanlı Araştırmaları*, 19 (1999), 260-261, 265; Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, 97-105.
- 23 BOA, MF.MKT. 83/57; Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi*, 104-106.
- 24 Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, 92-96.
- 25 Küçükkaşçı, "İstanbul'daki Mukaddes Emanetler", IV, 409.
- 26 Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, 103, 133, 151.
- 27 BOA, Y..PRK.BŞK. 76/32.
- 28 Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, 163.

Hak-i Payine Yüz Sürmek: Nablusi'nin Kaleminden Kudüs'teki Kadem-i Şerif

Dr. Esra Evsen Aydın*

*“Tâhâ el-Mustafa Mirac gecesi Sahre'nin
üzerinde durdu.*

*Bütün peygamberler orada ve ona hizmetkardı.
Sahre öyle hayrette kaldı ki üzerinde mübarek
ayak izi belirmeye başladı.*

*Ne gariptir, etten ve kandan bir varlık, öyle sert
bir kayada nasıl iz bırakır!*

*Garip değil elbet; bu, şüpheleri ortadan kaldıran
bir mucize!*

*Onun ayağının bastığı toprağı öpmek nasip
olmadı ama*

*Şimdi mübarek ayak izini öperek bereketini
umuyorum.”¹*

Abdülğani en-Nablusi 1690 yılında Kudüs ve el-Halil şehirlerini ziyaret etmek üzere çıktığı seyahatin on altıncı gününde Kudüs'e ulaşıyor. Müminlerin ilk kıblesi ve üçüncü haremî, isra ve miracın şahidi, peygamberlerin aynı anda ayak bastığı² yeryüzünün tek toprağı olan bu mübarek beldeyi ziyaret etmenin manevi lezzeti,

Kadem-i Şerif'in huzuruna geldiğinde şeyhin gönlünü öyle kaplar ki hasretini ve muhabbetini bu mısralarla dile getirir.

Bazı peygamberlerin mucizelerinden biri olarak bastıkları sert taş ve kaya gibi zeminlerde ayak izlerinin çıktığı rivayet edilmiş, dünyanın farklı yerlerinde bunun örneklerine rastlanmıştır. “Kadem-i Şerif” olarak ifade edilen bu izlerin en meşhuru Mescid-i Haram'daki Makam-ı İbrahim'de bulunan ve Hz. İbrahim'e ait olduğu düşünülen ayak izidir. Bunun dışında Kudüs, Mısır, İstanbul, Taif, Mekke gibi şehirlerde Resulullah'a (s.a.v.) ve diğer peygamberlere ait olduğu söylenen izler bulunur. Bu sebeple peygamberlerin ayak izlerini kutsal kabul ederek ziyaret etmek müslümanlara has bir gelenek olmayıp hıristiyanlarda da benzer bir duruma rastlanmaktadır. Mesela Osmanlılar döneminde Kudüs'ün doğusundaki Tur köyünde bulunan ve Hz. İsa'nın ayak izinin bulunduğu inanan mahallin kubbe ve avlusunun bakımı ve idaresi Kudüs'te yaşayan Ermenilere verilmiş, buranın tamirine ve ziyaret işlerine müslümanların ya da başkalarının karışmaması için Kudüs kadısına hükümler gönderilmiştir.³

İslam alimlerinden bazıları taş üzerine iz çıkmasını mümkün göreyerek kadem-i şeriflerin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aidiyetini kabul etmiş, bazıları ise ilk dönem hadis ve siyer kaynaklarında buna dair bir rivayetin olmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.⁴ Kabul etmeyenlerin başında gelen İbn Teymiyye, Kudüs'teki dahil olmak üzere bütün ayak izlerinin insanların sonradan oluşturduğu sahte izler olduğunu ve bunlarla teberrük etmenin itikadi açıdan sakıncalı olduğunu ifade eder.⁵ Abdülğani en-Nablusi ise bu izlerin Hz. Peygamber'e aidiyetini kabul eden, bunlarla teberrük etmeyi caiz gören ve bu şiirde olduğu gibi bizatihi hürmetini ifade eden alimlerdenidir. Bu yazıda da Nablusi'nin Kudüs yolculuğu esnasında ziyaret ettiği Kubbetüssahra içinde bulunan Kadem-i Şerif'e dair yazdıkları incelenecektir.

Hız. Peygamber'in Mi'rac'a sahradan yükselerek başladığı, üzerinde onun ayak izinin bulunduğu inanılan Kubbetüs-sahra'daki makam. (Foto: Rawan abuleil 01.08.2024)

Köklü ulema ailelerinden İbn Cemâa el-Kinani ailesine mensup bir sufi, fakih, edip ve şair olan Nablusi, aslen Filistin'in Nablus şehrinden olup dedelerinin Dımaşk'a göç etmesinden sonra 1641'de Dımaşk'ta dünyaya gelir. On iki yaşında iken kaybettiği babasının yanı sıra Necmeddin el-Gazzi, nakibüleşraf İbn Hamza, Ali b. Ali eş-Şebrâmelîsi gibi pek çok alimden ders alır. Çok genç yaşlarda Dımaşk'taki Emeviyye Camii'nde dersler vermeye başlar. Önce Hama'da Kadiri şeyhi Abdurrezzak b. Şerefeddin el-Geylani'ye intisap eder, bir süre sonra Dımaşk'ta Şeyh Ebu Said el-Belhi'den Nakşibendiyye hırkasını giyer. 1680 yılından itibaren yedi yıl süreyle evinde halvete çekilerek Kur'an ve hüsnühat ile meşgul olan Nablusi, bu esnada tasavvuf çevreleriyle irtibatını da sürdürür, yakın çevresinden kişilere dersler verir ve eser telif eder. Halvetten çıktıktan sonra hac ibadeti ve velilerin kabirlerini ziyaret amacıyla bazı seyahatler gerçekleştirir. Bu yazının konusu olan seyahatine de 28 Mart 1690 Pazartesi sabahı Emeviyye Camii'ni ve Dımaşk'taki evliya kabirlerini ziyaret

ettikten sonra başlar ve kırk beş gün sürecek olan yolculukta önce memleketi Nablus'a, ardından Kudüs'e ve el-Halil'e gider.⁶

Ziyaret ettiği her şehirde mutlaka enbiya ve evliya kabirlerine, önemli tarihi mekanlara uğrar ve bu esnada gördüklerine dair bilgiler verirken çokça şiir de söyler. Yolculuğun on altıncı gününde ulaştığı Kudüs'te ulema tarafından karşılanan şeyh, şehrin kapılarından, Mescid-i Aksa alanı ile onu çevreleyen bazı medreselerden bahsettikten sonra Kubbetüssahra içinde bulunan, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) miraca çıkmadan önce üzerinde durduğu düşünülen kaya ve kadem-i şerifi ziyaretini anlatır. Bu kısımda ayrıca İslam alimleri arasında tartışma konusu olan, haceri muallak da denilen kayanın havada asılı olup olmadığı meselesi ile kadem-i şerif hakkında farklı görüşlere de yer verir. Nablusi'nin ifadesine göre mirac gecesi buradaki kayanın üzerinde duran Hz. Peygamber (s.a.v.), Burak'a binmek için kayanın güney tarafında, biraz daha yüksekçe bir yere basar ve bastığı yerde mübarek ayak izi kalır. Bu izin olduğu yer daha sonra gümüşten, küçük kubbeli ve iki kanatlı kapısı olan bir mahfaza ile kaplanır. Gümüşün çalınmasını engellemek için de bunun üzerine bakırdan, iki kanatlı kapısı olan bir şebeke yapılı ve gül suyu serpilerek güzel kokması sağlanır. Nablusi ve yanındakiler bu kanatların açılmasıyla kadem-i şerifi bereketini umarak dualarla ziyaret etmiş, buradaki gül suyundan ellerine yüzlerine sürmüş, adet olduğu üzere orada hizmet edenlere bahşış vermişlerdir. Ardından doğu kısmında bulunan, Hz. İdris'e ait olduğu söylenen ancak diğeri gibi mahfazası ve kubbesi olmayan kadem-i şerifi ziyaret ederler.⁷ Nablusi'nin kadem-i şerifin içinde muhafaza edildiğini söylediği mahfaza, 1610 yılı başında Sultan I. Ahmed tarafından İstanbul'dan Şam'a, oradan Kudüs'e gönderilmiştir.

Nablusi'nin ifadelerinden de anlaşıldığı üzere Kudüs'te Osmanlı idaresinin her döneminde Mescid-i Aksa haremının tamamına olduğu

gibi Kubbetüssahra ve içerisinde bulunan kadem-i şerife de çokça ihtimam gösterilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman Kubbetüssahra'da okunması için görkemli bir sandıkta özenle hazırlanmış Kur'an cüzleri göndererek her sabah namazından sonra bunları okuyacak doksan cüzhan tayin etmiş ve ücretlerinin ödenmesi için vakıflar tahsis etmiştir. Bu cüzhanlar her sabah kıraatlerini tamamladıktan sonra bir duacı kadem-i şerif ve yanındaki mağarada tesbih, tehlil ve salavatlarla dualar etmiştir.⁸ Kubbetüssahra'nın hizmeti için görevliler olmasına rağmen kadem-i şerifin hizmetkarlığı itibarlı bir vazife olarak kabul edilerek doğrudan Kudüs kadısına tevdi edilmiştir.⁹

Kadem-i şerifin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) aidiyeti ulemanın ihtilaf ettiği bir mesele olduğundan Nablusi de ziyaretini anlattıktan sonra bu konudaki farklı görüşlere yer verir. Ancak bunu yaparken izlerin peygamberlere aidiyetini kabul eden müelliflerin eserlerinden iktibasları önce zikrederek bir yandan kendisinin de bu kanaatte olduğunu ihsas eder. Taş veya kayalarda izler kalması sadece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait bir mucize olmayıp diğer peygamberlerin de böyle mucizeleri olduğu bilinmektedir. Nitekim Nablusi'nin naklettiğine göre İmam Nevevi *Tehzibü'l-esma ve'l-lügat* eserinde Hz. Eyyub'un yaşadığı Havran'da bir ayak izi olduğunu, Demiri de *Hayatü'l-hayevan* eserinde Hz. Adem'in yeryüzüne indiği yer olan Çin'deki Serendib dağında bir ayak izi olduğunu kaydetmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) için taşların yumuşaması mucizesi de mirac gecesine has olmayıp Suyuti'nin *el-Hasaisü'l-kübra*'da kaydettiği gibi mesela Uhud savaşı sırasında Hz. Peygamber'in saklandığı yerdeki taş yumuşayıp farklı şekil alarak gizlenmesini kolaylaştırmıştır. Taşın yumuşaması Hz. Davud'un demiri yumuşatmasından daha kıymetlidir çünkü demirin tabiatında ateşe girince yumuşama özelliği varken taşta esasen böyle bir vasıf yoktur.¹⁰ Bu konuda başka bir misal olarak Medine'de Hz. Peygamber'in namaz kılmak

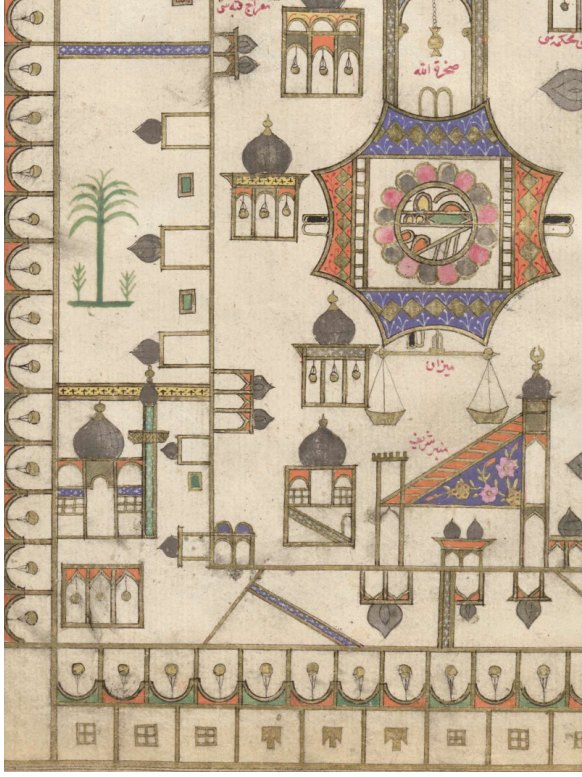

için durduğu bir yerde katırının toynaklarının izi çıktığını ve buraya inşa edilen mescide buna atıfla *Mescidiü'l-Bağle* (Katır Mescidi) ismi verildiğini hatırlatan Nablusi, bu mescidin batı tarafındaki bir taşta Hz. Peygamber'in dirseğini yaslamasıyla oluşan bir izin, bir yerde de parmak izlerinin bulunduğu inanıldığını, insanların bunları teberrük amacıyla ziyaret ettiğini ifade eder. Semhudi de *Vefaiü'l-vefa* eserinde bu mescidin isimlendirilmesindeki sebebin buradaki toynak izi olduğunu kaydetmiştir.¹¹

Nablusi'nin ifadesine göre kadem-i şerifin Hz. Peygamber'e aidiyetini reddeden alimler arasında ilk sırada İbn Teymiyye ve talebesi İbn Kayyim el-Cevziyye gelmektedir. İbn Teymiyye ayrıca Beytülmakdis ziyaretini teşvik eden hadisi inkar ederek ve Hz. Peygamber (s.a.v.) veya evliyaullah ile tevessülü reddederek birçok konuda farklı kanaatler ortaya koymuştur. Ahmed el-Acemi el-Mısri de İbn Teymiyye

Berlin Eyalet Kütüphanesi'nde bulunan, Muhammed Ebu'l-Fazl Sincari'nin Menakıb-ı Mekke isimli eserinin 1119 tarihli yazma nüshasında Kadem-i Şerif çizimi.
(Kaynak: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht?PPN=PP-N717511774&P-HYSID=PHY-S_0095&DM-DID=DMD-LOG_0006&view=overview-toc)

**Menakıb-ı
Mekke isimli
yazmadaki
Kubbetüssahra
ve Efendimizin
Mirac'a çıktığı
yere yapılmış
kubbeyi
gösterir çizim.**
(Kaynak:
https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkan-sicht?PPN=PPN717511774&PHYSID=PHYS_0087&DMDID=DMDLOG_0006&view=overview-toc)

ve İbn Kayyim'dan etkilenerek kaleme aldığı *Tenzihü'l-Mustafa el-Muhtar an ma lem yebüt mine'l-ahbar* isimli risalesinde kadem-i şeriflerin Hz. Peygamber'e ait olmadığını ifade etmiş ve bunu reddeden ulemanın görüşlerine yer vermiştir. Takiyyüddin el-Hüsni müstakil bir eserde İbn Teymiyye'ye bir reddiye kaleme alırken el-Bikai el-Hanbeli de el-Hüsni'yi eleştirip İbn Teymiyye'nin tekfirinin doğru olmadığını savunan bir eser yazmıştır. İbn Hacer el-Heytemi, *el-Cevheri'l-munazzam fi ziyareti'l-kabri'l-mükerrem* isimli eserinde Takiyyüddin es-Sübki'nin İbn Teymiyye'ye cevaben bir eser kaleme aldığını ve kuvvetli delillerle onun fikirlerini reddettiğini ifade etmiştir. Suyuti ve İbn Hacer el-Heytemi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ait izlerin sübutu veya inkarı konusunda tereddüt etmişlerdir.¹²

Kadem-i şerif hakkında ulemanın farklı kanaatlerini zikrettikten sonra Nablusi meseleye hangi esaslarla bakılması gerektiğine işaret eder ve bu esnada İbn Teymiyye'nin kadem-i şerifin

sübutunu reddederken öne sürdüğü iki gerekçeyi de tahlil ve tenkit eder. Bu gerekçelerden biri bu konudaki rivayetlerin sağlam senetlerinin olmaması, diğeri ise bu eserlerin sadece insanlar arasında şöhrat bularak bilinmesidir. Nablusi buna cevabında kadem-i şerifin şöhrat yoluyla bilinmesinin yeterli olduğunu, helal ve haram gibi şer'i hükmün söz konusu olmadığı bu tür haberlerin sübutu için sağlam bir senedin gerekmediğini ifade etmiştir.¹³ Ona göre bu konuda Hz. Peygamber'in sünnetinden hareketle bir hükme varılmalı, mesele mütevatir bilgi ve icma çerçevesinde düşünülmelidir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) tavaf esnasında Kabe'de bulunan Hacerü'l-Esved'i öpmesi ve selamlaması benzer durumlar için bir emsaldir ve kadem-i şerife hürmet etmenin, bereketini umarak dua etmenin, el-yüz sürmenin caizliğini göstermeye yeterlidir. İbn Melek'ten tevatürün nasıl tahakkuk edeceğine dair alıntı yapan Nablusi peygamberlere ait izler ve kabirlerinin bulunduğu yerlere dair bilgilerin bize tevatür yoluyla ulaştığını ifade eder. İmam Malik'in "seleften halefe naklin en doğru söz olduğu" görüşüne istinaden Kabe'nin yanındaki izin Hz. İbrahim'e aidiyeti tevatürle bilindiği gibi kadem-i şerife dair tüm Kudüs ehli tarafından nakledilen bilgiye de itibar edilmesi gerektiğini belirtir. Zira bunu nakledenler arasında alimler, salih kimseler ve her yaşta müslümanlar vardır ve bu kişilerin tamamı batıl üzere ittifak etmezler.¹⁴

Son olarak İbn Melek ve Molla Hüsrev'den icma ile alakalı bilgiler nakleden Nablusi, bir konuda icmanın gerçekleşmesi için müctehidlerin ittifakının gerekli olduğunu, bu meselede geçmiş dönemdeki müctehidlerin görüşlerini bilmediğimiz için icma olup olmadığının bilinemeyeceğini ancak yine de tevatür yoluyla sıhhati anlaşılan bir bilgiyi kabulün esas olduğunu belirtir. Ona göre insanlar arasında asırlar boyunca nakledilerek Hz. Peygamber'e ait olduğu bilinen izleri reddetmek, sıhhatine itiraz etmek ancak dine düşman olmak ve müslümanların hayra giden yollarını kapatmak

anlamına gelir. Kadem-i şeriflerin aidiyeti ile alakalı kendisinden delil talep edenlere cevaben de bir haberin sübutunun inkarından önce geldiğini söyleyerek kendisinden izlerin sıhhatinin isbatı için delil talep edenlerden öncelikle inkarı için delil getirmelerini istemiştir.¹⁵

Peygamberlerden kalan izlerin sıhhati konusunda ulema arasında ihtilaflar olsa da müslümanların büyük bir kısmı asırlardır bu izleri teberrük kastıyla adeta peygamberlerin huzuruna çıkar gibi bir huşuyla ziyaret etmekten geri durmamışlardır. Nitekim İmam Nablusi'den yaklaşık üç asır öncesinin Türkçe'siyle Anadolu'da yazılmış bilinen ilk Hac seyahatnamesi müellifi Ahmet Fakih de Kubbetü'ssahra'daki kadem-i şerifi benzer hissiyatla ziyaret etmiş, Resulullah'a izzet eden o taşa yüz sürüp şifa bulmaktan ümmetin başını kaçırmasını tavsiye etmiştir:

*Önindedür Resul'ün kademi hem
Yüzün sür kim ola derdüne merhem*

*Resul mi 'raca hem andan gedibdür
O taş üzre ayağı yer edibdür*

*Gir ol Şahre'nün altında namaz kıl
Resul'ün başı yeri andadur bil*

*Resul'e 'izzet edüb kalkmış ol taş
Âna sen ümmet-isen çekmegil başın¹⁶*

NOTLAR

- * Mardin Artuklu Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.
- 1 Abdülgani b. İsmail en-Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, thk. Ekrem Hasan el-Ulebi, (Beyrut: el-Mesadir Müessesetü Sekafiyye, 1990).
- 2 Nablusi'nin şiirinde de telmihte bulunduğu gibi mirac gecesi Hz. Peygamber'in
- Beytülmakdis'e vardığı zaman orada iki rekat namaz kıldığı ve bu namaz esnasında orada hazır bulunan peygamberlere imamlık yaptığı rivayet edilir. Bu konuda İbn Hişam'dan alınan rivayet için bkz. *Hadislerle İslam: Hadislerin Hadislerle Yorumu*, ed. Mehmet Emin Özafşar vd., (Ankara: Diyanet İşleri

- Başkanlığı, 2013), 7/17, 125.
- 3 *Kudüs'te Hıristiyan Mezhep ve Milletlerin İdaresi (Kiyame Kilisesi Defterlerinin Karşılaştırmalı Neşri)*, haz. Numan Yekeler vd., çev. Durmuş Kandıra, Hümeyra Seren Zeyrek, (İstanbul: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 53.
- 4 Kudüs ve el-Halil'de peygamberlerle alakalı olduğu rivayet edilen mahallerin ziyaretini ve Mescid-i Aksa'da yapılan ibadetleri fihri açıdan detaylı olarak inceleyen bir çalışma için bkz. Emine Nurefşan Dinç, "Mescid-i Aksa'da İbadet ve Kudüs ile Halil'i Ziyaret: Fihri Hüküm ve Tartışmalar", *Diyanet İlmî Dergi* 58/3 (2022), 1041-1070.
- 5 Nebi Bozkurt, "Kadem-i Şerif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 24: 57.
- 6 Ahmet Özel, "Abdülğani b. İsmail Nablusi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (DİA)*, 32: 268. Abdülğani en-Nablusi ve bu seyahati esnasında kaleme aldığı eseri hakkında yapılan bir çalışma için ayrıca bkz. Musab Baran, "Abdülğani en-Nablusi ve Gezi Edebiyatı Bağlamında el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye Adlı Eseri", (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, 2017).
- 7 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 125.
- 8 İbrahim Rabayia, "el-Âsârü'd-Diniyye

- ve'l-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye li's-Sultan Süleyman el-Kanuni fi'l-Mescidi'l-Aksa eş-Şerif min hilal Sicillat el-Kudsi'l-Osmaniyye", *Geçmişten Günümüze Kudüs*, ed. Ahmet Kavas vd., (İstanbul: Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 192.
- 9 XVI. yüzyılın sonlarında Kudüs kadısı olan Samsunizade Muhammed Efendi, kendi uhdesinde olan bu prestijli vazife için vekil tayin etmiştir. Abdalqader Steih - İbrahim Rabaia, "XVI. Yüzyıl Osmanlı Döneminde Kudüs Şeriat Mahkemesi Kadısı ve Mescid-i Aksa -(69) No'lu Sicil Kaynağı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 22, (2023), 192-193.
- 10 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 127-128.
- 11 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 126-127.
- 12 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 128-129.
- 13 Dinç, "Mescid-i Aksa'da İbadet ve Kudüs ile Halil'i Ziyaret: Fihri Hüküm ve Tartışmalar", 1062.
- 14 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 129-132.
- 15 Nablusi, *el-Hadratü'l-ünsiyye fi'r-rihleti'l-Kudsiyye*, 132-134.
- 16 Ahmed Fakih, *Kitabu evsafil-mesacidi's-şerife (Kutsal Mescitlerin Vasıfları)*, haz. Ozan Kolbaş, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2023), 143-144.

Mukaddes Emanetlerin Emevi ve Abbasi Halifeleri Elinde Siyasallaşması

Dr. Selahattin Polatoğlu*

Sade bir hayat yaşıyan Resul-i Ekrem'in (a.s.) kullandığı veya hediye ettiği bazı eşyalar ona hürmet ve muhabbetin bir yansıması olarak muhafaza edilmiştir. Bir yadigar olarak belli kişiler ve ailelerin yanında bulunan bu nesneler, ilerleyen zamanlarda bazı yöneticilerin dikkatini çekmiş ve hem Hz. Peygamber'e hürmete binaen hem de kendi meşruyetlerini pekiştirmek amacıyla bunlara sahip olmaya çalışmışlardır. Bugün Türkiye'de Topkapı Sarayı içindeki Mukaddes Emanetler Dairesi'nde ve Mısır'da Kahire Hüseyin Camii'nin "Dairetu Muhallefati Rasulillah" adlı kısmında sergilenen emanetlerin yanı sıra üzerinden geçen uzun yıllar neticesinde zarar görüp kaybolanlar da olmuştur. Bu yazıda mukaddes emanetlerin Emevi (661-750) ve Abbasi (750-1258) halifeleri döneminde birer hakimiyet sembolü olarak öne çıkması diğer bir ifadeyle siyasallaşması üzerinde durulacaktır.

Hz. Osman'ın isyancılar tarafından katledilmesiyle büyüyen fitne hadisesi, mevcut halife Hz. Ali'nin meşruyetinin tartışıldığı bir noktaya evrilmiştir. Hz. Osman'ın kanlı gömleğini Dımaşk'taki Cuma mescidinin minberinde sergilemeye başlayan Muaviye, Hz. Ali'ye biat etmemiş ve halife olmak için mücadelesini sonuna kadar sürdürmüştür. Hz. Ali'nin vefatının ardından Iraklıların halife seçtiği Hz. Hasan'ın Muaviye'ye karşı mücadeleden vaz geçip ona biat etmesi ile birlikte İslam tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Kılıcı ve dahiyane tedbirleri sayesinde iktidarı ele geçiren Muaviye de meşruyet krizi ile karşı karşıya kalmıştır. O, bunu aşmak adına kayınbiraderi olması cihetiyle Hz. Peygamber'e yakınlığını vurgulamıştır. Halifelerin din ve devlet işlerinde son söz sahibi olduğunun bilinciyle hareket eden Muaviye, Hz. Peygamber'in varisi olduğunu çeşitli yollarla göstermeye çalışmıştır. Emevilere son veren Abbasiler de meşruyet krizini aşmak için dini sembollerin yardımına başvurmuştur. Her iki hanedan döneminde Hz. Peygamber'in kullandığı bazı eşyalar hakimiyet alameti haline gelmiştir.

Mukaddes emanetlere sahip olmaya çalışan ilk halife Muaviye b. Ebu Süfyan'dır. Muaviye, Hz. Peygamber'in şair Kâ'b b. Zühre'ye (ö. 24/645 [?]) hediye ettiği hırkayı (*bürde*)¹ başta 10 bin dirhem karşılığında ondan satın almak istemiş ancak o buna razı olmamıştır. Muaviye, Kâ'b'ın vefatından sonra mirasçılarında onu 20 bin dirheme satın alabilmiştir. Emevi halifeleri hırkayı bayramlarda giymişlerdir. Hırkanın doğrudan Kâ'b b. Zühre'den ve farklı meblağ karşılığında satın alındığına dair rivayetler de bulunmaktadır.²

Hz. Peygamber'in Mescid-i Nebevi'deki minberi de Emeviler zamanında bir hakimiyet sembolü olarak düşünölmüştür. Bununla ilgili olarak Muaviye, Medine valisi Mervan b. Hakem'den Mescid-i Nebevi'nin minberini söküp Hz. Peygamber'in asısıyla birlikte Dımaşk'a göndermesini istemiştir. Ancak Medine'nin ileri gelenlerinin muhalefeti yüzünden minber

sonraki halifeler döneminde de yerinde kalmaya devam etmiştir.³

Mukaddes emanetlerden hırka ve asânın (*kağib*) Emevilerin yıkılmasının ardından Hz. Peygamber'le olan akrabalık bağlarına sürekli vurgu yapan Abbasilere intikal ettiği kaydedilmektedir. Bir rivayete göre son Emevi halifesi Mervan b. Muhammed mağlup olup kaçtığı sırada bu eşyaların Abbasilerin eline geçmemesi için onları toprağa gömmüştür. Saray hizmetçilerinden biri, canını kurtarmak amacıyla eşyaların yerini Abbasi askerlerine bildirmiş, gizlendiği yerden çıkarılan eşyalar Şam valisi Abdullah b. Ali'ye teslim edilmiş, o da ilk Abbasi halifesi Ebu'l-Abbas es-Seffah'a göndermiştir.⁴

Hz. Peygamber'in hırkasına Abbasi halifelerinin nasıl sahip oldukları konusunda farklı açıklamalar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda Muaviye'nin Kâ'b b. Zühayr'ın çocuklarından aldığı hırkanın Abbasilere intikal etmeyip kaybolduğu, Ebü'l-Abbas'ın 300 dinara satın aldığı hırkanın Hz. Peygamber'in Tebük Seferi sırasında Eyle halkına verdiği emanname ile birlikte gönderdiği hırka olduğu belirtilmektedir.⁵ Hz. Peygamber'e ait birden fazla hırkanın olduğu ve bunların farklı vesilelerle hediye edildiği⁶ hesaba katıldığında bunun imkan dahilinde olduğu söylenebilir.

Mukaddes emanetlerin bir kısmının Abbasilere intikalinin ikinci halife Ebu Ca'fer el-Mansur zamanında gerçekleştiği de rivayet edilmektedir. Buna göre halifenin amcası Abdullah b. Ali, Şam'da Emevileri mağlup edip bölgeyi kontrol altına alır ancak bir süre sonra yeni halifeye başkaldırır. Mansur, amcasını itaat altına alması için ünlü komutan Ebu Müslim el-Horasani'yi gönderir. Ali'ye karşı galip gelen Ebu Müslim, Emevilere ait hazineyi Mansur'a getirdiğinde bunların içinde Hz. Peygamber'e ait Mısır'da üretilmiş hasırdan bir namazlık (*musalla*) da vardır. Mansur, önde gelen devlet adamlarına ve komutanlarına dilediği eşyayı almalarını söyler, onlardan biri olan Salih b. Süleyman bu namazlığa talip olur. Hz. Peygamber'e aidiyeti Mansur'a hatırlatılınca, o bunu Salih'e vermek istemez ancak Salih diğerlerinin diledikleri

Hazret-i Peygamber'in Ukab isimli siyah sancağı zaman içinde lime lime olduğundan yeşil atlastan torba içinde muhafaza ediliyor.
T.S.M. Env.
No: 21/1.
(Kaynak: Hilmi Aydın, Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler, s. 76-77)

eşyaya sahip olmuşken kendisinin bundan mahrum bırakılmamasını rica eder. Mansur bu seccadeyi Cuma ve bayram namazlarında halifenin namazgahına getirip sermesi şartıyla Salih'te kalmasına izin verir. Salih'ten sonra çocuklarına miras kalan bu seccade Mu'tasım zamanında devlet hazinesine dahil edilir.⁷

Halife Mansur son hac yolculuğunda (158/775) mukaddes emanetleri de yanında götürmüştür. Mansur bu yolculuğunda Mekke'ye yakın bir yerde vefat edince hâcibi Rebî' b. Yunus önce vefat haberini vermek üzere Bağdat'a adam yollamış, ardından asa ile hırkayı ve hilafet mührünü görevlilerle birlikte süratle Bağdat'a göndermiştir. Öte yandan yeni halife Mehdi adına Mekke'de biat almaya başlamıştır.⁸

Abbasi halifeleri sahip oldukları mukaddes emanetler arasına ilerleyen zamanlarda yenilerini eklemişlerdir. Bu emanetlerden ayakkabı hakkında şunlar kaydedilmektedir: Şeddad b. Evs el-Ensari, Hz. Peygamber'in bir çift ayakkabısını (*na'leyn*) saklamış, daha sonra bu ayakkabı oğlu Muhammed'e intikal etmiş, varis olarak çocukları bulunmayan Muhammed, kız kardeşi Hazrec'in isteği üzerine bir tekini ona vermiştir. Abbasi Halifesi Mehdi-Billah, 163 (780) yılında Kudüs'e geldiğinde bu ayakkabıdan haberdar olmuş, Hazrec'in çocuklarındaki ayakkabının tekini 1000 dinara satın almış,

ayrıca karşılığında bir arazi vermiş ve 100 [dinar veya dirhem] yıllık maaş bağlamıştır. Oldukça yaşlı ve hasta olan Muhammed'deki diğer tekini de almak istemiş, fakat onun ağlayarak onu vermek istemediğini görünce bundan vazgeçmiştir.⁹

Abbasi halifeleri mukaddes emanetleri hakimiyetin sembolü olarak saydıkları için bu emanetler yeni halifeye devredilirdi. Horasan'a sefere çıkan Harunürreşid, Tus şehrinde öldüğünde (193/809) Bağdat'ta bulunan veliaht Emin'e babasının ölüm haberi derhal ulaştırılması gerekiyordu. Bu haberi getiren görevli yanında hilafet mührüyle birlikte hırka ve asayı taşımaktaydı.¹⁰

Emin'in halife olmasından bir süre sonra Merv'de bulunan kardeşi Me'mun ile aralarında taht kavgası başlar. Me'mun'un gönderdiği ordular Bağdat'ı muhasara edince Emin, kumandanlardan Herseme b. A'yen'den eman diler ve mukaddes emanetleri de yanına alarak ona doğru gitmeye çalışır. Ancak Emin'i dize getirmede en etkili kişi diğer komutan Tahir b. Hüseyin ise mukaddes emanetlerden asa ve hırkayı mağlup olan Emin'den bizzat kendisi teslim almak ister. Bir bakıma mukaddes emanetleri Me'mun'a ulaştıran kişi zaferin kazanılmasında en büyük pay sahibi olacaktır. Tahir'in birlikleri tarafından Emin'in öldürülmesiyle savaş sona erer. Tahir Me'mun'a gönderdiği mektupta Herseme ile aralarındaki anlaşmazlıkları ve Emin'in öldürülmesini başta istemeyip Resulullah'ın hırkası, kılıcı ve asasını teslim alarak bu işe son vermek niyetinde olduğunu belirtir. Emin'in öldürülmesinin ardından Me'mun'a götürülen kutsal emanetler arasında hırka ve asanın yanı sıra bir namazlığın olduğu da kaydedilir.¹¹

Abbasi halifeleri bir asır sonra Hz. Peygamber'in mızrağını da (*hirbe*) hakimiyet sembolleri arasına katmıştır. Resulullah'a ait *aneze* adıyla da bilinen bu mızrak 244 (858-59) yılında Halife Mütevekkil'e getirilmiştir. Rivayete göre Habeşistan kralı Necaşi bu mızrağı Zübeyr b. Avvam'a bağışlamış, Zübeyr de daha sonra onu Resulullah'a hediye etmiştir. Müezzinlerin, daha ziyade Bilal-i Habeşî'nin yanında duran

bu mızrakla bayramlarda Resulullah'ın önünde yürünürdü. Namazlarda Resulullah'ın önünde dikilirdi. Bu yönüyle mızrak, mihrap işlevi görürdü. Resulullah'ın namaz kılariken mızrağını sütre olarak kullandığı da söylenir. Mütevekkil bu mızrağa sahip olunca kendi önünde taşınmasını emretmiş, buna binaen emniyet amiri (*sahibü'ş-şurta*) mızrağı Mütevekkil'in önünde taşımaya, emniyet amirinin mızrağını ise onun vekili taşımaya başlamıştır.¹²

Mukaddes emanetlerin Abbasi taht kavgaları sırasında daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bununla ilgili bir hadise de şöyledir: Mu'tez'in mevcut halife Müstain'e başkaldırması üzerine halife apar topar Samerra'yı terk edip eski başkent Bağdat'a gider (251/865). Bunun üzerine Mu'tez'e biat etmeyen Samerra'daki Türk komutanlar, hilafetin sembolleri olan Hz. Peygamber'in hırkası ile asasını ve hazinenin bir kısmı ile 200 bin dinarı yanlarında götürerek Müstain'den Samerra'ya dönmesini isterler. Fakat Müstain bu çağrıya olumlu cevap vermez.¹³ Mu'tez'in birlikleri giderek kontrolü ele geçirince sıra Bağdat'ın kuşatılmasına gelir. Bağdat ve çevresinde cereyan eden savaş şehir merkezinde bir kaosa dönüştüğünde Bağdat halkı Müstain'in bizzat çıkıp kendilerine görünmelerini ister. O da bunun üzerine Hz. Peygamber'in hırkasını giyip asasını eline alarak halkın huzuruna çıkar. Müstain halka hitap ederken "bu hırkanın sahibinin hakkı için" şeklinde ifadeler kullanarak kendisine olan desteği artırmaya çalışır.¹⁴ Bu taht kavgasından mağlup çıkan Müstain halifelikten feragat edince Bağdat valisi Muhammed b. Abdullah b. Tahir, kardeşi Ubeydullah'ı ve Şahek el-Hadim'i hırka, asa, kılıç ve hilafet mücevherini halifeliği kesinleşen Mu'tez'e teslim etmek üzere Bağdat'tan Samerra'ya gönderir. Ayrıca Muhammed b. Abdullah, Mu'tez'e bir mektup göndererek özellikle Şahek için "Resulullah'ın mirasını sana getirenlere onun hatırına kendisine dokunmamasını" ister.¹⁵

Abbasi halifelerini zafiyet içine düştüğü ve askeri tahakküme maruz kaldıkları ikinci dönemde Halife Müttaki, Türk komutan Emirülümera Tüzün'ün baskılarına dayanamayıp

Hamdanilerden yardım almak maksadıyla mukaddes emanetlerle birlikte Bağdat'tan ayrılıp Musul'a gider. Bir süre sonra Bağdat'a dönmek isteyen halife, Tüzün'den eman alır fakat dönüş yolunda Tüzün tarafından hal' edilip gözlerine mil çekilir. Bu haldeyken hırka, asa ve mühür ondan alınıp yeni halife Müstekfi'ye verilir (334/944).¹⁶

Abbasi halifelerinin merasimlerde¹⁷ Hz. Peygamber'in kılıcını kuşanmaları, hırkasıyla omuzlarını örtmeleri, asayı ellerinde tutmaları adet haline gelmiştir.¹⁸ Abbasi halifeleri yönetime kendilerini Alioğulları'ndan daha layık olduklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Bu bağlamda Harunürreşid'in Şii meyilli olduğu öğrenilen Ca'fer b. Muhammed b. el-Eş'as'ı huzuruna çağırdığında hırkayı giyerek onu karşılaması dikkate değer bir örnektir.¹⁹ Yine Halife Kahir'in hanedan üyeleriyle görüştüğünde asa ve mızrağı yanında bulundurduğu belirtilmektedir.²⁰ Halife Tâi de Irak Büveyhi emiri Adududdevle 369 (979-80) yılında kendisini ziyarete geldiğinde mukaddes emanetlerin yanı sıra Hz. Osman'a ait Mushaf'ı yanında bulundurmayı ihmal etmemiştir.²¹ Ayrıca Abbasi halifelerini öven ve yücelten şiir ve yazılarda mukaddes emanetlere atıf yapıldığı görülmektedir. Örneğin Me'mun'un ilkin katibi daha sonra veziri olan Ahmed b. Yusuf (ö. 213/828), üst düzey devlet adamlarından Hasan b. Sehl'in (ö. 236/851) diliyle halifeye hitaben kaleme aldığı şükran risalesinde Me'mun'un hırkayı omuzlarında taşıdığı ve asayı elinde tuttuğuna değinmiştir.²² Öte yandan Mütevekkil'in hırkayı giymesi Şair Buhturi'nin methiyesine konu olmuştur.²³

Sonuç itibariyle sevip sayılan insanlardan geriye kalan nesnelere bir yadigar olarak saklanması pek tabii bir durumdur. Hz. Peygamber'in kullanıp vefatı esnasında geride bıraktığı veya kimilerine hediye ettiği eşyalar ilk zamanlarda teberrüken özenle muhafaza edilmiştir. Bilahare Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanan ilk büyük iktidar mücadelesi meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Hz. Hasan'ın biatiyle birlikte müslümanların halifesi olan Muaviye, Hz. Peygamber'e nispet edilen

eşyaları sahiplerinden satın almak suretiyle halifelüğünün dini dayanaklarını pekiştirme yoluna başvurmuştur. Beri tarafta Emevilere karşı büyük çaplı bir isyan hareketi başlatan Abbasoğulları yolun başında kendilerini Hz. Peygamber'in varisleri olarak ilan etmişlerdir. Halifeliği ele geçirdikten sonra onlar da mukaddes emanetlere önem vermiş ve yenilerini edinmek için gayret sarfetmiş, bunu meşruiyetlerinin temel dayanakları olarak göstermişlerdir. Mukaddes emanetler sarayda özenle muhafaza edilmiş, önemli günlerde ve merasimlerde halifelerle birlikte görülmüş, taht değişikliğinde hakimiyet sembolleri olarak yeni halifeye devredilmiştir.

NOTLAR

- * Malatya İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı.
- 10 İbnü'l-Esir, *el-Kamil* (Tedmüri), 5/395-396
- 11 Taberi, *Tarih*, 8/482, 488, 490-491.
- 12 Taberi, *Tarih*, 9/210-211.
- 13 Mes'udi, *Müruc*, 4/131.
- 14 İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, 6/225.
- 15 Mes'udi, *Müruc*, 4/133. Ayrıca bk. Taberi, *Tarih*, 9/345, 348-349.
- 16 Mes'udi, *Müruc*, 4/273.
- 17 Abbasi halifelerinin merasimleri başka hükümdarlarla görüşme, elçi kabulü, biat alma, veliaht tayini, bayramlaşma gibi durumları ifade etmektedir.
- 18 Sâbî, *Rusumu Dari'l-Hilafe* (Avvad), 90-91.
- 19 Şeyh Saduk, *Uyunu Ahbari'r-Rıza* (İntişaratu Şerif er-Razi), 1/70-71.
- 20 Arib, *Siletu Tarihi't-Taberi* (Ebü'l-Fazl), 156.
- 21 Sâbî, *Rusum*, 81.
- 22 Ahmet Zeki Safvet, *Cemheretü Resail'l-Arab*, 3/354.
- 23 İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan* (Abbas), 6/24-26.
- 1 Türkçede hırka olarak ifade edilen elbise, klasik Arapça kaynaklarda çoğunlukla *bürde* olarak geçer az da olsa *ridâ'* kelimesine rastlanır.
- 2 Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saâdet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 17: 375.
- 3 M. Sabri Küçükaşçı, "Medine", *DİA*, 28: 307.
- 4 Mes'udi, *Mürücü'z-Zeheb* (Mer'i), 3/206.
- 5 Süyuti, *Târihu'l-Hulefâ* (Salih), 34.
- 6 İslam Doğan, *Hız. Peygamber'in Mal Varlığı* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 185-197.
- 7 Hatib el-Bağdadi, *Tarihu Bağdad* (Avvad), 13/395-396.
- 8 Ya'kubi, *Tarih* (Mansûr), 2/274; Taberi, *Tarih* (Ebü'l-Fazl), 8/108, 113.
- 9 İbn Asakir, *Tarihu Medineti Dimaşk* (Amri), 22/409-410.

Emanat-ı Mübareke, Osmanlı'ya İntikali ve Topkapı Sarayı'nda Ziyareti

Esas itibarıyla Hazreti Peygamber aleyhisselamdan cüzler ve kullandığı bir takım eşya ile yine bazı peygamberlere ve sahabeye ait eşyanın bize kadar intikal etmesinden müteşekkil hatıratın hepsine birden "Emanat-ı Mübareke", yaygın kullanımıyla "Mukaddes Emanetler" denilmektedir. Bu eşyalar Efendimizden biz müslümanlara intikal ettiği için ondan birer emanet olarak görülmüşler; hayattayken ona ve etrafındaki eşyaya gösterilen itina ve hürmet şimdi bu emanetlere gösterilerek hem aziz hatırasını yad etmeye hem de bereketinden istifadeye vesile ittihaz edilmişlerdir.

Bugün Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesi'nde bulunan 605 parça emanetin tamamı ise peyderpey Osmanlı'ya gelmiştir. Her ne kadar İslam ve Yavuz Sultan Selim devri Osmanlı kaynaklarında, halifelikle birlikte Hırka-i Saadet'in Yavuz'a tevdi edildiğine dair açık bilgiye tesadüf edilmemekte ve hadisenin cereyanı, tarihi, halen sarahat kazanmamakla birlikte sonraki nesil tarihçiler meseleyi bu şekilde vaz etmişlerdir.¹ Emanat-ı Mübareke'nin Mısır'ın fethiyle Osmanlı'ya intikal ettiği ifade eden Osmanlı kaynakları, sürecin nasıl geliştiğine dair iki farklı görüş serdediler: Evliya Çelebi'nin başını çektiği birinci görüşe göre emanetler, Mısır'ın fethi sırasında bizzat Sultan Selim tarafından Mısır hazinesinde bulunarak teslim alınmış ve İstanbul'a gönderilmiştir.

Tayyazade Ahmed Atâ (ö. 1880), Ahmed Rasim (ö. 1932) gibi nispeten muahhar tarihçilerin temsil ettiği ikinci görüşe göre ise, Mısır'ın fethi akabinde Mekke Şerifi, oğlu Ebu Nüme vasıtasıyla Haremeyn-i Şerifeyn'in anahtarlarıyla beraber emanetleri de Yavuz Sultan Selim Han'a takdim etmiştir. Ancak bu görüşü savunanlar, iddialarını teyid edecek kaynak belirtmemişlerdir.²

Nispeten geç tarihli kaynaklardan iktibasla Ahmed Rasim meseleyi, emanetleri ve etrafında şekillenen merasimleri şöyle anlatır:

"913 [1507] tarih-i hicrisinde Haremeyn-i muhteremeyn hakimi olan Şerif Seyyid Berekat'ın oğlu Şerif Ebu Nüme vedaatıyla Cenab-ı Selim [Yavuz] kâm-kâra gönderdiği miftah-ı Beytullah ve teberrukat-ı mesude ve badehu selatin-i izam-ı Osmaniye taraflarından cem ve Hırka-i Saadet daire-i fahiresinde el'an hıfz edilen emanat-ı celileden bazılarının kütüb-i muteberede manzur olan cins ve mikdan ber-vech-i zir tahrir olunur:

Hırka-i Saadet'in, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan iç muhafazasının içine konulan altın sandık. (T.S.M. Env. No: 21/9)

Bir aded Dendan-ı rebâiye-i [azı dış] Saadet, Kadem-i Saadet nişanesini hamil bir hacer-i şerif, iki Na'lin-i Saadet (ki bir teki zaman-ı Abdülaziz Han'da vürud etmiştir) Hırka-i Şerif-i Nebevi, bir Seccade-i Latif-i Peygamberî, Seccade-i Sıddık-i Ekber, Liva-yı Saadet-ihtiva-yı Cenab-ı Risaletpenahi, bir Seyf-i Nebi (kabza), bir Kavs-i Peygamberî, iki Asa-yı Şerif (biri Hazret-i Şuayb aleyhisselamındır) Tencere-i Hazret-i Nuh, Kazgan-ı Hazret-i İbrahim, Kamis-i Hazret-i Yusuf, Seyf-i Hazreti Davud, Kamis-i Seyyiduşüheda, Kamis-i Hazret-i Fahrunnisa, Liva-yı Ciharyar-ı Güzin, müşarunileyhimin amameleri, tesabihi, suyufu (dört aded), Suyuf-ı Aşere-i Mübeşşere (altı kabza), Seyf-i Cafer-i Tayyar, Seyf-i Halid bin Zeyd, Seyf-i Muaz bin Cebel, Seyf-i Şurahbil bin Hasan, Seyf-i Ebu Talha, Livaeyn-i İmameyn, Tac-ı Veysel Karani,

Hazret-i Hüseyin'e ait olduğu belirtilen 130 cm boyunda gömlek. (T.S.M. Env. No: 21/74)

Kelam-ı Kadim bi-hatt-ı Osman bin Affan, Kelam-ı Kadim bi-hatt-ı İmam Ali, Mushaf-ı Şerif bi-hatt-ı Zeynelabidin, Miftah-ı Beyt-i Azam, Mizab-ı Zer [Altınoluk], Bab-ı Tevbe kanadı, Makam-ı İbrahim'in sim kapağı, bir parça balçık, Gasl-i Nebevi suyu)

İşbu emanat ve teberrukat-ı celilenin her biri birer gıلاف-ı simin ve Hırka-i Mübareke dahi gümüşten bir sandıkçe derununda mahfuzan taht odasında mevzu-ı mevki-i tekrim olup sair emanat dahi bu odanın raf ve cidarlarında birer mevzi-i tazime konulmuştur. Bir kitab-ı muteberde manzur olan fıkrâ-i atiyâ Hırka-i Saadet hakkındaki ihtiramât ve tazimatı natıktır:

Evailde selatin-i adl-i âyîn-i Osmanî yevm-i mahsusunda ziyaret ederler ve eteğini suyla memlu bir kazgana batırdıktan sonra bu suyu teberrüken şişelere doldurup mühürlü olarak rical-i devlete gönderirler, böyle bir şişe suya mazhar olanlar ise ma-i mezkuru manend-i zemzem tazim ve tefhime itina ve oruç tutub onunla iftar ve istişfa ederler idi.

**

Emanat-ı Mübareke'den birkaç adedi de Mısır'da Sultan Gavri türbesinde mahfuz olup vaktiyle Kapudan-ı derya Gazi Hüseyin Paşa tarafından ziyaretle teberrüken tatyib ve ta'tir ve boğça derununda olduğu halde bir kürsi-i müzeyyen üzerine vaz ettirilerek merasim-i mahsusa-i tazime ile sandukasına iade edilmiştir. Emanat-ı mezkure bir aded kamis ile bir aded asa-yı şerif ve bir de mîl-i saadetten ibarettir.

**

Vaktiyle Hırka-i Saadet'in şehri Ramazan'ın on beşinci günü icra buyurulan merasim-i tazime-i küşadı hakkında *Tarih-i Ata* tafsilat-ı varideyi i'ta eyliyor:

Salat-ı zuhurdan iki saat evvel beyt-i şerif-i mezkure mesva-yı hümayunda Has Odalılar Hırka-i Saadet'in simden mamul yaldızlı büyük sandukasını gümüş sehpa üzerinden alarak satrançvari birbiri üzerine mevzu som sırmalı ve sadeler üzerine vaz ile nezd-i hümayundaki altun miftah ile küşad olunarak derun-ı münevverinde olan yedi aded ağır harir

Hazret-i Muhammed aleyhisselamın yayı ve gümüş mahfazası.

(T.S.M. Env. No: 21/69)

yeşil kadife üzerine som sırma ve inci işlemeli, enli şeritli boğçaların şeritleri çözüldükte üzerinden açılır iki kanatlı zer halisten masnu çekmece yani ikinci mahfaza-i celilesi yine nezd-i şahanede mahfuz olan altun anahtar ile açılır ve kaffe-i Has Odalılar huzur-ı hümayunda buldukları ve imam-ı evvel ve sani efendiler ile ağalardan olan Has Oda imamı ve dahi sadası güzel müezzinler kaiden lâyenkatı Kur'an-ı azimüşşan tilavet eyledikleri halde ibtida zat-ı pak hilafetpenahi cenab-ı kudsi menakıbından ve badehu erzanı buyurulan işaret pür-meymenet cenab-ı zillullahiye imtisalen sair zevat taraflarından ziyaret ve telsim [öpmek] edilip ziyaret-i resm-i âlîsi hitamında dahi sanduka-i saadet yed-i müeyyede-i hazret-i padişahi ile takfil-i mahall-i muhteremine tavsil olunur.

15 Ramazan 1325³

NOTLAR

- 1 Erhan Afyoncu-Uğur Demir, "Mukaddes Emanetlerin Osmanlıya İntikali Meselesi", 500. Yılında Mukaddes Emanetler, ed. Mustafa Sabri Küçükkaşçı, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2019), 68-72.
- 2 Abdülmecit Şentürk, "Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012), 27-28.
- 3 Ahmed Rasim, *Menakıb-ı İslam-II* (Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1326), 339-342.

Üzerinde "Muhammed-ü'r-Resulullah" yazılı ve Efendimizin yüzük olarak parmağında taşıdığı mührü kendisinden sonra sıra ile Hz. Ebu Bekir'e, Hazret-i Ömer'e ve Hazret-i Osman'a geçmiş ama Hazret-i Osman tarafından Eris isimli kuyuya düşürülmüş. Hazret-i Osman bunun üzerine aynısını yaptırarak kullanmış. Bağdat'ta ele geçirilerek İstanbul'a getirilen mührün bu mühür olduğu tahmin ediliyor. (T.S.M. Env. No: 21/167)

“Allah’ın rahmetinin eserlerine bak...” (Rum 30/50): Ahmed Teymur Paşa’nın Gözünden Memlük Kahire’sindeki Âsâr-ı Şerife

Dr. Mustafa Taha Güler*

*“İkram eyle âsârına Muhammed Mustafa’nın,
Ki kafi gelir ziyareti süruruna züvvarının;
Ey çeşm! Nazar kıl, mahrum kalma bu safadan!
Onu hiç göremedin, bak bu âsâr Mustafa’dan...”¹
Salahuddin es-Safedi*

Hız. Peygamber’in (s.a.v.) irtihalinden sonra geride bıraktığı eşyası büyük bir hassasiyet ve hürmetle muhafaza altına alınarak nesilden nesile aktarılmıştır. Ona ait olan ve onun tarafından kullanılan eşyaya karşı benimsenen

bu tutum kuşkusuz Hz. Peygamber’in maddi-manevi emanetine vefa şuurunun bir tezahürüdür. Zira bu emanetler aynı zamanda *pek yüce bir ahlaka sahip* olan² el-Emin’in (s.a.v.) mübarek hayatının tanıklarındır. Öyle ki Hz. Peygamber’in sancağı, kılıcı, hırkası, asâsı, saç ve sakal telleri, sandaletleri ve sair günlük eşyaları henüz sahabe döneminde şifa ve teberrük aracı olarak görülmüş,³ dahası bu mübarek yadigarlar zamanla devletliler nezdinde de *devlete ermek* için kutlu bir vesile olarak telakki edilmiştir. Bu eşyanın emanetçiliğini yapmak da bir bakıma “devlet meselesi” haline gelmiştir.⁴ Hal böyleyken bu emanetlerin Hz. Peygamber’e aidiyetinin sıhhatinin beraberinde bunların tarihsel süreçte nasıl ve nerelerde koruma altına alındığı bir merak konusudur.

Tarih, dil, kültür ve edebiyata dair çok sayıda eser kaleme alan, erken yaşlarına uzanan kitap düşkünlüğü neticesinde oluşturduğu binlerce ciltlik matbu ve mahtut kitap koleksiyonunu Kahire’de bizzat inşa ettirdiği kütüphanesinde istifadeye sunan⁵ Mısırlı edip, araştırmacı ve tarihçi Ahmed Teymur Paşa (1871-1930)⁶, *el-Âsârü’n-nebeviyye* adlı kitabını mübarek emanetlerin Hz. Peygamber’e aidiyetini ve bunların muhafazasının tarihsel süreçteki serencamını incelemeye tahsis etmiştir. Ne var ki, telifi ömrünün son demlerinde müyesser olan bu eserin neşrini görmeye Paşa’nın ömrü vefa etmemiş, mamafih bu eser onun için *hitamühu misk* kabilinden olmuştur.⁷ Paşa, İslam mukaddesatına sadakati ve hamiyetperverliğiyle bilinmiş, hayatı boyunca da İslam eserlerinin ihyası için azami gayret göstermiştir.⁸

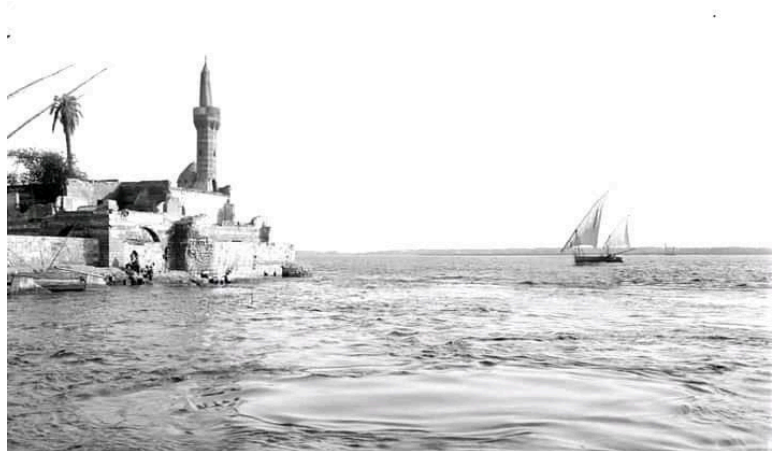
Ahmed Teymur Paşa, Hz. Peygamber’e nispet edilen asâ, hırka (bürde), minber, serir, hâtem (mühr-i saadet), sarık, ayak izleri (kadem-i şerif), saç ve sakal telleri, sancağı, üzengisi ve sandaletleri (na’leyn-i saadet) gibi eşyaya dair mülahazalarını Abbasiler döneminden başlayarak muhtelif başlıklar altında ortaya koymakla birlikte Mısır ve İstanbul’da muhafaza edilen emanetlere müstakil başlıklar tahsis etmiştir. Bu makale, Paşa’nın *basar* (nurü’l-ayn/ baş gözü) ve *basireti* (nurü’l-kalb/kalp gözü)

ile Memlük Kahire'sindeki âsâr-ı şerifeye dair ortaya koyduğu tespitlere odaklanmaktadır.

Ahmed Teymur Paşa *el-Âsârü'n-nebeviyye'sinin* sebab-i telifinden bahsederken bu çalışmasında; Hz. Peygamber'e ait olan savaş aletleri, binekler, kıyafetler ve başka alet-edevat gibi âsâr-ı şerife hakkında derlenen bilgileri serdetmekten ziyade Resul-i Ekrem'e nisbeti insanlar arasında doğrusuyla yanlışıyla şöret bulan eşyadan söz açacağını dile getirmektedir. Zira zikri geçen eşya hakkında siyer kitaplarında yer alan bilgiler kafî ve vafidir. Dolayısıyla çalışmasında sadece ulemanın bu çerçevede tahkik ettiği bilgilere yer verecektir.⁹

Ömrünün son yıllarını Kral I. Fuad'ın (ö. 1936) hakimiyetindeki¹⁰ Mısır'ın Kahire'sinde geçiren Ahmed Teymur Paşa'nın aktardığına göre mübarek emanetler bu şehirdeki İmam el-Hüseyn Camii'nde özel bir odada muhafaza edilmekte ve muayyen günlerde ziyaret edilmektedir.¹¹ Söz konusu oda, Fatımiler döneminde 549/1154 senesinde inşası tamamlanan bu caminin Meşhed Kubbesi'nin hizasındaki güney kısmına Hidiv Abbas Hilmi II (ö. 1944) tarafından 1311/1893 yılında yaptırılmıştır. İlerleyen satırlarda da temas edileceği üzere başlangıçta Ribatu'l-âsâr'da muhafaza edilen emanetlere mihmandar olma şerefine "Şerefü'l-mekan bi'l-mekin" fehvasınca en son bu oda erişmiştir.¹²

Ahmed Teymur Paşa, tarihi kaynaklarda söz konusu eserlerin akıbetiyle alakalı birçok bilgiyle karşılaştığını belirtmektedir. Bu bilgiler takip edildiğinde ise farklı zamanlarda muhtelif mekanlarda korunan bu eserlerin neticede halihazırda muhafaza edildikleri yeri (İmam el-Hüseyn Camii) aldığına ulaşılmaktadır. Mısır'daki emanetler hakkında edinilen ilk bilgi, bunların günümüzde Suudi Arabistan sınırları içerisinde, Kızıldeniz kıyısında yer alan liman kenti Yenbu'da vaktizamanında ikamet eden Benu İbrahim'in himayesinde olduğu, bu kimselerin ise Hz. Peygamber'den tevarüs edilen söz konusu emanetleri nesilden nesile ulaştırarak muhafaza altına aldıklarıdır. Hicri VII. asırda ise Memlükler Devleti'nde

Nil Nehri'nin kıyısında, Efendimizin emanetlerinin bir müddet muhafaza edildiği, Ribâtu'l-âsâr'dan bir görünüm.
(Kaynak: <https://x.com/shataelawamry/status/1435378950449008640>)

farklı kademelerde görev üstlenen ve köklü bir müslüman aile olan Benu Hinna'dan Tacüddin Muhammed (ö. 707/1307-8)¹³ söz konusu emanetleri satın alıp Mısır'a getirmiş ve Nil'e nazır bir bina inşa ettirerek burada koruma altına almıştır. Söz konusu bina *Ribatu'l-âsâr* namıyla bilinmiştir. Halihazırda da "Eserü'n-nebi Camii" adıyla bilinmektedir.¹⁴ Bu cami günümüzde Eserü'n-nebi Mahallesi'nin sınırları içerisinde yer almaktadır.

1. Ribatu'l-âsâr'ın Tarihçesi

Ahmed Teymur Paşa, Memlük tarihçisi el-Makrizi'nin (ö. 845/1442) *el-Hıta'*ında¹⁵ Ribatu'l-âsâr hakkında şu bilgilere yer verdiğini zikretmektedir:

"Bu ribat Kahire'nin dışında Bereketü'l-habeş'in¹⁶ yakınında, Nil'in kenarında "el-Ma'şuk" diye bilinen bostana mücavidir.¹⁷ İbnü'l-Mütevvec [ö. 730/1330] bu ribat hakkında şu bilgileri zikretmiştir: "Bu ribatı es-Sahib Bahaüddin Ali b. Hinna'nın torunu es-Sahib Tacüddin Muhammed b. es-Sahib Fahrüddin Muhammed [ö. 707/1307-8] el-Ma'şuk Bostanı'nın civarına inşa ettirmiştir. Merhum, ribatın inşası tamamlanmadan dar-ı bekaya irtihal etmiş; fakat ölümünden önce ribatın inşasının el-Ma'şuk Bostanı'nın yüksek mevkinde tamamlanması ve ardından vakfedilmesi vasiyetinde bulunmuştur. Bu vasiyetin muhatabı ise fakih İzzüddin b. Miskindir [ö. 710/1310].¹⁸ Bu zat da ruhunu teslim ettiğinden yarım kalan

inşaatın ilerlemesine ancak bir parça katkıda bulunabilmiştir. Derken es-Sahib Tacüddin'in oğlu es-Sahib Nasıruddin Muhammed inşaatı tamamlamak için devreye girmiş ve güzel bir şekilde neticelendirmiştir. Bu yapıya *Ribatu'l-âsâr* denilmesinin sebebi ise buranın Hz. Peygamber'in eşyasından olduğu söylenen ahşap ve demir parçalara ev sahipliği yapmasıdır ki bu eşya, es-Sahib Tacüddin'in Yenbu ahalisinden Benu İbrahim'e 60000 gümüş¹⁹ dirhem ödeyerek satın aldığı mübarek emanetler cümlesindedir.²⁰

Makrizi'nin "Ribatu'l-âsâr" namıyla maruf olduğunu belirttiği söz konusu yapının adı Ahmed Teymur Paşa'nın ulaşabildiği bütün tarih kaynaklarında bu şekilde kaydedilmekle birlikte "Mısır tarihçisi" diye bilinen Memlûk dönemi Hanefi fakihî ve tarihçisi İbn Dokmak'ın (ö. 809/1407) Kahire ve İskenderiye de dahil olmak üzere on büyük İslam şehrinin tarih ve topografyasına dair kaleme aldığı *Kitabü'l-İntisar li-vasıtati 'ikdi'l-emsar'*ında²¹ banisi Tacüddin Muhammed'e nispetle "er-Ribatu's-Sahibiyü't-Taci" şeklinde geçmektedir.²²

Sultan Berkuk'un (ö. 801/1399) oğlu Ferec'in (ö. 815/1412) Memlûk tahtında oturduğu döneme tekabül eden ve siyasal istikrarsızlığın kol gezdiği hicri 806 senesinde şehri etkisi altına alarak hayatı felç eden kıtlık ve veba salgınının baş göstermesi,²³ keza Nil'in sularının Ribat'ın aşağı bölgesinden çekilmesiyle birlikte insanlar da bu mekandan ayaklarını çekmiştir.²⁴ Siyasal ve sosyal gelişmelerin sebep olduğu olumsuz hava ve güvensizlik ortamının beraberinde kıtlık ve salgın şartlarında verilen ölüm-kalım mücadelesinin Ribat ziyaretlerine engel teşkil ettiği söylenebilir. Fakat bununla birlikte Ribat ziyaretçilerinin azalmasına bir diğer sebep olarak Nil'in sularının çekilmesinin ardından nehir taşımacılığıyla buraya gelen insanların bu ulaşımdan mahrum kalmış olabileceği de gösterilebilir. Nitekim mezkur gelişmelerden daha önce Sultan Berkuk (ö. 801/1399) döneminde Ribat'a bağlanan bir köprü inşa edilmesi için arazi vakfedilmiş,²⁵ inşasının tamamlandığı anlaşılan bu köprü üzerinden insanlar Nil'den Ribat'a ulaşabilmiştir.²⁶ Ahmed Teymur Paşa, küçük bir yataktan da olsa Nil'in sularının tekrar eskisi gibi Ribat'a mücavir aktığına ve nehrin ana yatağı ile zamanla oluşan bu küçük yatak arasında ise bir ada oluştuğuna dair tanıklığını aktarmaktadır.²⁷

Öte yandan Ribatu'l-âsâr ilmi çalışmalara da ev sahipliği yapmıştır. Bir diğer Memlûk Sultanı Muhammed b. Kalavun'un (ö. 741/341) torunu olan ve Kahire ile Haremeyn'de çeşitli eserler yaptırıp bunlar için pek çok vakıf tahsis ettiği aktarılan el-Melikü'l-Eşref Şa'ban (ö. 777/1367)²⁸ Memlûk tahtındayken Ribat'ta Şafii fukahasının ders takrir etmesini irade buyurmuş, yine burada bir müderrisin uhdesine talebelerin verilmesini ve aylık giderlerinin de bunun için bizzat kurduğu vakıf tarafından karşılanmasını emretmiştir. Makrizi (ö. 845/1442) yaşadığı dönemde bu vakfın hayatiyetini sürdürdüğünden ve Ribat bünyesinde ziyaretçileriyle mamur olan bir kütüphane bulunduğundan bahsetmektedir.²⁹ Burada bir gece konaklayan seyyah İbn Battuta (ö. 770/1368-69) ise ziyaretçiler ile âsâr-ı şerife

hizmetkarlarına sunulmak üzere Ribat'ta yemek pişirildiğini nakletmektedir.³⁰

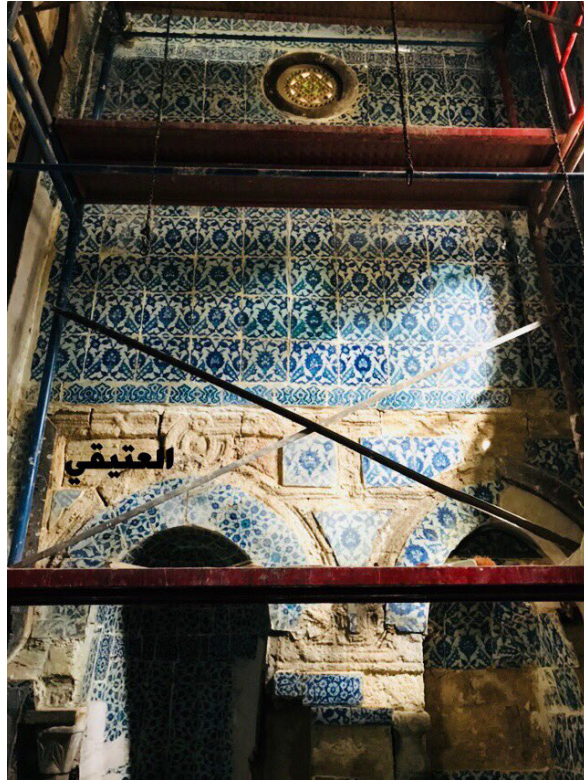
2. Teberrük ve İftihar Kaynağı Olarak Ribatu'l-âsâr

Makrizî'nin yaşadığı dönemde de Benu İbrahim'den Ribatu'l-âsâr'a intikal eden eşya, insanlarca teberrük vesilesi olarak kabul edilmiş ve bu eşyanın şifa-bahş olduğuna inanılmıştır. Nitekim Makrizî de bu Ribat'tan bizzat feyz-yab olmuş, dahası insanların -İbn İyas'ın (ö. 930/1524 [?]) ifadesiyle özellikle Perşembe günlerinde-³¹ burada bir araya gelerek mekanın feyzinden hissedar olduğunu, bu durumun da Nil Nehri'nin Ribat'ın hemen aşağısından aktığı süre zarfında devam ettiğini belirtmiştir.

Makrizî'nin muasırı İbn Dokmak'ın da aktardığına göre o, 793/1390-91 senesinde bir vesileyle sufi alim Burhaneddin İbrahim b. Zükka'a el-Gazzi'ye (ö. 816/1413-14) Mescidü'l-âsâr'ı -Ribatu'l-âsâr'ı kastediyor- ziyaret ettiğinden bahsedince bu zat da "Âsâr-ı şerife hakkında Kur'an'dan istinbatta buldum." diyerek Rum suresinin "Allah'ın rahmetinin eserlerine bak..." mealindeki ayetini³² okumuş, kıraat farklılıklarını da dikkate alarak³³ "Allah'ın rahmetinin eserini (آثار)" yağmur, Nil'in yağmurdan beslenmesi ve nihayet Nil'in kıyısına uzanan mekan (Ribat) olarak tevill etmiştir. "Allah'ın rahmetinin eserlerini (آثار)" ise "(Resulüm!) Biz seni alemlere ancak rahmet olarak gönderdik." ayetiyle³⁴ istidlalde bulunarak Hz. Peygamber'in mahza rahmet olmağına hamletmiş ve eserleri onun âsâr-ı şerifesi şeklinde yorumlamıştır. Eser ile âsârın dar-ı dünyada sadece Mısır'da cemolduğuna dikkat çekerek bunun da bu topraklar için en büyük iftihar sebebi olduğunu dile getirmiştir.³⁵

3. Ribat'ta Muhafaza Edilen Âsâr-ı Şerife

Memlükler dönemi Dimaşk'ında hayatını sürdüren mümtaz alim Ebü'l-Fida İbn Kesir (ö. 774/1373) *el-Bidaye ve'n-nihaye*'sinde, Mısır diyarında Hz. Peygamber'in birçok mübarek eşyasına mihmandarlık eden bir mekan bulunduğuna ve bu eşyanın derlenmesi

için müteahhir devrin bazı vezirlerinin özen gösterdiği bilgisinin kendisine ulaştığından bahseder. Söz konusu emanetler arasında Hz. Peygamber'e ait sürmedan, sürme mili ve tarak gibi muhtelif eşyalar bulunmaktadır.³⁶

Memlûklü tarihçisi Kalkaşendi (ö. 821/1418) ise Ribat'ta muhafaza edilen âsâr-ı şerife arasında bakır bir sürme mili, demir bir cımbız (milkat), bir asâ parçası ve bir yemek kabı bulunduğunu kaydeder.³⁷ Halep'te dünyaya gelip burada ilim tahsil ettikten sonra ilk seyahatlerini Mısır'a yapan velud alim Sıbt İbnü'l-Acemi (ö. 841/1438)³⁸ ise Kahire'nin Nil'e nazır ucundaki bu muhkem yapıda kat kat örtüyle sarmalanmış ahşap bir dolap olduğunu, bu dolabın içerisinde de ceviz ağacından mamul bir kutu bulunduğunu nakleder. Bu kutunun içinde ise yemek kabı ve asâ parçaları, sarı bakırdan bir mil, küçük bir biz/tığ ve ayağa vb. batan dikenleri çıkarmak için kullanılan küçük bir cımbız olmak üzere âsâr-ı şerife mahfuzdur.³⁹

Seyyah İbn Battuta (ö. 770/1368-69), VIII/ XIV. asrın başlarında Mısır'ın Said bölgesi

Ribâtu'l-âsâr'ın içinden bir görünüm.

(Kaynak: <https://x.com/alateeqi335/status/1008452495897759744>)

Ribâtu'l-âsâr.
(Kaynak:
<https://x.com/alateeqi335/status/1008452495897759744>)

üzerinden hacca gitmek için Kahire'den yola çıkacağında Ribat'a uğramış ve bir gece burada konaklamıştır. Bu ziyareti esnasında muttali olduğu bilgilere göre Ribat'ta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yemek kabının bir parçası, sürme çekmek için kullandığı mil, sandaletlerini dikmek/onarmak için kullandığı biz/tığ ile Hz. Ali'nin (ö. 40/661) hatt-ı destiyle muharrer mushaf-ı şerifi bulunmaktadır.⁴⁰

Bir Hatıra

Son derece nezih ve latif havası olan ve ardı sıra sadece bostanların uzandığı Ribatu'l-âsâr'ı ziyaretle çok kez müşerref olduğunu dile getiren Sıbt İbnü'l-Acemi, dil ve edebiyata dair kaleme aldığı eserleriyle bilinen ve yaşadığı dönemde "Dımaşk'ın şairi" namıyla tanınan Celaleddin İbn Hatib Dareyya ed-Dımaşki (ö. 781/1407)⁴¹ ile Kahire'de kitap çarşısında karşılaşır. İbn Hatib Dareyya Sıbt İbnü'l-Acemi'ye "Nerelerdeydiniz?" diye sorunca Sıbt İbnü'l-Acemi: "Âsâr'ı ziyaret ettik, üdebadan bazı kimseler de bizimleydi." cevabını verir. İbn Hatib Dareyya: "Peki âsâr hakkında şiir nazmeden oldu mu?" sorularını sorar,

Sıbt'tan olumsuz cevap alınca da şu beyti inşâ eder.⁴²

*"Ey göz! Habibullah ile hanesi irakta kaldıysa senden eğer,
Ve bulunduğu yerler, onu görebileceğin iller;
Artık şad oldun, erdin muradına, eyle nazar,
Madem hiç göremedin onu, işte onundur şu âsâr..."⁴³*

4. Âsâr-ı Şerife'nin Ribat'tan Nakli

İki asrı aşkın süre zarfında Ribatu'l-âsâr'da muhafaza edilen âsâr-ı şerife, ilk olarak Memlûk Sultanı Kansu Gavri (ö. 922/1516) tarafından inşa ettirilen Gavri Külliyesi'ndeki (Cami'ü'l-Gavri) Kubbe'ye (Kubbetü'l-Gavri) nakledilmiştir. Kansu Gavri'nin bu Kubbe'yi inşa ettirmekle âsâr-ı şerife ile Hz. Osman'a (ö. 35/656) izafe edilen mushafın burada muhafaza edilmesini amaçladığı rivayet edilmektedir. Mercidabık Muharebesi'nde (922/1516) Yavuz Sultan Selim'e (ö. 926/1520) mağlup olup maktul düşen Kansu Gavri, esasen bu Kubbe'ye defnedilmek istemiş; ama bu arzusuna nail olamamıştır.⁴⁴

Ahmed Teymur Paşa tetkikleri neticesinde, Hz. Osman'a nispet edilen mushafın günümüz Kahire'sinde el-Meşhedü'l-Hüseyni'nin yakınında Derbü'l-Kazazin olarak bilinen; fakat vaktiyle Derbü'l-Mülühiyye diye anılan mevkideki Kadı Fazıl Medresesi'nde himaye edilen mushaf olduğunu belirtmektedir. Söz konusu medrese ise tarihe karışmıştır. Kufi hatla muharrer mezkur mushaf, Ribat'taki âsâr-ı şerife ile birlikte Kansu Gavri'nin iradesiyle Kubbetü'l-Gavri'ye nakledilmiştir. Zira bu emanetlerin çalınma ve zayı olma ihtimali, keza asayişsizlik bu işlemi gerekli kılmıştır.⁴⁵ Âsâr-ı şerifenin Ribat'tan Kubbe'ye naklinin gerçekleştiği tarih tam olarak tespit edilemese de nakil zamanının Kansu Gavri'nin tahtta olduğu döneme (906-922/1501-1516), IX/XVI. asrın başlarına tekabül ettiği anlaşılmaktadır.⁴⁶

Kubbetü'l-Gavri'de 1275/1858-59 senesine kadar muhafaza edilen âsâr-ı şerife, İmam el-Hüseyn Camii hocası (şeyhi) Mahmud el-Biblavi'nin (ö. 1906) aktardığına göre evvela

Seyyide Zeyneb Camii'ne, buradan merasimle Kahire Kalesi'ndeki mahzene (hizanetü'l-emi'ta) taşınmıştır. 1304/1886-87 yılında ise Kale'den Divanü'l-evkaf'a; 1305/1888'de ise buradan Hidiv'in konutu olan Abidin Kasrı'na nakledilmiştir. Âsâr-ı şerifenin son durağı ise İmam el-Hüseyn Camii olmuştur. Hidiv Tevfik Paşa'nın (ö. 1892) himayesinde gerçekleştirilen bu nakil, 25 Cemaziyelahir 1305/9 Mart 1888 tarihinde büyük bir merasimle ifa edilmiştir. Âsâr-ı şerife, Hz. Osman'a nispet edilen mushaf-ı şerif ile birlikte Hidiv Tevfik Paşa'nın emriyle İmam el-Hüseyn Camii'nin doğu kısmına düşen duvarlarında ayrılan mahzene tevdi edilmiştir. Hidiv Abbas Hilmi (ö. 1944) ise 1311/1893 senesinde caminin doğu kısmındaki bu duvarların arkasına, Meşhed Kubbesi'nin ise güneyine bakan bölüme âsâr-ı şerife için hususi bir oda yaptırmıştır. Ahmed Teymur Paşa bu özel odadaki emanetlerin muayyen günlerde ziyaret edildiğini aktarmaktadır.⁴⁷

Ahmed Teymur Paşa, söz konusu emanetlerin mahiyet, keyfiyet ve sayısına dair birtakım ihtilafların varlığına dikkat çekmekle birlikte âsâr-ı şerifenin Kahire'yi teşrifin ardından geçen altı asrın sonunda, sonradan eklenenlerle birlikte şu mübarek eşyaların halen dört ayrı sandık içinde muhafaza edildiğini belirtmektedir: Sürmedan, sürme mili, Hz. Peygamber'in gömlek, hırka ve asâsından birer parça ile bir şişenin içerisinde mahfuz iki tel sakal-ı şerif. Fakat daha önce zikri geçen ve Ribatu'l-âsâr'da muhafaza edilen eşyadan olan Hz. Peygamber'in asâsı ile yemek kabından birer parçanın yanı sıra biz/tığı, cımbız ve tarağının ise ne zaman kaybolduğu bilinmemektedir.⁴⁸

Sallallahu aleyhi ve sellem.

NOTLAR

- * Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir.
- 1 أكرم بآثار النبي محمد / من زاره استوفى السرور مزاره يا عين دونك فانظري وتمتعي / إن لم تزيه فهذه آثاره Şiir için bkz. Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-*

- Darü'l-fikr, 1418/1998), V, 113.
- 2 Kalem 68/4.
- 3 Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikali", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13-14-15 (1997): 9-10.
- 4 Bu çerçevede mesela bkz. Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 31: 108-109; Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devletine İntikali", 10-11.
- 5 Ahmed Teymur Paşa *el-Hizanetü't-teymuriye* namıyla bilinen şahsi kütüphanesini bilahare Darü'l-kütübi'l-Mısıriyye'ye vakfetmiştir. Paşa'nın kitaplara olan düşkünlüğü ve kütüphanesine dair değerlendirmeler için bkz. Muhammed Kürd Ali, "Hayatü'l-allame Ahmed Teymur Paşa -Zikrayat şahsiyye-", *Mecelletü'l-mecma'ü'l-ilmiyyi'l-arabi*, Mücellad: 11, Cüz: 3-4, (Dımaşk: 1931), 132-134.
- 6 Hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Hayrüddin ez-Zirikli, *el-A'lam*, (Beyrut: Darü'l-ilm li'l-melayin, 2002), I, 100; Ömer Rıza Kehhale, *Mu'cemü'l-müellifin*, (Beyrut: Mektebetü'l-müsenna – Darü ihyai't-türasi'l-arabi, ty.), I, 166; Fuat Günel, "Ahmed Teymur Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2: 140-141.
- 7 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, (Naşirin önsözü), 4.
- 8 Ahmed Teymur Paşa'nın devlethanesinde

- kendisiyle hem-meclis olan dostlarının onun ilmi ve ahlaki şahsiyetine dair şahitlikleri için mesela bkz. [Dergi Heyeti], "Fakidü'l-arabiyyeti ve'l-İslam: Ahmed Teymur Bâşâ", *[Mecelletü] ez-Zehra*, Aded: 7-8, Temmuz 1928, 556-574; [Dergi Heyeti], "Ahmed Teymur Bâşâ ve vefâtühü ve mulahasanı tercemetihi", *[Mecelletü] el-Menar*, Aded: 10, Mayıs 1930, 784-790; Muhyiddin İbnü'l-Hatib, "Fakidü'l-İslam Ahmed Teymur Bâşâ" *[Mecelletü] el-Hadika*, Aded: 9, Aralık 1930, 234-239. Ayrıca bkz. Enver el-Cüdi, "Mecalisü Ahmed Teymur", *Mecelletü'l-arabi*, Aded: 185, Nisan 1974, 76. [Bu dergilere ulaşmamı sağlayan Dr. Abdulcabbar Adıgüzel'e teşekkürlerimi sunuyorum.]
- 9 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 5.
- 10 I. Fuad 1922-1936 yılları arasında Mısır kralığı yapmıştır.
- 11 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 27.
- 12 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 46-47.
- 13 Tacüddin Muhammed, babası Fahrüddin Muhammed (ö. 668/1269-70) ve dedesi Bahaüddin Ali b. Muhammed (ö. 677/12789) gibi Memlükler devletinde vezirlik görevini üstlenmiştir. Dedesi Bahaüddin, Memlük Sultanı el-Melikü'z-zahir Baybars (ö. 676/1277) döneminde vezirlik yapmıştır. Tacüddin Muhammed'in hayatı ve ataları hakkında bilgi için bkz. Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 29.

- 14 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 27.
- 15 Müellifin Mısır topografyası ve tarihini dair kaleme aldığı bu eserin tam adı *el-Meva'iz ve'l-i'tibar bi-zikri'l-hitat ve'l-âsâr*'dir. Bu eser makalede "el-Hitat" şeklinde anılacaktır.
- 16 Ali Cevat'ın *Memalik-i Osmaniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügati*'nde (Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1313, 169) "Bereketü'l-habeş" hakkında şu bilgilerle karşılaşılmaktadır: "Mısır'da ve Nil sahilinde bir müferrih mahaldir ki, vaktiyle İmameyn efendilerimizin evladına vakfolunmuşdur. Esna-yı feyzanda Nil sularıyla istila olduğundan Bereke ve civarında Habeş ismiyle bağçeler bulunduğu için 'Habeş' namıyla müsemmadır." "Bereketü'l-habeş" hakkında ayrıca bkz. İbn Dokmak, *Kitabü'l-İntisar li-vasitati 'ikdi'l-emsar*, (Bulak: Matbaatü'l-Emiriyye, 1309), IV, 55-57; Celaleddin es-Suyuti, *Hüsnü'l-muhadara fi ahbari Mısır ve'l-Kahira* (thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim), (Mısır: Darü İhyai'l-kütübi'l-arabiyye, 1387/1967), II, 390.
- 17 Söz konusu bostan hakkında bilgi için mesela bkz. Makrizi, *el-Hitat*, II, 178.
- 18 İzzüddin b. Miskin hakkında bilgi için bk. Makrizi, *el-Mukaffa'l-kebir* (thk. Muhammed el-Ya'lavi) (Beyrut: Darü'l-garbi'l-İslami, 1427/2006), III, 200.
- 19 İbn Dokmak, Makrizi'nin aksine âsâr-ı şerife için ödenen meblağın 250000 dirhem olduğunu kaydeder. Seyyah İbn Battuta (ö. 770/368-69) ise bu meblağın 100000 dirhem olduğunu zikretmiştir. İbn Dokmak, *Kitabü'l-İntisar*, IV, 102; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 31, 35; Ebu Abdullah İbn Battuta, *Tuhfetü'n-nüzzar fi garaibi'l-emsar ve acaibi'l-esfar*, (Rabat: Akademiyetü'l-memleketi'l-mağribiyye, 1417), I, 223.
- 20 Takıyyüddin Ebü'l-Abbas el-Makrizi, *el-Meva'iz ve'l-i'tibar bi-zikri'l-hitat ve'l-âsâr* (nşr. Halil el-Mansur), (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1418/1998), IV, 305; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 27-28. Öte yandan Suyuti'nin (ö. 911/1505) Makrizi'nin ifadelerini ihtisarla aktardığı görülür. Suyuti, *Hüsnü'l-muhadara*, II, 273.
- 21 Asri Çubukçu, "İbn Dokmak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 19: 415.
- 22 İbn Dokmak, *Kitabü'l-İntisar*, IV, 102; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 29. Bu siyakta Ahmed Teymur Paşa'nın bazı kaynaklarda Ribat'ın banisi hakkında sehven serdedilen bazı bilgileri tashih cihetine gittiği belirtilmelidir. Söz gelimi Memlüklü tarihçisi Kalkaşendi (ö. 821/1418) ile bir diğer Memlük dönemi tarihçisi İbn İyas'ın (ö. 930/1524 [?]) Ribat'ın banisi olarak Tacüddin Muhammed yerine sehven dedesi Bahaüddin Ali b. Hinna'yı gösterdiklerini ifade eder. Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 32-33.
- 23 Asri Çubukçu, "Ferec", *DİA*, 12: 370-371; Eymen Fuad Seyyid, "Kahire" (Kuruluşu ve Osmanlı Öncesi), *DİA*, 24: 174; Fatih Yahya Ayaz, *Memlükler (1250-1517)*, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 56-57.
- 24 Makrizi, *el-Hitat*, IV, 305; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 28.
- 25 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 28.
- 26 Söz konusu köprünün IX/XV. asırda kullanıldığına dair bkz. Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 33.
- 27 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 28 (dipnot 1).
- 28 İsmail Yiğit, "el-Melikü'l-Eşref, Şaban", *DİA*, 29: 67.
- 29 Makrizi, *el-Hitat*, IV, 305; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 28.
- 30 İbn Battuta, *Tuhfetü'n-nüzzar*, I, 223; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 35.
- 31 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 33.
- 32 Rum 30/50.
- 33 Daha yaygın olan kıraate göre ayetteki *âsâr* (آثار) lafzı bu şekilde cem' / çoğul olarak okunurken bazı kıraat alimleri söz konusu lafzı *eser* (آثر) üfred/tekil olarak kıraat etmişlerdir. Ebu'l-Berekat en-Nesefi, *Medarikü't-tenzil* (thk. Yusuf Ali Büdeyvi-Muhyiddin Dib Mistu), (Beyrut: Darü'l-kelimi't-tayyib, 1419/1998), II, 705; Şehabeddin Mahmud el-Alusi, *Ruhü'l-me'ani fi tefsiri'l-Kur'ani'l-'azim ve's-seb'i'l-mesani* (thk. Mahir Habuş vd.), (Beyrut: Müessesetü'r-risale, 1431/2010), XX, 482.
- 34 Enbiya 21/107.
- 35 İbn Dokmak, *Kitabü'l-İntisar*, IV, 103.
- 36 Ebü'l-Fida İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-nihaye* (thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), (Kahire: Darü Hicr, 1418-1997), VIII, 376; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 32.
- 37 Ahmed b. Ali el-Kalkaşendi, *Subhü'l-a'şâ fi sina'ati'l-inşa* (nşr. Muhammed Hüseyin Şemsüddin), (Beyrut: Darü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1407/1987), III, 392; Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 32.
- 38 İbrahim Hatipoğlu, "Sıbt İbnü'l-Acemi", *DİA*, 37: 86. *Nurü'n-nibrâs' alâ Sireti ibn Seyyidi'n-nas* adlı eserin sahibi bu zatın ismi Burhaneddin İbrahim el-Halebi'dir.
- 39 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 33-34.
- 40 İbn Battuta, *Tuhfetü'n-nüzzar*, I, 223.
- 41 Hakkında bilgi için bkz. Zirikli, *el-A'lâm*, V, 330-331.
- 42 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 34.
- 43 يا عين إن بعد الحبيب وداره / ونأت مراجه وشط مزاره / فلك الهنا فلقد ظفرت بظائل / إن لم تریه فهذه آثاره
Şiir için ayrıca bkz. Makrizi, *el-Hitat*, IV, 306.
- 44 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 38; Ali Paşa Mübarek, *el-Hitatu't-Tevfikiyetü'l-cedide*, (Kahire: Darü'l-kütübi ve'l-vesaiki'l-kavmiyye, 1425/2004), II, 113.
- 45 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 39-40.
- 46 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 41.
- 47 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 42-46.
- 48 Ahmed Teymur Paşa, *el-Âsârü'n-nebeviyye*, 46-47.

Topkapı Sarayı'ndaki Mukaddes Emanetler

Ali Gözeller - Kübra Baş*

Hırka-i Saadet'in doğrudan öpülmesi usulü kaldırılıp "destimal" adı verilen tülbentler ile ziyaret ettirilmeye başlanınca Hırka-i Saadet'in yanında duran padişah, üzerinde, "Hırka-i Hazret-i Fahr-i Rusül'e / Atlas-ı çarh olamaz pay-endâz / Yüz sürüp zeyline, takbîl ederek / Kıl şeff'-i ümeme arz-ı niyaz." yazılı tülbentleri Hırka-i Saadet'e sürerek ziyarete gelenlere sıra ile hediye ederdi. (T.S.M. Env. No: 21/549)

İslam dini mensupları nezdinde, Allah'ın vahyini insanlara ulaştıran Resul-i Ekrem Hz. Muhammed (s.a.v.) ile ehl-i beyt, sahabeler ve sonrasında da veli olduğu kabul edilen diğer din büyükleri hürmet gösterilmesi gereken kimselerdir. Bu saygı, manevi yönden olduğu kadar, onlardan intikal eden ve ettiğine inanılan nesnelere ile onlarla bağlantılı mekanları da içeren bir şekilde gösterilmiş olup hal-i hazırda devam ettirilmektedir.

Müslümanlar açısından büyük önem taşıyan eserler, "Emanat-ı Mukaddese" olarak adlandırılmıştır. Osmanlı kaynaklarında değinilirken "Emanat-ı Mübareke", "Emanat-ı Şerife" ve "Teberrukat-ı Seniyye" isimleriyle yazılmıştır. "Emanet" kelimesinin kullanımı, bu tür eşyaların temellük edilmeden özenle muhafaza edilmesi anlamını işaret eder. "Teberrukat" isimlendirmesiyle ise bu eşyaların aynı zamanda uğur ve bereket vesilesi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken sahabe efendilerimizin kendisine ait nesnelere teberrükte bulunmalarına mâni olmamış, onları hoş karşılamıştır. Teberrukat kelimesi,

kavramsal olarak Emanat-ı Mukaddese ile aynı anlamı ihtiva etmesinin yanında İslam hükümdarlarının, hanedan mensuplarının ve ileri gelenlerinin Haremeyn-i Şerifeyn'e hediye olarak takdim ettikleri eşyayı nitelemek için de kullanılmıştır¹.

Topkapı Sarayı'ndaki Mukaddes Emanetleri iki kısımda gruplandırabiliriz. İlk grupta Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethini müteakip Osmanlı'ya intikal eden eşyalar ile sonrasındaki süreçte peyderpey bu gruba dahil olup Hz. Muhammed'e (s.a.v.), yakınlarına, dört halife ile diğer peygamberlere ait olan ve nisbet edilen eşyalar yer almaktadır. Başta Kâbe olmak üzere Mekke, Medine ve Kudüs gibi mukaddes kabul edilen yerlere ait nesnelere bu grup içerisinde yer almaktadır.

İkinci grubu ise Hz. Muhammed'e (s.a.v.) duyulan sevginin ve hürmetin yansıması olarak müslüman hanedan üyelerinin ve çeşitli devlet adamlarının Kâbe'ye ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'de medfun olduğu Ravza-i Mutahhara'ya sundukları kıymetli hediyeler teşkil eder. Aslında bu gruptaki eserler, teberrukat kavramını daha çok karşılamaktadır.²

Önce Efendimizin en büyük düşmanlarından olup sonra tevbe eden şair Züheyr oğlu Ka'b, onun için Kaside-i Bürde'yi yazmıştı: "Muhammed (s.a.s) kınmından çıkmış keskin bir kılıçtır / Cihan onun ilahi nurundan feyz alır" mısralarını okuyunca Efendimiz aleyhissalam sırtından çıkarıp hırkasını ona vermişti. Bu çekmece o mübarek hırkayı muhafaza ediyor. (T.S.M. Env. No: 21/2)

Emanetlerin Muhafazası ve Hırka-i Saadet Ziyareti Merasimi

Mukaddes Emanetler, tarihi kayıtlardan anlaşıldığına göre, başta Osmanlı hükümdarlarının bizatihi kullandıkları Has

Hazret-i Peygamber aleyhisselamın, 99 cm uzunluğundaki bu kılıcının üzerinde belli belirsiz "Resulullah" yazmaktadır. (T.S.M. Env. No: 21/129)

Oda olmak üzere, Topkapı Sarayı'nın muhtelif yerlerinde muhafaza edilmişlerdir. Emanetlerin Has Oda'nın yanında, yine aynı mekandaki Silahdarağa Hazinesi ve Emanet Hazinesi isimleriyle anılan bölümde, İç Hazine'de; bazı tarihlerde de bir kısmının Harem-i Hümayun'da korundukları yine kaynaklardan edindiğimiz bilgilerdir.

Has Oda Dairesi, Topkapı Sarayı'nın üçüncü avlusu olan Enderun avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alır. Bulunduğu yer, Fatih Sultan Mehmed tarafından bizzat seçilmiştir. Dörtlü plan şemasına göre inşa edilmiş, kubbeli ve etrafında revakları bulunan iki katlı bir saray köşküdür. Günümüze dek pek çok tadilat ve tamirat gören bu mekan, Fatih dönemi kaynaklarında Padişah'ın yazlık ve kışlık odalarının bulunduğu hususi dairesi olarak anılmaktadır. Ayrıca resmi toplantılar için de kullanıldığı zamanlar olmuştur³. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'dan getirdiği emanetlerin bir kısmını burada tutması ile Taht Odası niteliği, zamanla emanetlere mahsus bir mekana dönüşmüştür. Bu nedenlerle, emanetlerle ilgili bazı merasimler oluşmaya başlamış, mekanın tezyinatında da buna bağlı düzenlemelere gidilmiştir.

Has Oda Dairesi'nin iç duvarlarında Sultan II. Mahmud'un hat levhaları bulunmaktadır. Günümüze ulaşan hat levhalarının burada yer alması, anılan padişah'ın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emanetlerine hürmetinin yansımasıdır. Diğer bir açıdan bu padişahın Mukaddes Emanetler ve Haremeyn-i Şerifeyn ile ilgili hizmetleri, XIX. yüzyıl başında Hicaz'da görülen bir isyanı ortadan kaldırmasıyla da ilgilidir. Bu isyanda Mekke ve Medine'nin tahribi ile mukaddes mekanlardaki birçok eşya yağmalanmıştı. Sultan II. Mahmud, hükümdarlığı döneminde Mısır Valisi'ni görevlendirerek isyanı bastırıp bu yerleri tekrar imar ve tefriş etmiştir.

XVII. yüzyıl başında emanetlerden sadece Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve Hulefa-yı Raşidin'e ait olanlar Has Oda'da, diğer emanetler ise İç Hazine'de muhafaza edilmiştir⁴. Bu yüzyılın ortalarında, bazı emanetlerin zaman zaman

Harem-i Hümayun'da da muhafaza edildiği görülmektedir. Mesela Hz. Fatıma validemize atfedilen sandığın 1656 yılında Harem-i Hümayun'da korunduğu yazılı kaynaklarda yer almaktadır⁵.

İslam'ın en mukaddes emanetlerinin korunduğu Has Oda'da, başta tahta yeni çıkan padişahlara saray ağalarının biat merasimi ile her yıl Ramazan ayında gerçekleştirilen Hırka-i Saadet ziyareti merasimi olmak üzere birtakım törenler de icra edilmiştir.

Burada yapılan törenlerden birisi de "pars" olarak isimlendirilen ve yirmi iki günde bir Hırka-i Saadet'in bulunduğu Has Oda'nın ve buradaki emanetlerin tozlarının alınıp temizliğinin yapılması işlemidir. Ramazan aylarında gerçekleştirilen parsa, padişahların da iştirak ettiği görülmüştür. Hem emanetlerin taşınmasına yardım etmişler hem de bazıları bizatihi temizlik yapmışlardır.

Pars için önce Has Oda görevlileri, Mukaddes Emanetleri bu odanın yakınındaki Revan Köşkü'ne veya Sünnet Odası'na naklederlerdi. Pars çalışmalarında odadaki altın ve gümüşler parlatılır; hasırlar, halılar ve perdeler yenilenir; yenileme ve tamir işleri tamamlandıktan sonra Hırka-i Saadet'in mahfazası, gümüş şebekesi, duvarlar, kapılar, pencereler ve dolapların kapakları buhur suları ve hiç kullanılmamış süngerlerle silinirdi. Temizlikten sonra emanetler tekrar Has Oda'ya nakl edilerek yerlerine yerleştirilir, kullanılan süngerler biriktirilerek muhafaza edilir ve toplanan tozlar herhangi bir yere atılmayıp Has Oda'nın Enderun Avlusu'na açılan kapısının önündeki kuyuya hürmetle dökülürdü⁶.

Burada yapılan merasimlerin en önemlilerinden birisi Hırka-i Saadet ziyareti merasimidir. Padişah, devlet ileri gelenleri, saray ağaları ve ulemadan davetli zatların katılımıyla her yıl Ramazan ayında yapılırdı. Önceki yüzyıllarda bu merasim Ramazan ayının 12. ve 18. günleri arasında bir günde icra edilirken, XIX. yüzyılda Ramazan'ın 15. günü yapıldığı tespit edilmiştir. Merasimden birkaç gün önce hazırlıklara başlanıp önce pars gerçekleştirilir; merasime

Resulullah'ın, bir metre uzunluğunda, kınısız 930 gram gelen kılıcı.
(T.S.M. Env. No: 21/130)

iştirak edeceklerine bir gün önceden davetiyeler gönderilirdi.

Merasim günü, öğleden önce Has Odalılar, davetliler gelmeden hırkanın bulunduğu gümüş sandukayı yerinden çıkararak hazırlıklara başlardı. Sanduka padişahın bulunan bir altın anahtarla açılır, içerisinden örtülere sarılı ve altın anahtarı yine padişahın bulunan ikinci bir mahfaza ortaya çıkardı. Bu esnada padişah gelmiş ve saray imamı Kur'an okumaya başlamış olurdu.

Hırka-i Saadet ziyareti davetlileri öğle namazından sonra Babüssaade önünde toplanırdı. Ayasofya Camii'nde bir araya gelen sadrazam ve şeyhülislam da saraya geçerek Babüssaade'ye gelir ve önde kendileri, arkalarında teşrifat sırasına göre dizilmiş davetlilerin Has Oda'ya girmeleri ile merasim başlardı.

Davetliler, Has Oda'da yerlerini aldıktan sonra padişah Hırka-i Saadet'in bulunduğu altın kaplı

Sakal-ı Şerif cam mahfazası içinde.
(T.S.M. Env. No: 21/35)

Peygamber Efendimize ait Ukab adlı siyah renkteki Sancak-ı Şerif'in muhafaza edildiği gümüş sandık.
(T.S.M. Env. No: 21/29)

sandukayı anahtarla bizzat açarak hırkanın köşesine yüzünü sürerdi. Müteakiben sadrazam ve şeyhülislam başta olmak üzere, davetliler teşrifat usulüne uygun sırayla hırkaya yüz sürerek ziyaretlerini gerçekleştirir; Sadrazam ve Silahdar Ağa, her davetlinin ziyaretinden sonra hırkanın yüz sürülen yerini destimal ile siler ve bu destimali yüz süren kişiye verir. En son şeyhler sandukanın önünde dua ederek hırkaya

Hazret-i Fatıma validemizin bu hırkası Kırım Hanı sülalesinden Fatma Sultan'ın terakesinden çıkıp Hazine-i Hümayun'a gelen eşyayla Topkapı Sarayı'na intikal etmiş.
(T.S.M. Env. No: 21/459)

yüz sürerler ve ziyaret tamamlanınca hırkanın yüz sürülen kısmı altın maşrapa içerisinde yıkanarak, öd ve amber kokuları sürülerek kurutulurdu. 1825 yılında hırkanın yüz sürülen kısmının veya bir düğmesinin ıslatılmasından vazgeçilmiş, daha önce yüz sürülen kısmın silinmesiyle verilen destimalin ziyaretçilere dağıtılmasına devam edilmiştir⁷. Zamanla hırkanın öpülerek yüz sürülmesinden de vazgeçilerek, sadece destimaller Hırka-i Saadet'e sürülerek davetlilere verilmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ziyaret merasimine davetlilerden başka harem halkı, yani padişah eşleri, kızları ve diğer aile mensupları da katılmıştır⁸. Hırka-i Saadet, padişah ve devlet ricali tarafından özel günlerde çok sıkı bir protokole tabi olarak ziyaret edilmiştir. Zaten bu mekanın açılması da çok katı bir nizamla bağlı olmuştur⁹.

Mukaddes Emanetler Koleksiyonu

Yukarıda Emanat-ı Mukaddese kavramı çerçevesinde genel olarak değinilmişti. Daha ayrıntılı olarak ifade edilirse Topkapı Sarayı'ndaki Mukaddes Emanetler koleksiyonu, başta Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hırkası ve sancağı olmak üzere Hırka-i Saadet Dairesi'nde sergilenen ve muhafaza edilen emanetler ile Mekke, Medine ve İslam'ın diğer mukaddes mekanlarındaki bazı peygamberlere, sahabelere ve evliyalara ait teberrükat eşyasını ihtiva eden eserlerden müteşekkildir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hırkası ve sancağının yanı sıra Kadem-i Saadet'i, su içtiği tas, Sakal-ı Şerifleri, silahları ve sahabelerinin kılıçları, Hz. Davud'un kılıcı, Hz. İbrahim peygamberin tenceresi, Kâbe'nin tamiri ile değiştirilen ve teberrüken alınıp sarayda muhafaza edilen Kâbe olukları, Tevbe Kapısı, Hacerü'l-Esved mahfazaları gibi eserler ile Mekke'de Kâbe'nin, Medine'de Hz. Peygamber'in (s.a.v.), sahabelerinin ve diğer yerlerdeki din büyüklerinin kabirlerinin değiştirilen örtüleri, her yıl Haremeyn-i Şerife'ye irsal olunan

Surre-i Hümayun'a ait eşyalar da koleksiyonda bulunmaktadır.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) kaynaklarda anlatılan mütevacı hayatının bir yansıması vefatını müteakip geride bıraktığı eşyalarıdır. Aktarıldığına göre bütün eşyası elbise, iki kilim, çarşaf, birkaç su kabı, kavata, tarak, makas, misvak, gümüş mühür, üzerinde uyuduğu serir ve silahlarından ibarettir. Bu eşyaların bir kısmı ashabi tarafından korunmuştur¹⁰.

Koleksiyondaki en kıymetli eserler, daha önce de ifade edildiği gibi Hız. Peygamber (s.a.v.) Efendimizin zatına ait olan emanetlerdir. Bunlar arasında daima, en evvel ele alınan, hem bulunduğu mekana ismini veren hem de adına her yıl Ramazan ayında merasim tertip olunan Hırka-i Saadet'tir. Resulullah (s.a.v.) tarafından Kâ'b b. Züheyr'e verilmiş olan bu emanet, 124 cm boyunda olup siyah yünlü kumaştan dikilmiş ve içi krem renk yünlü bir kumaşla kaplanmıştır. Önceden Sultan III. Murad'ın imal ettirdiği altın bir mahfaza içerisinde muhafaza edilirken günümüzde üstten açılan çift kapaklı, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılmış ve üzerinde Abdülfettah Efendi'nin hattı yazılarla müzeyyen bir mahfaza içerisinde korunmaktadır¹¹.

Osmanlı hükümdarları ekseriyetle gittikleri yerlere Hırka-i Saadet'i de götürmüşlerdir. Sultan III. Mehmed'in (1593-1603) 1596 yılındaki Eğri Seferi'ne götürmesi, bir minyatürde altın işlemeli bohçayla baş üstünde taşınırken tasvir edilmiştir. Bu seferde ordu bozguna uğrayınca Padişah, Hırka-i Saadet'i giyerek askerlerini teşvik etmiş ve zafer kazanmıştır¹².

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) emanetlerinden bir diğeri Sancak-ı Şerif'tir. "Ukab" isimli bu sancak, günümüzde gümüş mahfazası içerisinde muhafaza edilmektedir. Zamanla yıpranınca Osmanlılar tarafından üzerine Ukab'dan parçaların da dikildiği, yeşil atlastan üç adet yeni sancak yaptırılmıştır.

İstanbul'a ilk ne zaman getirildiği konusunda farklı bilgiler olmakla birlikte 1593 yılındaki

Hazret-i Fatıma validemizin yeşil ince bezden duvağı ve onu muhafaza eden altın sırma işlemeli yeşil bohçası.
(T.S.M. Env. No: 21/480)

Avusturya Seferi'ne kadar Şam hazinesinde bulunduğu, o tarihte getirilerek ilk kez teberrüken sefere götürüldüğü bilinmektedir. 1594 senesinde tekrar Şam'dan İstanbul'a getirilip Macaristan'daki orduya gönderildikten sonra Şam'a geri götürülmüştür. 1595'te sefere götürülmek için İstanbul'a getirilince bu defa Şam'a gönderilmeyip Mukaddes Emanetler arasında muhafaza edilmeye ve seferlere buradan gönderilmeye başlanmıştır.

Sancak-ı Şerif'in sefere götürülmek üzere orduya teslimi Babüssaade önünde yapılan bir törenle gerçekleştirilirdi. Savaşların yanı sıra

Arap üslubunda oymalı küçük ahşap bu sandık "Hazret-i Fatıma radiyallahü teala anha'nın el sandığı" olarak kayıtlara girmiş.
(T.S.M. Env. No: 21/70)

Sultan Abdülaziz namına yaptırılmış, Hazret-i Fatıma validemizin kabrinin ahşap kilit ve anahtarı.
(T.S.M. Env. No: 2/2293)

payitahtta ortaya çıkan isyanlarda da Sancak-ı Şerif yerinden çıkarılmış ve halk, asilere karşı sancağın altında toplanmaya davet edilmiştir.¹³

Osmanlılar, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) emanetleri arasında özellikle Hırka-i Saadet ve Sancak-ı Şerif'e çokça hürmet göstermiştir. Bu iki emanetin yanında iki adet kılıcı ile yayı, Uhud gazvesinde harp esnasında kırılan dişinin bir parçası (Dendân-ı Şerif), Lihye-i Saadet olarak isimlendirilen Sakal-ı Şerifleri, Name-i Saadetler, Na'l-i Saadetler, Kadem-i Şerif, su içtiği tas ve mührü, koleksiyonda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zatına ait diğer emanetlerdendir.

Hz. Muhammed (s.a.v.), İslam'a davet etmek için, Ehsa valisi Münzir b. Sâva'ya, Müseylimetü'l Kezzaba, Haris bin Ebi Şummar Gassani'ye, Kıpt kavmi'nin reisi Mukavkis'a gönderdiği mektuplar (Name-i Saadet) Hırka-ı Saadet Dairesi Arzhane bölümünde

sergilenmektedir. Name-i Saadetler, vahiy katipleri tarafından deri üzerine, kufi hatla, Arapça yazılmıştır.

Hz. Muhammed'den (s.a.v.) önceki peygamberlere ait olduğu kaynaklarda yer alan ve Osmanlı'ya intikal ederek koleksiyonun bir parçasını teşkil eden eserlerden Hz. İbrahim'in tenceresi, Hz. Musa'nın asası, Hz. Davud'un kılıcı, Hz. Yusuf'un sarığı, Hz. Yahya'nın kafatası ve kol kemikleri günümüzde Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilmektedir.

Ehl-i beyt ile sahabelerin emanetleri de koleksiyonda yer almaktadır. Kayıtlarda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kızı Hz. Fatıma'ya ait olduğu belirtilen sanduka, gömlek, hırka, seccade ve duvak, koleksiyonun önemli parçaları arasındadır. Sandık, ahşaptan mamul ve müşebbek tabir edilen tarzda bir eserdir. Gömleği beyaz bezden olup, üzerinde vefk yazılıdır. Mahfuz olduğu ahşap kutunun üzerine yapıştırılmış kağıtta "*Hz. Fatımatü'z-Zehra Radiyallahu Anha Efendimiz Hazretlerinin mübarek gömlek-i devletleri mahfuz çekmecenin Mabeyn-i Hümayun-ı cenab-ı mülukaneden vürud eylemiştir. fi 24 Rebiülahir sene 1308 ve fi 25 Teşrin-i sani sene 1306*" ibaresi yer alır. Deve tüyü renginde, yün kumaştan, geniş kollu, bazı kısımları mavi astarlı, ön tarafında örme düğmeleri olan hırkası hayli yıpranmış halde günümüze ulaşmıştır¹⁴.

Mukaddes Emanetler koleksiyonunda 21 adet kılıç mevcuttur. Kılıçların özgün kısımları çelik tabanları olup kabza, balçak, kın, ağızlık, çamurluk, bilezik ve halka gibi kısımları daha sonraki dönemlere aittir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabının harplerde kullandığı bu kılıçlardan bazıları, Osmanlı döneminde padişahların tahta cüluslarını müteakip Eyüp'te icra edilen taklid-i seyf yani kılıç kuşanma merasimlerinde de kullanılmıştır. Tahta çıkışların hemen sonrasında, belirlenen bir günde Eyüp Sultan'da gerçekleştirilen bu merasimde, sözü edilen kılıçlardan biri veya ikisi, Hazret-i Halid bin Zeyd Ebu Eyyub el-Ensari'nin türbesinde

Altınoluk. 275 cm uzunluğundaki bu Kâbe oluşunun üzerinde Sultan IV. Murad'ın adı ve silsilesi yazılı.
(T.S.M. Env. No: 21/230-3)

şeyhülislam, nakibüleşraf, çelebi efendi veya zamanın önde gelen şeyh efendilerinden biri tarafından dua eşliğinde padişahın beline kuşatılırdı. Eyüp Sultan Türbesi'ndeki ilk kılıç kuşanma merasimi Fatih Sultan Mehmed'le başlamış ve bu törende Padişah kılıcı Akşemseddin eliyle kuşanmıştır.¹⁵

Koleksiyondaki emanetlerden bir kısmı da Kâbe'den ve Ravza-i Mutahhara'dan teberrüken getirilmiş eşyalardır. Kâbe kilidi ve anahtarları, Hacerü'l-Esved mahfazaları, Tevbe Kapısı kanadı, Kâbe olukları, Kâbe'nin ve Ravza-i Mutahhara'nın tamirlerinden teberrukat olarak alınan tahta, taş, çini, demir ve diğer nesnelere, Kâbe'nin ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kabrinin örtüleri, zenzem sürahileri ve destimaller bu meyandaki eserlerdir.

Hiz. Peygamber (s.a.v.), ehl-i beyt ve sahabelerin emanetlerinin yanında Veysel Karani'nin tacı, İmam-ı Azam'ın cübbesi, Abdülkadir Geylani'nin tacının parçası, Mevlana Celaleddin Rumi'nin tasları, İmam-ı Şa'rani'nin tacı, İbrahim bin Edhem ve Seyyid Ahmed Bedevi'nin sarığı, Hacı Bayram-ı Veli'nin taç ve kisvesi; İmam-ı Şafi'nin amâme, şal ve seccadesi ile Aziz Mahmud Hüdayi'nin pabucu, İslam büyüklerinin Topkapı Sarayı'nda muhafaza olunan emanetlerindendir.¹⁶

Mukaddes Emanetler koleksiyonunda, yukarıda belirtilen emanetlerle bağlantılı başka bir grup eser de, Osmanlı öncesinde ve Osmanlı döneminde Haremeyn-i Şerife'deki mukaddes mekanlar ile peygamberlerin ve diğer İslam büyüklerinin kabirlerinin Topkapı Sarayı'nda muhafaza edilen örtüleri ve Surre-i Hümayun emanetleridir.

İslam'ın mukaddes mekanları olan Mekke ve Medine'ye hizmet etmek, müslüman hükümdarların ifasına ihtimam gösterdikleri bir gelenek olmuştur. Surre Alayı da mukaddes yerlerdeki inşaat, tamirat çalışmaları gibi diğer kabil faaliyetlerin yanında bu husustaki en önemli gelenektir.

Sultan III. Mehmed'in Eğri Seferi'ne Hırka-i Saadet'in de götürülmesini gösteren minyatür. Minyatürün merkezinde, muhafızın başı üstünde Hırka-i Saadet'in bohçası görülüyor. (T.S.M.K.H. 1609)

NOTLAR

- * Ali Gözeller, Tarihçi, Milli Saraylar Mukaddes Emanetler Koleksiyonu sorumlusu. Kübra Baş, Sanat Tarihçisi, Milli Saraylar Mukaddes Emanetler Koleksiyonu görevlisi.
- 1 M. Şinasi Acar-Şeyhmus Dirim, *Kutsal Emânetlerin Son Seferleri*, (İstanbul: Ofset Yapımevi Yayınları, 2019), 3; Abdülmecid Şentürk, *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012), 23-26.
 - 2 Acar-Dirim, *Kutsal Emânetlerin Son Seferleri*, 3-7.
 - 3 Sevgi Ağca Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2021), 131-135.
 - 4 Gülru Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı: Mimari Tören ve İktidar*, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, 2007), 195.
 - 5 TSMA.d.4155, 29.Z.1062 / 13 Aralık 1651, 1.
 - 6 Necipoğlu, *15. ve 16. yüzyılda Topkapı Sarayı*, 194-196; Diker, *Osmanlı Saray Teşkilatında Has Oda*, 99-100; Zeynep Tarım Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Hırka-i Şerif Ziyareti", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, XVI, (1998): 40.
 - 7 Hakan T. Karateke, *Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti'nin Son Yüz Yılında Merasimler*, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 195-199; Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Hırka-i Şerif Ziyareti", 42-43.
 - 8 Ertuğ, "Osmanlı Devlet Teşkilatında Hırka-i Şerif Ziyareti", 44-45.
 - 9 Semavi Eyice, *Topkapı Sarayı*, (İstanbul: Epoch Yayınları, 1985), 24.
 - 10 Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 51.
 - 11 Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 55.
 - 12 Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 64-65.
 - 13 İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, (Ankara: TTK Yayınları, 1988), 248-260; Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 82-85.
 - 14 Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 151-152.
 - 15 Hilmi Aydın, *Sultan'ın Silahları: Topkapı Sarayı Silah Koleksiyonu*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007), 179.
 - 16 Şentürk, *Mukaddes Emânetlerin Tarihi*, 163-167.

Hilmi Aydın ile Mukaddes Emanetler Üzerine

Aliye Öten, Fulya İbanoğlu, Mehmet Yüksel

Hilmi Bey Topkapı Sarayı'nda göreve nasıl başladınız?

Önce Resim Heykel Müzesi'nde göreve başladım, sonra Topkapı Sarayı'na naklen geçiş yaptım. Resim Heykel Müzesi'nde o sırada Ahmet Özel, Bahar Kocaman vardı. Şu faydası oldu, İstanbul Üniversitesi'nde Oktay Aslanapa'dan dersler alıyordum. Yüksek lisansı kazanınca Oktay Hoca tez hocam oldu. Bitirdik, daha sonra Topkapı Sarayı Müzesi müdürü Ahmet Menteş'le tanıştık ve Topkapı Sarayı'na uzman olarak naklen geçiş yapmama vesile oldu.

Yani siz Ahmet Bey zamanında başladınız göreve. Kutsal Emanetler sorumlusu olarak mı başladınız?

6 Ağustos 1990 yılında Topkapı Sarayı'nda ilk göreve başladığımda müdürümüz Ahmet Menteş idi. Sanat Tarihi'ni bitirip gelmiştim. Topkapı'da çalışan arkadaşların çoğu hanımefendi olduğundan hafta sonu kimse gelmek istemezmiş. Cumartesi-Pazar nöbetçi amiri yaptılar beni Topkapı Sarayı'na. Bir müdür yardımcımız vardı Turgay Tezcan, silahlar

ona zimmetliydi. Zimmet ne kadar ağırlık yapıyorsa hasretle bir erkek uzman gelmesini bekliyorlarmış, biz başlayınca Ahmet Bey'in de oluruyla zimmeti bize yönlendirdiler. Yaklaşık 2,5 yıl gerçek anlamda bir sayım yaptık. Fatih'in kılıcından, Kanuni'nin kılıcına, Yavuz'un hançerinden Kayıtbay'inkine kadar, tek tek elden geçirdik, saydık, eksiği noksanı var mı baktık, detaylı inceleyerek zimmete kaydettik. Daha sonra Kutsal Emanetler sorumlusu Jale Özbay Hanım'ın rahatsızlığından dolayı Saray'ın eski neslinden Turan Bek'le beraber Mukaddes Emanetlere baktık. Rahmetli müdürümüz Ahmet Bey, Mukaddes Emanetlerin de zimmetini üstlenmiş, hizmetkarlığını yapıyordu; şahsıma verilmesini kendileri uygun gördüler ve görevi tevdi ettiler. Yine komisyonlar kurularak Mukaddes Emanetlerin zimmeti ve devir teslim işlemleri tamamlandı, görevi almış olduk.

Kaç yıl bu dairede görev yaptınız?

1990'dan 2005 Temmuz'una kadar 15 yıl. 2008 yılında da Anıtlar Kurulu'nda görevliyken İlber Hoca'nın başkanlığında müdür olarak tekrar

görevlendirmeye Topkapı Sarayı'nda devam ettim.

Sizin silahlarla ilgili yaptığınız envanter çıkarma, zimmetinize alma işlemleri Mukaddes Emanetlerde de yapıldı mı?

Komisyonlarla beraber yapıldı, hatta daha detaylı yapıldı.

Bu komisyonlar nasıl tespit ediliyor, nasıl yapılıyor?

Sayım komisyonunda uzmanlardan tecrübeli bir arkadaş komisyon başkanı oluyor, yine Topkapı Sarayı'nın uzmanlarından üç tane de komisyon üyesi oluyor, zimmeti devreden, zimmeti devralan ve ayniyatçı oluyor, bu komisyon huzurunda eserler tek tek sayılıyor. Kutsal Emanetlerde bohçalar tek tek açılıyor, çıkarılıyor, kontrolleri yapılıyor, eksikliği gediği var mı diye notlar alınarak devir teslim işlemleri yapılıyor.

Peki o tarihten önce sayım yapılmış mıdır?

Şurası bir hakikattir ki Topkapı Sarayı 3 Nisan 1924'de müze olarak açılmadan önce yine o dönemdeki sayım komisyonu görevlileri tarafından saraydaki bütün eserler sayılmış, notları alınmış, envanter defterlerine kayıtları yapılmıştır. Tabii bu sayımlar sanat tarihçisi gözüyle, uzman gözüyle çok detaylı yapılmış mıdır dersenez orada bir eksiklik olabilir ama biz gerçek anlamda o dönemde bu hizmeti yapan büyüklerimizden hepsini rahmetle anıp yad etmek zorundayız. Hakikaten çok önemli bir görev yapmışlardır. Sarayda o gün mevcut her şeyin kayıt altına alınmasını sağlamışlar ve günümüze kadar ulaşmasına vesile olmuşlardır. Günümüzde yapılan sayımlar sanat tarihi açısından daha detaylı bir şekilde yapılmıştır. Hatta şunu söyleyeyim 2004 yılında yayınlanan ama 1994 yılından beri üzerinde çalıştığımız *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler* kitabının yayım aşamasında iken Has Oda'da emanetlerin tamamının fotoğraflarının çekilmesi, görsellerinin hazırlanması denetimimizle, başında durarak yapıldığında gümüş kase

Hilmi Aydın

1963'te Kars'ta doğdu. 1982'de Kars İmam Hatip Lisesi'ni, 1986'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını aynı üniversitede tamamladı. 1990'da Topkapı Sarayı'nda Müze Araştırmacısı olarak görevlendirildi. 2005-2006 yılları arasında altı ay Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nde müdür yardımcısı olarak çalıştı. 2006'da İstanbul 1 Numaralı KVKB Kurulu Müdürü, 10 Temmuz 2007'de Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Vekili olarak atandı, 2013'e kadar bu vazifede kaldı. 2013'te İstanbul 2 Numaralı KVKB Müdürü, 2017'de de İstanbul 4 Numaralı KVKB Müdürü olarak görevlendirildi. Halen Bakırköy Rıfat Ilgaz İlçe Halk Kütüphanesi'nde müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Makale ve tebliğleri çeşitli dergilerle, *Türkler, Osmanlılar, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* gibi yayınlarda yer aldı.

Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler, Sultanların Silahları, Resimli Belgelerde Topkapı Sarayı ve Mukaddes Emanetler isimli kitapları yayımlandı.

olarak kayıtlara geçen bir tabağın Peygamber Efendimize ait olduğu, kenarlarındaki yazılardan Peygamberimizin içinden su içtiği kap olduğu anlaşılmıştır. Kayıtlarda "Peygamberimize ait mektup" olarak geçen başka bir emanetin deri üzerine kufi hatla yazılmış Tebbet suresi olduğu anlaşılmıştır. Niyetler halis olunca Cenab-ı Hak o kitabın hazırlık aşamasında Süleyman Berk gibi çok değerli, bilgili hocalarımızı nasip etti gönderdi. Biz ne yaptık? Bir takım statükoyu aşarak, "Hocam şuna bir bakabilir misiniz?" demekten çekinmedik. Onların yardımlarıyla bu eser ortaya çıktı. Şunu da gördüm, Topkapı Sarayı'nda envanter sistemi ve raf sistemi -müzecilik anlamında söylüyorum- dört dörtlük yapılmamış, bazı ufak tefek aksaklıklar var. Bir eseri istenildiği an depodan bulup getiremeyebilirsiniz. Bizim dönemimizde yaşanmıştı, belki bugün yaşanmıyordur. Belki iki-üç gün aranmıştır ama o eser mutlaka

bulunmuştur. Yani kaybolma diye bir şey asla söz konusu olmamıştır.

Peki, envantere kayıtlı kaç eser var?

Dediğim gibi 1997’de vazifeye gelince sayım yapıldı. Kayıtlı 605 eser olduğunu tespit ettik.

Emanat-ı Mukaddese’nin tamamını bugün itibariyle biliyoruz o zaman? Ayrıca bu eserlerin mevsukiyeti meselesi var...

Osmanlı Türkçesi ile yazılan envanterler ve o envanterlerde bulunan bütün eserler şu an elimizde bulunmaktadır. Bütün objeler eksiksiz günümüze ulaşmıştır. XIX. yüzyıl başında sahil saraylar önem kazanıp saray ahalisinin bu yapılara geçtiği zamanlarda bu emanetlerle ilgili dedikodular olmuş ve gündeme gelmiş olabilir. Ancak bu Cumhuriyet döneminde kesinlikle söz konusu değildir. Bu eserlerin orijinallığı konusunda birtakım iddialar hep ortaya atılmıştır hatta Murat Bardakçı Karbon 14 testine tabi tutmayı teklif etmiştir. Size yaşadığımız bir olayı anlatayım. *Mukaddes Emanetler* kitabının hazırlık ve yayım aşamasında her zaman yanımda duran ve bana yardımcı esas kişi Ahmet Doğru kardeşime hassaten teşekkür ediyorum. Her ne kadar kitap çıkmadan önce ve çıktıktan sonra yayını çıkardığını iddia eden yayınevinin çalışanı başka bir editör olsa da Ahmet kardeşim tek yardımcıydı. Kitabın basımı esnasında “terlik” olarak envantere geçen Peygamber Efendimize ait “sandalet” tespit edildi. Bakanlık denetiminde Konservasyon Müdürlüğü’nden gelen uzmanlarla konservasyona tabi tutuldu. Müdürümüz Filiz Çağman, iyi bir minyatür uzmanıydı, gelip inceleme yaptığında bu emanetin çok yeni durduğunu gülerek ifade etmişti. Envanter ve bilgi notları okundu ve süreç tamamlandı. Bir yıl sonra İsrail’de bir sergiye giden müdire hanım, elinde broşürle gelip - Na’l-i Şerif’in benzeri bir sandaleti göstererek- “3000 yıllıkmiş, düşünebiliyor musunuz, ne harika!” gibi yorum yapınca kendi kendime dedim ki bizdekinin orijinal olduğunu Allah bu şekilde tasdik ettirdi. Türkiye’nin her yerinde Sakal-ı Şerifler var, inanıyoruz.

Osmanlı döneminde sultanlar, dinde ve ilimde üst derecelere çıkmış kimseler saf mıydı! Sahte olma ihtimalini duydukları anda, kendilerine böyle bir taleple geleni bile çevirmemişlerdir, siyaseten, hürmeten. Biz Peygamber Efendimize ait olduğunu düşündüğümüz objelere kudsiyet atfetmiyoruz, bizim böyle bir derdimiz yok. Bu emanetler bize alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimizi hatırlatıyorsa, onun dokunduğunu düşünebiliyorsak, onun o kaseden su içtiğini hissedebiliyorsak bu önemli değil mi? Şunu da unutmayalım, manen ve madden de bu eserlerin her biri dünyada sanat tarihi açısından eşi benzeri olmayan eserlerdir. Halid bin Velid’in düşen sarığını almak için canını tehlikeye attığında kendisini yadırgayan silah arkadaşlarına “Bu sarığın içinde Peygamber Efendimizin saçının bir teli var. Ben onu hangi tarafa yönlendirdiysem o muharebeyi kazandım. Siz olsanız bunu korumak için canınızı vermez miydiniz?” dediğini bilmiyor muyuz? İlber Ortaylı’nın bu konuda verdiği bir demeçte söylediği ve hiç aklımdan çıkmayan güzel bir cümlesi var: “Bir insanın inancıyla uğraşmanın size ne getirisi var! İnsanlar ne şekilde inanıyorlarsa öyle kalmaları ve mutlu olmaları sizi niye rahatsız ediyor!”

Kitabın çıkmasına kim karar verdi. Kitapla beraber gizli hazine olan Mukaddes Emanetler bir bakıma deşifre oldu. Nasıl oldu da çıktı?

Topkapı Sarayı’nın ilk müdürlerinden Tahsin Öz 1953’te *Emanat-ı Mukaddese* adında siyah beyaz bir kitapçık çıkarmıştı. Baskısı yıllardır bitmiş olan ve mahkemelik olan bu eserden başka piyasada bir kaynak yoktu. Bizim hazırladığımız bu kitabın yazılması kişisel bir hedeften ziyade tamamen Allah’ın nasibi, lutfu. Fikir nasıl oluştu? Çağaloğlu’nda *Tarih ve Medeniyet* dergisinin yöneticisi Devlet Arşivleri’nin de ilk Genel Müdürü olan rahmetli Prof. Dr. İsmet Miroğlu’ydu. Bir gün mesai arkadaşımın ziyaretine gitmiştik, Topkapı Sarayı’nda çalıştığımızı söyledik. Ben İstanbul Üniversitesi’nde hem İsmet Bey’den hem de Hakkı Dursun Yıldız’dan seçmeli dersler

alıyordum. İsmet Hoca öyle güzel anlatırdı ki Tarih derslerini; kendinizin amfide mi yoksa Süleymaniye Camii'nde mi olduğunuzu karıştırabilirdiniz. Derslerini 100 kişilik salonda abartısız 500 kişinin dinlediğini söyleyebilirim. Allah rahmet etsin. Çıkarken bize "Çocuklar hemen gidiyorsunuz Topkapı Sarayı'nın taşını toprağını yazıp bana getiriyorsunuz, her ay yayınlıyorum." dedi. Gençlerin önü böyle açılır. İlk "Topkapı Sarayı'ndaki Söğüt Kalkanlar" diye bir yazı yazdım. Dergiye götürüp hocaya verdim. Artık o heyecan farklı bir şey, üç ay bayilerin önünde çıktı mı çıkmadı mı bekliyorsun. Bir baktım çıktı. Sonra Hamza Bey yazısını götürdü. Derken yazmaya devam ettik. Bir gün ziyaretimize Süleyman Berk Hoca geldi. "Tanıdık yayınevi var, elinizde bir şey varsa yayınlayalım." dedi. Ben de rafta duran taslağı verdim. Bir müddet sonra bir editörle geldi Süleyman Berk, basım işine karar verildi ancak müdürle görüşülmesi gerek. Filiz Çağman randevu vermiyor, izin vermiyor. Bir gün beni kahve içmeye davet etti, "Gelmiyorum." dedim. Şaşırdı, kitaba izin verilmemesi nedeniyle olduğunu öğrenince yan odaya davet etti. Kültür Varlıkları Müzeler Genel Müdürü Alpay Pasinli'yi aradı. "Hilmi Bey Mukaddes Emanetler ile ilgili bir broşür basacak, izin istiyor." dedi. 10 dakika sonra izin geldi. Broşür şeklinde çıkacak kitaba izin geldi! Filiz Çağman güçlü bir hanımdı. Dönemin Kültür Bakanı İstemihan Talay bile her konuda arar, fikrini alırdı. Topkapı Sarayı müdürünün o dönemde öyle bir ağırlığı vardı. Eserleri dışarıya çıkaramadığımız için stüdyoyu Has Oda'da kurup, hepsini tek tek çektik. Nihayet kitabın maketi matbaadan geldi, epey kalın. Yayınevinin editörü ve genel müdürü geldi, müdire hanımla görüşülecek. Beni de çağırdılar, dedim "Ben gelmiyorum." On beş dakika sonra sekreter aracılığıyla çağırılınca mecburen gittim. Filiz Hanım taslağı açtı, Hırka'nın resmi geldi, elindeki kurşun kalemle çizdi: "Çıksın!". Sancak-ı Şerif... Çizdi: "Çıksın!" Kitap kuşa döndü -keşke o nüshayı saklasaymışım-.

1991'de çekilmiş bu fotoğrafta solda merhum, Topkapı Sarayı Müzesi'nin 1940'larda müdür muavini, neyzen, hattat Lutfü Turanbek'in oğlu arkeolog Turan Turanbek'tir. Yanındaki bey Cam Seksiyon Müdürü Hamza Taşçı.

Görsellere mi metne mi "Çıksın" diyor?

Görsel çıktı mı zaten metin de çıkacak.

Doğru.

Ama görsel üzerinden gidiyor. Metni okumuyor. Nedeni, niyeti nedir bilemiyorum.

Niçin ama? Kitapta olunca görseller ele ayağa düşer, yakışık almaz vs. bu tür bir hassasiyetle mi?

Olabilir bilmiyorum. Ukab yani Sancak-ı Şerif mesela... Lime lime olmuştu tabii olarak. Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde de bahsediliyor daha o vakitlerde lime limeymiş. Dolayısıyla bize bundan ötürü gelecek herhangi bir eleştiri sebebi olamaz. Sonradan olan bir şey değil yani. Ufak bir parçası kalmış. Yeni sancağın bir yerine dikilerek Efendimize hürmeten muhafaza edilmiş, ordular Peygamber sancağıyla sefere uğurlanmış. "O çıksın, bu çıksın", devam etti. Ağzımı dahi açmadım, çıktık dışarı. Arkadaşlara dedim ki: "Bir tek resim çıkıyorsa kitap basılmayacak!" Kitap basıldı! Ama o süreçte etraftaki herkese dedim, hiç kimseye kitap baskıdan çıkıncaya kadar bir şey söylenmeyecek, hiçbir şey paylaşılmayacak, bilgi verilmeyecek. Kitap çıktı, Başbakanlık tarafından elçilere,

milletvekillerine hediye edildi. Çıktıktan sonra artık kimse bir şey söylemedi. Müdire hanım akıllı biridir o da bir şey demedi. Doğrudur, Osmanlı'dan günümüze görsel olarak bu emanetlerin bir arada bir kitapta toplanması ilktir.

Emanat'ın tamamı 1962'den itibaren sergileniyor mu?

Modern müzecilikte hiçbir zaman eserlerin tamamı teşhirciye konmaz. Teşhirdeki eserlerle depolardaki eserler yer değiştirilerek eserlerin restorasyon ve konservasyonuna fırsat verilmektedir. 27.12.1997'de Destmal Odası restorasyonu tamamlanıp açılıyor. 2001'de Na'lin-i Saadetler ziyarete açılmıştı. 09.12.2007'de Hırka-i Saadet Dairesi'nin restorasyonu tamamlanıp ziyarete açılmıştı. Şimdi de organik ve inorganik eserlerin sürekli, 365 gün sergide olması doğru değil. Sergilenmemesi meselesi vardır, eser zarar görmesin diye. Na'lin-i Saadet ve Kur'an-ı Kerim'den örnekleri, mektupları Ramazan ayında teşhirciye koyuyorduk. Ramazan bitince yine yüz yıllardır korundukları şekilde korunmaya devam ediliyorlar.

Emanetlerin muhafazası nasıl sağlanıyor?

Öncelikle havayla temas etmemeleri için tedbirler alınıyor, iklimlendirme vs. Eskiden de zamanın şartları dikkate alınarak her bir emanet 7, 14, 21 hatta 40'a yaklaşan boğçada nemden, ışıktan muhafaza edilmiş. Yüzyıllardır Has Oda'da muhafaza edilen bu eserlere herkesin ulaşması da mümkün değil. Padişahlar Has Oda'nın anahtarını cebinde taşımış.

Siz müzedeyken "Elimizde Mukaddes Emanet var." diye getiren oldu mu hiç?

15 yılda bir tek sefer. Doğrudan müdürün makamına geldikleri için biz şahit olmuyorduk tabii. Satmak için getirmişler ben de şahit oldum. Alım yapılmadı. Osmanlı dönemi üslubundaydı muhafazası ama bilmiyorum, taklit mi orijinal miydi?

Dünya üzerinde bu kadar çok Sakal-ı Şerif olması hep bir polemik mevzuu. Birileri

de ellerinde bulundurdukları Sakal-ı Şerif'i kendilerine bir paye edinmek için kullanıyorlar.

O dönemden bu yana bazı aileler tarafından Sakal-ı Şeriflerin korunarak geldiğine inanıyoruz. Benim kanaatim bunların sıhhat derecesini tartışmanın inanç dünyamıza müspet menfi bir katkısı olmayacağı yönündedir. Ama Sakal-ı Şerif'in Efendimize ait olduğunu bilip, inanıp, yanında bulundurmak isteğini anlayabiliyorum. Bunu mantıkla, rasyonel birtakım yollarla doğruluğunu test etme konusu etmek inancın hislerle irtibatlı olduğu hakikatini değiştirmez. Efendimizden bu kadar saç-sakal telinin gelmesi mümkün, ama zaman içinde fırsatçılar bunların sahtesini gerçeğiyle karıştırıp devrin ileri gelenlerine takdim ettiyse bilemeyiz tabii. Her halükarda bu bir gönül meselesi.

Hırka-i Saadet Dairesi'ni İslam coğrafyasından özel izinle gelip ziyaret edenler oluyor muydu? Devlet nezdinde yani?

O dönemde Has Oda'nın kapısı tamamen kapalıydı. Has Oda'nın kapısı günümüzde açılarak camekan ardından ziyaret edilebilir hale getirilmiştir. Benim olduğum dönemde o kapı tamamen kilitliydi. Hırka-i Saadet muhafazasının içinde ziyaret edilir. Mesela Süleyman Demirel hanımıyla gelmişti. Tayyib Bey belediye başkanırken gelmişti.

Siz orada vazifeliyken özel bir hadise yaşadınız mı?

Ziyaretçiyi her zaman görmüyoruz tabii. Ama bir keresinde yabancı bir turist hafta boyu geldi gitti. Nöbetçi arkadaşlardan haberini alıyoruz: Sabah geliyor, kapanışa kadar da dolanıyor oralarda. Özellikle Has Oda'nın önünde görevli arkadaşlar bu durumu sormuş, Kur'an dinlemekten zevk aldığını söylemiş. Sonra müslüman oldu o beyefendi. Anlayacağınız birileri gerçek mi değil mi tartışa dursun birileri de halen Efendimizin bereketini orada duyup yaşayabiliyor, ne mutlu onlara... Burası her zaman Saray'ın en çok ziyaret edilen kısmı, bir cazibe merkezi olma özelliğini korumuştur.

Mukaddes Örtüler

Yıl boyunca açık havada, kızgın güneş altında yıpranan ve kirlenen Kâbe örtülerinin özellikle Hac mevsiminde yenilenmesi çok eski bir gelenek olup dinî bir vazife telakki edilmiştir. Zamanla Haremeyn-i Şerifeyn'deki mescid ve sahabe türbelerinde bulunan mefruşatı da kapsayan bu yenileme faaliyeti; tıpkı kutsal mekanların korunması, tamiri, bakımı ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması gibi halifenin görevi olarak gerçekleştirilmiştir. Estetik açıdan hayli zengin ve son derece zarif olan bu örtüler, güzelliği, emeği ve masrafı ile İslam aleminde halifenin dinî ve siyasi gücünün göstergesi kabul edilebilirler.

Altın ibrişimlerle ayetlerin dokunduğu Kâbe'nin kisvesi, kırmızı ve yeşil zeminli, ayet dokumalı, ipekli iç örtü ve perdeler ile Makam-ı İbrahim, Fatimatüzzehra'nın evi, Ravza-i Mutahhara ve diğer sahabe kabirlerinin puşide, kuşak, halı, perde ve levha cinsinden eski örtüleri ve Surre alaylarında giden sancak, mahmil, çadır, teberrukat, feraşet çantası ve keseler gibi "mukaddes örtüler", başta Kâbe sorumlusu ve diğer görevlilere verilir ve kalanları da mükerrem ve muhterem insan ve mekanların hatırası olarak Topkapı Sarayı'nda özenle muhafaza edilirdi. Mukaddes örtülerin yenileri geldiğinde parçalara ayrılarak Hac hatırası kabilinden dağıtılmasının Hz. Aişe'nin "Sen o örtüleri satıp Allah yolundaki fakirlere ve yollulara sarfet." ifadeleri sonrası ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Emeviler, Abbasiler, Fatımiler, Eyyubiler ve Memlükler zamanında da Kâbe'ye örtüler gönderildiği bilinmekle birlikte Mekke ve Medine'ye Surre alaylarının gönderilmesi ve mukaddes örtülerin hazırlanması gibi Hac farızasına eşlik eden teşrifat kurallarının belirlenmesi Memlükler (1250-1517) zamanına rastlamaktadır.

Mukaddes örtülerin en eski örneklerinden biri Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan lacivert zemin üzerine sarı kılaptanla yazılar dokunan ve Kâbe'nin iç örtülerinden olduğu düşünülen badem motifli bir kumaştır. Bademlerinden birine dokunan "... el-Abdül-fakir Hasan bin Muhammed" yazısıyla işaret edilen halifenin 1347-1351 ve 1354-1361 yılları arasında iki kez hüküm süren Hasan en-Nasır Nasrüddin'e ait olması ihtimal dahilindedir. Bu örnekteki gibi parça parça yer alan örtülerin yapılış amacı dokunan ayetlerden tespit edilebilmektedir. Nitekim Kâbe örtülerinde Hac farızası ile ilgili ayetler yer alırken; Makam-ı İbrahim kisvesinde Hz. İbrahim ile ilgili ayetlerin yer aldığı gözlenmektedir.

Günümüzde Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunan mukaddes örtülere Haremeyn-i Şerifeyn'den gelenler haricinde, diğer bir kutsal şehir olan Kudüs'teki peygamber kabirlerini süsleyen sanduka örtüleri de dahildir. Korunan ve aynı zamanda ziyaret imkanı da sunulan mukaddes örtüler arasında Hırka-i Saadet (Hz. Peygamber'in hırkası), Lihye-i Saadet (Hz. Peygamber'in sakalı), Dendân-i Saadet (Hz. Peygamber'in dişi), Kadem-i Şerif (Hz. Peygamber'in ayak izi) ve Hz. Peygamber'in kılıcı gibi Efendimizin şahsi eşyası ve parçaları ile Süyuf-i Mübarek (halife kılıçları), Kâbe anahtarları, Hacerü'l-Esved muhafazası, Kâbe olukları, Tövbe kapısı ve mushafırlara ait mahfazalar da yer almaktadır.

Naima gibi tarihçilerin Sultan I. Ahmed döneminde Kâbe'ye gönderilecek örtülerin Sultan Ahmed Camii avlusunda kurulan tezgahlarda dokunduğuna ve yapılan masraflara ilişkin verdiği bilgiler haricinde, her yıl götürülen hediye ve örtülerin masraflarının kaydedildiği Surre defterleri gibi arşiv belgeleri de mukaddes örtülere ilişkin bilgiler içermektedir. 1917'ye kadar kutsal topraklara gönderilmeye devam edilen mukaddes örtülerin hacılara dağıtılan ve Beni Şeybe'ye bırakılan altın sırmalıları hariç getirilenleri önce Mukaddes Emanetler Hazinesi'ne kaydedilir, sonra da hemen yanındaki Silahtar Hazinesi'ne konurdu. Burada yer almayan ama mukaddes örtüler olarak değerlendirilen örnekler de mevcuttur. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'nde bir Kâbe perdesi ve bir Kâbe kuşağı parçası, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde bir başka Kâbe örtüsü ile kullanılmamış top halinde Kısve-i Şerif örtüleri, Dolmabahçe Sarayı'nda Surre keseleri, Ayasofya Camii'nde XVI. yüzyıla ait Kâbe kapısı perdesi ve hanedan türbeleri başta olmak üzere sanduka üzerine örtülen pek çok Kâbe örtüleri mevcuttur. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in halifeliliğinin meşruyetini belgeleyen ve Memlük devlet yönetiminde en üst görevlerden biri olan "divitdâr" armasını taşıyan bir Kâbe perdesi de Bursa Ulucamii'nde bulunmaktadır. Kitabesinde 923 (M. 1517) tarihi ve Sultan Selim'in adı yazan bu perdeyi Mısır'dan getirirken bizzat kendisinin getirdiği ve hediye ettiği bilinmektedir.

Osmanlı devrinde sarayın giyim ve mefruşatta kullandığı kumaşlar nasıl çarşı kumaşlarından farklı ve üstünse, mukaddes örtülerde kullanılan kumaşlar da Kâbe'nin kisvesinde kullanılan damask tekniğinde dokunmuş, siyah renkli ve kendinden dokumalı atlas kumaş gibi farklıdır. Kisvede normalden daha kalın ve dolgun kumaşın üzerinde tersinden dokunan desenler varken; Kâbe perdesi, kuşağı ve Makam-ı İbrahim kılıfı gibi kemha ve lampas tekniğinde dokunan kumaşlarda işleme tercih edildiğinden yazı kullanılmamıştır. Surre alaylarına katılan sancaklarda gezi, kılıflarında ise atlas, kadife ve çuha kullanılmıştır. Mukaddes Emanetlerin sanıldığı bohçalarda ise daha çok ipek, canfes, tafta ve basit pamuklu kumaşların tercih edildiği görülür. Kâbe kapı örtüsü ve Makam-ı İbrahim kisveleri için ise şib cinsi örtülerin gittiği arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Mukaddes örtülerin hatları istif ve tasarımının ehl-i hıref hattatlarının, desenlerinin de yine saray nakkaşlarının elinden çıktığı düşünüldüğünde; XVI. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar olan örneklerde Osmanlı sanatının devirlere göre değişen zevk, malzeme ve işçiliğini izlemek mümkündür. Osmanlı başkentinden büyük bir coşku ve heyecan arz eden Surre alaylarıyla çıkan Hac yolculukları, uğranan şehirlerde de canlılık vesilesi olmuştur. Bu yolculukların dönüşünde mukaddes belde ve büyüklerin hatırası olarak getirilen mukaddes örtülerin, hatırlattıkları kutsala ithafen saygı ve hürmetle karşılanıp muhafaza ve hatta ziyaret edilmesi; asırlar boyunca devam eden ve ilk emanatı getiren Yavuz Sultan Selim'in ifadesiyle "mukaddes beldelerin hakimi değil hadimi olduğunu" devlet erkanı ve halka hatırlatan ve bereketle neticelenen en derin sevgi ve hürmet hislerinin somut bir ifadesini teşkil etmektedir.

Kâbe içindeki Tevbe Kapısı perdesi.
(Kaynak: Hülya Tezcan, Kutsal Mekânlarda Kutsanmış Örtüler, Masa, 2017, s. 251)

Topkapı Sarayı'nda Has Oda

Dr. Tahir Güngör*

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) *"Kostantiniyye (İstanbul) elbet fethedilecektir. Onu fetheden emir, ne güzel emirdir. Onu fetheden ordu, ne güzel ordudur."*¹ hadis-i şerifindeki nebevi müjdeye 29 Mayıs 1453'te İstanbul'u fethederek mazhar olan Fatih Sultan Mehmed (ö. 886/1481), fethin ardından ilk olarak Ayasofya'dan ezan okutmuş, daha sonra harap bir vaziyette bulunduğu şehri devletin başkentine yakışır bir şekilde imar etmeye başlamıştır.

Fatih, devletin yönetim merkezi olan sarayı, ilk defa bugün Bayezid ismindeki semtte yer alan İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'nın bulunduğu yere inşa ettirmiştir. Sultan, Eski Saray (Saray-ı Atik) ismiyle anılan bu sarayın yerine daha sonra Ayasofya ile Sarayburnu arasındaki stratejik tepeye yeni bir saray daha yaptırmıştır. Bu saray, Bab-ı Hümayun'un üzerindeki tarihe göre 883/1478'de tamamlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bir simgesi haline gelen bu ikinci saraya önce Yeni Saray (Saray-ı Cedit-i Amire), XIX. yüzyıldan itibaren ise Topkapı Sarayı² ismi verilmiş³ ve burası yaklaşık dört asır boyunca devletin yönetim merkezi olmuştur.

Osmanlı'nın yönetim merkezi olan saray; Birun, Harem ve Enderun olmak üzere üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Farsça bir kelime olup dışarı, hariç anlamına gelen Birun, sarayın

Babüssaade kapısının dışında yer alan birinci ve ikinci avlularındaki müesseseleri ifade eden bir tabirdir. Harem; Arapça bir kelime olup yasak olan yer, mukaddes ve muhterem olan şey anlamına gelmektedir. Harem, padişahın ailesiyle hayatını idame ettirdiği evi konumundaki yer olup muazzam bir teşkilata sahiptir. Enderun ise; Farsça bir kelime olup bir şeyin içi, dahili anlamına gelmektedir. Sarayın Babüssaade kapısından sonraki üçüncü ve dördüncü avlularındaki binalar Enderun teşkilatının içerisinde yer alır.⁴

1. Has Oda'nın Kuruluşu

Fatih'in yaptırdığı Topkapı Sarayı'ndaki teşkilatın en önemli bölümlerinden biri hiç şüphesiz Enderun'dur. Osmanlı saray teşkilatı içerisinde devletin ihtiyaç duyduğu idari-askeri kadroların yetiştirilmesi amacıyla bir saray eğitim kurumu olarak tesis edilen Enderun'un en üst sınıfı ise Has Oda'dır. Has Oda, Enderun'un diğer sınıfları olan Küçük Oda, Büyük Oda, Doğanlı Koğuşu, Seferli Odası, Kiler Odası ve Hazine ile birlikte Topkapı Sarayı'nın III. avlusunda yer almaktadır.

Fatih tarafından otuz iki adet iç oğlanı tahsis edilerek kurulan⁵ Has Oda, Enderun'daki teorik ve pratik eğitimin en üst düzeyde verildiği bir bölümdür.⁶ Aynı zamanda burası padişahların gündelik hayatlarının bir kısmını geçirdikleri, hatta kimi zaman geceledikleri, genellikle de kış aylarında daha çok kullandıkları bir çalışma mekanı olarak da hizmet vermiştir.⁷

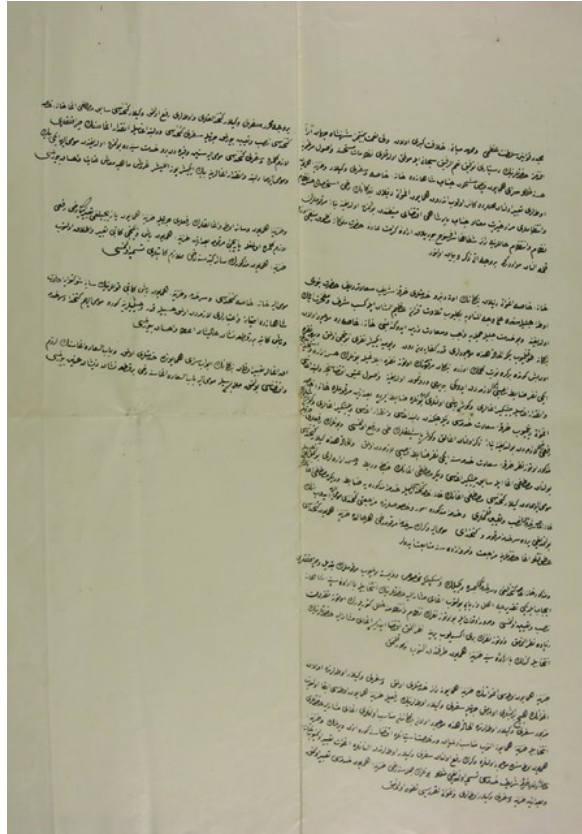
Yavuz Sultan Selim'in (ö. 926/1520) 1517 senesindeki Mısır Seferi'nin akabinde oradan getirttiği Mukaddes Emanetleri Has Oda'ya yerleştirmesiyle, buranın önemi bir kat daha artmış ve işlevi kutsi bir hüviyet kazanmıştır. Yavuz Sultan Selim'in bu tasarrufu ile Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hırka-i Saadet'i başta olmak üzere Emanat-ı Mukaddese'nin (Mukaddes Emanetler) bir kısmının Has Oda'da muhafaza altına alınmış olması, özellikle de Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hırka-i Saadet'ine

nispetle, burasının aynı zamanda Hırka-i Saadet Dairesi olarak isimlendirilmesine sebep olmuştur.⁸

Yavuz Sultan Selim, Emanat-ı Mukaddese'yi Has Oda'ya getirdikten sonra burada bazı düzenlemeler yapmıştır. Has Odalılarının sayısını kırka çıkararak onlara Mukaddes Emanetlerle ilgili bazı yeni görevler ihdas etmiş ve kendisi de fırsat bulduğu vakitlerde Has Oda'ya gelerek bu görevleri ifa etmiştir. Yavuz Sultan Selim, ayrıca Hırka-i Saadet'in bulunduğu Taht Odası'nın altına Has Odalılarının kalması için bir oda daha yaptırmıştır. Bu oda Taht Odası'ndan Arzhane'ye açılan kapının arasındaki iki kanatlı bir dolap kapısını andıran ve içerisinde kırk basamaklı merdiven olan bir yerden inilmekteydi.⁹ Sultan'ın bu odayı Hırka-i Saadet'in bulunduğu yerin hemen altına inşa ettirmesindeki amaç ise, Has Odalılarının Hırka-i Saadet'e her an yakın olmalarını sağlamak olmalıdır.¹⁰ Has Odalılarının kalması için yapılan bu oda, Sultan IV. Murad (ö. 1049/1640) devrinde terk edilmiş ve Hırka-i Saadet'in bulunduğu odanın karşısına hamam ve sair ihtiyaçların karşılandığı kısımları da ihtiva eden bir başka oda yapılmıştır. Böylece bu tarihten itibaren Has Odalılar burada kalmaya başlamışlardır. XIX. yüzyılda ise Hazine Kethüdası Dayezade Mehmed Bey tarafından bu odanın önünde bulunan revaklar bazı tamiratlarla birlikte kapatılmış ve Has Odalılar için Enderun Meydanı'na bakan yeni bir koğuş yapılmıştır.¹¹

2. Has Oda Kasrı

Fatih döneminde iki katlı ve dörtgen bir yapıda inşa edilen Has Oda, bazı padişahlar tarafından yaptırılan tamir ve tadilatlar sebebiyle ilk dönemdeki asli şeklinden epeyce uzaklaşmıştır. Binanın giriş kapısındaki düzenlemeler Sultan III. Ahmed (ö. 1149/1736) döneminden günümüze ulaşmıştır. Bu kapının hemen önünde bulunan mermerden yapılmış yükselti, vefat eden padişahların naaşlarının

Sultan II. Mahmud döneminde Enderun'da yapılan düzenlemeleri ihtiva eden bu belgede Has Oda'da Kur'an okunmasının devamı için de bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır. (TSMA_E 926)

Hırka-i Saadet Dairesi'nin arkasındaki çeşmede yıkanarak kefenlenip tabuta konulduktan sonra getirildiği ve burada helallik alınarak tezkiyesinin yapıldığı bir yerdir.¹² Yine bu mermer yükseltinin köşesindeki üzeri kapalı mermer su kuyusu Has Oda'da yapılan temizlik neticesinde elde edilen tozların, Emanat-ı Mukaddese'ye bir hürmet nişanesi olmak üzere, içerisine atıldığı kuyudur. Yine giriş kapısının yanındaki köşede bulunan mermer havan da bu odada kullanılmak üzere anber ve öd ağacının çekirdeklerinin dövülmesiyle elde edilen özel buhurların hazırlanması için yapılmıştır.

Girişte iki kubbeden oluşan ve birinci kubbenin altında yer alan beyaz mermer şadırvandan dolayı Şadırvanlı Sofa ismiyle anılan bir mekan bulunmaktadır. Buranın sağ tarafında bulunan kapıların ilkinden padişahların Arz Ağalarıyla görüştüğü veya cülus merasimleri ve Hırka-i Saadet ziyaretlerinde saraya gelen üst düzey zevatın tebrikleşme için toplandığı Arzhane'ye

geçilir. Sağdaki ikinci kapı ise Taht Odası olarak da isimlendirilen Hırka-i Saadet ile Sancak-ı Şerif'in muhafaza edildiği Has Oda'ya açılır. Şadırvanlı Sofa'nın sol tarafındaki kapıdan ise bir dönem koğuş olarak da kullanılmış olan ve Hırka-i Saadet ziyaretinde özel olarak dağıtılan destimallerin (mendil) konulduğu Destimal Odası'na girilir.

Silahdar Hazinesi olarak isimlendirilen mekana ise Şadırvanlı Sofa'dan Arzhane'ye girdikten sonra sağdaki ahşap kapıdan ulaşılır. Emanet Hazinesi ve Şamdanhane olarak da anılan bu bölümde padişahın kullandığı şamdan, mücevher, kıymetli kitaplar, kaplar, silahlar, altın ve gümüş paralar saklanırdı.¹³

3. Has Odalılarının Sayısı ve Görevleri

Has Oda'nın mevcudu kuruluş döneminde otuz iki kişiden oluşmaktaydı.¹⁴ 1517'de Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a getirilerek burada muhafaza altına alınmasıyla daha önce otuz iki olan kişi sayısı artırılarak kırka çıkarılmıştır.¹⁵ Osmanlı arşiv belgelerinde de Has Odalılarının sayısının kırkın altına düşmediğini, bazı dönemlerde kırk ile kırk üç arasında değiştiğini gözlemliyoruz.¹⁶ Dolayısıyla genel kabule göre Has Odalılarının mevcudu kırk olduğu için bunlara sarayda *kırklar* denilirdi.¹⁷ Buna göre Has Oda'da altısı ağa, on ikisi eski ve yirmi ikisi de acemi olmak üzere toplam kırk kişi görev yapmaktadır.¹⁸

Has Odalılar, padişahların hususi hizmetlerini görmekle vazifeli oldukları için sarayda, seferde¹⁹ ve göçte²⁰ her zaman onların yanlarında olurlardı. Bununla beraber onların Has Oda'da nöbetleşe yapmak zorunda oldukları bazı vazifeleri de bulunmaktadır: Hırka-i Saadet Dairesi'ni süpürmek, burada bulunan mushafların ve kitapların tozlarını almak, muayyen ve mübarek gecelerde öd ağacı yakmak, gül suyu serpmek, parmaklık, şamdan ve diğer eşyaları parlatıp temizlemek,²¹ Emanet-ı Mukaddese'nin yanında gece gündüz Kur'an-ı Kerim okumak.²²

Hünkar Müezzini, Sır Katibi, Baş Çukadar, Sarıkçıbaşı, Tüfenkçıbaşı, Kahvecibaşı, Tırnakçı ve Berberbaşı gibi bazı hususi vazifeliler de Has Oda'dan seçilerek padişahla ilgili kendilerine verilen özel görevleri yerine getirmektedirler. Bu kişilerin yaptıkları hizmetleri kısaca şöyle ifade edebiliriz:

Hünkar Müezzini: Saray mescidinin büyük müezzini. Padişahın cuma namazını kıldığı camide müezzinlik yapardı.

Sır Katibi: Padişahın özel yazıcısı olan bu kişi yazı ile ilgili malzemeleri boynuna astığı sırma işlemeli bir torbada taşır; altın divitini ise belindeki kuşağa koyardı. Sır katipliğini yapan kimse, padişahın camiye gidiş ve dönüşlerinde kendisine sunulan arzları alarak padişaha okurdu. Kendisi ayrıca padişahın kütüphanesinden de sorumluydu.²³

Baş Çukadar²⁴: Maiyyetindeki kırk çukadar ile beraber alaylarda padişahın yanında olurdu. Alaylara iştirak eden çukadarların kemerlerinde birer hançer ve ellerinde ise gümüş zincirli bir kamçı bulunurdu. Baş Çukadar ise altın zincirli bir kamçı taşır ve elini padişahın atının sağrısına koyarak sağında yürürdü. Maiyyetindeki İkinci Çukadar ise padişahın sol tarafında giderdi.²⁵

Sarıkçıbaşı: Emrindeki görevliler ile birlikte Sarık Odası'nda (Revan Köşkü) her türlü sarığı sarar ve onları dolaplarda muhafaza ederdi. Ayrıca Sarıkçıbaşı, padişahın günlük veya özel günlerde giyeceği sarıkları da hazırlamakla yükümlüydü.²⁶

Tüfenkçıbaşı: Nişan atışlarında veya avdayken padişaha tüfek verir ve saray avcılarının avladığı avları toplardı. Ayrıca emrindeki görevlilerle beraber kendisine emanet edilen padişaha ait silahların bakımını yapar ve onları muhafaza ederdi.²⁷

Kahvecibaşı: Padişahın içeceği kahveyi hazırlardı. Ayrıca kahveyi hazırlarken kullandığı

1184'te vefat etmiş Has Oda vazifelilerinden sabık Berberbaşı, Tırnakçı Hüseyin Ağa'nın Eyüp Sultan Camii haziresindeki mezar taşı. (Foto: Fulya İbanoğlu)

Hırka-i Saadet merasiminde vazife alanlardan bir çukadarın Ayazma Camii'ndeki mezar taşı: Çukadar Mustafa Ağa. (Foto: Fulya İbanoğlu)

Padişah silahdarlarından 1185'te vefat etmiş Seyyid Mehmed Ağa'nın mezar taşı. (Foto: Fulya İbanoğlu)

1193/1780'de vefat etmiş Peşkiribaşı Zaim Süleyman Ağa'nın Karacahmet'teki mezar taşı. (Foto: Fulya İbanoğlu)

araç-gereç ve malzemelerin muhafazasından da sorumluydu.²⁸

Tırnakçı: Her hafta perşembe günleri padişahın tırnaklarını kesmekle yükümlüydü.²⁹

Berberbaşı: Padişahın başını tıraş etmekle vazifeliydi. Tıraştan sonra padişahın saçlarını gümüş bir leğende yıkayıp buhurlandırır ve onları özel bir sandığa koyarak muhafaza ederdi. Daha sonra Surre Alayı hazırlandığında o toplanan padişah saçlarını Surre Emmini'ne emanet ederek bunların, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kabrinin yakınlarına gömülmesini temin ederdi.³⁰

4. Has Oda'nın Arz Ağaları

Has Oda'nın mensupları içinde en üst seviyede yer alan Arz Ağaları, padişahın yakınında olan ve onunla görüşme imtiyazına sahip olan ağalardır. Bunlar sırasıyla Has Odabaşı, Silahdar Ağa, Çukadar Ağa, Rikabdar Ağa, Dölbend Ağası ve Miftah Ağası'dır.

Has Odabaşı

Fatih Kanunnamesi'nde geçtiği üzere Has Odabaşı, Has Odalılarının baş sorumlusudur.³¹ XVIII. yüzyıl başlarına kadar Has Odabaşı, Arz Ağalarının haricindeki Has Oda'nın diğer görevlilerini cezalandırır ve gerek duyarsa onların durumlarını padişaha arz ederdi.³²

Has Odabaşı, padişahın yanından adeta hiç ayrılmazdı. Padişah her nereye giderse Has Odabaşı da onunla beraber giderdi. Törenlerde padişahın elbisesini giydirmek ve çıkartmakla görevli olan bu kimsenin emrinde *Has Oda Gilmanı* denilen iç oğlanları vardı.

Padişaha ait dört mühürden birisi Has Odabaşı'nda bulunur ve kendisi bu mühürle Has Oda'da mahfuz olan eşyayı mühür altında tutardı.³³

Silahdar Ağa

Silahdar Ağa, Has Oda'nın Has Odabaşı'ndan sonra gelen ikinci Arz Ağası'dır.³⁴ Sarayda vezirlerin silahdarları ile karışmaması için kendisine *Silahdar-ı Şehriyari* unvanı verilmişse de daha çok *Silahdar Ağa* ismiyle anılırdı.³⁵

Silahdar Ağa, sarayda padişaha ait olan ok, yay, kılıç, tüfek ve zırh gibi eşyaları muhafaza ederdi. Ayrıca merasim ve alaylarda at üzerindeyken padişahın kılıcını sağ omuzu üzerinde taşırdı. Başında zülûf ve kırmızı kadifeli üsküfle padişahın sağ gerisinde yürürdü.

Padişah ava çıktığında veya bahçede gezerken padişahın yanında bulunurdu. Bu esnada sofrayı kurmak gerekirse sofrayı kurarak padişahın yemeğini yedirirdi.³⁶

Silahdar Ağa'nın en önemli görevlerinden biri de Ramazan ayında icra edilen Hırka-i Saadet ziyaretinin hazırlıklarına nezaret etmesi ve bu ziyarete katılmasıdır.³⁷

Çukadar Ağa

Çukadar Ağa, Has Oda'daki Arz Ağalarının üçüncüsü olup Silahdar Ağa'dan sonra gelmektedir. Alaylarda ata binerek padişahın gerisinde gider ve onun yağmurluğunu taşırdı. Ayrıca padişahın kürk ve kaftanlarına bakmak da Çukadar Ağa'nın vazifesiydi. Kendisi bayramlarda padişahın camiye gidişlerinde halka gümüş para serperdi.³⁸

Silahdar Ağa'nın bulunmadığı durumlarda yerine Çukadar Ağa vekalet ederdi,³⁹ şayet o da olmazsa Silahdar Ağa'nın yerine Rikabdar Ağa vekaleten bakardı.⁴⁰

Rikabdar Ağa

Has Oda'nın Arz Ağaları arasında dördüncü sırada olan Rikabdar Ağa, Fatih Kanunnamesi'nde üçüncü sırada gözükmektedir. Kanunname'de sırası Çukadar Ağa'dan önce zikredilen Rikabdar Ağa'nın daha sonra sırasının değiştiğini ve dördüncü

Arz Ağası olarak hizmetine devam ettiğini görüyoruz.⁴¹

Rikabdar Ağa, padişahın çizmelerine bakar ve ayakkabılarını giydirdi. Daha sonra bu vazife Baş Çuhadar ve onun maiyyetine verilmiştir. Yine Rikab-ı hümayun ağalarının olmadığı durumlarda ve özel gezintilerde padişah ata binerken üzengisini tutmak, Rikabdar Ağa'nın göreviydi.⁴² Kendisi has ahırların eyerlerini temin eder ve padişahın ata rahat binebilmesi için de bir sandalye taşırdı.⁴³

Dülbend Ağası

Dülbend Ağası, Has Oda'nın Arz Ağalarının beşincisi olup padişahın sarıklarını ve giydiği çamaşırları muhafaza eder ve gerektiğinde bunları padişaha giydirdi. Has Odabaşı'ndan sonra Has Oda'nın amiri olmuş ve buradaki nöbetleşe yapılan hizmetlerin takibi ve sorumluluğu kendisine verilmiştir.⁴⁴

Miftah (Anahtar) Ağası

Miftah Ağası Has Odalılarının inzibatına bakar, hasta olanları hastaneye sevk eder ve buradaki görevleri dağıtırdı. *Çerağ*⁴⁵ olmak isteyenlerin bu isteğini Silahdar Ağa'ya iletirdi. Ağaları seher vaktinde uyandırarak camiye gönderirdi. Kendisi sayfiyeye gitmez ve Enderun'da kalan bütün iç ağaların zabiti olurdu.⁴⁶

5. Has Oda'da İcra Edilen Merasimler

Cülus Merasimi

Oturma anlamına gelen Arapça bir kelime olan cülus, Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin padişah olarak tahta çıkmasını ifade eden bir tabirdir. Osmanlı sarayında tahta çıkan padişah için Babüssaade önünde yapılan umumi cülus merasiminden önce Enderun'daki Has Oda'da ayrıca bir merasim daha yapılırdı. Bu merasimde padişah olacak olan şehzade, belli bir usulle Harem'den alınarak Has Oda'ya getirilirdi. Tahta cülus eden padişah, burada dua ve niyazda bulunduktan sonra biatleri kabul etmeye başlardı. İlk önce Sadrazam ve

Şeyhülislam'ın biat etmesi kanundu. Daha sonra Darussaade Ağası ve diğer Enderun ağaları sırayla gelerek tahta geçen padişaha biat ederlerdi. Burada yapılan cülus merasimi vesilesiyle bazı erkana kürkleri giydirilir ve ardından başta tahta cülus eden padişah olmak üzere bütün erkan *umumi biate*⁴⁷ katılmak üzere Babüssaade önüne geçerlerdi.

Muayede Merasimi

Osmanlı sarayındaki önemli merasimlerden biri de Ramazan ve Kurban bayramlarında icra edilen muayede/bayramlaşma merasimleridir. Aynı cülus merasiminde olduğu gibi bu merasim de biri Babüssaade önünde ve diğeri Has Oda önünde olmak üzere iki kez yapılırdı. Padişah, bayramlarda sabah namazını kıldıktan sonra Has Oda'ya gelir ve burada üzerini değiştirdikten sonra Babüssaade önüne gelerek ilk muayede merasimine katılırdı. Bu merasimin ardından Has Oda'ya dönen padişah, burada elbisesini değiştirerek bayram namazına katılmak üzere bazen Ayasofya ve bazen de Sultan Ahmed Camii'ne geçerdi. Padişah, bayram namazı sonrasında Has Oda önüne kurulan tahta oturur, burada başta Has Odalılar olmak üzere bütün Enderun ağaları ile bayramlaşarak tebrikleri kabul ederdi.⁴⁸

Hırka-i Saadet Ziyareti

Hz. Peygamber (s.a.v.), sahabeden Kâ'b b. Züheyr'in okuduğu Kaside-i Bânet Su'ad adlı şiiri beğenmiş ve ona hırkasını hediye etmiştir. Nesilden nesile intikal eden bu mübarek emanet, Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi sonrası İstanbul'a getirilmiş ve Has Oda'ya konulmuştur. Osmanlı Sarayı'nda Peygamberimizin Hırka-i Saadet'i, mu'tad bir şekilde yapılan merasimle, her Ramazan ayında ziyaret edilmiştir.

Hırka-i Saadet ziyaretinden üç gün önce başta Hırka'nın olduğu sanduka ve diğer Mukaddes Emanetler, padişahın da içinde olduğu Has Odalılar tarafından Revan Köşkü'ne taşınır ve burada temizlikleri yapılırdı. Ayrıca ziyaretten

bir gece öncesi Has Oda da gül suyu ile temizlenerek ziyaret için bütün hazırlıklar tamamlanırdı. *Pars* ismiyle anılan Ramazan ayındaki bu temizlik işlemi, Has Odalılar tarafından büyük bir itina ile yapılır, temizlikte kullanılan süngerler de teberrüken saklanırdı.

Hırka-i Saadet ziyaretine katılacak olan devlet erkanına ziyaretten bir gün önce davet tezkireleri gönderilirdi. Ziyarete davet edilen erkan, ziyaret günü öğle namazını kıldıktan sonra Babüssaade önüne gelir ve burada Silahdar Ağa tarafından karşılanırlardı. Silahdar Ağa, Sadrazam'ın sağ koluna, Has Odabaşı da sol koluna girerek teşrifata uygun bir şekilde Has Oda'ya doğru geçerlerdi. Şeyhülislam da kollarında iki Has Odalı olduğu halde Sadrazam'ı takip ederdi. Has Oda'ya gelindiğinde Birinci ve İkinci İmam burada birer aşr-ı şerif okurdu. Kur'an okunduktan sonra teşrifata göre Hırka-i Saadet sandukasının yanında padişah bulunur, onun sağında Sadrazam solunda ise Darussaade Ağası olduğu halde bütün davetliler ziyaretlerini yaparlardı. Sadrazam ve Darussaade Ağası yanlarında bulunan, üzerlerinde Hz. Peygamber'i (s.a.v.) öven beyitlerin yazılı olduğu destimalleri Hırka-i Saadet'e sürerek gelen ziyaretçilere verirlerdi. Onlar da günün anısına hürmeten bu destimalleri muhafaza ederlerdi. Bu şekilde ziyaret tamamlanır ve davetliler geldikleri gibi teşrifata uygun bir şekilde saraydan ayrılırlardı. Hırka-i Saadet de padişah tarafından sandukasına konularak kilitlenip kaldırılırdı.⁴⁹

6. Has Oda'da Kur'an-ı Kerim Okunması Geleneği

Yavuz Sultan Selim'in Mukaddes Emanetleri Mısır'dan İstanbul'a getirterek Has Oda'ya yerleştirdiği 1517 senesinden itibaren burada Kur'an-ı Kerim okunduğu rivayet edilmektedir. Konuyla alakalı elimizdeki bir belge de bu geleneği destekler mahiyettedir. Sultan II. Mahmud'un (ö.1255/1839) 1839 senesinde Enderun'da yaptırdığı bazı düzenlemeleri ihtiva eden bu belgede, Has Oda'da öteden

beri icra edildiği ifade edilen bu geleneğin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için bazı kararların alındığını görmekteyiz.⁵⁰ *Tarih-i Enderun*'un müellifi Tayyazade Atâ da eserinde Has Odalılarının Kur'an okumalarını nöbetleşe yaptıkları vazifeler arasında saymış ve bu işe nezaret eden kişinin de Dülbend Ağası olduğunu zikretmiştir.⁵¹

Sonuç olarak Yahya Kemal Beyatlı da Cumhuriyet'in kuruluşundan önce Topkapı Sarayı'nı ziyaret ettiğinde Has Oda'da okunan Kur'an-ı Kerim'in nağmelerine şahit olmuş ve daha sonra konuyla alakalı olarak duygu ve düşüncelerini ifade ettiği iki ayrı makale kaleme almıştır. Yahya Kemal bu makalelerinde Has Oda'da okunan Kur'an-ı Kerim'in Yavuz Sultan Selim döneminden beri devam edegelen bir gelenek olduğunu zikrettikten sonra, tarihe geçecek önemli bir mesaj vermiştir:

"Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki manevi temeli vardır: Fatih'in Ayasofya minaresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor. Selim'in Hırka-i Saadet önünde okuttuğu Kur'an ki hâlâ okunuyor!"

*Eskişehir'in, Afyon Karahisar'ın, Kars'ın genç askerleri siz bu kadar güzel iki şey için döğüstünüz."*⁵²

Yahya Kemal'in veciz ve duygu dolu bu ifadelerinden sonra biz de şunu ifade etmek istiyoruz: Fatih Sultan Mehmed İstanbul'u fethederek Ayasofya'da okuttuğu ezan ile ve Yavuz Sultan Selim Emanat-ı Mukaddese'yi İstanbul'a getirterek Has Oda'da okuttuğu Kur'an ile aslında bu toprakların İslam medeniyetinin önemli bir merkezi olduğunu tüm dünyaya ilan etmişlerdir.

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde kesintiye uğramakla beraber, 1996 senesinden itibaren yirmi dört saat esasına uygun olarak, bugün benim de içinde bulunduğum yirmi dokuz hafız tarafından bu gelenek hâlâ devam ettirilmektedir.

NOTLAR

- * Cumhurbaşkanlığı Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı
- 1 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Hadis No:18189, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992). Hadis-i şerifin geniş bir tahlili için bkz. Mehmet Ali Kulat, "İstanbul'un Fethini Müjdeleyen Hadisin Değerlendirilmesi", *Diyanet İlmî Dergi*, c. 37, S. 2, (2001), 5-23.
- 2 Yeni Saray'ın Topkapı ismiyle anılması bir rivayete göre şehrin Sarayburnu noktasındaki kapısı, burada bulunan selam topları sebebiyle Topkapı olarak isimlendirilmiş ve daha sonra Yeni Saray'a da bu isim verilmiştir. Bir başka rivayete göre ise Sultan I. Mahmud (ö. 1168/1754) tarafından sahil kenarına, ahşap bir bina yapılmış ve ismine "Topkapı Sarayı" denilmiştir. 1279/1862 senesinde çıkan yangında bu ahşap sarayın tamamen yanması üzerine Yeni Saray'a "Topkapı Sarayı" denilmeye başlanmıştır. bkz. Abdurrahman Şeref, "Topkapı Sarayı Hümayunu", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası (TOEM)*, V, (1328), 266; Reşad Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, (İstanbul: ty.), 236-237.
- 3 Mehmed Refik, "Fatih Asrında Enderun-ı Hümayun Teşkilatı", *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası (EUM)*, 16, (1335), 273.
- 4 Osmanlı Sarayı ve Enderun teşkilatı hakkında geniş bilgi için bkz. Tahir Güngör, *Has Oda Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekani*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 11-48.
- 5 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1990), I, 326.
- 6 Ülker Akkutay, *Enderun Mektebi*, (Ankara: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Yayını, 1984), 104.
- 7 Osmanlı saraylarında padişahların oturduğu bütün odalara da "Has Oda", "Oda-i has" veya "Hane-i hassa" denilirdi. bkz. İsmail Hakkı Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Fetih Derneği, 1953), 115.
- 8 Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: 2019), 50-53.
- 9 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi -Tarih-i Enderun-*, haz. Mehmet Arslan, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2010), I, 188-189.
- 10 Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 117.
- 11 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 188.
- 12 Padişah cenazelerinde Has Oda'nın fonksiyonu hakkında bkz. Sevgi Ağca Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2019), 92-94.
- 13 Has Oda Kasrı hakkında geniş bilgi için bkz. Güngör, *Has Oda*, 53-57.
- 14 Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, I, 326.
- 15 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, (Ankara: TTK Yayınları, 1984), 322-323; Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 188.
- 16 BOA, İbnülemin Saray Mesalihi, nr. 1766, 1040, 280, 1501, 196, 192; Cevdet Saray, nr. 4050, 2192, 2790, 8338; TSMA, D. 592.
- 17 Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 124.
- 18 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 324.
- 19 Sultan IV. Mehmed'in 1083/1672 senesindeki Lehistan seferine katılan Has Odalıların isimleri için bkz. TSMA, D. 50.
- 20 Padişahların saray dışına çıkarak belli bir süre bir yerde kalmalarını ifade eden bir tabirdir.
- 21 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 325.
- 22 TSMA, E. 926/1; Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 308; Abdurrahman Şeref, "Topkapı Sarayı Hümayunu", *TOEM*, VII, 404-405; Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 125; Akkutay, *Enderun Mektebi*, 121.
- 23 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 326.
- 24 Baş Çukadar ve maiyetindeki ikinci Çukadar, Arz Ağası olan Çukadar Ağa ile karıştırılmamalıdır.
- 25 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 327.
- 26 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 295-296; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 326.
- 27 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 296-297.
- 28 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 297-298.
- 29 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 328.
- 30 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 298-299.
- 31 Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, I, 326.
- 32 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 323.
- 33 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 340-341.
- 34 Has Odabaşı ile Silahdar Ağa'nın saraydaki yetki ve nüfuzlarının el değiştirmesi ile ilgili olarak bkz. Güngör, *Has Oda*, 75-77.
- 35 Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, 12.
- 36 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 342-343.
- 37 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 311. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 342-348; Güngör, *Has Oda*, 79-84; Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, 189-247.
- 38 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 348.
- 39 Hafız Hızır İlyas, *Tarih-i Enderun (Letâif-i Enderun)*, (İstanbul: Matbaa-i Amire, 1276/1859), 67, 237.
- 40 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 310. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 348-350; Güngör, *Has Oda*, 84-88; Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, 247-262.
- 41 Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, I, 326
- 42 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 351.
- 43 Akkutay, *Enderun Mektebi*, 117. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, *Has Oda*, 88-91; Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, 263-275.
- 44 Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, 352. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, *Has Oda*, 91-94; Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, 286-299.
- 45 Enderunluların belli bir görevle saraydan çıkmalarını ifade eden bir tabirdir. Harem'deki cariyelerin evlenerek saraydan çıkmaları için de aynı tabir kullanılmaktadır.
- 46 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 307. Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, *Has Oda*, 95-97; Diker, *Has Oda ve Teşkilatı*, 326-338.
- 47 Cülus merasimi hakkında bkz. Güngör, *Has Oda*, 107-109.
- 48 Muayede merasimi hakkında bkz. Güngör, *Has Oda*, 109-112.
- 49 Ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, *Has Oda*, 101-107.
- 50 TSMA, E. 926/1.
- 51 Tayyazade Atâ, *Osmanlı Saray Tarihi*, I, 290, 308.
- 52 Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul*, (İstanbul: MEB Yay., 1969), 125.

Mukaddes Emanetler Dairesi'ni Tezyin Eden Hat Eserleri

Oktay Türkoğlu*

İstanbul'un dünyadaki diğer şehirlere nasip olmayan onlarca eşsiz özelliğinden biri de birçok farklı isme sahip olmasıydı. Şehrin kurucusu Konstantin'den mühlhem Konstantinopolis ve Osmanlı zamanında bu isme ufak bir takviyeyle Konstantiniyye şeklinde tesmiye edilmesinden tutalım; Payitaht, Dersaadet, İslambol isimleri bunlardan sadece birkaçı. İstanbul'un isimlerinden biri de var ki bilhassa alaka celbedicidir. O da "Asitane"dir. Asitane esasında tarikat literatüründe çokça kullanılan bir tabir olarak bir tarikatın yahut tarikat kolunun veya şubesinin merkezi durumundaki tekkelere denir ve kurucu şeyhlerin/ pirlerin de kabirleri ekseriyetle bu yapılardadır. İstanbul'a bu ismin verilmesi pekala âguşunda barındırdığı onca tarikat merkeziyle alakalı olabilir. Bununla birlikte İstanbul'un Hz. Peygamber'in iki hırkasına ev sahipliği yapması sebebiyle Asitane olarak anıldığını düşünmek, içinde nükte neşvesi taşıması itibarıyla kulağa daha ziyade hoş geliyor. Tüm tarikatların silsilelerinin, tarikatların anası olarak telakki edilen "Tarikat-ı Muhammediyye"ye bağlanması da bunu daha anlamlı kılıyor.¹

İstanbul'u Asitane yapan Topkapı Sarayı dahilindeki en hususi bölüm olan Mukaddes

Emanetler Dairesi'ndeki kitabeler de buranın ehemmiyetine layık evsiftadır. Mezkur dairenin ziyaretçi girişinin de yapıldığı ana kapısında bizi ortada Kelime-i Tevhid'in yazılı olduğu celi sülüs hatla yazılmış kitabe karşılar. Kitabenin hattatı sağ alt tarafta imzasını tuğra formunda gördüğümüz Sultan III. Ahmed'tir. Bu ketebe, eşine yalnızca burada rastladığımız bir örnektir. Kapının sol tarafında "Şeriat sâliki Sultan Ahmed"; sağda "Cihan maliki hakan-ı emced" yazıları tuğra formunda ele alınmıştır. Bunlar da yine bizzat III. Ahmed'in çektiği tuğralardır. Tuğrasını çeken yani tuğrakeş olan tek padişah olan III. Ahmed'in saray koleksiyonunda bulunan "Murakka-i Has" olarak adlandırılan bir tuğra albümünün olduğunu belirtelim.² (Görsel 1A-1B-1C-1D)

İçeriye adımımızı attığımızda ilk kubbenin altındaki şadırvandan dolayı Şadırvanlı Sofa olarak anılan doğu batı aksında yer alan iki kubbeli bir mekan karşılar. Eşsiz kalem işleri ve çinilerle tezyin

Görsel: 1A

Görsel: 1B

Görsel: 1C

Görsel: 1D

edilmiş bu mekanda göz nereye bakacağını şaşırır. Ancak biz şimdi mevzumuz haricine çıkmadan buradaki hat numunelerine odaklanalım.

Burası müze olarak faaliyet gösterdiği için içeride bu manaya uygun parçalar sergileniyor. Bunlardan bazıları da duvarlarda yer alan hat levhalarıdır. İlk kubbenin altında üç adet levha vardır. Bunlardan biri Nazif Bey'in (1846-1913) celi sülüs hattıyla Sa'd Suresi 50. ayetini yazdığı zerendud³ levhasıdır. Bu levhanın hâlâ Babüsselam'ın divan meydanına bakan cephesinde bulunan Mustafa Rakım'ın yazdığı levha ile birkaç farklı tercih dışında istif açısından büyük benzerlik taşıdığına dikkat çekelim. (Görsel 2A-2B) Diğer iki celi sülüs zerendud levha hattat

padişahlarımızın en kudretlilerinden olan Sultan II. Mahmud'un imzasını taşır. Bu levhalardan birinde "Ya eyyühannasü" ilavesiyle Fetih Suresi 8. ayeti, Arzhané'ye açılan Hicr Suresi 46. ayetinin yazılı olduğu kapının üstünde ise "Gökte Mahmud yerde Muhammed olana salat eyle Allah'ım."

Görsel: 2A

Görsel: 2B

anlamına gelen Arapça dua yer alır. Kubbede pandantiflere yerleştirilmiş dairevi levhalarda; Allah, Muhammed, Ebubekir, Ömer, Osman, Ali (Çiharyar-i güzün), Hasan, Hüseyin ism-i şerifleri yazar. Hemen tüm camilerimizin ayrılmaz parçası olan bu yazılar "cami takımları" olarak da anılır. Burasının günümüzde de devam ettiği cihetle daimi olarak Kur'an kıraati yapılan bir yer olmasından hareketle bir ibadethane olarak da telakki edildiğini gösteren bir detaydır. Buraya Bağdat Köşkü tarafından bakıldığında hemen kubbelerin arasında göze çarpan minaresi de bu yargımızı destekler.⁴ 1274 (1857-58) tarihli levhaların bir diğer hattat padişah Sultan Abdülmecid'e ait olduğunun altını çizelim.⁵ (Görsel 3)

Sofanın ikinci kubbesinin altında ise üç adet Sultan II. Mahmud levhası göze çarpar. Bunlardan pencere üstünde bulunanda "Şefâati li-ehli'l-kebâiri min ümmeti" (Benim şefaati ümmetimin günah-ı kebir işleyen kısmıdır.) ibaresi, Hırka-i Saadet Odası'nın duvarında Nisa Suresi 59. ayetinin ilk cümlesi, Destimal Odası'nın duvarında ise Besmele-i Şerife Neml Suresi 30. ayetinde geçtiği şekilde, keşideli sin harfinin üstüne "İnnehü min Süleymâne ve innehü" ibaresi gelecek şekilde tahrir edilmiştir. Bahsi geçen tüm levhalar celi sülüs hatla ve zerendud olarak vücuda getirilmiştir.

Burada solumuzda kalan Destimal Odası'na geçelim. Hırka-i Şerif ziyaretlerine mahsus, ziyaretçilere verilmek üzere hazırlanmış ortasında ve kenarlarında kalıpla çeşitli ibareler veya beyitler yazılmış destimal denilen tülbentlerin konulmasından dolayı buraya bu isim verilmiş.⁶ Giriş kapısının üzerinde İstanbul'da

muhtelif yerlerde sıkça karşımıza çıkan bir yazı yerleştirilmiştir. Burada "Ey kapıları açan (Allah'ım), bize en hayırlı kapıyı aç!" manasına gelen "Yâ müfettihi'l-ebvâb iftah lenâ hayra'l-bâb" ibaresi yazılmıştır. İçeriye geçtiğimizde mermere hakkedilmiş dört ta'lik, bir sülüs kitabe ile çini üzerine menkuş bir kuşak yazısı ve pencere alınlığında bir manzum kitabe göze çarpar.

Bahsi geçen kitabelerden kuşak yazısı ve Sultan Murad isminin geçtiği ta'lik kitabeler haricindekileri tarihlendirmek mümkündür. Celi sülüs hatla yazılmış ve mekanı firdolayı kat eden kuşak yazısında ise tarih yer almamaktadır. Bununla birlikte yazı tavrı bakımından XVII. asra (bilhassa buraya IV. Murad'ın diğer iki kitabeyle de görülen katkıları göz önünde tutulduğunda belki de onun zamanında) ait olduğu anlaşılıyor. Bu kuşakta buraya çok muvafık olan 30 kartuşa yerleştirilmiş şekilde Busırî'nin meşhur *Kaside-i Bürde*'sinden beyitler yazmaktadır.⁷

İrani şiveye sahip ta'lik kitabede ise ne şair mahlası ne rakamla ne de ebcedle tarih vardır. Bu kitabede Sultan Murad'ın ismi geçmekle birlikte tarih olmadığı için III. mü IV. mü olduğunu net bir şekilde anlayabilmek mümkün değil, fakat buraya sağladığı katkıları diğer kitabelerden anlayabildiğimiz için bunun da IV. Murad'la (hüküm süresi: 1623-40) alakalı olması daha muhtemel gözükmektedir. Kitabede devrinde Yusuf Ağa adına bir odabaşının olduğu bilgisi de geçer.⁸

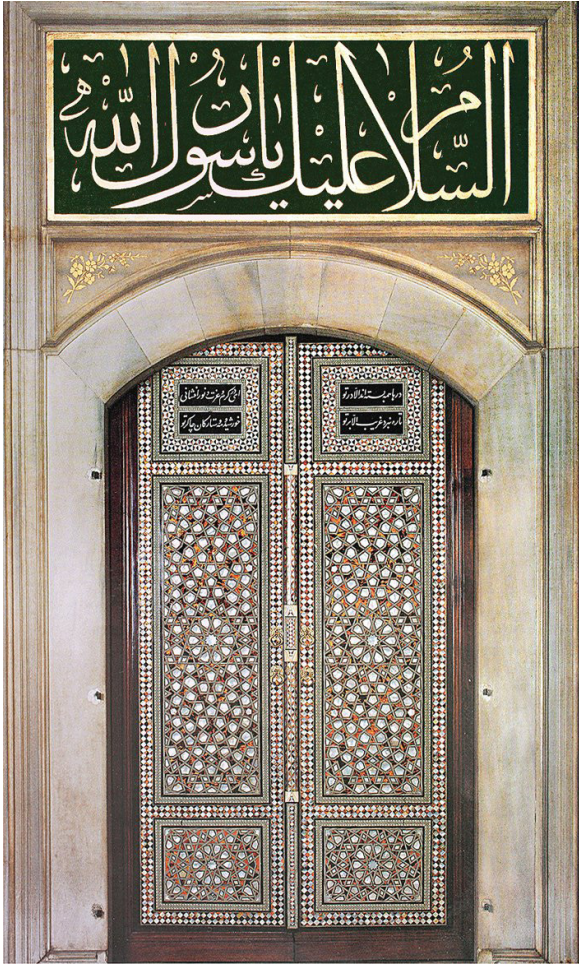
Görsel: 3
Kubbede
Sultan
Abdülmecid
ketebeli Hz.
Hüseyin'in
ismi.

Görsel: 4
Destimal
Odası'nda
çini üzerinde
Hattat
Tophaneli
Mahmud
imzalı kitabe

Tarihi belli olan en erken tarihli kitabe celi sülüsle muharrer bir kitabedir. Bu kitabe Sultan II. Osman'ın (Genç) 1027 (1618-19) tarihinde bu odayı tamir etmesine ilişkindir. Baştan başa padişahu methedici mısraların olduğu bu manzum kitabenin sonunda şair Hıfzi şöyle tarih düşürmüştür: “*Âna âmin ider zîbâ eser*”.⁹

Görsel: 5
Hırka-i
Saadet
odasının
sedef kakmalı
kapısı.
(TDVİA Arşivi)

Çini üzerine menkuş kitabede ise üstte kelime-i tevhid ile altında beş beyitten müteşekkil bir manzume yer alır. Bu kitabede bu defa Sultan Murad'ın Has Oda'ya Çukadar Siyavuş Ağa'nın himmetiyle yaptığı katkılara değinilir. Hem rakamla hem de ebcedle tarihin yer almadığı bu kitabede bahsi geçen sultanın kim olduğunu kitabenin sonunda kendine mahsus kartuş içerisinde imzasını atmış olan hattattan anlayabiliyoruz. Hattat imzası şu şekildedir: “Ketebehû el-fakir el-abdü'd-dâi Mahmûd”. İsmi geçen hattat Tophaneli Mahmud (ö. 1669) olarak maruf hat sanatı tarihimizin iz bırakmış isimlerinden biridir. (Görsel 4)

Geriye kalan üç celi ta'lik kitabe ise baba ve oğul iki hattata aittir. Kapının hemen yanındaki Mehmed Es'ad Yesari (ö. 1798), üzerinde tuğra olan diğer ikisi ise Yesarizade Mustafa İzzet'in (ö. 1849) imzalarını taşır. Yesari imzalı 1203 (1788-89) tarihli kitabede Silahdar Yahya'nın¹⁰ tavsiyesiyle III. Selim'in bu odayı cömertliğiyle ihya ettirdiğinden bahsedilir. Şair Arif son mısradaki şöyle tarih düşürmüştür: “*Hüsn-i cûd eyledi Has Oda'ya Sultan Selim*”.¹¹

Sultan IV. Mustafa'nın tuğrasını taşıyan kitabe de Sultan IV. Mustafa'nın Enderun hizmetlilerine yaptığı ihsanlar ile ilgilidir. Kitabenin tepeliğinde adı geçen padişahın tuğrası ile aşağısında Enderunlu Vasıf'ın yazdığı on iki beyitten oluşan manzum kitabe yer almaktadır. 1222 (1807-08) tarihli kitabenin son mısraı şudur: “*Has Oda'ya eyledi nev cûd Sultân Mustafa*”.¹²

Sultan II. Mahmud'un Has Oda hademelerine yaptığı ihsanlar ile ilgili olan diğer bir kitabenin tepeliğinde Mustafa Rakım'ın çektiği tuğra bulunur. Altındaki kitabede ise Enderunlu Vasıf'ın on dokuz beyitten oluşan manzumesi yazmaktadır. 1233 (1817-18) tarihli manzumenin son mısraı şudur: “*Kıldı ihsân ü atâ Kırklar'a Sultân Mahmûd*”.¹³

Destimal odasından çıkıp Hırka-i Saadet odasına doğru yönelim. Yakın zamanda yapılan düzenlemeden sonra Sedefkar Vasıf'ın eseri olan sedef ve bağa kakmalı gözlere şenlik kapısı maalesef kaldırıldı. Daha önce dairenin içine adım atmak da mümkün değildi, yalnız kapının eşliğinden içerisi kısmi olarak gözüküyordu. Artık içeriye birkaç adım da olsa girmek mümkün. Bu sebeple zarar görmemesi için kapı kanatları kaldırılmış olmalı. Bunlarda Hz. Mevlana'nın bir kıtası yazıyordu:

“Derhâ heme beste'end illâ der-i tû
Tâ reh nebered garîb illâ ber-i tû
Ey der-kerem-i izzet ü nûr-efşânî
Horsîd u meh u sitâregân çâker-i tû”

Bu kıtanın Hasan Ali Yücel'in (1897-1961) yaptığı menkul tercümesi şöyledir: “Ey keremde, yücelikte, nur saçıcılıkta, güneşin de ayın da yıldızların da kendisine kul-köle kesildiği güzel! Garib aşıklar senin kapından gayrı bir yol bulamasınlar diye, bütün kapılar kapatılmış, yalnız senin kapın açık bırakılmıştır.”

(Görsel 5)

Bu kıtanın üstündeki “Es-selamu aleyküm ya Resulallah” yazılı celi sülüs kitabenin altından içeriye dahil olduğumuzda Hırka'nın muhafaza edildiği bu dairenin tezyinatı ile insanda hayret uyandıracak bir etkiye sahip atmosferine de giriş yapmış oluruz. Bu büyüleyici manevi mekanda gözlerin her kırılışı koca bir vaktin ziyan edilmesi mesabesinde. Osmanlı sultanları ancak muvakkat zamanlarda geldikleri bu mekanı sarayın en göz alıcı yeri yapmak konusunda tereddüt göstermemişlerdir. Bunun sebebi elbette Hz. Peygamber'in hırkasının buradaki özel mahfazasında saklanması oluşudur. Kubbeye bakar bakmaz bir renk harmonisine eşlik ederek kasnağı boylu boyunca dolaşan Sultan Mahmud imzalı Fetih Suresi'nin ilk on ayetini ihtiva eden kuşak yazısını görürüz.¹⁴ Takımlar da Kazasker Mustafa İzzet'in kalem eseridir. Çinilerle bezeli duvarın bir cephesinde ise mermer kaplı bir ocak ve üzerinde tombak¹⁵ şeklinde kesme Rakım'ın çektiği Sultan II. Mahmud'un tuğrası yer alır.

Bu dairede Has Oda hademelerinden dört kişinin dönüşümlü olarak aralıksız bir şekilde Kur'an okunması koşulu bulunmaktaydı. Zaman zaman çeşitli aksamalar olsa da bu geleneğin bugün dahi sürdüğüne şahit oluyoruz. Burada Sultan Abdülaziz'in yaptırdığı altın hırka mahfazası ve hırka-i şerifin etrafını saran örtüye işlenmiş yazıların Nazif Bey'in hattı olduğunu söyleyelim. Nazif Bey Enderun'da bir süre eğitim almış, bu sırada da ilk hat meşklerine Hırka Dairesi imamlarından Abdülahad Vahdeti'den başlamış ve icazete nail olmuştu. Altın mahfazanın üzerinde Hz. Peygamber ile ilgili ibarelerin yanı sıra en altta “Üfü Ya Resulallah Abdülaziz” yani “Abdülaziz'i affet Ya Resulallah (affedilmesi için şefaati olması

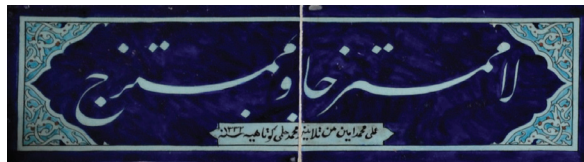

Görsel: 6A
Hırka-i
Saadet
sandukası
ve hırkayı
saran örtü
etrafındaki
hatlar Hattat
Nazif Bey'e
ait.
(TDVİA Arşivi)

manasında)” bir cümle bulunması üzerindeki tarihle de mukayyet olduğu üzere 1282 (1866-67) tarihinde mahfazayı Sultan Abdülaziz'in yaptığını gösterir.¹⁶ (Görsel 6A-6B)

Sıradaki durağımız Arzhane. “Ya Fettah” yazarın kapı tokmaklarına dokunarak girdiğimiz kapının adı geçen bölüme bakan kısmında (burası da aynı zamanda Hırka dairesine açılan kapı olduğundan) “Es-selamu aleyke Ya Habiballah” kitabesi vardır. Burada tüm mekanı kat eden bir kuşak yazısı daha karşımıza çıkıyor. Celi sülüs hatla yazılmış imzasız ve tarihsiz bu kuşakta Ahzab Suresi'nin 38-44. ayetleri yazmaktadır. Ayetlerin bittiği noktada *Sahihey'n*'de de mukayyet olan Hz. Peygamber'in beş isminin zikredildiğini ve izah edildiği hadis metni mahkûktur. Gözden kaçırılmamamız gereken bir kitabe de Şadırvanlı Sofa'dan Arzhane'ye girilen kapının iç yüzünde yer alır. Burada Hakani Mehmed Bey'in *Hilye-i Hakani* adlı eserinden üç beyit yazmaktadır. Üzerinde tarih bulunmayan bu kitabenin Sultan II. Mahmud devrinde bahsi geçen dairenin Bağdat Köşkü'ne bakan dış cephesine yapılan 1238 (1822-23) tarihli çeşme ile aynı tarihte konulduğu düşünülebilir. Bu enfes ta'lik beyitlerin Yesarizade Mustafa İzzet'in imzasız eserlerinden biri olduğunu da not düşelim.¹⁷

Buradan çıkarken “Hayrül-mâl mâ ünfüka fi sebîlillâh” (Malın en hayırlısı Allah yolunda harcanandır.) yazarın celi sülüs kitabenin altından geçiyoruz. Arzhane ile Mukaddes Emanetler Hazinesi bölümleri arasında kubbeli küçük bir birim daha vardır. Hiçbir kitabe barındırmayan bu

Görsel: 7.

bölümde gözlerimize ziyafet sunan hat levhaları duvarlara revnak veriyor. Bir zamanlar Şadırvanlı Sofa kısmında bulunan Yesarizade'nin "Şefaati..." levhasını ta'lik hattında çok görülmeyen istif kaygusuyla meydana getirdiği nefis levhası da burada teşhir ediliyor.

İç mekandaki son durağımızda da yine kitabe bulunmuyor fakat çok sayıda hat levhası yer alıyor. Bunların arasında III. Ahmed'in Kelime-i Tevhid'i, II. Mahmud'un mihrap ayeti, Kazasker Mustafa İzzet'in hilyesi gibi pek kıymetli parçalar bulunuyor. Bu kudsî mekanda daha önce Kanuni Sultan Süleyman'ın devasa boyuttaki bir tezyinat şahikası tuğrası da sergileniyordu fakat hemen komşu yapı olan Hazine Koğuşu hat eserlerinin sergilendiği bir seksiyon olarak düzenlenince bahsi geçen tuğra da oraya nakledildi.¹⁸

Mukaddes Emanetler Dairesi'nin dış cephesi de içeriği aratmayacak kadar çok kitabeye ev sahipliği

Görsel: 8.

yapar. En başta sözünü etmemiz gereken dairenin tüm cephesini kat eden çini üzerine menkuş 26 beyitten müteşekkil Arapça kuşak yazısıdır. Bu kuşakta İbnü'n-Nahvi'nin *Kasidetü'l-münferice* adlı eserinden beyitler yazılmıştır.¹⁹ Kasidenin burada kullanılan son mısraının altında bu defa bir hattat imzasına değil fakat bir çini ustasının imzasına rastlıyoruz: "Amel-i Mehmed Emin min telâmiz-i Mehmed Hilmi Kütahi sene 1332 (1915-16)". Kütahyalı Mehmed Hilmi'nin öğrencilerinden olduğunu belirten Mehmed Emin'in XIX. asrın sonu ve XX. asrın başında inşa edilmiş, bilhassa Milli/Ulusal mimari üsluba sahip binalarda imzasını olduğunu biliyoruz.²⁰ (Görsel 7)

Arzhane'nin Revan Köşkü'ne bakan cephesinde yine çiniyle menkuş başka yazılar da vardır. Bunlardan tam kapı üzerinde yer alan tarihsiz ve celi sülüs olanda "*Küşâde bad be-devlet hemîşe in dergâh/Bi-hakkı Eşhedü en lâ ilâhe illalâh*" (Eşhedü en lâ ilâhe illallah hürmetine/Bu dergah açık kalsın daima devletle) yazmaktadır.²¹ Tam karşısındaki Revan ile Bağdat köşklerinin kapılarında da bu defa mermere mahkûk aynı beytin yazmış olması da hoş bir tesadüftür.

Bu kitabenin yanlarında ise benzerleriyle karşılaşmanın çok mümkün olmadığı üç ayrı dikdörtgen kartuş içerisinde vav kompozisyonları bulunur. Her birisinde bunları yapan kişinin "resemehu Kemankeş" şeklinde imzası yer alır ancak ikisinin imza kısmının "itinalı" bir şekilde kazanmış olması şaşırtıcı bir durumdur. Sarayda buradan başka Kemankeş imzasına bir de şu an saray personeli tarafından kullanılan Ağalar Camii'nde tesadüf edilebileceğini ekleyelim.²² Sanatçının "resemehu" fiilini kullanması bunların hattan çok resimsel bir kompozisyon hüviyeti taşıdığını da gösterir. Dolayısıyla isminden dolayı kemankeş olduğunu bildiğimiz bu sanatçının hattat olup olmadığını en azından şimdilik bilemeyeceğimizi ekleyelim. Bu bölümde pencere üstlerinde Kemankeş'in isminin kazılı olduğu çini panoların arasında celi sülüs hatla Ahzab Suresi 56. ayet menkuştur. Bu cephede köşeye en yakın çini kartuşta ise yine aynı hat türü ve surenin 40. ayeti yazılıdır.²³

Bu cephede ancak çok dikkatli bakıldığında dikkat çeken bir kitabe daha vardır. IV. Murad, Revan Köşkü'nde oturduğu yerden ok atarak Arzhane'ye

açılan kapıyı üç yerinden deler. Buraya konulan gümüş kitabe nedeniyle kapıya Gümüş Kapı adı verilir. Bu kitabenin manzumesini ise Şeyhülislam Yahya Efendi (ö. 1644-45) yazar ki ilk beyti şudur:

*“Gör kuvvet-i bâzûsun Sultan Murad Hân’ın
Hişti ile deldi bu saht-i âheni bi-minnet”*²⁴

Çinilerle müzeyyen bu cepheyi mermerden mamul varlığıyla birden değiştiren bir çeşme de vardır ki İstanbul çeşmeleri arasında parmakla gösterilenler arasında yer alması gerekmektedir. Çeşmeyi Sultan II. Mahmud’un yaptırdığını Mustafa Rakım’ın çektiği tuğradan anlayabiliyoruz. Altındaki dokuz beyitlik manzumenin Yesarizade Mustafa İzzet’in hattı olduğu imzasız da olsa harflerin nefasetinden fark edilebiliyor.²⁵ Tam da bu çeşmenin önünde padişah ve şehzadelerin cenazeleri yıkanıp kefenlenirdi. Tabuta konan cenaze daha sonra Hırka Dairesi’nin girişindeki mermer seki üzerine konulup tezkiye edilirdi.

Şimdi köşeyi dönüp devam edelim. Burada iki uzun, üç de kısa çini kitabe bulunur. Uzun olanlardan başlayalım... Bunlardan köşeye yakın olanında bir dua cümlesi yer almaktadır. Hiçbir kaynakta sahil bir şekilde göremediğimiz duanın tamamını tercümesiyle birlikte veriyoruz:

“Allahümme’nsurhü nasran azîzen, ve’ftah lehü fethan mübinen. Allahümme’nsur cüyûşe’l-müslimîn ve asâkire’l-muvahhidîn ve elbisi’s-selâmete ale’l-huccâci ve’l-guzâti ve’l-müsâfirîn fî berrike ve bahrike ecma’in ve salli ve sellim alâ cemî’i’l-enbiyâi ve’l-mürselîn.” (Allah’ım ona -padişaha- nasr-ı aziz ile yardım eyle, ona feth-i mübin nasip eyle. Allah’ım müslüman ordularına ve İslam askerlerine yardım et; hacılara, gazilere, yolculara karada ve denizde cümlesine selamet elbisesini giydir -yani emin ve salim eyle-, enbiya ve mürselinin cümlesine salat ve selam olsun.)²⁶

Diğerinde ise Bakara Suresi 255. ayeti (Ayet el-Kürsi) yazılı olduğu kitabe vardır. Çini kitabenin son kısmındaki iki kartuş ortadan kalkmış. Bu kısımda dikkatli bakıldığı takdirde hattat imzasının da olduğu fark edilmektedir. İmzanın bir kısmı zayı olmuş olsa da saraydaki diğer eserlerinden kendisini ismen tanıdığımız Teberdaran-ı hassa ocağından Ali İskenderiyye’ye ait olduğunu anlayabiliyoruz. (Görsel 8)

Görsel: 9A.

Kısa ola çini kitabelerde ise şunlar yazar: *“Hayru’l-ashab men delleke ale’l-hayr”* (Arkadaşların hayırlısı seni iyiliğe sevk edendir.) *“Şifâü’l-cenân kırâatü’l-Kur’ân”* (Kalbin şifası Kur’an okumaktır.) ve Euzu besmele.²⁷

Burada Destimal Odası’nın hizasında bir kapı daha karşımıza çıkar. Mabeyne açılan bu kapının üstünde çini üzerine Besmele ve Hz. Peygamber ile Ciharyar’ın isimleri onun altında ise dört satırlık

Mustafa Rakım’ın çektiği tuğra, Yesarizade’nin yazdığı beyitlerle müzeyyen çeşme.

Görsel: 9B.
(<https://www.alifart.com/topkapi-sarayi-hirka-serf-daresnn-tamr-ktabesnn-kalipari-2-73201/>)

mensur bir celi sülüs kitabe yer alır. Bu kitabede Sultan Mehmed Reşad'ın hırka-i şerif dairesi başta olmak üzere çevresindeki diğer kasırların “tarz-ı aslilerine irca usulüyle” (eski üsluplarına tekrar döndürülerek) tamir ettirildiğinden bahseder. Kitabe daha çok nesih hattıyla yazdığı mushaflarıyla tanınan Hasan Rıza'nın (1849-1920) celi sülüs hattıyla yazılmıştır. (Görsel 9A-9B)

Gezimizi bitirirken bu birimde ziyarete açık olmayan kısımda yedi adet kitabenin daha olduğunu not düşelim.²⁸

Kitabelerin Hattatları ve Bir Meçhul Hattat

Boyutu itibarıyla sarayın mütevazı addedilebilecek mekanlarından biri olan Mukaddes Emanetler Dairesi buna mukabil ihtiva ettiği kitabeler ve onlara eşlik eden hat levhaları cihetinden oldukça zengindir. Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz gibi bu kitabelerde Tophaneli Mahmud, Ali İskenderiyye, Yesari Mehmed Esad, Yesarizade Mustafa İzzet, Hasan Rıza adlı hattatların bazıları çini üzerine menkuş bazıları taş üzerine mahkûk olmak üzere imzalı/imzasız kitabeleri karşımıza çıkmıştır. İsmi geçen hattatlar hakkında genel geçer tüm kaynaklarda biyografik malzeme

Görsel: 10.

bulunabilirken Hırka Dairesi'nin Sünnet Odası'na bakan cephesinde çiniye nakşedilmiş Ayet el-Kürsi yazısının sonunda imzasına rastladığımız Ali İskenderiyye'nin²⁹ terceme-i hali ise mazbut değildir. Bu bir yana imzasına rastlanılan eserlere bile şimdiye kadar özel bir dikkat verilmemiştir. Oysa imzalı başka kitabelerine sarayda rastlanılan bu hattat hem hat sanatı hem sarayın tarihi açısından önem arz etmektedir.

Ali İskenderiyye'nin imzalarına buradan başka sarayın Harem bölümünde tesadüf edilir.³⁰ Bunlardan biri Hünkar Sofası'nda bulunan ve burasının büyüleyici atmosferine renk katan unsurlardan biri olan hadis ve ayet-i kerimleri ihtiva eden celi sülüs yazı kuşağıdır. Hattat bu kuşağın sonuna 1077 (1666-67) tarihiyle birlikte “Ketebehû el-fakir el-abdü'd-dâi Ali İskenderiyye Teberdâr-ı hassa” şeklinde imzasını atmıştır. (Görsel 10)

Bundan başka Karaağalar Mescidi, Şehzadegan Mektebi ve Valide Sultan namaz odasının mihrabı gösterir cephelerinde birbirine çok benzeyen Kabe-i Muazzama tasvirlerinin sol alt köşesinde 1077 tarihli imzaları rastlanır.³¹ Hattat imzasında yine “Teberdar” olduğunu kaydetmiştir. Tasvirin etrafında sülüs ve ta'likle yazılmış yazılar da mevcuttur ki bunların onun hattı olduğunu göstermektedir.³²

Diğer bir imzası ise onun hakkında özel bir bilgiyi içermesi açısından mühimdir. Harem'in Şadırvanlı Sofa adı verilen mekanında tüm duvarlar neredeyse hiçbir boşluk kalmayınca kadar çinilerle çevrilmiştir. Bu sofanın çinilerle kaplanmış duvarlarında tüm mekanı boydan boya kat eden celi sülüs yazı kuşağı yer alır. Bu kuşakta Arapça başlayan ve Türkçe devam eden Harem'in yenilenmesine dair bahisler ile padişaha methiye ve dua ifadeleri vardır. Kuşağın üstüneyse dairevi formda çeşitli yazılar vardır. Bu yazıları imzasını Kelime-i Tevhid'in yazılı olduğu kapının hemen yanında görebileceğimiz üzere Teberdar-ı Hassa Ali yazmıştır. Hattat yalnızca bu yazısında görebilmenin mümkün olduğu hocasının ismi olan Mahmud Çelebi'yi de imzasına ilave edecek şekilde, “Sevvedehû Ali teberderân-ı hâssa min telâmiz-i Mahmûd Çelebi rahimehullâh” atmıştır. (Görsel 11)

Bu noktada Ali İskenderiyye'nin hocası olan Mahmud Çelebi'nin kim olduğunu sormamız

gerekiyor. Bu soruya cevap vermek için ise çok uzağa gitmeye gerek yok. Onun hocası Destimal Odası'nda imzalı kitabesine rastladığımız Tophaneli Mahmud olmalıdır. Ali İskenderiyye'nin eserlerine imza attığı 1077 tarihlerinde Tophaneli Mahmud sarayda hat hocası olarak vazifelidir.

Ehl-i tarik, musikişinas, sülüs yazıda behre sahibi olan Tophaneli Mahmud'un çok az sayıda eseri günümüze ulaşmıştır. Bunlardan belki de en önemlisi yine saray dahilindeki Bağdat Köşkü'nün kuşak yazısıdır. İmzasız olan bu kuşağın onun hattı olduğu *Naima Tarihi*'nde mukayyettir.³³ Onun Derviş Abd-i Mevlevi'den meşk edip ta'likte de hüner sahibi bir hattat olduğu kaydedilir. Ta'likle yazdığı şu ana kadar bilinen tek eser olarak da bir lügat mecmuası olduğu zikredilir.³⁴ Bu sebeple Ali İskenderiyye'nin Tophaneli Mahmud'tan hem sülüs hem de ta'lik meşk ettiği düşünmek makul gözükmemektedir. Ali İskenderiyye'nin imzalarının bazılarını ve Şehzadegan Mektebi'ndeki panodaki beyti ta'lik hatla yazması onun Tophaneli Mahmud'tan sülüsün yanında ta'lik hattını da meşk ettiğini göstermektedir. Ayrıca saray dışında rastladığımız bir imzalı kitabesi daha vardır ki bunu da ta'lik hattıyla kaleme almıştır. Fatih-Sultanahmet'te Torun Sokağı üzerindeki Muslu Ağa Çeşmesi'nin yine 1077 tarihli çeşmesinde, "Ali İskenderiye Teberdar-ı Hassa" ketebesini bulunur.³⁵

Hat sanatı tarihimiz için "göz önünde olmasına rağmen göz ardı edilmiş" hattatlarından biri olan Ali İskenderiyye hakkında yakın gelecekte daha fazla bilgi sahibi olabilme ümidiyle sözümüzü noktalayalım.

NOTLAR

- * Araştırmacı-Yazar. Referans belirtilmeyen tüm fotoğraflar müellife aittir.
- 1 Sadık Vıcdani, *Tarikatler ve Silsileleri*, haz. İrfan Gündüz, (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995), 16-17.
- 2 Bkz. M. Uğur Derman, *Murakka'-ı Has Tuğrakeş Bir Padişah: Sultan III. Ahmed*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2009). Kitabın 22. sayfasında ve numarasız albüm
- 3 Ezilmiş varak altının zer mürekkep haline getirilerek beyaz veya renkli kağıda fırçayla sürülmesiyle hazırlanmış hat eseri. (*Kubbealtı Lugatı*'ndan)
- 4 Ayrıca Destimal Odası'nın bir dönem mescid olarak kullanıldığı da vakidir. bkz. Necdet Sakaoğlu, *Saray-ı Hümayun*, (İstanbul:

- DenizBank Yayınları, 2002), 184.
- 5 Sultan Abdülmecid'in kendi hatt-ı destiyle camilere koydurduğu "cami takımları" vardır. Bunlar tarih sırasına göre şöyledir: 1266 Kılıç Ali Paşa Camii, 1266 Küçük Mecidiye Camii, 1270 Bezm-i Alem Valide Sultan Camii, 1270 Büyük Mecidiye (Ortaköy) Camii. Buradaki levhaların adı geçen yerdekilerle tarih itibarıyla aynı olmaması hattat padişahın bu yazıları hususi olarak burası için yazdığını göstermektedir.
- 6 Nebi Bozkurt, Doğan Yavaş, "Mukaddes Emanetler Dairesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukaddes-emanetler-dairesi> (14.06.2024).
- 7 Kartuşların tek tek fotoğrafları için bkz. Furkan Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2023), 314-343.
- 8 Kitabe fotoğrafı için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 299 ve Hırka-i Saadet, Destimal Odası 5. kitabe, Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=3037&k=4906> (14.06.24).
- 9 Kitabenin fotoğrafı için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 295 ve Hırka-i
- Saadet, Destimal Odası 4. kitabe Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=3037&k=4900> (14.06.24).
- 10 Aynı zamanda hattat olan bu şahsiyet hakkında detaylı inceleme için bkz. Oktay Türkoğlu, "Enderun'dan Çıkma Bir Bürokrat Hattat Fuzalâ-yı Meşhûreden Silahdar Yahya Efendi", *Derin Tarih*, Ocak 2023, s. 138-141. Çevrimiçi erişim: https://www.academia.edu/119695986/Enderundan_Cikan_Bir_Burokrat_Hattat_Silahdar_Yahya_Efendi (14.06.24).
- 11 Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 306 ve Hırka-i Saadet, Destimal Odası 3. Kitabe, Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=3037&k=4901> (14.06.24)
- 12 Kitabe manzumesinin tamamı için bkz. Oktay Türkoğlu, *Yesârîzâde Mustafa İzzet'in İstanbul Kitâbeleri*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2023), 24-25.
- 13 Kitabe manzumesinin tamamı için bkz. Türkoğlu, *Yesârîzâde Mustafa İzzet'in İstanbul Kitâbeleri*, 54-55.
- 14 Bu kuşağın yazı kalıbının TİEM'de 2644 no'da kayıtlı olduğunu söyleyen Prof. Dr. Süleyman Berk, "Yazının sonunda her ne kadar Sultan II. Mahmud'un imzası varsa da yazının her şeyiyle Hattat Mustafa Rakım Efendi'ye ait olduğundan şüphe yoktur" diye

- görüşünü şifahi olarak belirtmiştir.
- 15 Bakır ve bakır alaşımları üzerine altın ve cıva yardımıyla yaldızlanmış eserlere denir.
- 16 M. Uğur Derman, "Mehmed Nazif Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehmed-nazif-bey> (14.06.2024). İbnülemin, Hasan Rıza maddesinde "hırka-i seadetin astarı şerifesi tecdid olunduğu esnada Hattat Hacı Nazif Efendi'nin refakatile tashih ve tecdid ve sırma ile işlenüb ta'lik olunmuşdur." der. bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, (İstanbul: Maarif Basımevi, 1955), 335. Bundan anladığımız, evvela Nazif Bey tarafından yazılan bu yazılar Mehmed Reşad devrinde tecdid edilmek istenince Nazif Bey'le birlikte Hasan Rıza'nın eski yazıyı elden geçirmiş olduğudur. Ayrıca Hırka-i şerif'in altın mahfazasının yer aldığı gümüş tahtın üstünde de ta'likle muharrer bir tarih manzumesinin olduğu anlaşılrsa da bu şartlar altında okuyabilmek mümkün olmamaktadır.
- 17 Türkoğlu, *Yesârîzâde Mustafa İzzet'in İstanbul Kitâbeleri*, 248.
- 18 Bu mekanın detaylı tanıtımı için bkz. Oktay Türkoğlu, "Hazine Koşuşu Yeni Hazinelerine Kavuştu", *Derin Tarih*, Haziran 2023, 102-105.
- 19 Bu beyitlerin tek tek fotoğrafı için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 402-453.
- 20 Bu şahsiyet hakkında bilgi ve eserlerinin dökümü için bkz. Hakan Arlı, "Kütahyalı Mehmed Emin Usta ve Eserlerinin Üslubu", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi,
- 1989). Çinici hakkında yakın zamanda neşrolunan bir kitap için bkz. Cahit Yılmaz, *Kütahya Çinisinin Büyük Ustası Hafız Mehmed Emin Efendi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023). Metin düzeni ve araştırma yöntemi açısından adı geçen tezle büyük benzerlik taşıyan bu kitap ilginçtir ki tezde bahsi edilmeyen makalemizdeki eseri gözden kaçırmazsı cihetiyle de ona iştirak eder.
- 21 Fotoğrafı için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 398.
- 22 Bu çini panolardan bazılarının fotoğrafları için bkz. Önder Küçükerman, *Sanayi ve Tasarım Yarışında Bir İmparatorluk İki Saray Topkapı ve Dolmabahçe*, (İstanbul: YKY, 2007), 122-23 ve E. Emine Naza Dönmez, "Topkapı Sarayı'nda 17. Yüzyıla Ait Usta Kitabeli Çiniler", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 4/2015, 90-93. Ağalar Camii ilgili yerde yaptığımız tetkikte içeride altı adet vav kompozisyonu tespit ettik. Bunların beşinde Kemankeş'in imzası vardır. Birinde ise Kemakeş'e ilaveten Mustafa bin Ali ve Saray Ağası ibareleri imzada yer alır. Bunların aynı kişiye ait olduğundan şüphe yoktur.
- 23 Bunların fotoğrafları için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 396-397.
- 24 Fotoğrafı için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 399 ve Hırka-i Saadet, Hırka-i Saadet'in 3. avluya açan kapısındaki metal kitabe, Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=3037&k=5348> (14.06.24).
- 25 Türkoğlu, *Yesârîzâde Mustafa İzzet'in İstanbul Kitâbeleri*, 200-201.
- 26 Tercüme yapan Dr. Selman Soydemir'e müteşekkirim. Fotoğraf için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 394.
- 27 Fotoğraflar için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 391-392, 395.
- 28 Bunlar için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 301, 305, 307, 308, 313, 350-51. Bunlardan üçü Mehmed Esad Yesari biri de Hezarfen Bursevi Mehmed Efendi'nin hattı olması yönüyle çok kıymetlidir.
- 29 Bu nisbenden doğduğu yerin İskenderiye olduğunu anlıyoruz. Akla hemen Mısır-İskenderiye gelse de bu şehir günümüzde Arnavutluk'taki İşkodra da olabilir, çünkü Osmanlı zamanında mezkur şehir bu isimle de anılıyordu. Ayrıca bu nisbenin doğrusu "İskenderiyevi" olmak iktiza ederken böyle bir tasarrufta bulunulması sarayda, ocaklarda bu şekilde bir kayıt sisteminin olmasıyla izah edilebilir.
- 30 Adını saydığımız eserler dışında Harem'de meydana gelen büyük yangından sonra IV. Mehmed devrindeki büyük tamiratın nişaneleri olarak muhtelif yerlerde birçok benzer çini panolar yaptırılmış ve kapılara 1077 tarihli kitabeler konulmuştur. Ali İskenderiyye'nin yazı tavrıyla benzerlik taşıyan bu hatların da ona ait olabileceği göz önünde tutulmalıdır.
- 31 Fatma Zehra Dumlupınar, "Topkapı Sarayı Harem Dairesi 17. Yüzyıl Çini Pano Tasarımları", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015), 84-87, 88-93, 99-101.
- 32 Tasvir odaklı bu çini panolarda hattatların imzalarının önünde kullandıkları "ketebehu", "sevvedehu" (ki ikisini de makalede işlediğimiz yazılarında kullanır) gibi ibareleri yazmaması İskenderiyyeli Ali'nin bunların hattatı mı yoksa çini ustası mı olduğu konusunda bir tereddüt yaratmaktadır. Hattatlığını bildiğimiz Ali'nin tasvirin etrafındaki hatları yazması olacağı muhakkak gibidir. Onun hattatlığının yanında, Dönmez'in (hattatlığını bilmediği için bunu hesaba katamamıştır) onu çini ustası olarak vasıflandırmasını da ardına bir mim koyarak kabul edebiliriz. bkz. E. Emine Naza Dönmez, "Topkapı Sarayı'nda 17. Yüzyıla Ait Usta Kitabeli Çiniler", *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 4/2015, 89 vd.
- 33 Detaylı fotoğrafları için bkz. Al, "Topkapı Sarayı'nda Kitabelerin Belgelenmesi ve Koruma Önerileri", 537-553.
- 34 Muhittin Serin, *Hat Sanatı Tarihi*, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2019), II, 682-89. Bununla birlikte yaptığımız tetkikatın ardından Tophaneli Mahmud'a ait olduğuna kanaat getirdiğimiz bir ta'lik eser daha ortaya çıkmıştır. Bu eser Beyoğlu-Müeyyetzade'de Galata Kulesi'ni gören bir noktadaki Matbah Emîni Hasan Ağa Çeşmesi'nin 1059 (1649-50) tarihli çeşmesinin kitabesidir. Hattat ancak çok dikkatli bakıldığında fark edilebilecek şekilde imzasını "el-fakir Mahmûd" şeklinde atmıştır. Kitabe için bkz. Hasan Ağa (Matabah Emîni) Çeşmesi, Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=956&k=1073> (14.06.24).
- 35 Kitabe için bkz. Muslu Ağa Çeşmesi, Çevrimiçi erişim: <https://www.osmanlikitabeleri.com/?b=164&k=164> (14.06.24).

Hırka-i Saadet Dairesi'nde İmamlık ve Müezzinlik¹

Osmanlı sultanları vakit namazlarını genellikle Saray mescidinde, Cuma ve bayram namazlarını ise şehirdeki selâtin camilerinden birinde kılarlardı. Daha ziyade "imam-ı sultani, imam-ı şehriyari" unvanlarıyla anılan hünkar imamı Saray'da Ağalar Camii'nde namaz kıldırıldığı gibi Saray dışında padişahın gittiği camide ona vekaleten Cuma ve bayram namazlarını da kıldırır, hutbe okurdu. Çok iyi yetişmiş olması gereken hünkar imamının ayrıca güzel bir sese ve makam bilgisine de sahip olması istenirdi. Bu görevde bulunanların padişaha namaz kıldırmanın yanı sıra bayram tebrikleşmelerinde ve cülus törenlerinde dua etme, Ramazan'ın on beşinci günü yapılması mûtad Hırka-i Şerif ziyaretlerinde aşr-ı şerif okuma, hünkar cenazelerinin yıkanmasında bulunma ve şeyhülislamın izniyle cenaze namazını kıldırma gibi görevleri de vardı. İmamların gelemediği durumlarda ise, Has Oda İmamı namazı kıldırırdı. Öğle, ikindi ve akşam namazlarında padişah bulunmadığı takdirde imamlık yine Has Oda İmamı'na kalırdı. Mesela 1774/75 yılında savaş sonrası İstanbul'a getirilen Sancak-ı Şerif'in tekrar Hırka-i Şerif Dairesi'ne konması sırasında imam-ı evvel ve sâni efendiler ile Enderun ağalarından hafız olanlar aşr-ı şerif okumuşlardır. Ayrıca Hırka-i Şerif ziyaretlerinde güzel sesli ağalarla birlikte imamlar ve müezzinler Kur'an tilavetinin yanı sıra, ilahiler ve salât-ı ümmiye okurlar.

"Müezzin-i hâssa, müezzin-i şehriyârî" adlarıyla da anılan ve Has Oda'ya mensup olan hünkar müezzinleri ise, Enderun'da ayrı bir cemaat teşkil ederlerdi. Bunlar, "sermahfil" denilen müezzinbaşı yardımcısı tarafından Enderun'a alınan güzel sesli, kabiliyetli gençler arasından seçilerek musiki bilgileri ve müezzinlik adabı öğretilmek suretiyle mesleğe hazırlanırlardı. Namaz vakitlerinde saraydaki mescitlerde hizmet veren müezzinler, padişah sarayda iken sabah namazını Saray-ı Hümayun Camii'nde kendilerine mahsus mahfillerde eda ederlerdi. Hırka-i Saadet ziyaretinde de hazır bulunur, ezan, aşr-ı şerif ve ilahiler okurlardı. Hünkar müezzinlerinin saray görevlileri arasına ne zaman girdiği kesin olarak tespit edilememekle birlikte müezzinbaşılık müessesesinin II. Bayezid (1481-1512) tarafından kurularak görevlerinin bir talimatnameyle belirlendiği nakledilir. Hünkar müezzinleri 1826'da Muzika-yi Hümayun kurulduktan sonra bu çatı altında toplanmıştır. Buraya Enderun dışından da alınan güzel sesli, makam ve usule aşına kişilerin aynı zamanda Muzika-yi Hümayun'un fasıl takımının reisliğini yaptıkları bilinmektedir.

Bu meyanda Has Oda'da, Hırka-i Saadet merasimlerinde vazife icra ettiklerine dair şahitlik ya da hatırate henüz kaynaklarda tesadüf edilmemekle birlikte hünkar imamı ve müezzini olarak görev yaptıkları için bu merasimlerde buldukları muhtemel meşhur bestekarlardan bazılarının isimleri şöyledir:

I. Ahmed'in imamı Safi Mustafa Efendi (ö. 1616), I. Mahmud'un imamı Pirizade Mehmed Sahib (ö. 1746) ve oğlu Osman Sahib ile Kazasker Mehmed Emin Efendi (ö. 1782) III. Osman'ın imamı olmuşlardır. Sultan Abdülmecid'in imamı ise şeyhülislamlık da yapan Hayrullah Efendi (ö. 1898)'dir.

Zamanla başmüezzinliğe kadar yükselmiş Hamamizade İsmail Dede Efendi (ö. 1846), Şakir Ağa (ö. 1840), Dellalzade İsmail Efendi (ö. 1869), Haşim Bey (ö. 1868), Rifat Bey (ö. 1888) padişah müezzinliğinde bulunmuş sanatkarlardır.

NOTLAR

1 Cahit Baltacı, "Hünkâr İmamı", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 18: 487-488; Nuri Özcan, "Hünkâr Müezzini", *DİA*, 18: 491; Murat Akgündüz, "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultânîler", *İSTEM*, 4/7, 2006, 65-74; Metin Gündoğdu, "Osmanlı'da Bestekâr Padişah İmamları ve Türk Din Müsikisine Katkıları", *Turkish Academic Research Review*, 8/1 (2023): 22-56.

Topkapı Sarayı'nda Başlatılan Kur'an Tilaveti¹

Topkapı Sarayı Müzesi'nde devamlı Kur'an tilavet etmenin tarihçesi bildiğim bir konu değil. Daha doğrusu iyi bilen de yok. Yakın geçmişte de uygulamayı bir bakan yeniden başlatmış, öteki durdurmuş.

Bu işi ilk defa Mısır seferi dönüşünde Yavuz Sultan Selim'in başlattığını söyleyenler olduğu gibi bunu kesinlikle reddedenler de var. Gerçekten bu sarayda 24 saat Kur'an okunmuş mu? O da kesin değil. Söylentiye veya söylenti değerinde yazılıp çizilenlere göre okunmuş ama bu bilgiyi doğrulayabileceğimiz güvenilir bir kaynak yok.

Benim de aşağıda zikredeceğim başlangıçtan önce ne zaman kesintiye uğradığını da kimse bilmiyor. Müze idaresinde istifade edebileceğimiz bir doküman ve sağlıklı bir tarihçe maalesef mevcut değil.

14 Temmuz 1980'de (01 Ramazan 1400) müzenin Mukaddes Emanetler bölümünde gerçekleştirilecek yeni başlangıç söz konusu olduğunda bu vesile ile yapılacak törene ben de davet edilmişim ve davetlilere hitaben bir de konuşma yapmışım (...)

Konuşmalardan sonra yapılan tilavet başlangıcının ilk okuyucusu da ben olmuştum. O gün Fatıha suresi ile Bakara suresinin ilk sayfalarını okumuştum. Bu esnada sol tarafımda (fotoğrafta açık elbiseli) oturan merhum Alparslan Türkeş ve hemen sağımda oturan Kültür Bakanı Tevfik Koraltan'la orada hazır bulunan diğer davetliler kemal-i edeple beni dinlemişlerdi.

Ancak hemen belirteyim ki benim bu sonuncu başlangıç kararıyla bir ilgim olmamıştır. Bu tamamen 12 Eylül 1980 öncesinde iktidar olan 43. Süleyman Demirel hükümetinin Kültür Bakanı Tevfik Koraltan'ın hazırladığı bir programdır. Herhalde bu konuda adım atmadan önce Başbakan Süleyman Demirel'in onayını almış olmalıdır.

Bu karar öncesinde benim görüşüm de alınmamıştır. Törenin içeriği hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığım gibi bu içerikte başlangıç okuyuşunu benim yapacağım da önceden belirlenmiş değildi. O anda yapılan teklifi kabul ettim ve bu başlangıcı yapmış oldum.

Ancak duyumumuza ve İstanbul il ve Eminönü ilçe müftülüklerinden aldığımız bilgilere göre bizim yaptığımız bu başlangıç da maya tutmamış, bilmediğim bir tarihte herhalde bir başka bakanın emriyle uygulamaya tekrar son verilmiş.

30.03.1989-23.06.1991 tarihleri arasında Kültür Bakanı olan Namık Kemal Zeybek'in talimatıyla bu defa Müze'nin açık olduğu günlerde saat 09.30-16.30 saatleri arasında tilavet yeniden başlatılmış yine bilemediğimiz bir tarihte bu uygulamaya da son verilmiş. Son olarak Ekim 1996'da zamanın Kültür Bakanı İsmail Kahraman'ın emriyle 24 saat okuma uygulaması devreye girmiş.

Görüldüğü üzere bakanın biri başlatmış, öteki son vermiş. Anlaşılan o ki, bu iş tamamen siyasi bir tercih ve tepki konusu haline gelmiş. Bugün itibarıyla (07.09.2010) Müze yetkililerinden aldığım bilgiye göre tilavet mesai saatleri içinde Mukaddes Emanetler bölümünde müftülükten gönderilen hafızlar, mesai saatleri dışında ise Harem'in çıkışında yer alan ve Kuşhane olarak adlandırılan yerde 24 saat olarak sürdürülüyormuş.

*

Uygulamanın geleneksel ve sembolik değerinden söz ediliyorsa bunu elbette anlarım. Kabul de ederim. Ama o takdirde bunun ortamının hazırlanması, uygulamanın daha anlamlı ve mantıklı hale getirilmesi, yeni bir düzenleme yapılması gerekir. Ben şahsen bugünkü şekliyle devam edecekse hiç etmesin, diye düşünüyorum. Çünkü bu tilavetin yapıldığı mekan mesai saatleri içinde ziyarete açık, yerli yabancı her çeşit insanın girip çıktığı bir yer. Turizm anlayışının ortaya koyduğu manzaranın ve girip çıkanların kıyafetlerinin Kur'an'a saygı anlayışımızla bağdaşır bir yanı hiç yok. Okunarı dinleyen ve onunla ilgilenen zaten söz konusu değil. Yani Yavuz Sultan Selim zamanındaki saray değil bugünkü saray (...)

*

Yukarıdaki satırları yazdıktan sonra hatalı bir şey yapmış olmamak tarihi bilgilerde düzeltilmesi gereken şeyler varsa onların düzeltilmesini sağlamak üzere yukarıdaki metni bilimsel çalışmalarımda zaman zaman yardımını gördüğüm Topkapı Sarayı Müzesi Müdür Yardımcısı Gülendam Nakipoğlu Hanımefendi'ye gönderdim ve incelemesini rica ettim (...)
Konu ile ilgili olarak Sevgi Hanım'ın gönderdiği mektubu aşağıya aynen alıyorum (...)

Tayyar Altıkulaç Hoca 1980 Ramazanı'nda Mukaddes Emanetler bölümünde Kur'an-ı Kerim okurken.

Sayın Tayyar Altıkulaç Beyefendi'ye

Gülendam Hanım'ın göndermiş olduğu metnizi okudum. Mukaddes Emanetler bölüm sorumlusu olarak görüşlerimi aşağıda sizinle paylaşıyorum.

Mukaddes Emanetler Dairesi'nde Kur'an-ı Kerim tilaveti Cumhuriyet sonrasında başlayan bir uygulama değil. XIX. yüzyıl başında da burada Kur'an-ı Kerim okunduğunu Yahya Kemal'in bir şiirinden ve *Takvim-i Vekayi'de* yayımlanan bir makaleden de biliyoruz. Teşkilat ve tefrişat defterlerinden Yavuz Sultan Selim'den itibaren nöbetle Hırka-i Saadet'in yanında Kur'an okunduğu tespit edilebiliyor.

Enderun eğitiminin en önemli özelliği buraya gelen gençlerin büyük bir kısmının hafız olarak yetiştirilmesidir. Hafız olmaları o kadar sıradan bir hale gelmiştir ki sonraları bu önemli vasfı yazmaya bile gerek duyulmamıştır. Yavuz Sultan Selim'le birlikte 40 hafızın Kur'an okuma geleneği, Has Oda'da bulunan 40 ağanın hafız olduğuna bir atıftır. 40 hafızın bulunduğu ve ibadetlerin büyük bir ciddiyetle yerine getirildiği bir mekanda Kur'an-ı Kerim okunması hiç durmamıştır kanaatindeyim.

Cumhuriyet sonrasında bir başlayıp bir sona erdirilmiş olduğu hepimizin malumu. 2007 yılında bölümün teşhir ve tanzim uygulamalarını değiştirirken senelerdir rahatsız olduğum bir hususu da düzeltme imkanı buldum. (Bu husus) Kur'an-ı Kerim'in fon müziği gibi hafızın adeta bir vitrine benzeyen bir kulübeye kapatılarak okunması idi. Bir müslüman olarak da rahatsız olduğum bu durumu düzeltmek için hafızlara ayrı bir mekan tahsis edildi. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe ve İngilizce meallerini bilgi panolarına yerleştirdik, elimizden geldiği kadar da senkronize olarak devam etmesini sağlıyoruz.

Ve ne oldu dersiniz? Biz bu bilgi panolarını yerleştirdikten sonra okunan Kur'an-ı Kerim'i duyan ziyaretçiler özellikle yabancılar durup Kur'an-ı Kerim'in mealini de okuyorlar. Hatta uzunca bir süre burada kalıp Kur'an-ı Kerim dinleyip metinleri okuyan ziyaretçilere rastlıyorum. Dünyanın her bir köşesinden gelen ziyaretçiler bu odada Kur'an-ı Kerim dinliyor ve anlayacağı dilde mealile tanışıyor.

Mukaddes Emanetlerin son halini görmenizi rica ediyorum. Muhtemelen kanaatiniz değişecektir. Saygılarımla. (14.01.2011)

Sevgi Ağca'nın mektubu böyle. Görüldüğü üzere Sevgi Hanım revize edilen uygulamayı savunuyor. Benim de ilk fırsatta gidip bu yeni uygulamayı görmem gerekiyor.

NOTLAR

1 Bu iktibas, Zorlukları Aşarken, I, (İstanbul: Ufuk Kitapları, 2011, 475-481)'den aynen aktarılmıştır.

Adem Turan ile Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an Tilaveti Üzerine

Mehmet Yüksel, Fulya İbanoğlu

Bugün 15 Temmuz 2024. Adem Hocam sizinle online ortamda da olsa görüşebilmek bizim için çok mühim; teşekkür ediyoruz bizi kırmayıp kabul ettiğiniz için. Muhterem Hocam, bize biraz kendinizden bahseder misiniz?

Estağfirullah, benim için bir şeref. Katkımız olursa ne mutlu. 1967 Kasımpaşa Hasköy doğumluyum. Babam her hafta Eyüp Sultan Hazretleri'ni ziyarete götürürdü. Reisulkurra Ahmet Arslanlar Hoca'ya gider, "Bu çocuğa dua edin de sizin gibi hoca olsun." derdi. Babamın duası kabul oldu. "Rahmet olsun anama verdi beni Kur'an'a." Fatih Camii Kur'an Kursu'nda eğitimimi aldım. Kazım Bayram Hoca imamdı Fatih Camii'nde; hocamdır. Halil Gönenç, Necat Akdeniz, hatta Gönenli Mehmet Efendi'nin son halkasına katılmak da nasip oldu.

Babanız da imam mıydı?

Babam dervişti. İşçiydi. Arçelik'in ilk kırk işçisinden biriydi. Vehbi Koç Hasköy'e ilk

Arçelik fabrikasını kurduğunda babam orada başlamış çalışmaya. Oradan da emekli oldu. 100 yaşında vefat etti. Sivaslıyız ama babam "Dağıstan'dan geldik evladım." derdi. 1916 doğumlu babam. Ben en küçüğüm. Dedem ve babamın kardeşi Çanakkale'ye gidiyor büyük amcamız orada şehit oluyor, dedem gazi olarak İstanbul'a geliyor. Şimdi Eyüp'te yatıyor.

Şimdi de Ali Haydar Efendi'nin şeyhi Bezzaz Ali Efendi'nin, Bandırmalı Ali Efendi'nin medfun olduğu Bandırma Tekke Camii'nde görev yapıyorsunuz. Sizi hangi rüzgar oraya attı?

Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesi'nde 10 yıl vazife yaptım. 91'de vazifeye başladım. Oranın ilk resmi görevlisiyim. Eminönü Cezeri Kasım Paşa Camii'nde imamdım o esnada. Camii ilk açıldığında da oraya ilk ben görevlendirilmiştim. Sonra Topkapı. Bandırma'ya da bir rüyayla geldim denilebilir. Rüyamda Yavuz Selim Han'ı gördüm Topkapı'da vazifedeyken. "Tayinin

Balıkesir Bandırma Tekke Camiine çıktı.” dedi. Hakikaten de öyle oldu.

O zaman ayrılmak daha kolay olmuştur herhalde Emanat-ı Mukaddese'nin huzurundan?

Evet, tam olarak öyle ağlaya ağlaya gittim. Tekke Camii ben geldiğimde 64 metrekaireydi sonra beş bina aldık şimdi 1200 metrekaireyi buldu. Kız ve erkek öğrenciler için yatılı hafızlık kursu açtık, 150 talebemiz var. Bunlar hem İmam Hatip Lisesi okuyor hem hafızlık yapıyor burada yatılı kalarak.

Topkapı'da nasıl göreve başladınız?

91'de Turgut Özal, Saray'ı ziyarete geliyor. Müdür Filiz Hanım'a "Burada Kur'an okunması lazım değil mi?" diye soruyor. O da bir ara okunduğunu ama şimdi okunmadığını söylüyor. "Peki neden şimdi okunmuyor?" diye sorunca Özal, o da "Biz de bilmiyoruz efendim.", diye cevap veriyor. Bunun üzerine Özal bundan sonra okunmasını istediğini söylüyor. Beyazıt Camii İmamı İsmail Biçer Hoca çağırılıyor, ilk o okuyor. E o her sabah gelemez. Müze 08.30'da açılıyor 16.30'da kapanıyor. Ben bunu duyduğum talepte bulundum, çok dua ettim, nasip oldu. Kadrom zaten Eminönü Müftülüğü'nde idi, başladım. 96'ya kadar sadece gündüzleri okundu. Önce Cezeri Kasım Paşa'dan belirli vakitlerde gidiyordum, sonra kadrom tamamen oraya geçti. 96'da Erbakan Hoca ziyarete geliyor Mukaddes Emanetler Dairesi'ni. O dönem Kültür Bakanı İsmail Kahraman. Her gelişinde Erbakan Hoca elli mendil getirirdi, destimal. Ziyaret esnasında hırkanın üzerine atılırdı. Önünü arkasını çevirir verirdik ona. O da sevdiklerine hediye ederdi. Bu hediye mendiller o kimseler vefat ettiklerinde yüzlerine konulurdu. Erbakan Hoca'nın talebiyle de geceleri kıraat işi kesinleşti. 24 saate çevrildi. Biz sabah okuyan hocalardık. O dönem Hilmi Aydın Mukaddes Emanetler Dairesi'nin müdürüydü. Sormuştum, "Hilmi Bey bu emanetlerin envanteri var mı?" diye. O da hâlâ kapalı sandıklar var, demişti. Tek tek

Adem Turan

1967 yılında Kasımpaşa Hasköy'de dünyaya geldi. Pendik İlkokulunu bitirdikten sonra Fatih Camii Kur'an Kursu'nda hafızlık yaptı. Gaziosmanpaşa İmam Hatip Lisesinden mezun olduktan sonra Haseki Eğitim Merkezi'nde eğitim gördü. Ahmet Ünal, Kazım Bayram, Ali Rıza Temel, Halil Günaydın, Halil Gönenç hocaları oldu. İskenderpaşa Camii imamı Mehmet Efendi'den eğitim aldı. Mikat Temiztürk Hoca'dan Aşere Takrib Tayyibe dersleri okuyarak kurrâlık icazeti aldı. Cezeri Kasım Paşa Camii'nde imamlık yaptığı dönemde Topkapı Sarayı Kutsal Emanetler Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an-ı Kerim okumakla görevli hocaefendilerden biriydi. Halen Bandırma Tekke Ali Rıza el-Bezaz Camii imam hatibi olarak görev yapmaktadır. Yatılı kız ve erkek Kur'an Kurslarında hafızlık hizmetlerine öncülük etmektedir.

açıldı sayıldı onun döneminde, mükellef de bir kitap yapıldı. Talha Uğurluel de o dönemde oradaydı, o da araştırdı her biri nedir diye.

Ziyaretçileri siz görüyordunuz. İnsanların tepkisi nasıl oluyor Emanat-ı Mukaddese Dairesi'nde? Kur'an'ı durup dinleyenler oluyor muydu mesela?

Yabancı turistler çok gelirdi ve Kur'an dinlerlerdi. Abartmıyorum belki ben oradayken 100 kişi müslüman oldu. Ağlayarak seyrediyorlardı. Halil Bey vardı, orada görevli, İngilizcesi çok iyi. "Halil Bey kardeşim sorsanız niye ağlıyorlar?" derdim. Sorardı. Onlar da "Sebebini bilmiyoruz ama ağlamak geliyor içimizden." derlermiş. Bu Halil Bey de çok gönlü zengin biriydi. Rüyasında Hatice annemizi görmüş. Dört halifeyi tanıtmış ona. "Bu Ebu Bekir..." O kadar güzelmiş ki. "Bu Osman..." O da çok güzel, bakmaya doyamıyor. "Bu Ali..." Dozulmaz güzellik. "Bu Ömer..." deyince heybetinden bir korkmuş, o korkuyla yataktan fırlamış. Güzel insandır.

Nöbetiniz geldiğinde nasıl girerdiniz odaya?

Sabah erkenden Daire'nin mührü görevliler tarafından kırılır açılır. O ilk girdiğinizde bir gül kokusu olur inanılmaz. Tavsiye ederim

sabah erkenden gidin. Sonra ziyaretçiler gelmeye başladıkça yavaş yavaş o koku çekilir.

Görev nasıl yürüyordu?

Nöbet usulü yürüyordu. Günde üç saat okuyordum gündüzleri. 30 saatte bir hatim olurdu. Hatta okuduğumuz Kur'anların devamlı okunmaktan altı ayın sonunda sayfaları dağılırdı. Mukaddes Emanetlerin hepsini gördüm, kokladım bu vazife vesilesiyle.

Nasıl?

Hilmi Aydın müdüdü. Salı günleri bakım günüydü. Hocalar dahi alınmaz Saray'a o gün. Yılda bir kez de büyük bakım olur. Ben de bir iki ısrar ettim, o da dışarıdan aranılınca Hoca Efendi'yi içeriye alabilirsiniz deyince sağolsun, böylece girdim o bakım esnasında ziyaret nasip oldu.

Gece nasıl oluyordu?

Beşe çeyrek kala son üç hocaefendi Saray'a girerdi. Has Oda emanetlerin muhafaza edildiği oda olduğu için içeriye giriş çıkışlar Saray'ın güvenlik görevlileri eşliğinde olurdu. Tüm görevliler gibi biz Kur'an okuyanlar da içeriye girip çıkarken saati yazar imza atardık. Ziyaretçiler ayrıldıktan sonra, Mukaddes Emanetlerin yanında bir oda vardır akşam olunca o odaya girerler üzerlerine kapı kilitlenirdi. Oradan bir Kur'an çalınma hadisesi olunca artık o odada değil dışarıdan okunuyor. Her daireye giriş çıkışta Efendimizin sancağını, kılıcını ziyaret ederdim. Eskiden okunan yer Fatih'in tahtının olduğu odadır. Hatta Harem'e geçiş vardır oradan. Fatih Sultan Mehmet Has Oda'daki tahtının üzerine bir raf yaptırmış, Hırka-i Saadet'i buraya koydurmuş. IV. Murad da Hırka-i Saadet'i, Evliya Çelebi'nin babası Derviş Mehmed Zillî Efendi'ye yaptırdığı bir taht üzerinde muhafaza ettirmiş. Bildiğimiz Evliya Çelebi'nin babası yani. Akşam okuyan hocalardan biri "Geceleri korkmuyorum ama birileri geliyor buraya görmüyorum; ama hissediyorum, ürperiyorum." derdi.

Kur'an nasıl çalındı?

Anlatmak istemiyorum hiç. Hepimiz altı ay zan altında kaldık, kötü günlerdi. Hafız Osman Hattı Kur'an vardı onun yanında bir Kur'an daha vardı, bakar "Bunun hattı çok daha güzel." derdim kendimce. Cahiliz, genciz. Meğer Hafız Osman'ın hocası Şeyh Hamdullah'ın yazdığı çok kıymetli bir Kur'an imiş. Çok güzeldi. O Kur'an çalındı. İngiltere'ye kaçırılırken Kıbrıs üzerinde yakalandı. Her gün hatim ediyorduk, sonunda dua ediyordum herkesi de çağırıyordum, "Çalanı çarpsın o Kur'an da getirsin!" diye, nihayet yakalandı ve geldi. Sonra artık her yer kilitlendi, biz de dışarıda okumaya devam ettik.

96'dan beri hiç bant kaydı okundu mu?

Katî surette hayır. Hocaefendilerden biri o gün gelemeyecekse haber eder içimizden başka biri okur. Hiç fasıla verilmez.

Bugünden o günlere baktığınızda Saray ve Emanetler için ne demek istersiniz?

Topkapı Sarayı tam bir hazine. Halen üzerinde çalışılacak bir sürü bahis var. Ben oradayken pek çok Amerikalı, İngiliz profesör gelir, Kütüphane'de araştırma yapardı. Türklere izin zor çıkardı, pek öyle senin benim gibi kimse girip de Kütüphane'de çalışamaz. Ben yıllarca orada görev yaptım Emanetleri öptüm kokladım ama Kütüphane'ye ancak Kültür Bakanlığı'ndan iznim olursa girebilirdim. Ama o yabancı hocalar rahatlıkla izin alır girerlerdi. Türk gibi Türkçe, Arap gibi Arapça konuşurlardı. Hatta birisine "Hoca siz Kur'an'ı benden çok daha iyi okuyup anlıyorsunuz, İslam tarihini biliyorsunuz, hiç müslüman olmayı düşündünüz mü?" diye sormaya cesaret etmiştim. "Sen işine bak Hocaefendi." demişti.

‘Yer Altında Medfun Tüm Altın ve Gümüşe Değer’ Bir Sakalın Hikayesi

Dr. Öğr. Üyesi Betül Tarakçı*

*Yaşayan keramet
Yaşanan mahabbet
Eller üstündedir
“Hırka-i Saadet”¹*

“Yer altında medfun tüm altın ve gümüşe değer.” Peygamber (a.s.) hayatta iken müslüman olsa da kendisini göremeyen Ubeydetü’s-Selman’ın iç geçirişidir bu. Cihanın kendisi için yaratıldığı Sevgili’nin saçı yalnızca yer altında medfun değil, yer üstünde mekşuf olan altınlardan da sevimlidir Kufeli fakih için. Bu söz vücut bulduktan neredeyse bin sene sonra o saç, Bursa’da asli şekliyle halen ayakta olan Numaniye Dergahı’nda² idrak edilegelen Kadir Gecelerinin ananevi unsuru olarak zarif bir fanus içinde meknuz hale gelmiştir. Ufak silindir fanus ile ilk karşılaştığında -önündekileri takiben- öperek yüzüne gözüne süren bu

satırların yazarının tecrübesinin mislini kendi dünyalarında anlamlandırmaya çabalayanlar olmuştur elbet. Merasimin sonunda yıkanan el ve yüz suları³ artık ayak basılmayacak bir yere dökülme de asırlardır süren takbil ameliyesinin sırrı ne olabilir?

Cumhuriyetin ilanından sonra camiye tahvil edilmiş Numaniye Dergahı’nın tevhidhanesine ilave edilmiş bir vaaz kürsüsü. Mihrabın sağında, yerden oldukça yüksekte, kapaklı bir nişe yerleştirilmiş sandık. Bu sandık her Kadir Gecesi baş üstünde taşınıp kendine mahsus yüksek bir iskemle üzerine konmakta, biteviye devam eden salavatlar eşliğinde kırk kat bohçası özenle açılmakta ve yerinde sabit duran o titrek saçın bulunduğu fanus sırası gelen misafir tarafından öpülüp önce gözlerine sonra alınına sürülmektedir. Şamdanların ve kandillerin duvardaki hat levhalarını ve tavandaki kalem işlerini kısmen aydınlattığı, Bursa reisü’l-meşayih Safiyüddin Efendi (ö. 1889) ve ihvanının zikir halkalarına tanıklık etmiş bu lahuti odanın gizeminin sebebi işte o saçın sahibinin ruhaniyeti olabilir mi? Bu ufak merakın sürüncemesi olan bu yazı, tekkelerin sırlanışının yüzüncü yılına yaklaşırken ebedileştirmek üzere Bursa dergahlarının kaydını tutan Mısri Dergahı şeyhi Şemsettin Ulusoy’un (ö. 1936) aziz hatırasına ithaf edilmiştir. Bu meyanda yaşadığımız toprakları teşrifinden iki asır sonra bu saç/sakalın adına kurulan vakıflara, daha ziyade türbe ve tekkelerdeki mevcudiyeti ve muhafazasına, ulema ve meşayihin sultanların eşliğinde yaptığı ziyaretlerin yanı sıra Sultan II. Abdülhamid dönemi siyasetinin gereği olarak Yanya’nın merkezi olduğu Çamlık’tan Hokand’a kadar gönderilen sakal-ı şerif hediyelerine dikkat çekilmiştir. Bu sayede “bidatın” yayılmasına ve israfa sebep olduğu söylenen bu ilgi ve alakanın, yeri geldiğinde mutantan merasimler eşliğinde hakim anlayışın yerleştirilmesi için nasıl araçsallaştırıldığını görmek de mümkün olmaktadır.

Bursa Numaniye Dergahı'nda 80'lerin başında bir Kadir Gecesi'nde Sakal-ı Şerif merasimi. Sehpanın solunda açık renk elbiseli beyefendi Mehmed Safiyüddin Erhan. Onun sol tarafındaki beyaz takkeli zat, Hüseyin Sarpkan'dır. (Mehmed Safiyüddin Erhan Arşivi)

Bahsi geçen saç veya sakal telleri için klasik İslam kaynaklarında “şa’ru’n-Nebii” tabiri kullanılırken Osmanlı kaynaklarında “lihye-i saadet”, “lihye-i şerif”, “mûy-ı şerif”⁴ gibi tanımlamalar tercih edilmiştir. “*Cevahir ile musanna bir sanduka içre zer ender zerdüz bohçalar içinde mahfuz*” üzerlerinde “*Hâzâ muhallefât-ı Resulullah*” yazılı teberrükata ilkin Yavuz Sultan Selim Han “Şefaât ya Resulallah” diyerek mühür vurmuştur. İskenderiye hazinesinden çıkan eşyalar donanma gemileriyle Asitane’ye revan olduğunda⁵ uğur getirsin temennisiyle bu saç başındaki külaha koyan Hz. Halid’in kabri, Yavuz’un dedesi Sultan Fatih ve Akşemsetdin Hazretleri tarafından keşfedilmiştir bile. Lihye-i şerifi külahında hıfz eden Hz. Halid, Hz. Peygamber’in duasının bereketiyle girdiği her harpten muzaffer olarak çıkmıştır.⁶ Alemler fahriyeden geriye kalan hatıralar sıhhatte, selamete, berekete ve dahi nusrete mazhar olabilmek için kullanılmakta, ona duyulan muhabbetin tezahürü olarak hürmet görmektedir. Bir başka deyişle Yüce Peygamber’in mübarek emanetlerine sahip çıkarak hizmet etmenin Osmanlı hilafetine sağladığı meşruiyeti Ebu Eyyub el-Ensari kılıçla fethin manevi meşruiyeti olarak önceden hazırlamış görünmektedir.⁷

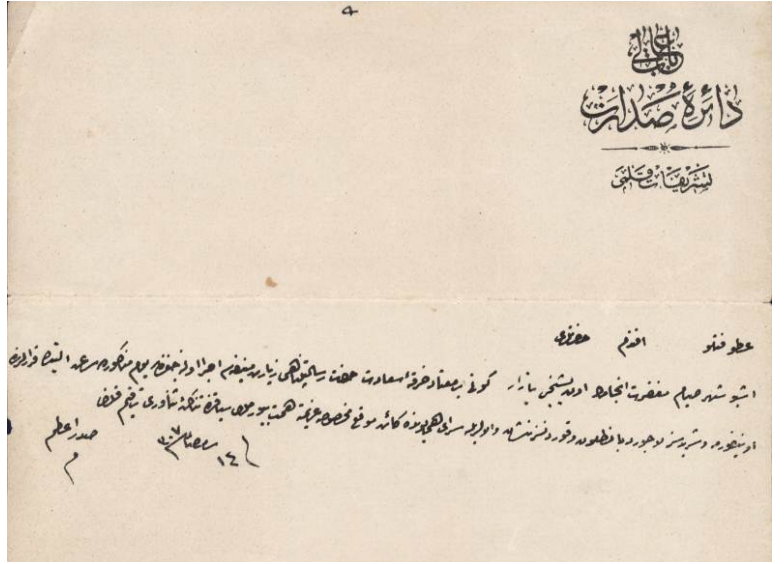
Mûy-ı şerif, bu şerefli saç çok geçmeden bir vakıf ağının üzerine düşmüş, kendi saadet sığınağını örerek müstakil vakfını kurmuştur. 1741-1887 seneleri arasında kurulan elli bir Sakal-ı şerif vakfının kırk dört tanesi İstanbul’da bulunmaktadır.⁸ O sade bir saç/sakal teli değil mübarek nurlu yüzlerinde, latif bir güzelin, Resul-i Ekrem’in gül kokulu zülfüdür. “*Diba bohçalar içinde billur zarf derununda, yeşil atlas kîse içinde*” bazen de “*güz hatâiye sarulu sağır örme hindkâri sepet derununda*”dır.⁹ Fanusların kaidesi, kapağı ve lihyenin yerleştirildiği kısım altın, gümüş, pırlanta, zümrüt, yakut gibi kıymetli taşlarla süslenildikten sonra sıra muhafazasına gelmiştir. Harem-i şerif puşidesinden bir parçanın içinde en iyi kumaşlardan mamul kırk küçük bohçaya sarılı halde değerli sandukçelere konacaktır.¹⁰ Necef, ceviz, maundan yapılmış kilitli küçük sandıklar. 1288.5 dirhem halis gümüş, çekmece üzerine; 2678.5 dirhem de konulduğu büyük iskemlenin üzerine işlenmiştir. Çekmecenin içine yeşil çuhanın üzerine, beyaz gümüş ile salavat işlenmiş gümüş saçaklı örtü örtülür. Sandığın taşınmasının erkanı vardır. Mahfazası ve iskemlesinin “*âdab-ı müstahsene ve savt-ı mesnûn (usûl haline gelmiş bir sedâ) üzere nakli ve ba’de-z ziyaret yine (...) bil-izzi ve ş-şeref avdet ve mahall-i kadîmine vaz*” edilmesi gerekir. Bu ziyaretin ruha gıda, cana şifa olması için hazır bulunan cemaate dini bütün salih bir kimse eli ile süzölmüş bir de bal şerbeti içirilir.¹¹

Saçın yerine sakalın geçmesinin de bir sebep-i hikmeti olmalıdır. Şimdilerde rüyalarımızı bile süsleyemeyen ak sakallı ihtiyarların menşei neresidir? Tanrı’nın kayın ağacı üzerinde “gök sakallı bir ihtiyar” olduğunu bir Altay efsanesi bize haber vermektedir. Manas destanında ise sakal müslüman olmanın alamet-i farikasıdır. Destandaki ikinci önemli kahraman Alınambet, Moğolların Oyrot kabilesine mensup ve Budizm’e inanan bir yığıttir. Er Kökçö vasıtasıyla müslüman olmağa karar verince, Er Kökçö kendisine müslümanlığın özelliklerini

şöyle ifade eder: “Sakalını saluverirsen, kâkülünü kestirirsen (...) bir cumadan öbür cumaya eder hepsi yedi gün, cuma ile sekiz gün, sonra cennete gidilir.” Osmanlı’ya gelince sakal gençlikten çıkıp efendi sırasına girildiğinin bir nişanesidir. O kadar ki sakal bırakmayanlar “Böyle iç ağası gibi bıyıkla gezmek yakışır mı?” kabilinden sözlerle ayıplanır. Ancak sakal bırakmak isteyenler babasından, yoksa annesinden, memursa amirinden izin almak zorundadır. “Sakalım yok ki sözümlerim dinlensin, biz bu sakalı değirmende ağartmadık” deyimleri bu işin rastgele yapılmadığını açık etmektedir.¹²

İrsal-i lihye duaları bu bağlamda anlam kazanır. Osmanlı’da tahta çıkacak padişaha yusufi destar ve samur kürk giydirilerek ilk biatın alındığı, şehzadelerin hatim, kız kardeşlerinin nikah törenlerinin yapıldığı, cepheye götürülecek sancak-ı şerifin çıkarıldığı Hırka-i Saadet dairesi padişahların sakal bırakma duasının da mekanıdır.¹³ Buna saray dışında *sakal başı çevirme* denmektedir.¹⁴ Mevlid, Miraç ve Berat geceleri sakal-ı şerif ziyaretlerinin yanı sıra tekkeler bu tıraşa da sahne olmaktadır. Sakalı bırakan kişi gücü yettiği ölçüde sadaka da dağıtacaktır. Bir kez uzatılan sakalın kesilmesinin kolay olmadığına Fransız doğa bilimci seyyah Joseph de Tournefort dahi şahitlik etmiştir. Türkler sakalları üzerine yemin etmekte, sakala hürmet göstermekte, sakalı olmayan din adamlarına pek itibar etmemektedirler. Zaten sakalı kesmek Frenk mukallitliğinin işaretidir. Lakin sakal bırakmanın hoş karşılanmadığı zamanlar da olmuştur. Ehil olmadıkları halde sakal bırakan ulema çocuklarına Sultan III. Ahmet’in (ö.1730) *sakal başı* yani gözdağı verdiği vâkidir. Seyyid Vehbi bu ikazın kâr etmediği cahil ulemayı divanında kınayacaktır.¹⁵

Netice itibarıyla saç/sakal ve kadem-i şerif daha seyyaldır hırkaya göre. Hırka-ı şerif, Saadet Dairesi’nin dışına çıkamazken lihye-i şerifle beraber kadem-i şerif saray dışında cami, türbe ve tekkelerde kandil gecelerinde ziyaret

Daire-i Saadet Teşrifat Kaleminden 14 Ramazan 1307/4 Mayıs 1890 tarihinde çıkmış sadrazam imzalı bu yazı, Ramazan'ın 15'inde pazar günü Saray'da icra edilecek Hırka-i Saadet ziyareti için davetiye.
(İstanbul Atatürk Kitaplığı, Bel. Mtf.047810)

edilmekte, teveccühe mazhar olmaktadır. Bunlardan biri I. Abdülhamid Han'ın (1774-1789) türbesinde bulunan Trablusgarp'tan getirdiği kadem-i şeriftir. Resulullah'a ait ayak izi önce Bahçekapı'daki bu türbede, bilahare Davudpaşa İskeleyi'ne nazır Sadi Tekkesi'nde baş tacı edilir. Kadem-i saadetin şanı tekkenin banisi Halil Efendi'yi unutturur da tekke Kadem-i Şerif Tekkesi diye anılagelir. Tekke'de Veysel Karani Hazretleri'nin arakiyesi ve Kabe'nin anahtarı da vardır.¹⁶ Sultan'ın türbesindeki sakal-ı şerif gün yüzüne çıkmak için Regaib Gecelerini beklemektedir. Nakşidil Valide Sultan türbesindeki sakal-ı şerif ise Miraç Gecesi'nde ziyaret edilmektedir ve bu merasimler oğulları Sultan II. Mahmud (1808-1839) tarafından tasdik edilmiştir.¹⁷

Yapılan teşrifat bir yana sakal-ı şerif hakkında dolaşan söylentiler 1860 yılında hilafet alan Nakşi-Mevlevi dervişi Aşçı Dede'nin müşdidinin kulağına gitmiştir. Dersaadet tekkelerinde olduğu gibi Erzincan'daki Nakşi Dergahı'nda ilk kez Miraciye okunacaktır. Aşçı İbrahim Efendi bir gün evelden epeyce süt tedarik etmiş, Miraciye'yi de kendisi okumuştur. Akşam namazından evvel kandil ve şamdanlarla süslenen camide lihye-i saadet özel makamından indirilip mihrapta sehpa üzerine

Bursa Numaniye Dergahı'nda bir Sakal-ı Şerif merasiminde ortada beyaz takkeli kolları bağlı zat Bursa Karakadi Dergahı bendeganından Hüseyin Sarpkan. (Mehmed Safiyüddin Erhan Arşivi)

konur. Kapının iki yanına asma fenerler asılmış, caminin önündeki meydana hasırlar serilip sofralar kurulmuştur. Ezanı beklerken şöyle bir etrafına bakınan İbrahim Efendi çocukluğunda Hırka-i Saadet'in etrafındaki mahallelerde Enderun-ı Hümayun hademeleriyle birlikte iftar ettiği günleri hatırlar. Sonunda yek nefes bir hu çektikten sonra gülbankı okur. Beşi bir yerde çifte şamdanların gölgesinde Şeyh Fehmi Efendi bizzat elleriyle bohça-i saadeti açar. Başını kaldırmadan murakabe halinde olan Şeyh Efendi lihye-i saadetin sahte olduğunu söyleyenlere karşı bir ara İbrahim Efendi'ye: "Lihye-i saadetin küşadında fakir teeddüp edip bakamıyorum. Siz dikkat edin de müy-ı saadet hareket edip etmediğini sonra fakire beyan edin" der. Peygamberin halifesi olduğu halde bakamayan Şeyh Efendi'nin, kendisine baktırmasını İbrahim Efendi "*kemal-i edep ve tevazu tezellülü*" olarak yorumlar. Neyse ki hamd ve minnet içinde, hareket ettiğini gözlemleyip arz etmiştir¹⁸.

XIX. asır sona ermeden lihye-i şerifin İslam coğrafyasındaki seyahati aralıksız sürmektedir. Sultan II. Abdülhamid Han Hamidiye Mevlevihanesi'ndeki sakal-ı şerif için Maraş'a Kabe puşidesi¹⁹, postnişini Şeyh Hamza Efendi'nin istidası üzerine Hacı Bektaş Dergahı'na da sakal-ı şerif²⁰ göndermiştir.

Ayrıca Mabeyn-i Hümayun'a kabul edilen Hokand hakimine dönüşünde nişan, bir lihye-i şerif ve bir puşide verilmiş ve Eyüp'teki Özbek Tekkesi Şeyhi Buharalı Hacı Mehmed Efendi'ye harcırah temin edilerek Hokand vilayetine bağlı Şehirhan kasabasında müslümanların ziyareti için lihye-i şerif teslim edilmiştir.²¹ 1893 yılında Yenişehir'de medfun Celveti şeyhi İbrahim el-Visali'nin dergahına iletmek üzere bir lihye-i şerif de Hüdavendigâr Valiliği'ne gönderilmiştir.²² *Saklı Tarihin Muhafızı* Halveti şeyhi Şemsettin Efendi de bu yıllarda Bursa dergahlarında şahit olduğu lihye-i şerif cemiyetlerine değinmektedir.²³ Münzevi Dergahı banisi Abdullah Münzevi Hazretlerinin hatırası olan sakal-ı şerif Kadir Gecesi'nde ikindiden sonra dergahta ziyaret edilmektedir. Şehre tepeden bakan Üç Kozlar Dergahı'nın şeyhi Said Efendi de sünnet cemiyetlerinde meşayih alayı tertip ettiği gibi lihye cemiyetleri tertip etmektedir. O gün de gündemde olan bidat meselesini Şemsettin Efendi tartışmaya değer bulmamaktadır: "*Lihye-i saadet ziyareti için de bazı sözler işitiyoruz. Halbuki 'İnneme'l-a'malü bi'n-niyat' muktezasınca ziyaretten maksat tazim-i Resulullah'tır. Ziyaret esnasında bir çok salavat-ı şerife, hatm-i Kur'an okunuyor. Bunların muhassenatı nasıl inkar olunuyor? O ziyaret olunan lihye gerekse Efendimiz'in olmasın! Biz niyetimizle me'cur olmaz mıyız? Allah cümlemize insaf versin.*"²⁴ der.

İnsaf bekleyen başkaları da vardır şüphesiz. Sultan II. Abdülhamid Han'ın bahsi geçen teberrükata çokça ilgi göstermesinin israfa kaçtığı haberleri çok geçmeden 1899 tarihli *Kanun-i Esasi*'de yayınlanmıştır. Buna göre, Hz. Peygamber'e ait olduğu "zannedilen" hırka ile diğer emanetlerin ziyareti dini bir zaruret değildir ve Sultan'ı uhdesine aldığı diğer dini vazifelerinden azade kılamaz (!)²⁵

Araya giren zamanda sular durulmuş olmalıdır ki Sultan Vahdettin kendisine eşlik etmek üzere bazı ulema ve şeyh efendileri bu teberrükatı ziyaret için saraya davet etmektedir. *Hikem-i*

Ataiyye şarihi, Darülfünun İlahiyat Fakültesi ve Medresetü'l Vaizin'de on üç yıl kelim ve fıkıh dersi okutan Kastamonu mebusu Ahmed Mahir Efendi 1912 yılında padişahın huzuruna kabulünü müteakiben Hırka-i Şerif Camii'nde Cuma hatmini tamamlayarak dua edecek, yanlarında şehzade Abdülmecid Efendi ve Evkaf Nazırı Ziya Paşa olduğu halde Gülhane'de yaralıları ziyaret edecektir.²⁶ Sultan yine bir Ramazan ayında Hırka-i Saadet odasını ziyaret için bu kez Seyyid Abdülhakim Arvasi Hazretleri'ni davet eder. Şeyh Efendi'den ziyaretin tafsilatını nakleden o sırada ekabirin çocukları ile bahçede kalan -evlad-ı manevi- Şakir Efendi'dir. Sultan kapıya varıp Abdülhakim Efendi nerededir, diye sorunca arkalarda kalan Şeyh Efendi ulemayı aşarak gelir. Şakir Efendi kendilerinin istiskal edildiğini düşünse de içeri giren Arvasi Hazretleri'ni Resulullah'ın manevi halifesi olarak görmektedir. Arvasi Hazretleri teberrüken dağıtılan destimallerin birini dışarıda bekleyen Şakir Efendi'ye uzatır: "Sultan herkese bir mendil verdi. Bana iki tane verdi. Birisi senindir. Bu keramettir ama benden değil padişahlandır."²⁷ der.

Sultan Vahdettin, hükümranlılığı sırasında Kastamonu Mevlevihanesi'ne de bir lihye-i şerif göndermiştir²⁸ Asıl haber Darüşşafaka mekteplerinde okuyan 3500 kişilik eytam alayının alkış tufanı altında yaptığı hırka-i şerif ziyaretidir. Ramazan'ın on beşinci gecesi, mücadeleden yorulmuş olan İstanbul'un kederli çehresine bu yavrucaklar nefes aldırılmış, yolların iki tarafına dizilen insanlara istiklal ve hürriyetin heyecanını yaşatmışlardır²⁹. Hz. Peygamber'in mirasına hürmet ve hizmete vasıta olan teberrukat, saltanatın ilgasından altı ay önce verilmek istenen mesajın zeminini doldurmak için "kullanılmış" görünmektedir. Mezkur manzaraya bir hüznün darbesi daha atacak olanlardan biri de 1924 yılında Hanya Mevlevihanesi'nden İzmir'e dönmek zorunda kalan Şeyh Şemsettin Dede'dir.

Şam'da Busra Kalesi'nde muhafaza edilirken I. Abdülhamid devrinde İstanbul'a getirilen Kadem-i Şerif için Sadrazam Halil Hamid Paşa Samatya'da Kadem-i Şerif Tekkesi'ni yaptırır. Tekkenin 1981'de çekilmiş fotoğrafları. (Fotoğraf: Mehmed Safiyüddin Erhan)

Ağyarın eline geçmesin diye üç gün boyunca yakılan kitapların acısı bir yana, çaryar-i güzin levhaları yanında nakledilecek eşyalar arasına sakal-ı şerifi muhafaza eden sandık da yerleştirilmiştir.³⁰

NOTLAR

*	Giresun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tasavvuf Ana Bilim Dalı.	4	Abdulmecit Şentürk, "Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi", (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2012), 51-52.
1	1441/2020 yılında Mustafa Kara Hoca'nın Numaniye Dergahı'ndaki ziyaret sebebiyle düşürdüğü tarihtir.	5	Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Mısır, Sudan, Habeş, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938), 10: 123.
2	Mehmed Şemseddin Ulusoy, <i>Bursa Dergahları: Yâdigâr-ı Şemsi</i> , haz. Mustafa Kara, Kadir Atlansoy, (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2021), 527.	6	Şentürk, "Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi", 118.
3	Abdülaziz Bey, <i>Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri</i> , (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 250.	7	Erhan Afyoncu, Uğur Demir, "Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali", <i>Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi: The Journal of Turkish Cultural Studies</i> , 40. sayı [Yavuz

- Sultan Selim Özel Sayısı], (İstanbul: 2019), 144.
- 8 Nilgün Çevrimli, "Vakfiyelerde Mukaddes Emanetlerin İzleri ve Lihye-i Şerifler", *Diyanet İlmî Dergi*, (2019), LV, 1, 188.
- 9 Afyoncu, Demir, "Mukaddes Emanetlerin İstanbul'a İntikali", 176-177.
- 10 Bahriye Güray Gülyüz, "Osmanlı Geleneğinde Sakal-ı Şerifin Yeri ve Bulgaristan'da Sakal-ı Şerif Muhafazalı Camiler", *Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, (Edirne: 2019), VIII, 1, 88.
- 11 1810 tarihli bir vakfiyeden akt. Çevrimli, "Vakfiyelerde Mukaddes Emanetlerin İzleri ve Lihye-i Şerifler", 189-192. "Bir mütediyyin salih kimesne yedile hazirun olan cemaat-i müslimine on iki vukiyye asel-i musaffa şerbeti işrab oluna." şeklinde geçmektedir.
- 12 Mesut Şen, "Tarihî Metinlerde Saç ve Sakal Kültürü", *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları*, XXVIII, 2 [Kaf Dağının Ötesine Varmak Günay Kut Armağanı IV], (Cambridge: 2004), 35-36, 42.
- 13 Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "İstanbul'daki Mukaddes Emanetler", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din, V*, (2015), 403-404.
- 14 Buna benzer bir merasim de Halveti tekkesinde yapılan saç tekbirlemedir. Saçlarını kestirmeyip uzatan derviş, kisvesinin içinde saklamaktadır. Lakin boyu omuzlarını aşınca niyaz ederek şeyhin dizinin dibine oturur. Derviş kisveyi başından çıkartmış, şeyh ilk tekbirde saçı sağ eline dolamış, ikincisinde dervişin başında toplamış, üçüncüsünde derviş, kisvesini saçlarının üzerine giymiştir. Artık musafaha vaktidir. Muharebelerde saçlarını irsal edip perçemini uzun bırakan Resul-i Ekrem'in sünnetine imtisal ile saçlarını kestirmeyen dervişin tarikat adabınca saçını kisvesinin altında saklı tutması gerekir. Saç ayin esnasında dahi dallı arakiye yahut takkenin içinde hıfzedilir. <https://www.muzaferozak.com/PDF/Kitaplar/EnvariHazretiPir.pdf> 14.06.2024. s. 211-212.
- 15 Özlem Düzlü, "Ferman Padişahındır: III. Ahmed'in Sakal Fermanına Dair Bir Tarih Manzumesi", *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi = Journal of Academic Literature*, VI. cilt, 13. sayı, (2020), 348-349.
- 16 Cemalettin Server Revnakoğlu, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un İç Tarihi: Fatih*, haz. Mustafa Koç, (İstanbul: Fatih Belediyesi, 2021), I, 303, 307. Sultan'ın kardeşi Cihangir III. Mustafa'nın (1757-1774) Laleli'deki türbesini de bir kadem-i şerif süslemektedir.
- 17 Akt. Şentürk, "Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi", 122. Sultan II. Mahmud'un (ö.1839) babası Sultan I. Abdülhamid ve annesi Nakşidil Valide Sultan'ın türbelerine "teyemmünen ve teberrüken vaz ve ihda buyurulmuş olan lihye-i saadetler için belirli bir gün tahsis olunarak, vakti geldiğinde küşad ve kâffe-i züvvara ziyaret ettirilmesi"ni ferman buyurur.
- 18 Aşçı İbrahim Dede, *Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Kitabevi, 2006), 499.
- 19 BOA, Y..MTV./299-27-0
- 20 BOA, BEO /896-67197
- 21 BOA, TS.MA.e/ 633-48-0
- 22 BOA, TS.MA.e/ 606-99-0
- 23 Bursa'da ayrıca Hırka-ı şerif icazetinin Karakadi Dergahı şeyhi ve Miftahu't Tefasir sahibi Kütahyalı Evliyazade Şeyh İsmail Hakkı kolundan verildiği bilinmektedir. Revnakoğlu, *Revnakoğlu'nun İstanbul'u: İstanbul'un İç Tarihi: Fatih* III, 1225.
- 24 "Şaban-ı şerifin nisfında ziyaretle teşerrüf edilmek üzere bir adet lihye-yi saadet-i Nebevi de Abdullah Münzevi Hz. yadigar-ı mürşidaneleri olup el-yevm Ramazan-ı Şerif'in yirmi altıncı günü ba'de salati'l-asr ziyaret olunmaktadır." *Yadigar-ı Şemsi*, 151, 192, 495.
- 25 "Hırka-i Rasul olması maznun bulunan hırka ile onun gibi tebrik edilen emanat-ı sairenin kaffesinin fahr-i alem Efendimiz'in muhallelfat-ı şerifesinden olduğu teslim edilse bile ziyareti zarurat-ı diniyyeden ad olunamayacağı gibi halifeyi, uhdesine müterettib vezaif-i şer'iyyenin hiç birisinden dahi müstağni edemez. (...) Emval-i milletin batakhanesi olan cesametli ihtifagından mesafesi bir saat bile imtidat etmeyen emanat-ı şerife mahallini senede bir defa ziyaret bahanesiyle israfını tecviz eylediği emval-i reaya o halifenin kırk elli defa Beytullah'ı kemal-i rahatla ziyaret etmesine kâfidir." *Kanun-i Esasi*, "Hırka-i Saadeti Ziyaret Caiz mi?", 11 Kanunusani 1314/23 Ocak 1899, II, 29, 1-2.
- 26 Ahmed Mahir Efendi, *Bir Mutasavvifin Siyasi Hatıraları: Ahmed Mahir Efendi'nin Hatıratı*, haz. Lamia Levent Abul, (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2020), 70.
- 27 Ekrem Buğra Ekinci, *Hayatı ve Hatıralarıyla Seyyid Abdülhakim Arvasi*, (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2017), 102-103.
- 28 BOA, TS.MA.e/1066-17-0
- 29 Yarın, "Hırka-i Şerif Merasimi Münasebetiyle Müslümanlar Yetimlere Karşı Vazife-i Şefkatlerini Unutmamalıdır. Anadolu Yetimleri", (İstanbul: Ali Şükrü Matbaası, 18 Mayıs 1338/18 Mayıs 1922), c. II, sayı: 31, s.10.
- 30 İsmail Kara, *Hanya Girit Mevlevihânesi*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006), 78.

Sakal-ı Şerif Ziyaretleri

“Ramazan’ın yirmi altıncı günü akşamı, yirmi yedinci gecesi Leyle-i Kadir’dir. Bu mübarek gece hürmetine bütün çalgılı yerler, tiyatrolar ve sair eğlence yerleri kapatılır ve sabaha kadar bütün camilerde ibadetle, dua ile Sakal-ı Şerif ziyaretiyle meşgul olunurdu. Bu gece bir Kadir Alayı yapılması de’b-i dirin-i saltanat-ı seniyyeden ise de İkinci Abdülhamit bu alayı, gece sokağa çıkmamak için kaldırmış ve Beşinci Mehmet tekrar ihya etmişti. Yıldız veya Dolmabahçe Sarayı’ndan, saray memurları ve vükela ile birlikte, hareket eden padişah denizden veya karadan alayla Topkapı Sarayı’na gelir ve vükela ile birlikte Bağdat veya Mecidiye kasırlarından birinde iftar ettikten sonra teravih namazını Ayasofya Camii’nde kılar ve Hırka-i Saadet Dairesi’nde okunan hatim dualarına iştirak ve Hırka-i Saadeti ziyaret ettikten sonra avdet ederdi.

Bütün tarikatlere mensup şeyhler ve dervişler, Ayasofya Camii’nde toplanır ve teravihten sonra her tarikat kendisine mahsus ayini icra eder ve Sakal-ı Şerif ziyaretinden sonra dağılırlardı. Bütün tarikatların birden tehlil ve tekbir gulgulesi kubbelerde muazzam akisler yapar ve bu lahuti ayin sahura kadar devam ederdi. Rifai tarikatı kalabalık bir toplantı yapar ve tarikatlarının, boyunlarına, göğüs ve kanlarına şiş saplama gibi bazı tezahürlerini de gösterirlerdi. Mevleviler kendi ayinlerini icra ederler, Nakşibendiler, Kadiriler de zikr-i

Resmin altında şöyle yazıyor: Akpınar Karyesi’nde müceddeden inşa edilmiş cami-i şerife taraf-ı sami-i meymenetpenâhiden lihye-i saadetin istikbal merası-mi. Mustafa (Atatürk Kitaplığı, FOTO-009733.)

İpekli bohçalar arasındaki bu Lihye-i Saadet, 1924’te Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından İstanbul Üniversitesi’ne muhafaza edilmek üzere devredilen bazı Mukaddes Emanetlerden. 2 Nisan 2024’te İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde yüz sene sonra yeniden ziyarete açıldı. (Fotoğraf: Fulya İbanoğlu)

tevhid ve tekbir ile sahura kadar icra-yı ayin ederlerdi. Süleymaniye Camii Şerifi’nde de bu ayinlerin bir örneği yapılır ve o muazzam mabed de sabahlara kadar tekbir ve tehlil sadaları ile hatim duaları ile inler, Lihye-i Saadet ziyaretleriyle de dolup taşardı.”¹

NOTLAR

1 Revnakoğlu arşivindeki 60'lara ait bir gazetenin Ramazan sayfasında yer alan yazı: Muharrem Giray, “Kadir Gecesi Ayini”. Bkz. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Revnakoğlu, 00209, Veysel Karâni, pdf. 16.

Mukaddes Emanetler arasında Hazret-i Peygamber’in Lihye-i Şerif’inden başka Hazret-i Ebu Bekir’in (r.a.) de sakalı bulunmakta. (T.S.M. Env. No: 21/462)

Efendimizin Veysel Karani'ye Hediye Ettiği Hırka ve İstanbul'daki Makamı Hırka-i Şerif Camii

Sümevra Güldal*

Muhakkak dünyanın en mutlu insanları, İslam'a kayıtsız ve şartsız teslimiyetle Resulullah'ın eşiğine yüz süren, gökteki yıldızlara benzetilen ve ayet-i kerimelerde sayısız kere zikredilerek övgüye mazhar olan sahabe-i kiramdır.

Bununla birlikte bir de peygamberimiz zamanında yaşayıp da onu görme bahtiyarlığına erişememiş zatlar vardır ki bunların içerisinde en bilindik olanı Veysel Karani hazretleridir. Efendimizi görüp görmediği, yaşayıp yaşamadığı tartışılacaktır; Üveys el-Karani, hiç kimsenin

Hırka-i Şerif'in konservasyonu esnasında çekilmiş bir fotoğraf. (Sümevra Güldal Arşivi)

yol göstermesi olmadan sırf Cenab-ı Hakk'ın irşadıyla velayet derecesine ulaştığına inanıldığından dolayı, tasavvuf kültürümüzde üveysilik olarak ifade edilen bir terimin oluşmasına da vesile olmuştur.

Tasavvuf tarihinde belli bir tarikat koluna mensup olmayan, fakat inanışa göre doğrudan doğruya "Allah'ın hidayet ve delaletiyle velayet mertebesine ulaşan sufilere "üveysi" denilmektedir.

Veysel Karani annesine sadık, deve çobanlığı yaparak kıt kanaat geçinen derviş bir zattır. İşte bu derviş meşrepli zat, yaşlı ve bakıma muhtaç annesinden, Allah Resülü'nü (s.a.v.) görmek arzusuyla, Yemen'den ayrılmak için bir günlük izin alır. Lakin Resulullah (s.a.v.) evde olmadığı için onu göremeyen Üveys el-Karani, yaşlı annesinin rızasını kazanmak için geri döner. Veysel Karani Hazretleri işte bu muhabbet, samimiyet ve bağlılığın neticesinde Hz. Peygamber tarafından mübarek hırkalarıyla ödüllendirilmiştir. Bu kutsal emaneti sahibine ulaştırma görevi ise Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye (r.a.) verilmiştir. Peygamberimiz tarafından mübarek hırka ile mükafatlandırılan Veysel Karani Hazretleri emaneti alır almaz secdeye kapanmış ve Cenab-ı Hak'tan ümmetin affını niyaz etmiştir.

Hayatı boyunca evlenmeyen Veysel Karani'nin nesebi kardeşi Şehabeddin Sühreverdi soyundan devam etmiştir. Veysel Karani ailesi hırkanın güvenli ve sağlıklı koşullarda muhafazası için şu anki mekanına gelinceye kadar diyar diyar dolaşmıştır. Önce Irak ve Doğu illerimiz çevresinde ikamet eden Üveys Ailesi (muhafız aile) bu bölgelerde zaman zaman meydana gelen çatışmalardan dolayı ülkenin batısına yani İzmir civarına gelerek Kuşadası'nda Hacı Lolo diye bilinen mevkiye yerleşmişlerdir. Muhafız ailenin İstanbul'a gelişi ise 1611 yılında Sultan I. Ahmed zamanına tesadüf eder. Bu vakte kadar aile tarafından ev ortamında ziyaret ettirilen bu kutsal emanetin belirli bir mekanda ziyarete başlanması, şu an cami avlusunda ilk ziyaretgah olarak bilinen ve I. Abdülhamit tarafından yaptırılan tek odalı kargir tonozlu binada 1780 yılında gerçekleşmiştir. 1811 yılında Sultan Mahmud (Adli) tarafından mezkur bina yenilerek, civardaki arsalar ve binalar da istimlak edilmek suretiyle ziyaretin daha rahat bir ortamda yapılması sağlanmıştır.

En-nihayet bu mekanın da artık ziyarete kafi gelmemesi sebebiyle 1851 yılında Sultan Abdülmecid tarafından bugünkü Hırka-i Şerif Camii inşa edilmiştir. Arşiv belgelerinde, Hırka-i Şerif Camii inşası için çizilen üç adet projenin tümünün değerlendirilerek maliyetlerinin hesaplanması ve içlerinden ziyarete en uygun olan üç numaralı projenin seçilerek caminin inşasına başlanılmasından ve inşa masraflarının bir uğur nişanesi olması bakımından Vakf-ı Celil-i Hazret-i Şahane'den karşılanmasından bahsedilmektedir. Ayrıca Hırka-i Şerif Şeyhi olarak literatüre geçen Üveys ailesi için kırmızı tuğladan bir konak yapılması bahsinin yanısıra, Hırka-i Şerif'in camii inşası sırasında bir merasim tertibiyle Cennet-mekan Sultan Selim Han Camii Şerifi'ne nakledilerek, hünkar mahfelinde bir

sehpa üzerine konularak saygı ile ziyaret ve muhafaza edilmesine dair bilgilere de 1264 (1847) tarihli belgeden ulaşmaktayız. Ayrıca Yavuz Selim Camii yanında Hırka-i Şerif şeyhleri için bir ev kiralanmasına dair ifadeler de bu belgelerde mevcuttur. Yine arşiv kayıtlarından cami inşası başladığı sıralarda -günümüzde kullanılan malzeme bakımından neredeyse benzeri olmayan- caminin minber, mihrap ve vaaz kürsünün yapımına başlanıldığını öğreniyoruz. Bütün bu bilgiler devlet yönetiminin meseleye gösterdiği hassasiyet ve özenin en bariz kanıtıdır.

Caminin mimarı olarak birçok kaynaktan Balyan ailesi gösterilmesine rağmen, Dr. Pınar Şahin'in 2015 tarihli yüksek lisans tezinde, dönemin Ebniye Müdürü Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi'nin caminin mimarı olduğu bilgisine ulaşmaktayız. Mimar Seyyid Abdülhalim Efendi tarafından 1848 yılında inşasına başlanan cami 1851 yılında tamamlanmıştır. Geniş bir meşruta olarak inşa edilen mahalde, Hırka-i Şerif Camii haricinde emanetin muhafazası için bulundurulmuş jandarmalara ait karakol, şeyh efendiler için iki katlı bir konak, tek hücreden oluşan ilk ziyaretgah gibi yapılar bulunmaktadır. Cami ziyaret için oldukça fevkalade bir mimari anlayışla

Hırka-i Şerif'ten bir detay.
(Sümeyra Güldal Arşivi)

Eski Hırka-i Şerif odasının iki cephesinde kitabe görünüyor. Yuvarlak pencereyi olan taraftaki kitabe Cumhuriyet dönemine ait. Diğeri II. Mahmud devrinde yenildiğini gösteren kitabe.
(Sümevra Güldal Arşivi)

inşa edilmiştir. Ziyaret esnasında hanım ve beyler ayrı kapılardan ziyarete alınarak kible önündeki basık kubbeli mekanda muhafaza edilen hırkayı ziyaret edip ayrı bir koridordan çıkar. Burada en önemli konulardan biri de ziyaret sırasında harim kısmında ibadetin devam edebilmesidir. Yaklaşık 166 sene önce böyle bir şaheserin hayata geçirilmesi neredeyse bir mimari dehanın ürünü olsa gerektir.

İşte Hırka-i Şerif, 1851 yılından bu yana aynı mekanda hiç yeri değiştirilmeden muhafaza edilmiştir. 166 sene içerisinde camii çeşitli restorasyonlar geçirirken 1278 (1861) tarihli bir arşiv belgesinden hırkanın da tamirattan geçirildiğini öğrenmekteyiz. Bu müdahale ilk tekstil konservasyonu örneklerinden biri olarak görülebilir. Yaklaşım özenli ve dikkatlidir. Gelelim yakın tarihimize...

2010 yılı Ramazan ayında konservasyon ve restorasyon sebebiyle ziyarete açılmayan 1500 yıllık ünik bir eser olan bu emanetin, oluşturulan bilim kurulunun yönlendirmesi ve kontrolü eşliğinde dünya standartlarındaki hassas bir çalışma ile konservasyonu yapıldı. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil Bölümü mensuplarından Bilim Kurulu Başkanı Sayın Prof. Dr. Nevin Enez ülkemizde ilk kez yapılan bu çok mühim çalışmayı; "Hırka-i Şerif'in konservasyonu sırasıyla; eserin temizliği, buruşğunun açılması, yıpranmış yerlerinin emniyete alınması, destekleyici kumaş ve bir pet yardımıyla desteklenmesi süreçlerini kapsamaktadır. Temizleme işlemi için çok düşük vakumlu medikal aspirasyon cihazları kullanılmıştır. Uzun bir sürede ve çok

Hırka-i Şerif Camii'nin önden görünümü. Hırka-i Şerif ziyaretleri caminin ikinci katında yapılır. (Sümevra Güldal Arşivi)

özenli bir şekilde eserin lifleri arasından tozun çekilmesi işlemi yapılmıştır. Buruşuk açma işlemi yapılmıştır. Daha sonra buhar verilen yerlerin üzerine cam ağırlıklar konularak emanetteki buruşuk olan bölümler düzleşmeye bırakılmıştır. Üçüncü aşamada da hırka ile aynı renkte boyanan kumaştan, hırka boyutlarında bir hırka daha dikilerek kutsal emanete içten giydirilmiştir. Sonra hazırlanan petler eserin içine giydirilmiş ve esere hacim kazandırılmıştır. Ve böylece hırkaya taşıyabileceği güçte bir destek verip onu uzun yıllar ayakta tutmak hedeflenmiştir. Ardından eser nem, ısı, ışık ve güvenlik tedbirlerinin olağanüstü alındığı ve onu en az 1500 yıl daha yaşatacak bir vitrine koyularak dış etkenlere karşı da korunmuştur.” şeklinde özetlemektedir.

Yapılan teknik analizler neticesinde pamuklu kumaştan mamul yüzlerce yıllık bir mazisi olan mübarek Hırka-i Şerif’in üzerinde herhangi bir bakteri ve mantar izine rastlanılmamıştır. Ayrıca boyarmadde analizlerinde Hırka-i Şerif’in bir çöl bitkisinin lifleriyle boyanmış olduğu da ortaya çıkmıştır.

Kendilerini Hırka-i Şerif’in hizmetkârı olarak nitelendiren Köprülü ailesinin (muhafız aile) Hırka-i Şerif’i gelecek nesillere taşıma kaygısı ile başlattığı ve devletimizin yürüttüğü bu konservasyon ve restorasyon çalışması dünya standartlarının da üstünde bir gayret ve hassasiyetle başarı ile tamamlanarak, dünyanın dört bir yanından büyük bir özlemle ziyaret için gelen peygamber aşıklarını bir nebze de olsa teselli etmeye daha uzun yıllar devam edecektir. Bu yadigarın başucunda nefes alıp veren insanlara ne mutlu... Ne mutlu bu kutlu şehrin insanlarına...

NOT

* Tarihçi, Veysel Karani Hırka-i Şerif Camii Hizmet Vakfı Genel Müdürü

Eskiden Hırka-i Şerif’in muhafaza edildiği oda.
(Sümeyra Güldal Arşivi)

Osmanlı devrinde çekilmiş bu fotoğrafta Hırka-i Şerif Camii ve kapıda muhtemelen ziyaretçileri istikbale hazır vazifeliler görülüyor. (Atatürk Kitaplığı, Alb. 000056)

İstanbul'a Emanet Kadem-i Şerifler

Bazı peygamberlerin mucizeleri arasında sert zemine ayak izlerinin çıktığı zikredilir. Mescid-i Haram'daki Makam-ı İbrahim'de bulunan ve Hz. İbrahim'e ait olduğu söylenen iz böyledir. Hazreti Peygamber aleyhisselama izafe edilen ayak izine ise "Nakş-i Kadem-i Saadet" ya da "Kadem-i Şerif" denilir. Onun izlerinden en meşhurunun Kudüs'te Kubbetüssahra'daki Mi'rac'dan kaldığına inanılır. Topkapı Sarayı Tahrir Komisyonu kayıtlarına göre Topkapı Sarayı'nda toplam on adet Kadem-i Saadet bulunmaktadır. Yalnız bunlardan üçünün, Kubbetüssahra'da Burak'a bindiği sırada Hz. Peygamber aleyhisselamin bastığı taştan çıkan Kadem-i Saadet'ten kopya edilerek gümüş levha üzerine yapılmış Kadem-i Saadet suretleri olduğu

Sultan Abdülmecid devrinde Trablusgarp'tan getirilen Nakş-i Kadem-i Peygamberî. (T.S.M. Env. No: 21/195)

Eyüp Sultan Hazretleri'nin türbesinde muhafaza edilen Kadem-i Şerif. Üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre, I. Mahmud'un isteğiyle bu türbeye konulmuştur.
(Fotoğraf: Fulya İbanoğlu)

belirtmiştir. Bu on adetten biri de yine, Ortakapı'da bir kadının evinde bulunan Kadem-i Saadet resmi olma ihtimalini taşır. Dolayısıyla Topkapı Sarayı'nda altı Kadem-i Saadet ve dört de Kadem-i Saadet resmi bulunmaktadır. Günümüzde Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet Dairesi'nde somaki, mermer ya da kırmızı porfir gibi taşlar üzerine çıkmış altı adet Kadem-i Saadet nakşı bulunmaktadır.

Ebu Eyyub el-Ensari Hazretleri'nin türbesinde bulunan Kadem-i Saadet nakşı, asırlar içinde dolaşıp nihayet Osmanlılara intikal ettikten sonra sarayda muhafaza edilmiştir. Ancak zamanla mevcudiyeti unutulmuş bu Kadem-i Saadet nakşı, Receb Paşa'nın 1117/1706 tarihinde Hazine Kethüdalığı görevini devr aldığı sırada, Enderun-ı Hümayun Hazinesi'nde bulunan eşyalar tek tek sayılırken, kilitli nadide sandık ve mahfazaların birinin içinden çıkmıştır. Sultan I. Mahmud (ö. 1754), Hz. Peygamber'in bu Kadem-i Saadet'ine tazimde bulunduktan sonra Ebu Eyyub el-Ensari'nin kabrine nakl edilmesini

emretmiş, bunun üzerine Kadem-i Şerif, türbenin kible tarafına, duvar içinde yapılan bir hücreye konulmuştur.

Bugün Hamidiye Külliyesi'nde Sultan I. Abdülhamid'in türbesinde bulunan Kadem-i Şerif, Sultan I. Abdülhamid (ö. 1789) zamanında, 1198/1784 yılında Şam'dan İstanbul'a getirilmiştir. Ayntablı Mehmed Münib Efendi'nin belirttiğine göre bu Kadem-i Saadet, Hz. Peygamber'in Şam'a yaptığı dokuz veya on iki yaşlarındaki birinci seferinde veya yirmi beş yaşındaki ikinci seferi sırasında meydana gelmiş olmalıdır. Ayntabî, -daha sonra İstanbul'a nakli gibi- bilad-ı Şam'a başka bir yerden getirilmiş olabileceği ihtimalinden de bahseder. Kopya olma ihtimalini de ifade eder. Ancak kopya olsa dahi Hz. Peygamber'e şeref-i intisabı sebebiyle buna da tazim edilmiştir. I. Abdülhamid, Şam yakınlarındaki Kadem köyünde içinde bir Kadem-i Şerif saklanan mescidin banisi Şeyh Seyyid Muhammed Ziyad'dan Kadem-i Şerif'i İstanbul'a getirmesini istemiş ve onu başı üstünde taşıyarak getiren şeyh, padişaktan büyük saygı gördüğü gibi Sadrazam Halil Hamid Paşa tarafından da kendisi için Samatya'da Davutpaşa İskelesi civarında Kadem-i Şerif adıyla bir tekke yaptırılmıştır. Sonrasında işte bu Kadem-i Şerif Hamidiye Külliyesi'ne nakledilmiş, türbe içinde duvara gömülü bir dolaba yerleştirilmiştir.

İstanbul Laleli semtinde Sultan III. Mustafa ve oğlu Sultan III. Selim'e ait türbede de bir adet Kadem-i Saadet nakışı bulunmaktadır. Türbe içinde duvara monte edilmiş bir dolap içinde bulunmaktadır. İki bölümden oluşan dolabın alt kısmında gümüş mahfaza içerisinde Hz. Peygamberin Kadem-i Şerif'i, üstteki bölümde ise eskiden Sakal-ı Şerif muhafaza edilmektedir.

İstanbul Laleli Camii yanında Sultan III. Mustafa'nın türbesinde bulunan Kadem-i Şerif'in muhafaza edildiği müzeyyen dolap.
(Fotoğraf: Fulya İbanoğlu)

İstanbul'da Sultan I. Abdülhamid türbesindeki Kadem-i Şerif'in muhafaza edildiği camekân.
(Foto: Fulya İbanoğlu)

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Üç Devirde Emanat-ı Mübareke

Fulya İbanoğlu*

Emanat-ı Mübareke'nin mevsukiyeti, bunların teberrük vesilesi oluşu, buldukları mekanlarda tazimen ziyaretleri ve siyasetle irtibatları asırlardır tartışlagelen meselelerdir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise meselenin rengi değişmiştir. Rasyonalitenin ivme kazanması, vahiy-akıl taarruzu, oryantalistlerin İslam'ın mukaddesleri ve tarihine yönelik tenkitçi yaklaşımları¹, müslümanların Batı karşısında askeri-siyasi-iktisadi yenilgilerinin sebebini sadece İslam'ın yanlış anlaşılıp uygulanmasından kaynaklandığı yönündeki varsayımları, gerçek İslam-hurafeci İslam söylemi, en mühimi İttihad-ı İslam arayışları hemen her mevzuda olduğu gibi bu süreci de şekillendirmiş, başka başka cepheler açmışlardır. Bunların neticesinde hususen Osmanlı'da, Emanat-ı Mübareke'nin ziyareti gibi kalbî-hissî bir mevzu artık akıl-nakil çatışmasında aklın öne çıkması, istibdat aleyhtarlığı, hilafet tartışmaları² bağlamında ele alınır hale gelmiştir. Hilafet ve saltanatın kaldırılıp Cumhuriyet'in ilanıya da "Mübarek Emanetler", "yeni Türkiye'ye emanet" fikriyle birlikte başka bir istikamete intikal etmişlerdir.

Hilafetle Hırka-i Saadet daha doğrusu Emanat-ı Mübareke arasında kurulan irtibat, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ın fethi akabinde oradan bu emanetleri İstanbul'a getirdiği rivayetine dayanır. Ancak tarihçilerin yazdığına göre bu hadise dönem belge ve metinlerine bakarak kesin söylenemediği gibi Yavuz Sultan Selim'in hilafeti ve bunun gereği emanetleri

alıp geldiği mevzuu hakkında da farklı görüşler vardır.³ Bu farklı görüşler, hususen Meşrutiyet taraftarlarınınca II. Abdülhamit devrinde yerlerini harareti yüksek tartışmalara bırakmıştır. Zira bu dönemde İttihad-ı İslam siyaseti kapsamında diğer İslam coğrafyası üzerinde hilafetin ve Mukaddes Emanetlerin manevi tesirinden istifade edilmiş görünmektedir.⁴ Dolayısıyla Emanat-ı Mübareke'nin mevsukiyeti ya da teberrük vesilesi sayılması gibi meselelerden ziyade bunların müslümanlar üzerinde hilafeti tahkim aracı olarak vaz edilip edilmediği tartışılmış, bu emanetlerin hilafetin bir şiarı olduğu söylenildiği gibi, Sultan Abdülhamid'in Hırka-i Saadet ziyaretlerini kendi siyasetine alet ettiği iddiası pek çok çevre tarafından seslendirilmiştir.

Sultan II. Abdülhamid'e yöneltilen tenkitlerin başında sarayda icra edilen Hırka-i Saadet ziyareti için tertip edilen merasimi⁵ ve Emanet-i Mukaddese'yi Osmanlı hilafetinin diğer müslümanlar üzerinde manevi tesirini pekiştirmek için kullanması, üstelik bu merasimlerin masraflarının çok fazla olması, bu ziyaretlerin mütevazı bir havada geçmesi icap ederken şaşaalı bir halde gerçekleştirilmesi gelir. Nitekim mesela, Hoca Kadri Efendi ile Şeyh Alizade Hoca Muhyiddin'in Kahire'de 1896'da yayınlamaya başladıkları bir Jön Türk gazetesi olan *Kanun-ı Esasi*'de yayınlanan bir yazı⁶ bu minval üzeredir. Devrin sansür anlayışı sebebiyle Mısır'da çıkmasına rağmen *Kanun-ı Esasi*'de yayınlanan yazıların büyük kısmı müstear isimli ya da isimsizdir. Bu nedenle bahis mevzuu -müellif ismi bulunmayan- yazının da yazarı muhtemelen Hoca Kadri Efendi ya da Hoca Muhyiddin'dir. Şöyle deniliyor:

"İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda mahfuz ve hırka-i Resul olması *maznun*⁷ bulunan hırka ile onun gibi tebrik edilen emanat-ı sairenin kaffesini hakikaten Fahr-i Alem Efendimizin muhalledat-ı şerifesinden olduğu *teslim edilse bile* ziyareti *zarurat-ı diniyeden addolunamayacağı* gibi halifeyi uhdesine müterettib vezaif-i şer'iyenin hiç birisinden dahi mustağni edemez. Kabr-i Nebevi ziyaretine terğib eder bazı ahadis mervidir. Turab-ı şerifine yüz sürmek mukteza-yı muhabbet ve diyanet ise kıdve-i ehl-i İslam sayılması lazım gelen halifeye herkesten elyak ahradır."

Hac için imkanı fazlasıyla olmasına rağmen hacca gitmeyen II. Abdülhamit'i tenkit eden yazar, senede bir kez Hicaz'dan çok daha yakın, sarayın bir saat bile uzağında olmayan bir yerdeki Hırka-i Saadet odasını ziyaret için gösterdiği ihtimam ve şaşaayı tenkit ediyor:

“Gayet basit ve kanaatkarane bir uslub-ı ulvi üzere ömr-i mübarekini imrar eylemiş olan Resul-i Ekrem Efendimize *nisbeti mervi bir hırka* mahfazasını öyle halifenin senede bir defa açması için gidip mahall-i sefahatine avdet edinceye kadar lüzum gördüğü fahiş masarifatı, reayasından binlerce fakirin yegane malik oldukları hırkalarını sattırıp da esman-ı balığa ile tesviye eylemesi cevazına kail olmak ve böyle bir hareketi müslümanlığa muvafık addeylemek o halife gibi hakayık-ı şer’iye ilminden bibehre mashara-i şeytan olan cahil-kesâne mahsustur.”

Sultan Abdülhamid için “ecdadından kimse de hacca gitmedi denilse” de diyen yazara göre bu şer’i bir delil olamadığı gibi, siyasi mazeret de olamaz. Çünkü hac gibi siyasi, içtimai veçheleri olan bir ibadeti yerine getirmemek “küre-i arz hilafeti” iddiasında bulunan biri için oldukça tuhaf bir durumdur:

“(…) bilcümle Emanat-ı Mübareke’nin *nisbet-i sahihası teslim olunmakla* beraber Kur’an-ı azimüşşanın beyinat-ı münciye-i celilesinden ve ehadis-i nebeviye talimat-ı seniye-i mürşidanesinden efdal ve enfa ve ehem ve akdestir denilemez. Gerek emira’l-müminin gerek sultanu’l-müslimin Kitabullah üzere tamamen icra-yı hükm ve amele katiyen memur iken öyle bir ismi almış bir halife veya sultan (...)”

yani II. Abdülhamid’in, ayet ve hadisle sabit hac ibadetini terketmesi yazara göre anlaşılır gibi değildir. Buna mukabil Emanat-ı Mübareke’nin ziyareti ilahî bir emir olmamasına rağmen bu ziyaret güzergahında alınan olağanüstü tedbirler, askerinin ve halkın bu işle meşgul edilmesi sultanın hilafetinin “batıl”lığının delili olarak zikredilir:

“O kadar mecnunane tekellüfler ihtiyarıyla dinen zaruri olmayan bir ziyaretin suret-i edası ehl-i hakikat nazarında Türkiye hilafet-i hazırasının batıl ve muzır olduğuna burhan-ı katidir. Güzergahta lağım gibi bir edici bir şey vaz olunmak vahime-i hilafetpenahisini def etmek için bir hayli asakir-i devlet soğuk ve rutubetli mahallerde günlerce nöbet beklemeye muhtar olur (...)”

Bu sözlerin yazarı ister Hoca Kadri ister Hoca Muhyiddin olsun, ikisi de hürriyet taraftarı Jön Türk kimliklerine rağmen İttihatçıların bir kısmının savundukları pozitivist görüşlere karşı durmuş şahsiyetlerdir. Dolayısıyla onların tenkitlerini, Hırka-i Saadet ziyaretinin teberrük vesilesi oluşuna, hırkanın mevsukiyetine ya da genel olarak İslam karşıtlığına indirgemek meselenin muhtevası ve ehemmiyetine nispetle zayıf ve sathi bir yorum sayılabilir.

Osmanlı resminde Hırka-i Saadet Dairesi'nin nadir resmedildiği bir tablo. Avni Lifij'in fırçasından 1922 tarihli, Hırka-i Saadet Dairesi'nde Sultan Abdülmecid'in Hilafet Merasimi.

Kanuni Esasi yazarının aksine aynı tarihlerde II. Abdülhamid’in Hırka-i Saadet ziyaretini, Osmanlı’nın bu hırkaya ev sahipliği yapışını ilahî bir işaret olarak değerlendiren kimselerin bulunması da şaşırtıcı değildir. Mesela Hoca Hoca Maarif mecmuasında⁸ Hazret-i Peygamber aleyhisselamın Emanat-ı Mukaddese ve Hırka-i Saadet’inin mahfazası bahtiyarlığına İstanbul, nübüvvetle değil ama hilafetin Osmanlı’ya geçişiyle kavuşmuştur, demektedir. Onun yorumuna göre, Hazret-i Peygamber’den sonra hilafetin “sülale-i tahire-i Osmanî’ye” intikalini Cenab-ı Hak ezeli bilgisiyle bilmekteydi ve onun “emanat-ı şerifelerini muhafaza küre-i arzda hükümler olan sair hükümdaran-ı İslamiye’ye nasip olmayıp da bilhassa selatin-i izam-ı Osmanî’ye müyesser olması” onların bu vazifeye en layık olduklarını ispata yeter bir vakiadır. Hatta tarihe bakıldığında “saltanat-ı dünyeviye ve istifaza-i uhreviyye ne hükümdaran-ı Emeviye ve ne de padişahan-ı Abbasiye zamanlarında muvaffak olmadıkları” ama Osman Gazi’den itibaren “din-i mübin-i Muhammedi’nin muhafazasına, mülk ü milletin tevsî ve terakkisine bezl-i inayet buyurularak memalik-i mahrusenin bu asırlarda gördüğü emn u refahı hiçbir vakit görememiş olduğu tahakkuk eder.” Hatta Hoca Hoca’ya göre Hırka-i Şerif ziyareti “(...) kudsiyet-i nebeviyeden istimdad ile garik-i ruhaniyet-i Peygamberi (...)”, aynı zamanda dinin muhafazasına yönelik bir faaliyetidir.

Meşrutiyet’e gelindiğinde de bazı münevverlerin yorumlamasına göre hilafetin ve mukaddes emanetlerin Peygamberimiz aleyhisselamdan nihayet Osmanlı’ya intikali Türkler açısından “terakki”nin bir neticesidir. Türkler İslam’ı kabul edip terakki etmişler, o kadar ki hilafet makamına müyesser olmuşlardır. Mesela Filibeli Ahmed Hilmi, Türklerin İslam’ı

Kabulden sonra Osmanlıların İslam'ın mani-i terakki olmadığını farkettilerini, devamlı surette çalışıp asla durmadıklarını, böylece az zamanda pek çok başarı gösterdiklerini söyler. Filibeli bu terakkinin en büyük nişanesinin “Emanat-ı Nebeviyenin âl-i Osman'a intikali ve mansıb-ı hilafetin son Abbasi halifesi tarafından Yavuz'a terk ve teslim edilmesi” olduğu fikrindedir.⁹

Diğer taraftan emanetlerin ve onlar etrafında şekillenen ananenin, İstanbul'la hilafet makamı arasında irtibatın, İslam coğrafyasının farklı bölgelerindeki münevverlerce de önemsendiğini ifade etmek gerekir. Hatta emanetlerin Osmanlı uhdesinde bulunmasını bir faikiyet kabul edenler vardır. Mesela 1919'da Müşir Hüseyin Kıdvai meseleyle alakalı şunları söyler:

“Müslümanların İstanbul ile alakası yeni değildir. Peygamber-i İslamiyet henüz ber-hayat iken tabiinin nazar-ı dikkatini İstanbul'un fethine celbetti. Bu şehri feth edecek olanı takdis etti. O zamandan beri rüesa-yı müsliminin kaffesi bu şehri muazzezine fethine hahiş-ger oldular. İstanbul'u İslamiyet namına fethetmek suretiyle istihsal olunacak *kudsiyet-i mev'udeyi* teminen bizzat Hazreti Muhammed'in sahabeleri bu hususta feda-yı nefis ettiler (...) Mamafih, kudsiyet-i mev'ude bir Osmanlı Türk'ünü bekliyordu. Sultan Mehmet Han-ı Sani şehri-i mezkuru zabt etti ve üç buçuk asrı müteceviz olan o zamandan beri İstanbul bir İslam şehri oldu. Vakta ki on ikinci halife-i Abbasiye, hilafeti, bu makam-ı ulyanın alamatından olan Peygamber-i zışanın alem, seyf ve hırka-i mübarekeleriyle birlikte sultan-ı Osmaniyan'a devr ü teslim etti. İstanbul 'darulhilafe' yani *makarr-ı hilafet* oldu.”¹⁰

Tüm bu söylemlerin yanında Tanzimat'tan beri hilafet meselesi bir tarafa Saray'ın, burada icra edilegelen merasimlerin ve temsil ettiği dünyaya dair tasavvurun kadimden gittikçe farklılaştığı da bilinen bir hakikattir. Nitekim Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Emine Semiye Hanım'ın yıllardır beklediği nihayet 1917 Ramazan'ında gerçekleştirildiği Hırka-i Saadet ziyaretiyle alakalı hissiyatının nadir ve tekil bir halin yansıması olduğunu düşünmek epey iyimser bir yaklaşımdır. Saray'ı ve orada geçirdiği günü loş, eski, ruhlar, esintiler, gölgeler, ihmaller, karanlıklar, demir parmaklıklar, kuvvetli tel kafesler, mahpes gibi kelimeler eşliğinde tasvir eden Emine Semiye Hanım¹¹, Hırka-i Saadet Dairesi'ni bulana kadar geçtiği yollarda da neredeyse sadece sultana rakip şehzadelerin

hapsedilip öldürüldüğü hapis haneye benzeyen odalar, genç dilberlerin cezalandırmak için boğulduğu ya da kafası kesilerek atılanların kellelerinin bulunduğu kan dolu kuyu, kırık dökük taht, musalla taşına benzeyen sıralar, şahane bir mezara benzeyen mekanlar, yıkık dökük pencereler, çiçekleri dökülmüş fidanlar görür ve bunlara bakarken maziyle hal arasında gidip gelir. Nihayet hanımlar için Hırka-i Saadet Dairesi'nin kapısı açılır ziyaretini yapar, sultandan mendilini alır ve odadan ayrılır. Neticede ne ziyaretin ulviyetinden ne ruhaniyetten bahseder. Ama “bu gam bucağı”ndan çıkınca “O tarihi keder ve ızdırapların tevlid ettiği cehennemî bir ağırlık, Topkapı Sarayı'nın mahuf muhitinde, hatta binasının her bir cüzünde hâlâ bugün dalgalanıp duruyor.”¹² demekten kendini alamaz. Tüm bunları anlatırken gösterdiği “edebiyat zevkini” Hırka-i Saadet'i, merasimi, en mühimi hırkayı gördüğünde hissettiklerini tasvirden esirger. Bu, şaşırtıcı ve dönemin ruhunun en azından bir cephesini temsil etmesi bakımından mühimdir.

Süleyman Nazif'in, Sultan Vahdettin'in saltanatın kaldırılmasını müteakip İstanbul'dan ayrılırken Emanat-ı Mübareke'yi “aşırarak niyetinde” iken hükümetin bundan haberdar olduğu ve tedbir aldığı iddia ettiği yazısı ise belki de meselenin yorumlanması bakımından gelip gelinebilecek en son noktayı göstermektedir:

“[Vahdettin] Hilafet-i Muhammediye'nin bu emanetlerle meşrut ve kaim olduğunu zan ediyormuş. Aman Yarabbi! (...) dört sene hamil olduğu bir ünvanın vezaif ve şeraitini bile öğrenemeyecek kadar cahil imiş. İlk Türk halifesinin teberrükü -ve sırf teberrük suretinde- İstanbul'a naklettiği bu eşya-yı tarihiyeyi, sevk-i kader ve sevk-i kaza ile onun makamına tasallut etmiş olan Vahididdin, yedi sirkatine geçirecek olsaydı, onları ya ötede beride birer alet-i şer u fesad gibi kullanır veya -ağleb ihtimalata ve onun tiynet ve ahlakından pek ziyade beklendiğine göre- müzelere satarak parasıyla yeni zevk u safalar sürmeye çalışırdı. Hamd olsun o Allah'a ki buna imkân ve fırsat vermedi.

Şu münasebetle Topkapı Sarayı'ndaki emanetlere dair birkaç söz söylemek isterim:

İnsan eliyle vücuda gelmiş bir şeye kudsiyet isnadı dinimizde haramdır. Çünkü putperestliğe benzer. Mushaf-ı şerifi bile Kelamullah'ı hamil olduğu için takdis ederiz. Kadim ve mukaddes olan onun muhteiyatıdır. Kâğıdı, cildi değildir. Kur'an'ın Kelamullah olduğuna iman ederiz. Fakat secde

yalnız Cenab-ı Hakk'adır. İnsan eliyle vücuda gelmiş bir şey faydeli ise istifade ederiz; güzelse severiz, sevdiklerimizden birisine ait ise bir hatıra gibi muhabbetle, tazim ettiklerimize mensup bulunduğu takdirde yine bir hatıra gibi tazim ile saklarız. İşte masnuat-ı beşeriyenin hissimizdeki mevkii, "hissimizde" diyorum çünkü eşya-yı maddiyenin dinimizde hiçbir yeri yoktur (...) Hilafet ve emanatın şeraitinde filan ve filan şeylerin hıfzı gibi bir vazife bulunduğuna bin üç yüz bu kadar seneden beri **hiçbir müctehid sahip olmamıştır**. Madem ki halife peygamberin vekili bulunuyor ve madem ki hulefa-yı sabıkaya haleftir, onlardan kalmış olan eşyanın halifeler yedinde hıfzı münasip görülmüş, işte bu kadar. Mesela müslümanın birisi bunları buldukları yerden aşırıp yine mesela Hind'e, Çin'e götürse o hayırsız, halife mi olacak? Haşa! Olamaz. Hatta bir hafta evvelki Vahididdin kadar bile olamaz! Hale muttali olanlar söylüyorlar: Makhur ve derbeder halife bunları eline alarak, güya alem-i İslam'ı aleyhimize tahrik edecek ve yeniden teşkil edeceği hilafet ordularıyla İstanbul'a yürüyecekmiş (...) Mahfazası önünde Selim-i evvelin hafızları dört yüz bu kadar seneden beri geceli, gündüzlü fasılasız, inkıtasız Kur'an tilavet eden Hırka-i Şerif'in kumaşına fesad ve nifak beyannameleri yazacak ve ümmü'l-mümininin mübarek eliyle biçilip dikildiği günden bu zamana kadar her lekeden, her şaibeden azade ve pak kalmış olan Rida-yı Peygamberi'ye müslüman mazlumların kanını sürecek (...) Ah sefil!"¹³

Emanat-ı Mübareke'nin muhafaza edildiği Topkapı Sarayı'nın 1924'ten sonra müzeye çevrilmesiyle tabii olarak emanetler, saray ve hilafet meselesi başka bir boyuta intikal eder. Nitekim Müze ve buradaki emanetler Gazi Mustafa Kemal'in de merakını celbetmektedir. Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul'a ilk gelişi 1927 olan Gazi, İstanbul'daki tenezzühlerinden birinde 1928'de Sarayburnu'nda dolaştıktan sonra Müze'nin hazine kısmını tetkik eder.¹⁴ 1929'da da Ayasofya ve Sultanahmet Camilerini, Müze'yi, Bağdat ve Revan köşklarini ziyaret eder.¹⁵ Gazetelerde bu ziyaretlerin detayına dair bilgi yoktur. Ancak, Atatürk Kitaplığı'nda mevcut, Zarif Orgun'un (1908-1994)¹⁶ şahitliğinin kendi ağzından nakille daktilo edilmiş dört sayfalık bir metinden bazı ipuçlarına ulaşmak mümkündür. Zarif Orgun o günü şöyle anlatır:

"Atatürk'ün Cumhuriyetten sonra İstanbul'a ilk gelişi 1927 senesi 1 Temmuz Cuma günüdür. 30 Eylül Cuma gününe kadar şehrimizde kalan Atatürk şehir ve

civarında birçok gezintiler yapmış ve incelemelerde bulunmuştur.

1927 senesinde Topkapı Sarayında müdür olarak ünvanı evvela Hazine Kethüdası, sonra Hazine Müdürü ve en son da Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğüne çevrilen bu idarenin başında nazik, terbiyeli, güngörmüş bir zat olan Refik Bey bulunmakta idi. Atatürk'ün müzeye, yani Topkapı Sarayına ilk gelişi bu Refik Beyin müdürlüğü zamanında olmuştur.

Atatürk Hırka-i Saadet dairesini görüp gezmek ister. Zaten o devirde Topkapı Sarayında halkın ziyaretine açılabilen bölümler: Kubbealtı, Arzodası, Sofa Köşkü, Bağdat Köşkü, Hekimbaşı odasından ibaretti.

Atatürk'ün Hırka-i Saadet dairesini görmek istediği zaman, daha Topkapı Sarayının Cumhuriyet rejimi anlayışına göre kadro işlerinin tamamlanmadığı bir senedir. Hırka-i Saadetin kırk kişilik bir kadrosu vardır. Kapısı başmemurun huzurunda ve salat-u selamla açılırdı.

Atatürk Sancak-ı Şerif-i görmek ister. Sancağın sandukası açılır, üzeri ayetler işlemeli canfesden yapılmış sancağı gören Gazi bunun devrinden kalma olamayacağını söylerken gözüne ilişen Hırka-i Saadet sandukasının içinde ne olduğunu sorar, Hırka-i Saadetin olduğunu öğrenince açın göreyim buyurur. Yalnız her sene Ramazan ayının 15.inde Saray protokolüne göre ziyaret edilen Hırka-i Şerifin sandukasından çıkarılıp görülmek istenilmesini memurlar o kadar yadırgarlar ve heyecanlanırlar ki, telaşdan anahtarını kırarlar. Nihayet güçlükçe açılabilen mahfazasından çıkarılan Hırkayı da gördükten sonra Gazi müzeden ayrılır.¹⁷

Bu satırlar, artık bir müze bünyesinde muhafaza edilen Mübarek Emanetlerin, Topkapı Sarayı'nın değil Cumhuriyet Türkiye'sinin emanetleri olarak kabul edildiğine dair belki ilk hatıralardır.

NOTLAR

- * İstanbul Müftülüğü, Eğitim Uzmanı.
- 1 Hususen konumuzla alakalı olarak Goldziher'in tenkidî ifadeleri Tanzimat ve sonrası dönemde münevverlerin zihin dünyasını şekillendiren detaylar barındırıyor görünmektedir: "En ateşli dinî hürmet Peygamber'den kalmış eşyaya (Asar'a) tevcih edildi. Daha sonraları ifrat derecede Peygamber için çizilmiş resimle irtibatlanan mucizevi kuvvetin kabulü sırasında ortaya çıkan husus, onun esasına alışılmamış bir tarzda değer vermekten başka bir şey değildir. Peygamber'e dair en eski siyer haberleri, ona aid olan veya ona isnad edilenlerin

- hepsinin takdis edilmiş kuvvete olan inançtan kaynaklanmaktadır. (...) Bununla beraber burada müşahade edilen husus, bu eşyalarla ilgili âdet, o zatlara verilen değer açısından hususiyet arz eder. Öyle ki Peygamber'in geride bıraktıkları eşya, camiye nakledilmemiş ve herkese açık bir sandık içerisinde de saklanmamış, bilakis hususi bir gelenek olarak toplanan ve muhafaza edilen, yani teberrüken, bir nevi muska gibi telakkî edilmiştir (...) Bu gayret aslında, Arab kavminin kendi kahramanlarına aid olan şeyleri saklamak ve onları nesilden nesile devretmek hususundaki mütad hürmetlerinin İslamî bir tatbiki olarak görünüyor. Eski cahiliyye devrinden kalma olan bu adet halifelerin devrinde de devam etmiştir (...) Bütün bu yadigarların sıhhati, haliyle çok şüphelidir; bununla beraber Arab cemiyetinde bunların muhafazasına verilen değer, toplumdaki dinî hürmetin mahiyetini gösterir." Bkz. Goldziher, *İslam Kültürü Araştırmaları*-2, trc. Mehmed Said Hatiboğlu-Cihad Tunç, (Ankara: OTTO, 2019), 473-476.
- 2 Oryantalizmin Osmanlı hilafeti aleyhtarlığını Emanat-ı Mübareke ile ilişkilendirmesi bu noktada oldukça tesirlidir. Nitekim Goldziher'in "Malumdur ki İstanbul'daki Kureyşli olmayan Sultan'ın hilafetinin meşruiyeti mevzuunda, onun müdafilerince ileri sürülen delillerden biri İslam'ın Mukaddes Emanetlerine sultanın sahip olmasıdır. Biraz evvel zikredilen Hırka-i Şerif'ten ve Eyyub Camii'nde muhafaza edilen Ömer'in kılıcından başka Peygamber'in Sakal-ı Şerifleri de bu emanetlere dahildir (...) Muttaki müminin kendisine sahip olmakla bereket ümid ettiği şahsî hürmete vesile olan şeyler herkese gösterilecek yerlerin eşyası haline geldi;
- 3 onlar camie götürülerek umumi dinî ibadetin bir parçası olarak yükseltilmek istendi. Şe'aratu'n-Nebi ile meşgul endüstri (faaliyet) yakın zamanlarda pek fazla yaygınlaşınca, mutaassıb müslümanlar, İslam vahdaniyeti namına bu batıl inanca karşı protesto seslerini yükseltmeye kendilerini mecbur hissettiler (...)" Bkz. Goldziher, 483-484. Goldziher'in bu fikirlerinin hususen kimi Meşrutiyet taraftarı müslümanlar arasında kabul gördüğüne aşağıda örneklerle değinilecektir.
- 4 H. Erdem Çıpa, *Yavuz'u Yaratmak*, trc. Zeynep Rona, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2019), 297-302. Emanat-ı Mukaddese meselesine değinilmese de esas itibarıyla Mısır'dan hilafeti alarak gelip gelmediğine, halife unvanını kullanmasına dair rivayetler ve değerlendirmeler için bkz. Feridun Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2021), 334-340.
- 5 İttihad-ı İslam yani İslam birliği fikri Osmanlı siyasi pratiğinde olmakla birlikte XIX. yüzyılda dünyaya hakim olmaya başlayan sömürgecileri daha doğru ifadesiyle o günkü Batı dünyasını rahatsız etmektedir. D. E. Le Hungroje ve Becker gibi yazarlar bu fikrin Osmanlı-Rus savaşı akabinde yapılan 1878 Berlin Kongresi'nden sonra ortaya çıktığını, öncesinde İslam coğrafyasındaki müslümanlar nezdinde Osmanlı hilafetinin siyasi bir rol olarak güçlü olmadığını iddia ederler. Konuyla alakalı bkz. Zekeriya Kurşun, *Osmanlı Araçları*, (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2023), 120.
- 6 Hırka-i Saadet ziyaretine her ne sebepten ehemmiyet vermiş olursa olsun teamüle uygun bir biçimde Sultan Abdülhamid'in naaşı 11 Şubat 1918'de bu kapının önünde gasledilmiş, kendisi için son yolculuk hazırlıkları bir merasimle bu kapı önünde icra edilmiştir. Ziya Şakir'in anlattığına göre; Beylerbeyi Sarayı'ndan alınıp istimbotta diğer padişahların da yıkandığı Topkapı Sarayı Hırka-i Saadet önüne muhafızlar eşliğinde getirilmişti. Sonra tabutu yani "Sal, Hırka-i Saadet hademeleri tarafından içeriye alındı. Cemaate orada kaldı. Cenaze alayına iştirak edenler, üçer beşer kişilik gruplara ayrılmıştı. Şimdi bunlar, dışarıdan dolaşarak, Hırka-i Saadet Dairesi'nin Haliç tarafındaki geniş koridoruna geçiyorlardı. Oradaki hâcet penceresinin önündeki hasırların bir kısmı kaldırılmıştı. İki yeşil kerevet üzerinde, servi ağacı tahtalarından yapılmış olan altı kollu küçük ve narin bir tabut vardı. Üzerine, ipek bir peştamal örtülmüş olan Sultan Hamid'in çıplak vücudunu, hâcet penceresinin önündeki bir tenişire yatırmışlardı (...) Yıkanan bu naaşın karşısında, Hırka-i Saadet ağaları sol ellerinde altın buhurdanlar tutuyorlar, sağ ellerini de göğüslerinin üzerine koymuş oldukları halde divan duruyorlardı. Naaş, büyük bir ihtimalla tenişirin yanına getirilmiş olan tabuta nakledildi. Sultan Hamid'in beyaz kefenler içinde yatan zayıf ve çıplak göğsünün üstüne 'Ahitname duası' ile Hırka-i Şerif destimali yerleştirildi (...)" Süleymaniye Yazma Eserler Ktp., Revnakoğlu Bölümü, 00076, Hatuniye Tekyesi-Şeyh Zafir Tekyesi, 188-189 pdf içinde, "İkinci Sultan Hamid'in Son Günleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, Haziran 1951.
- 6 "Hırka-i Saadet Ziyareti Caiz mi?", *Kanun-ı Esasi*, 11 Kanunusani 1314, II/29- 1-2.
- 7 Vurgular bize ait. (Müellif notu)
- 8 Hocasade Ahmet Cevdet, "Ziyaret-i Hırka-i Saadet", *Maarif*, 31 Mart 1308, II/ 36, 146-147.
- 9 *Tarih-i İslam*, II, 1327, 594.
- 10 *Hilafet Risaleleri-Meşrutiyet Devri*, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2004) içinde Hindistan'dan Şeyh Müşir Hüseyin Kıdvai, "Türkiye İslam İmparatorluğunun İstikbalı", haz. Zeynep Süslü, (Londra Cemiyet-i Merkeziye-i İslamiye, 1919), 351-352. Benzer cümleler için aynı kitapta bkz. Sabık Tunus Kadısı Şeyh İsmail Safayihî, "İkazu'l-İhvan İi-desaisil- a'daive ma yaktezihî halu'z-zeman", (İstanbul: Matbaa-i Askeriye, 1331), haz. Müjdat Uluçam, 87; Abdülaziz Çavuş, "Hilafet-i İslamiye", haz. Asiyê Yılmaz, (İstanbul: el-Adl Matbaası, 1334), 254; *Hilafet Risaleleri-Cumhuriyet Devri*, V, haz. İsmail Kara, 2005 içinde, Afganistanlı Hindistan bağımsızlığı önderlerinden Ebü'l-Kelam Azad, "Hilafet Meselesi; İngiltere, Arap Yarımadası ve Osmanlı Hilafeti", trc. N. Ahmed Asar, (Kalküta: 1920), 102.
- 11 Emine Semiye Hanım, "Topkapı Saray-ı Hümayunu'nu Ziyaret", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 1918, II/49, 375-378.
- 12 Emine Semiye Hanım, "Topkapı Saray-ı Hümayunu'nu Ziyaret", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, 1918, II/50, 390-396.
- 13 23 Kasım 1923 tarihli "Emanat-ı Mübareke" başlıklı bu yazı Süleyman Nazif'in *Çal Çoban Çal*, (İnci Mecmuası İdarehanesi, 1339), 36-39'dan iktibas edildi.
- 14 *Vakit*, 12 Eylül 1928.
- 15 *Vakit*, 7 Eylül 1929.
- 16 Zarif Organ, Atatürk vefat ettiğinde, 1938'de de Topkapı Sarayı'nda Eski Eser ve Tescil Uzmanı olarak göreve devam etmektedir. 1978'e kadar burada olan Organ, 78'de ve 1985'de Dolmabahçe Sarayı'nda Hazine-i Hassa Arşivi'nin oluşturulmasına başkanlık etmiştir.
- 17 Zarif Organ, "Atatürk Topkapı Sarayında", Atatürk Kitaplığı, Bel. Mtf.046712. (Metnin imlasına sadık kalınmıştır. Müellif notu.)

Nurhan Atasoy ile Hırka-i Saadet Üzerine Söyleşi

Mehmet Yüksel, Fulya İbanoğlu

Kıymetli Hocam, hasta hasta sizi ekran başında sohbet etmeye zorladık, affola. Vakit ayırdığınız için müteşekkirimiz.

Estağfurullah. Fakat önce de söylediğim gibi Hırka-i Saadet hakkında çok eskiden yazdıklarımın dışında başka yeni bir şey söyleyemem. Artık doksan yaşındayım, çok da bir şey hatırlayamıyorum. Genç arkadaşlar bu konuda benden sonra çalıştılar, eminim onlardan daha fazla istifade edersiniz.

Olur mu hiç Hocam! Biz sizinle sadece Hırka-i Saadet'i konuşmayı planlamadık ki, bu vesileyle az da olsa hatıralarınızı paylaşmayı istedik.

Eh, siz bilirsiniz. (Gülüşmeler)

Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet'i ilk ne zaman görmüştünüz Hocam?

İlk defa henüz 20'li yaşlardayken gördüm. O yıllarda Topkapı Sarayı'na girmeye başladım. Osmanlı kıyafetleri üzerinde çalışmaya başlamıştım. Tabii Kutsal Emanetlerden

“Hırka”yı çok merak ettim, biçimi nasıl diye. Ama onu açıp bakmak mümkün değildi. Bir zaman sonra Hayrullah Örs Topkapı Sarayı Müzesi müdürü oldu. “Bunları padişahlar görmüş kızım, siz niye görmeyesiniz?!” dedi. Bir gün oradaki asistanları topladı, açıp bakalım, dedi. Öyle olur olmaz açıp bakmak değil ama! Hepimiz abdestliyiz. Dolap açıldı, içinden gümüş kutu çıkarıldı açıldı, onun içinden yedi tane bohçaya sarılı emanet çıktı. Çok heyecanlanmıştım. İlk defa biz de bu kültürü görmüş oluyoruz. Hayrullah Bey'e Allah rahmet eylesin, onun sayesinde oldu. Oradaki herkes daha sonra bu bilgiyi aktarabilecek insanlardı. Hırka'yı gördük. Ama tamamen açmadı. Rengini, dokusunu, düğmesini gördük. Bu benim için önemliydi. Hayatımda kazandığım önemli tecrübelerdendir. Sonra aynı şekilde kapandı: Bohçalar, sandık... Ve yerine konuldu.

Osmanlı Topkapı Sarayı'nda yaşarken ve buradan taşınıldıktan sonraki dönemlerde

*Hırka-i Saadet ziyareti nasıl yapılırdı
Hocam?*

Benim de merak ettiğim şeylerden biriydi bu. Çok özel bir merasim bu ve öncesinde hummalı bir çalışma var. Ramazan ayının on ikinci günü başlıyor. Padişah, Has Oda ağaları önce Mukaddes Emanetleri Revan Odası'na taşıyor. Sonra her taraf süpürülüp, gül suyu ile yıkılıyor. Öd ve amber yakılıyor, etrafın güzel kokması temin ediliyor. Ramazan'ın on dördünde ziyarete katılacak devlet adamlarına davetiye gönderiliyor. Ramazan'ın on beşinde öğle namazından sonra davetliler Babüssaade'de karşılanıyor. Has Odabaşı, şeyhülislam, çuhadar, rikabdar, tülbent, anahtar ve peşkir ağaları protokol sırasına göre Hırka-i Saadet'in ziyaret edileceği yerde toplanıp imam-ı evvel, imam-ı sani, Has Oda imamı ve pek çok müezzin ayakta Kur'an okurken, padişah, şeyhülislam, sadrazam ve diğer erkan Hırka-i Saadet'i ziyaret ediyor. Bu merasim akşama kadar sürüyor. Bu törende yeniçerilere ve öteki ocaklılara baklava dağıtılır (Şem'danizade, II, 79), ilgililere rütbelerine göre hil'at giydirilir, ziyaretçilere de üzerinde, "Hırka-i hazret-i fahr-i rusüle / Atlas-ı çerh olamaz pâyendâz // Yüz sürüp zeylini takbül ederek / Kıl şefî-i ümeme arz-ı niyâz" gibi mısraların yazılı olduğu çevreler verilmiş. Ramazan ziyaretlerinde Hırka-i Saadet'in gümüş tahtı ve altın anahtarlı altın sandukası bizzat sultan tarafından açılır, yedi ipek kadife bohça içindeki Hırka-i Saadet çıkarılır, uçları su dolu bir kaseye hafifçe batırılarak ıslatılır ve bu su, dolu kazanlara taksim edilir, kazanlardaki su ise içilmek üzere dağıtılmış. I. Ahmed tarafından başlatılan bu adet, sonraları Hırka-i Saadet'e zarar verdiği gerekçesiyle sadece bohçanın bir kısmı ıslatılmak suretiyle devam ettiriliyor. Ancak II. Mahmud tarafından bunun yerine özel olarak hazırlanmış, üzerine Hırka-i Saadet hakkında bir şiir yazılmış tülbentlerin Hırka-i Saadet'e sürülmesi ve bunların ziyaretçilere dağıtılması

adeti yerleştiriliyor. Ziyaretin sonunda Hırka yine sultan tarafından yerine konuluyor, gelecek Ramazan'a kadar bir daha açılmıyor.

Topkapı Sarayı ikametgah olarak kullanılmadığı dönemde, artık padişahlar Beşiktaş Sarayı'nda, oradan Dolmabahçe, oradan da Yıldız Sarayı'na taşındıklarında Ramazan'ın on beşinde geliyorlar ve Kutsal Emanetleri ziyaret ediyorlar, duasını yapıyorlar sonra saraylarına dönüyorlar. Benim için Topkapı Sarayı ikinci üniversitedir. Hatta ben üniversite mezunuyum, üniversiteye bu kadar çok gelip gitmemişimdir. Orada her gün yeni bir şey öğreniyordum.

*Sizin o ilk ziyaret ettiğiniz dönemde
Emanat-ı Mübareke nasıl sergileniyordu?*

Kutsal emanetlerin açılmasının mümkün olmadığı dönemlerde de hakkında pek çok araştırma yapılıyordu. Yeni parçalar bulunuyordu. Nereden geliyordu? Çeşitli İslam ülkelerinde bulunan parçalar. Yeni gelenler de olunca Hırka-i Saadet'te yeni bir düzene girildi. Sonra büyük bir sergi açıldı. Kataloğu da vardır. Bu yeni düzeni ben çok iyi anlatamam genç arkadaşlar daha iyi bilir. Ama esas Kutsal Emanetler benim zamanında gördüklerimdir. Daha sonra bazı kaftanlar devreye girdi mesela, ama tabii bunlar Hazreti Peygamber'e ait değildi.

*Hayrullah Bey'in zamanında yaptığınız
bu ziyarette başka kimler vardı?*

Orada çalışan asistanlar, arkadaşlar vardı ama Filiz Çağman'ı hatırlıyorum ismen sadece, rahmetli oldu biliyorsunuz.

*Zaman içinde ilk gördüğüm parçalardan
sonra başka parçalar da dahil oldu,
dediniz. İlk zamanlar Hırka-i Saadet'le
beraber neler vardı?*

Ayak izi vardı.

*Mesela Fatıma annemizin duvak parçası,
Hz. Hüseyin'in gömleği?..*

Böyle şeyler hatırlamıyorum.

O halde bunlar envantere daha sonra mı dahil oldu?

Herhalde. Görseydim mutlaka hatırlardım.

İslam Ansiklopedisi'ne yazdığınız maddede hırkanın mevsukiyetiyle alakalı araştırmalar yapıldığından bahsediyorsunuz. Kimler, ne zaman?.. Bunlarla ilgili hatırladığınız şeyler var mı?

Maalesef hatırlayamıyorum 90 yaşındayım artık.

Muhtemelen kumaşın dokusu, ipi vs. araştırılarak yapılmıştır, değil mi hocam?

Kumaşı gördüm evet, hakikaten devrinin özelliklerini yansıtıyordu. Sonraları çalıştığım kumaşları göz önüne getirdiğimde sonraki devirlere ait bir kumaş olmadığını söyleyebilirim.

Saray'ın müzeye çevrilmesinden sonraki döneme ait bilgileriniz var mı dağarcığınızda? Mesela Zarif Orgun Bey'den Mukaddes Emanetlere dair bir şeyler duymuş muydunuz?

Fevkalade bilgili biriydi, bilgisini de paylaşan biriydi. Her şeyi ona sorardık o da anlatırdı. Ama ondan özel olarak duyduğum bu mevzuyla alakalı bir şey yok zihnimde, olsaydı yazardım.

İlerleyen senelerde pek çok insanla görüştünüz, batıdan doğudan bu meselelerle alakalı kimselerle tanıştınız. Türkler olarak bu meseleye farklı bir duyarlılığımız var. Sizin görebildiğiniz kadarıyla farklı milletlerin bu konulara yaklaşımı, hissiyatı, fikriyatı nasıl sizce?

Tanıştım evet, ama bilgileri de ilgileri de yoktu. Olsaydı sorardım. Bizim gibi de bakmıyorlardı. Herkesi sorguya çekiyordum çünkü sizin gibi! (Gülüşmeler)

Nurhan Atasoy

1953'te İstanbul'da Atatürk Kız Lisesi'nden, 1962'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümünden mezun oldu. 1964'te "Nakkaş Osman'ın Eserleri" adlı teziyle doktorasını tamamladı. 1967'de Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan dört minyatürlü albüm tezi ile İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'ne doçent, 1972'de aynı bölümde Sanat Tarihi profesörü oldu. 1997'de İstanbul Üniversitesi'nden emekli oldu. 1997-9 Maltepe Üniversitesi Rektör Yardımcılığı yaptı ve 1999'da emekli oldu. 2002- 2013 Turkish Cultural Foundation bilimsel danışmanı oldu; buradaki vazifesinden 2014'te ayrıldı. 2015'te İstanbul Üniversitesi "II Bayezid Hamamı – Türk Hamam Kültürü Müzesi'ni kurdu. Pek çok kurulda başkanlık ve üyelik yaptı, ödüller aldı, sergiler açtı.

Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası, İbrahim Paşa Sarayı, Surname-i Hümayun, Otağ-ı Hümayun, Osmanlı Çadırları, Derviş Çeyizi, Harem, Hasbahçe, Kont Ostrorog'dan Rahmi M. Koç'a, Boğaziçi'nde Bir Yalının Hikayesi kitaplarından bazılarıdır.

İstanbul kültürünün son temsilcilerine, Osmanlı bekayasına da mülaki oldunuz. Bu muhitlerden bu konular hakkında bir şeyler duymuş muydunuz?

Yok o çevrelerden bilen olmaz. Zarif Bey'den öğrenebilirdim belki ama ona da sorduğumu hatırlamıyorum maalesef.

Peki Süheyl Bey?

Ona da çok müracaat ederdik. Cömertti bilgi paylaşımında ama bu konuda bir şey sorduğumu hatırlamıyorum.

Ama mesela Sultanahmet'ten tramvaya biniyor, Çarşıkapı'da hazireleri görüyorduk. Bazı sarıkların üstünde çiçek olan mezar taşları vardı. "Evet benim babam da sarığının içine çiçek sokardı, solmasın diye su dolu küçük bir tüple" demişti.

Hırka-i Saadet'i 20'li yaşlarda ilk kez gördüm dediniz. Çocukluğunuzda mesela aile büyüklerinizden, hocalarınızdan vs. bu konu hakkında bir şey duymuş

muydunuz? İstanbul kültüründe bu ziyaretler mühimdir, siz de İstanbul doğumlusunuz. Hırka-i Şerif ya da Sakal-ı Şerif ziyaretine dair küçüklüğünüzden hafızanızda bir şeyler var mı?

Küçükken Sultanahmet'te oturuyorduk. Ramazanlarda ciciannemiz gelir bütün Ramazan bizde kalırdı, camilere gitmek için. Bizi de götürürdü. O zamanlar büyükler çocuklara daha müsamahalıydı. Çocukların camiye ayakları alışınsın diye bakılır, çocukların oyunları hoş görülürdü. Saklambaç oynadığımızı, hafif koştuğumuzu görürlerdi ama azar iştitemiştim tek kelime. İşte o zamanlar hangi cami hatırlamıyorum ama Sakal-ı Şerif getirilirdi, hepimiz onu öperdik. İstanbul'un birçok camisinde Sakal-ı Şerif vardı. Bu kadar Sakal-ı Şerif nasıl oluyor diye evde konuşulduğunu hatırlıyorum.

Kaftanın kesim tarzının çok eskilere dayandığını öğrendim. Sonraki dönem kaftanların kesimlerini patronlarını da kitabıma koymuştum. Buradan Hırka'nın modelinin nasıl olduğunu tahmin edebilirsiniz.

Kıyafet çalışmak nereden aklınıza geldi?

Tercüman gazetesinde çalışan bir yazar vardır o devirde meşhur, "Minyatürle uğraşıyorsun padişah kıyafetleri var, bir de bu bakımdan incelesen." dedi. "Yaz kitabı, yayınlayalım." dedi. Başlıklarla başlayayım dedim. Fatih devrinden kalan başlığı nerde bulacağım? Mezar taşlarından bulurum, diye düşündüm. O zaman bu laflar ortada yoktu. Ama ben kendi kendime ulaştım buna. Erken devir mezar taşlarına Bursa'da ve Edirne'de bakayım dedim. Oralara gittim.

Bursa'da Safiyüddin Bey'le yolunuz kesişmişti...

Evet orada elimi tuttu ve mezarlıklara götürdü sonra da elimi bırakmadı. Allah razı olsun. O kadar cahildim ki bıkmadı usanmadı anlattı.

"Malumunuz" diyordu, "Hayır malumum değil!" diyordum. Beni şeyhlere götürdü. Ama el sıkmayan şeyhlere götürmedi.

O dönemden kimlerle tanıştınız?

Türk Sanatı Ansiklopedisi olan Celal Esat Arseven mesela. Kitaplarından biliyorum tabii. Arkadaşım kültür bakanı olmuştu, Talat Sait Halman. O, Arseven için bir tören yapmıştı, madalya vermek üzere. Fakat Arseven hasta, 100 yaşını geçmiş, yatalak. Beni de davet etti. Evi Kadıköy'de Yoğurtçu Parkı'na yakın küçük ahşap bir evdi. On beş yirmi kişi küçük bir grup çağırdılar eve tören için. Kalabalıktan ayılıp hocanın yanına gittim. Kimse de yok. "Hep sizin kitaplarınızı okuyarak büyüyen bir sanat tarihçisiyim elinizi öpebilir miyim?" Elimi tuttu bırakmadı, gözünü kapattı, iyi yaptın der gibi. Bir şeyler söylemeye çalıştı ama anlayamadım, eve geldim ablama anlattım. "Sana el vermiş, o" dedi. Ben de bu tevcihi kabul ettim doğrusu, hakikaten bana el verdi sıkı sıkıya tuttu.

Siz birine el verdiniz mi?

Ben çok kişiye el veriyorum, çok güzel insanlar yetişiyor çünkü. Memnuniyetle el veririm.

Medine Müdafii Fahreddie Paşa ve “Mübarek Emanetler”

Ömer Faruk Şerifoğlu*

*“Biz yangında koşuyu kaybeden atlarız.
Biz koşu bittikten sonra da koşan atlarız.”
Sezai Karakoç*

Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından kısa süre sonra patlak veren Şerif Hüseyin ve oğullarının isyanı ile gündeme gelen ve Osmanlı tarihinin son kahramanlık sayfası olarak kayda geçen Medine Müdafaası, Osmanlı'nın idam fermanı hükmündeki Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında, Milli Mücadele'ye ilham kaynağı olmuştur.

Nitekim o yıllarda Şam'da Cemal Paşa'nın sekreterliğini yapan ve Fahreddin Paşa hakkında ilk yazıları yazan Falih Rıfki Atay'ın o günlerde sıcağı sıcağına yazdıkları bu tespitimizin belgesidir: “Şu memleket, bozgunla nihayet bulmuş bütün harpler içinde ümidi yakıp söndüren böyle bir ziya görür: Son ziyanın meşalesini Fahri Paşa'nın teslim-i silah etmiş buruşuk ve mert elleri tutuyor!..”¹

Ölene dek Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mezarı başında durmaya kararlı, düşman tarafından mağlup edilemez, ihanetleri ile yüz karası olmaya mahkum kimselerin itaatsizliğinin ve komplolarının kurbanı olsa da neredeyse unutulmuş ordusuyla birlikte bütün olumsuzluklara rağmen kahramanca direnen bir kumandan olarak tarihe geçer Fahreddin Paşa. Tüm bunlar kişiliğindeki asalet, vatanseverlik ve dindarlığı ile birleşen askerlik onuru, onun kahramanlık efsanesine katkıda bulundu ve Hz. Peygamber'in şehrinden vazgeçen Türk subayı olarak tarihe geçmesine izin vermedi. Nitekim ünlü Arap alimi Abdul Latif Tibawi ona “son halifelerin son şövalyesi” unvanını uygun görmüştür.²

Aradan geçen 100 yıla rağmen Mekke ve Medine'yi kapsayan Hicaz bölgesinde veya Kudüs'te -şimdilerde yaşanan Gazze katliamında olduğu gibi- ne zaman bir hak, hukuk ve güvenlik konusu gündeme gelse, Fahreddin Paşa akla geliyor. Bu hatırlamalar/hatırlatmalar, olumlu ya da olumsuzluğunun ötesinde, Fahreddin Paşa ve askerlerinin mücadelesinin, Müslümanlığın kutsal toprakları olan bu bölgede, ölümsüz izler bıraktıklarını belgelediği kadar, o tarihlerden beri bu bölgelerin bir türlü huzura kavuşamadığını da göstermektedir.

Fahreddin Paşa ve Medine müdafaasına dair şimdiye kadar yayımlanmış başlıca iki kaynak eser vardır; Fahreddin Paşa'nın maiyetinde istihbarat subayı olarak görev yapan Naci Kaşif Kıcıman'ın yazdığı *Medine Müdafaası yahut Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?*³ ve Medine'de Kızılay'da sıhhiye görevlisi olarak bulunan Feridun Kandemir'in daha sonraki yıllarda kaleme aldığı *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası-Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*.⁴ Son yıllarda Fahreddin Paşa'ya dair çok sayıda yayın yapıldı ama bunların neredeyse tamamı Medine'de görev yapmış ve yaşananlara tanıklık etmiş bu iki ismin; Naci Kaşif Kıcıman ve Feridun Kandemir'in kitaplarında anlatılanların yeniden kurgulandığı, derlendiği metinlerdir. Bu iki temel kaynak dışında Fahreddin Paşa'nın her ikisi de emekli general olan oğulları Selim Türkkan ve Orhan Türkkan'dan 1989-1993

"Harbde arkadaşınız, sulhde duacınız, Fahreddin".
Fahreddin Paşa ve üç oğlu.
(Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi)

arasında dinlediklerim ve öğrendiklerimden hareketle o günlerde başladığım kitap ve sergi hayalimizi, sonunda Ekim 2023'te Zeytinburnu Belediyesi himayesinde gerçekleştirmiş olduk.⁵

Üniversitelerimizde de Fahreddin Paşa ve Medine müdafaası üzerine pek çok tez ve akademik çalışma⁶ yapılmıştır. Süleyman Beyoğlu'nun doktora tezi olarak çalışıp birkaç yıl önce kitap olarak yayımlayabildiği Medine Müdafaası ve Fahreddin Paşa⁷ ve Salahi R. Sonyel'in İngiliz kaynaklarında bulunan belgeleri içeren önemli makalesi⁸ ve Martin Strohmeier'in 1990'larda Selim ve Orhan Türkkan Paşaları ziyaret edip, Paşa'nın şahsi evrakını da görerek oluşturduğu kapsamlı makalesinden⁹ Fahreddin Paşa hakkında üç özgün çalışma olarak, bilinenlere yeni belge ve bilgiler eklendiğini söylemeliyiz. Yurtdışında, Fahreddin Paşa ve Medine müdafaasına, Medine'nin kuşatma, savunma, teslimi ve sonrasını konu alan üç makale, Elie Kedourie ve S. Tanvir Wasti ve Alia

el-Bakri tarafından kaleme alınır.¹⁰ Ünlü Arap tarihçi Abdul Latif Tibawi ise *Arab Relations and The Question of Palestine: 1914-1921* adlı kitabında, Fahreddin Paşa'ya "Son Halifelerin Son Şövalyesi" başlıklı bir bölüm ayırır.¹¹ Emel Esin, *Mecca the Blessed/Medinah the Radiant* adlı kitabında Fahreddin Paşa'nın Medine savunmasıyla sonuçlanan, Arap isyanı ve Hicaz'ın kuşatılmasının, dolaylı olarak halifeliğin sonunu getirdiğini belirtir.¹² Martin Strohmeier, Hicaz tabutuna ilk çivinin Hicaz Demiryolu'nun inşasıyla, ikinci çivinin ise 1908'de, Jön Türk Hükümeti'nin Şerif Hüseyin'i Mekke emiri seçtiğinde çakıldığını söyler ve Philby'nin kaynak belirtmeden verdiği bir anekdotu aktarır: "Şerif Hüseyin'in İttihat ve Terakki hükümeti tarafından Mekke emiri olarak atandığını duyduğunda, Sultan Abdülhamid, feryat ederek yedi-sekiz yıl içinde yaşanan olayların onu haklı çıkardığı şu açıklamayı yaptı: 'Hicaz artık bizim için büyük bir kayıptır.'¹³

Medine boşaltılması

Fahreddin Paşa'nın Şerif Ali Haydar Paşa'yı idare edemediği düşüncesi ve çok fazla takviye kuvvet istediği gerekçesiyle, yerine yeni birinin atanması ve Medine'nin boşaltılması kararını gündeme getiren Cemal Paşa, Hicaz'dan adeta vazgeçerek baştan beri ümit ettiği Mısır fatihi olmak arzusuna kapılır ve gözü başka bir şey görmez olur. Enver Paşa'ya yazdığı mektubunda "Hicaz'ın mukadderatı Filistin'in mukadderatına tabidir. Askerlikçe Filistin esas, Hicaz fer'idir." diyerek Medine'nin boşaltılması gerektiğini belirtir, Enver Paşa da yüreği sızlaya sızlaya "Peki öyle olsun." demek zorunda kalır. Fahreddin Paşa, karar kendisine tebliğ edildiğinde beyninden vurulmuşa döner ve ızdırap içinde Cemal Paşa'ya şu telgrafi çeker:

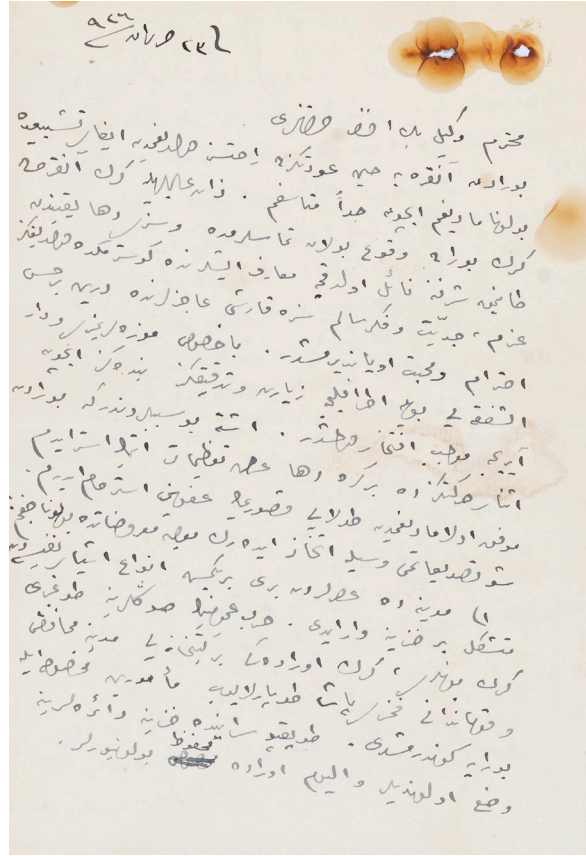
"Boşaltma emrine boyun eğmekle beraber, Medine'nin anavatanından bilhassa Filistin'den ayrı görülmesine ve demiryolunun birkaç yerde tahriplere uğramış olmasından başka bir sebepten haberim olmadığı için böyle ansızın boşaltmaya karar verilmiş olmasına mütehayyir ve katiiyen muhalifim. Eğer asıl maksat buradaki kuvvetten şimalde faydalanmak ise acaba Medine için bir piyade alayı ile bir batarya olsun

başılanamaz mı? Ve bu kuvveti yaşatabilecek kadar Medine'ye erzak gönderilemez mi? Benden yetki ve altın esirgemezseniz Hakk'ın inayeti ve Peygamber'inin ruhaniyeti ile burada uzun müddet yaşayabileceğime ümidim berkemaldir. Kısaca şimalde Medine'yi elimizden kati surette düşürecek bir elim vaziyet henüz kendini göstermiş değilse, bu mukaddes şehri Hz. Peygamber'in Ravza-i Mutahhara'sını mühim ağırlıkların sevkinden sonra son dakikaya kadar muhafaza ile ecdadımızın Medine'ye anavatanın kalbgâhına yerleştirmiş oldukları bayrağımızın bana kaldırtılmamasını kemal-i hürmetle istirham ederim."¹⁴

Harbiye Nezareti, Fahreddin Paşa'nın yerine Miralay İsmet Bey'i (İnönü) teklif eder. Cemal Paşa gençliği ve tecrübesizliği sebebiyle reddeder ve bunun üzerine henüz kolordu kumandanı olan Mustafa Kemal Paşa'yı teklif eder. Mustafa Kemal Paşa aldığı emir üzerine Diyarbakır'dan Şam'a gelir. Aynı gün Şam'da Büyük Viktorya Oteli'nde Cemal Paşa, Ali Fuat Paşa (Erden) ve Mustafa Kemal Paşa bir araya gelerek durumu müzakere ederler. Müzakere neticesinde "Hem Filistin'i müdafaa hem de Hicaz'ı muhafaza etmeye maddeten muktedir değiliz. Kudüs düşerse Hicaz yolu da kesilecektir. Medine boşaltılırsa Filistin'i kurtarmak ihtimali mümkün olur. Bu sebeple hem Filistin'i hem Hicaz'ı kaybetmektense kati neticeyi temin edecek hareket dairesi olan Filistin'de emniyetli bir müdafaa kurmayı tercih etmelidir." kararı alınır.

Tam karar verildiği esnada otelin elektrikleri kesilir, birdenbire bütün şehir karanlığa gömülür. Yakılan mumların ışığında her üçünün de yüzleri solgun bir renk almıştır. Biraz sonra ışıklar yandığında Mustafa Kemal Paşa ayağa kalkarak "Medine'yi ben tahliye etmiyorum. Hicaz'ı şimdiye kadar hangi kumandan müdafaa etmiş ise tahliyesini de o yapsın." der.¹⁵

Ancak Medine'nin tahliyesi meselesinde özellikle politik kaygılar ön plana çıkar. Böyle bir tahliye hükümet aleyhinde büyük bir kampanyaya neden olabileceği gibi isyanın geniş bir alana yayılmasına da neden olabilecektir. Nitekim Padişah Sultan Reşad bu kararı büyük bir tepkiyle karşılar, Medine'nin tahliyesi durumunda

Halil Edhem Bey'in zamanın Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'e, Mübarek Emanetlere dair yazdığı mektup.
(Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi)

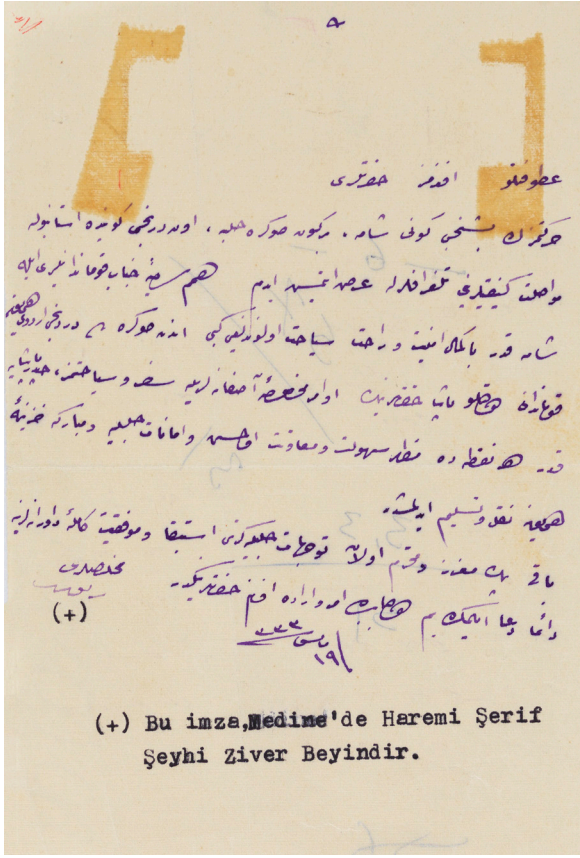
halifelik ve padişahlıktan istifa edeceğini söyler. Talat Paşa da Padişah'ın arzusuna uygun olarak, Medine'nin mümkün olduğu kadar elde tutulması, sadece Filistin Cephesi'nde ihtiyaç duyulan kuvvetin geri alınması kanaatini bildirir.

Mübarek Emanetler

Medine'de durumun her gün biraz daha nazikleştiğini gören Fahreddin Paşa, hilafetin Osmanlılara geçtiği ve padişahların "Hâdimü'l-Haremeyni's-Şerifeyn" unvanını aldıkları 1517'den itibaren Mekke ve Medine'deki mukaddes makamlara, Osmanlı padişahları, vezirleri ve İslam alimleri tarafından hediye edilmiş, pek çoğu ünlü İstanbul sanatkarları tarafından yapılmış maddi değerlerinin ötesinde manevi değerleri olan Mübarek Emanetlerin, bir yağmaya uğramadan İstanbul'a naklini teklif eder. Cemal Paşa'nın da konuyu sahiplenmesiyle İstanbul'un onayı alınır ve Fahreddin Paşa bütün sorumluluğu üstlenerek hazırlığa başlar.

Basri Paşa, Harem-i Şerif Şeyhi Ziver Bey, Hazine-i Muzafer Ağa ve Hazine-i Hazret-i

Mübarek Emanetlerin İstanbul'a salimen ulaştığına dair Şeyhülharem Ziver Bey'in Fahreddin Paşa'ya gönderdiği 27 Mayıs 1917 tarihli mektubu.
(Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi)

(+) Bu inza, Medine'de Haremi Şerif Şeyhi Ziver Beyindir.

Nebevi Ruznamecisi'nden teşkil ettiği komisyon vasıtası ile emanetleri tasnif ve gidecekleri tespit ettirerek en ince teferruatına kadar bütün evsafını kaydettirir ve birbirinden kıymetli bu emanetleri sandıklara yerleştirip mühürlendikten sonra 14 Mayıs 1917'de Medine'den özel bir trenle Şeyhül-Harem Ziver Bey, Hazinekar Muzaffer Ağa ve teslim memur emanetçilerle beraber İstanbul'a gönderir ve sevk işini sonuna kadar bizzat takip eder. Cemal Paşa'ya çektiği 13 Mart 1917 tarihli şifre şöyledir:

Gönüllü Araplardan kurulu Hecinsüvar Alayı, Jandarma Yarbayı Ahmed Bey kumandasında Medine Menaha Meydanı'nda yürüyüş halinde, 1917. (Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi)

“Mânen ve maddeten pek kıymetli olan eşyanın naklini Şeyhülharem'le müzakere ettim. Büyük elmas parçalarının, murassa şamdanların, avizelerin, kandillerin, askıların, yelpazelerin, tesbihlerin ve bu gibi nefis eserlerle, Arif Hikmet Bey ve Muhammediye Medresesi Kütüphanelerindeki nadir eserlerin nakliyle yetinilerek, gümüş eşya ve matbaa baskısı eserlerin naklinden vazgeçilmesine karar verdim. Eşya, tarafımdan mühürlü sandıklar içinde gönderilecektir. Bu eşya ile birlikte Şeyhülharem ve onunla beraber -siyahî- Muzafer Ağa ve teslim memur emanetçi de gideceklerdir. Eşyanın hepsi birer birer tafsilatlı olarak tarih ve tasrih edilmek suretiyle kayd ve tesbit ve birkaç nüsha defterleri tanzim edilmiştir.”¹⁶

“Vaktiyle İstanbul'dan gönderilen, mütehasıslarca vasıfları vezinleri kıymetleri tesbit-i defter edilmiş, cem'an 7 milyon küsur altınlık mücevheratı ve kıymet biçilemeyen üç-dört parça nadirâtı -ki bunlar Vehhabilerin Medine'ye (1800'lerin başında) ilk duhullerinde yağma edilmiş ve hükümetçe Vehhabileri tenkile memur edilen Mısırlı İbrahim Paşa'nın himemat-ı bergüzidesiyle istirdad olmuş olduğundan her ihtimale karşı- emnen ve salimen İstanbul'a sevk ve isal ettim. Esas defteri ve İstanbul'un makbuz mazbatası halen elimdedir. Bundan başka Sultan Mahmud Kütüphanesi ile Şeyhülislam Hikmet Bey'in meşhur kütüphanesinde ve diğer kütüphanelerde bulunan milyonluk asar-ı nadire ve nefiseyi de sandıklara yerleştirip İstanbul'a gönderdim. Arif Hikmet Bey kütüphanesinin salimen İstanbul'a varmış olduğunu, fakat diğerlerinin Şam'da Sultan Selim Camii'nde yağmur altında kalmış bulduklarını duydum.”¹⁷

Mübarek Emanetler yola çıktıktan sonra haberdar olan Mekke Emiri Şerif Ali Haydar Paşa, süreci uzaktan da olsa takip eder:

“Sadrazam devletlu fehmetlu Talat Paşa Hazretleri'ne Ravza-i Mutahhara'daki Emanat-ı Mukaddese ile Şeyhülharem Ziver Beyefendi bugün Şam'a vehleten muvasalat etti. Çünkü evvelce emanatın irsaline dair hiçbir taraftan bir şey yazılmadı. Ancak emanatın Şam'a muvasalatını müteakiben Fahri Paşa'dan bir telgraf aldım. Ziver Bey, Şam'dan hareketinden

sonra arz-ı malumat edecektir. Medine-i Münevvere'nin muhafazasına devam olunuyor, müdafaa ediliyor. Yollara daima taarruz olunuyor. Mesele ruh-ı hilafettir. Takip ve daimi sual edilmesi müdafaaada kusur olunmaması hakkında lazım gelenlere emir ita buyrulmasını rica ederim. Birader ve mahtumlarım arz-ı tazimat ederler. Emanetler için burada merasim yapılmadığı gibi oraca da merasim-i aleniye yapılmaması muvafık olacağı mütalaasında olduğum maruzdur. 22 Nisan 333 (1917) Emir-i Mekke-i Mükerrerme Şerif Ali Haydar”

Mübarek Emanetler, 27 Mayıs 1917'de İstanbul'a ulaşır ve Şeyhülharem Ziver Bey, Fahreddin Paşa'ya şu pusulayı gönderir:

“Atufetli Efendimiz Hazretleri, Hareketimizin beşinci günü Şam'a, bir gün sonra Halep'e on dördüncü günü de İstanbul'a muvasalat keyfiyetlerini telgraflarla arz etmiş idim. Hem saye-i cenab-ı kumandanileri ile Şam'a kadar bâ-kemal-i emniyet ve rahat seyahat olunduğu gibi ondan sonra da Dördüncü Ordu-yı Hümayun kumandanı devhatlı (Cemal) Paşa Hazretleri'nin evamir-i mahsuse-i asıfâneleriyle sefer ve seyahatımız Haydarpaşa'ya kadar her noktada mazhar-ı suhulet ve muavenet olmuş ve Emanat-ı Celile-i Mübareke, Hazine-i Hümayun'a nakil ve teslim edilmiştir. Baki pek muazzez ve muhterem olan teveccühat-ı celilenizi istibka ve muvaffakiyet-i kamil-i daveranelerine daima dua etmekteyim. Herhalde emr ü irade efendim hazretlerindir. Muhlisleri Ziver.”

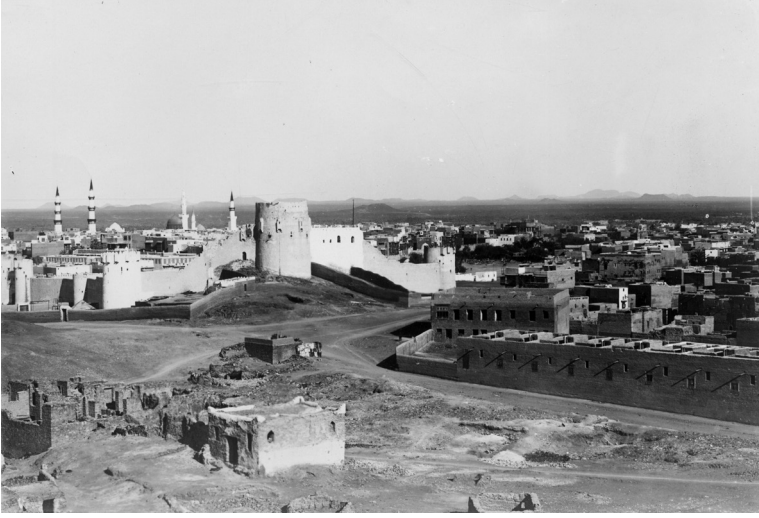
Padişah'ın iradesiyle 1 Haziran 1917'de teşkil edilen, Ayan'dan Vakanüvis Abdurrahman Şeref, Serkarin-i Hz. Şehriyari Tevfik, Evkaf Nezareti Müsteşarı Münir ve Şeyhülharem Ziver beylerden mürekkep komisyon huzurunda sandıklar açılır, içinden çıkanlar tek tek tetkik edilir ve şimdilik yeniden sandıklara konarak, Hazine-i Hümayun Kethüdalığı'na tasdik edilmiş defterleriyle beraber teslim edilir. Emanetlerin yerini bularak emniyet altına girdiği öğrenildikten bir süre sonra Medine, hakikaten zor günler yaşar ve Fahreddin Paşa'nın ne kadar isabetli hareket ettiği görülür. Hz. Osman'ın (r.a.) ceylan derisi üzerine kendi el yazısı olan Mushaf-ı Şerif'in de aralarında bulunduğu ve

"Esselamü aleyke Ya Resulullah". Mescid-i Nebevi'deki Mübarek Emanetleri İstanbul'a getirmek üzere hazırlanan tren, Medine'den yola çıkarken, 14 Mayıs 1917. (Türkkan Aile Arşivi)

97 parçadan oluşan bu mübarek hazineye, o günlerde takribi 10 milyon Osmanlı altını maddi kıymet takdir olunur. Mübarek Emanetler halen Topkapı Sarayı Müzesi'nde korunmakta ve sergilenmektedir.

Fahreddin Paşa'nın Medine'den gönderdiği Mübarek Emanetler: "1 Hz. Osman'ın ceylan derisine kendi el yazması Mushaf-ı Şerif, 5 el yazması Kur'an-ı Kerim, 4 Kur'an-ı Kerim cüzleri (Eczâ-yı Şerife), 5 değerli taşlarla donatılmış altın kaplamalı Kur'an-ı Kerim kabı, 1 gümüş çerçevesi yeşil kadife üzerine pırlantalar ve incilerle Hz. Peygamber'in adı yazılı Hilye-i Şerif, 1 som altın üzerine pırlanta ile Kelime-i Şehadet yazılı altın levha-i şerife, 8 pırlanta, inci, mercan ve anber teşbih, 2 gümüş kaplama ve işlemeli rahle, 1 Sultan Aziz Han'ın pırlantalı, altın tuğrası, 4 piriç sancak başlığı ve 3 kılıç, 1 'kevkeb-i dürri' adlı altın üzerine oturtulmuş 4 parça elmas, 14 pırlanta ve zümrütlerle bezenmiş altın askı, 11 pırlanta,

Fahreddin Paşa'nın objektifinden Medine-i Münevvere, 1917.
(Türkkan Aile Arşivi)

yakut, zümrüt ve incilerle bezenmiş altın kandil askısı, 1 değerli taşlarla bezenmiş altın kandil, 1 altın kahve askısı, 5 değerli taşlarla bezenmiş altın şamdan, 4 altın makas, 9 altın gülabdan ve 8 buhurdan. Ayrıca çeşitli altın ve mücevherat, çelenk, çiçek, iğne, gerdanlık, küpe, yüzük, bilezik, kemer ve zincirler, mücevherat kutusu ve çekmecesini, 49 parça şal ve sırma işlemeli perde, Medine'de Sultan Mahmud, Arif Hikmet Efendi kütüphaneleri ile diğer bazı kitaplıklarda bulunan değerli eserler.”¹⁸

Ravza-i Mutahhara'da bulunan tarihi bir Türk sancağı da Askeri Müze'ye gönderilir. Bu sancak Sultan III. Ahmed devrinde yapılmış, üstündeki ay-yıldız kılıç ve pençe şekillerinde, Türk serdar ve paşalarına özel eski sancaklardandır ve üstündeki kan lekelerinden de kanlı bir savaşta kullanıldığı anlaşılmıştır.

Topkapı Sarayı, Cumhuriyet devrini müteakiben, 3 Nisan 1924 tarihi itibarıyla müze olarak kullanılır ama Mübarek Emanetler ancak 31 Ağustos 1962 tarihinde ilk defa modern müzecilik anlayışıyla ziyarete açılır. Topkapı Sarayı'nın eski müdürlerinden Tahsin Öz, emanetlerden şu cümlelerle söz eder:

“Emanat-ı Mukaddese asırlar boyu devam eden tarihin çeşitli cilveleri ile vücut bulmuş bir varlıktır. Bunlar imandan doğan teşebbüslerle ve bazen iyi tesadüflerle katre katre Türk elinde toplanmış bir hazinedir. Bu mübarek eserler, yalnız dinî bir rabıta, sevgi yüzünden toplanmış

ve saklanılmış olmakla kalmamakta, sanat ve tarih yönünden de dünya ölçüsünde birer kıymet oldukları belirmektedir. Bu mukaddesatin muhafazasında, şimdiye kadar gösterilen itina ve ananeye hürmet sonsuzdur. Türk milleti var oldukça bu mukaddes vazifeyi sevgi, saygı ve hürmetle yerine getirecektir.”¹⁹

Arap dünyasında da zaman zaman konu edilen Mübarek Emanetlerle ilgili hassasiyet ve kararlı olmamıza dair bir uyarıyı daha 1926'da Hicaz'da yapılacak bir toplantı vesilesiyle, ünlü müzeci Halil Edhem Bey gündeme getirir:

“23 Haziran 926. Muhterem Vekil Beyefendi Hazretleri, Buradan Ankara'ya hin-i avdetinizde rahatsız olduğumdan ifa-yı teşyide bulunamadığım için cidden müteessifim. Zat-ı âlileriyle gerek Ankara'da gerek burada vuku bulan temaslarımda ve sizi daha yakından tanımak şerefine nail olduğca maarif işlerinde göstermekte olduğunuz azim, ciddiyet ve fikr-i salim size karşı acizlerinde derin bir hiss-i ihtiram ve muhabbet uyandırmıştır. Bâhusus müzelerimizi ve Darü'sşafaka'yı böyle etraflıca ziyaret ve tetkikiniz bendeniz için ayrıca mucib-i iftihar olmuştur. İşte bu sebeplerdendir ki buradan esna-yı hareketinizde bir kere daha arz-ı tazimat etmek isterdim. Muvaffak olamadığımdan dolayı kusurumun affını istirham ederim. Şu tasdiatımı vesile ittihaz ederek bazı maruzatta bulunacağım: Medine'de asırlardan beri birikmiş enva-i eşya-yı nefiseden müteşekkil bir hazine var idi. Harb-i Umumi'nin sonlarına doğru gerek bunları gerek oradaki bir kütüphaneyi Medine Muhafızı ve Kumandanı Fahri Paşa toparlayıp memurin-i mahsusa ile buraya göndermişti. Topkapı Sarayı'nda hazine dairelerine vaz' olundular ve elyevm orada mahfuz bulunuyorlar. Bu eşya, buraya hin-i vürudunda bir komisyon-ı mahsusa vasıtasıyla yeniden tahrir ve eski defterleriyle tatbik olundu. Ve yine sandıklara konuldu. Bugünlerde Mekke'de inikat edecek olan Hicaz Kongresi'ne bizim taraftan muhterem Edib Bey'in gönderileceğini gazetelerde okudum. Orada bu eşyanın da mevzubahis olması pek muhtemeldir. Zaten Mütareke ibtidalarında İngilizler bu işi karıştırmak istemişlerdi. Fahri Paşa'nın bunları

toplayıp buraya göndermesi ayn-ı isabet ve hatta keramet olmuştur. Zira şimdiye kadar hepsini Araplar yağma etmiş olacaktı. Esasen bunların kısm-ı azamı Osmanlı sultanları ve Türk ekâbiri tarafından oraya teberru edilmiş şeylerdir. Ancak bir ufacık cüz'ü Hindistan'dan ve sair İslam memleketlerinden gelmiştir. Kütüphaneye ise tamamıyla Şeyhülislam Arif Hikmet Bey'in vakfidir. Binaenaleyh bu eşya üzerinde İbnu's-Suud'un hiçbir hakkı yoktur. Bunlar kaffeten Türkiye'nin malıdır. Bilmem Edib Bey bu cihetlere vâkıf mıdır? Şayet Araplar bu bapta bazı mütalebatta bulunacak olurlar ise şiddetle reddedilmesi lazımdır. Arz-ı malumat ediyorum.

İstanbul Müze Müdürü Halil”

Belge: _6407 - Halil Edhem Bey'in zamanın Maarif Vekili Mustafa Necati Bey'e "Mübarek Emanetler"e dair yazdığı mektup, Ömer Faruk Şerifoğlu arşivi.

Bu büyük hizmeti, maatteessüf bir Osmanlı talanı olarak niteleyen, yerli ve yabancı akademisyen ve siyasetçiler çıkabilmektedir; yabancıları anlamak mümkün ama yerli görünüp konuşanların da yerliliğinden şüphe etmek gerekiyor. Bu konuda birçok kez hassasiyet gösterenlerden biri de günümüz yazarlarından Emin Çölaşan'dır. "Bunlar oraya hediye edilmişti. Orada kalması gerekirdi. Getirdik de ne oldu? Topkapı Sarayı'nda yarı çıplak turistlere üç-beş kuruş karşılığında sergiliyoruz." diyen bir okuruna şu cevabı verir:

"Fahreddin Paşa, Hicaz ve Medine'den İstanbul'a taşıdığı paha biçilmez maddi ve manevi değeri olan hazine ve Kutsal Emanetleri orada bıraksaydı kendisine hiç kimse bir şey diyemezdi. Çünkü 1917 yılında yoğun kuşatma altındaydı ve teslim olmak üzereydi. Ama ne yapmıştı o kahraman asker? Bunları toplayıp, Hilafet makamının bulunduğu İstanbul'a göndermişti. Bunları bizim vatanımıza iletmişti. Yoksa biz şimdi kutsal emanetleri ve hazineleri de ağzımızın suyu akarak Amerikan ve İngiliz müzelerinde seyretmekle yetinirdik. Yurtsever olmak işte budur... Fena mı yapmış Fahreddin Paşa? O ve onun gibi vatana hizmet eden bütün

Fahreddin Paşa Medine'de, 1918. (Ömer Faruk Şerifoğlu Arşivi)

kahramanlarımıza bir kez daha Allah'tan rahmet diliyorum. Nur içinde yatsınlar."²⁰

Mukaddes Emanetlere asırlardır gösterilen hürmet ve itina Cumhuriyet'imizin başlangıcından bugüne kadar da aynı hassasiyetle devam ettirilmiştir. Müze envanterlerinde her şey tam ve noksansız olarak tespit edilmiştir. Hatta gösterilen hürmetin tabii neticesinin yanı sıra, müzecilik ruhunun da verdiği korumacılık duygularıyla, Has Oda'nın temizliğinde kullanılan süpürgeler, mumlar, Kâbe'nin değişik tarihlerdeki onarımlarından kalan tahta parçaları, sandal ve öd ağaçları gibi eşyaların da numaralandırılmak suretiyle günümüze kadar ulaşabilmeleri sağlanmıştır.

Bir Rüyanın Sonu

2 Ağustos 1918'de Fahreddin Paşa'nın ferik (general) rütbesine terfi ettirildiğine dair bir telgraf gelir. Merkezde bulunan subay ve askerler tebrik eder. Uzaktaki birliklerden de tebrik telgrafları gelir. Bunun üzerine Kumandan Paşa da yazılı bir teşekkürname tebliğ eder. Bu teşekkürname, Fahreddin Paşa'nın tevazuuna ve

**Türk-Afgan
Dostluk
Anlaşması'nın
tasdiki
merasiminde
Afgan Kralı
Amanullah
Han ve
Fahredden
Paşa karşılıklı
dost ülkelerin
bayraklarını
sarınmış
halde, 20
Ekim 1922.
(Türkkân Aile
Arşivi)**

askerleriyle arasındaki muhabbete dair kıymetli bir vesikadır:

“Bilumum kıtaat ve müessesata, 3 Ağustos 1918

Zabit ve nefer ve mahza siz evladlarımın cedir-i takdire layık görülen sadakat, hamaset, hamiyet, gayret ve mesail-i mebrureleri neticesi olarak bir derece terfi ettirildim. Tebrik sadedinde cümlenizin hakkımda gösterdiği hissiyat ve temenniyat-i samime benim için cidden en büyük payeye ve mazhariyetlere tekaddüm eder. Ben sizin teveccüh ve muhabbetinizle yaşar, iftihar ederim. Cenab-ı Hakk'tan, Resul-i Ekrem'inden her vakit niyaz eylediğim selamet ve muvaffakiyetiniz kadar beni bahtiyar edecek bir şey olamayacağını da kalbî teşekküratıma terdifen beyan ile hepinizin ayrı ayrı gözlerinizden öperim, evladlarım. Hicaz Kuvve-i Seferiyesi Kumandanı Ferik Fahreddin”

“Hicaz Kuvve-i Seferiyesi kumandanlığında rütbem ferikliğe terfi edildi. Fakat bu rütbe uğurlu gelmedi. Yârân-ı pür safânın devr-i inhitatının kara habercisi oldu!..

Medine civarında ve muhitinde ve Medine-Şam demiryolunun Hicaz Kuvve-i Seferiyesi kumandanlığı mıntıkasına dahil kısmında bir silsile-i vukuatta ateş ve güneş! Enva-i türlü mahrumiyet! İskorpit! İspanyol nezlesi!..

Mamafih cephelerden gelenlerin ve heyet-i muhtereme-i sihiyenin ifadelerine nazaran, Hicaz Kuvve-i Seferiyesi kuvve-i maneviye itibariyle zinde, pür neşe! Dümen neferinden kumandan mevkiine kadar şefkat, samimiyet,

itimat, sadakat duygularıyla ilk diğer, yek diğer yine gizlenmiş ve ‘Hicaz yârânı’ unvanını bihakın takınmış nezih bir kütledir. Hatta ordu kumandanı Cemal Paşa bile ‘Bu mevsimde nevnüma Lale devrini yaşatıyorsunuz!’ demiştir.

Medine’de hareket ve sekenatımızı dualarla takdir eden ve Halife Hazret-i Ömer devrini yaşatıyorsunuz, diyerek sırtımı sıvazlayan muhaddisinden meşhur Şeyh Şems Hazretleri²¹ bir gün karargahıma gelerek, bu gece gördüğü bir rüyayı kemal-i teessürle anlattı: Menaha Meydanı’nda muazzam ve muhteşem ve pırlıl pırlıl parıldayan yekpare billurdan bir saray. Sanki sırcadan yapılmış gibi bir anda gözleri önünde yıkılıp hurdahaş olmuş. Kemal-i hüzn ve teessürle uyanmış. Ortada fol yok yumurta yok! Fakat o da ben de ağladık! İnşallah hayırdır dedik. Evet çok geçmedi, acı acı vakalar yekdiğerini takibe başladı.”²²

Fahredden Paşa'nın Yazılmayan Destanı

Medine müdafaasının henüz devam ettiği günlerde, Şam’ın kaybını haber alan Fahreddin Paşa, acısını paylaşmak için en yakınlarından olan istihbarat subayı Naci Kaşif Kıcıman ve bir arkadaşını yanına çağırır:

“Paşa, titrek ve ızdıraplı bir sesle konuştu: ‘Acı bir haber aldım, içime sığdıramadım. Acılarımı paylaşmak için ikinizi seçtim. Fakat söyleyeceğim haber kalenin müdafaasına aittir. Hiç kimseye söylemeyeceğinize milli namusunuz üzerine söz veriniz.’ buyurdu. Her ikimiz birden ‘Söz verimiz.’ dedik. Paşa devam etti: ‘Filistin cephesi bozuldu! Limon Von Sanders Paşa pijamasıyla kaçtı. Şam telsizi ‘elvedâ’ diye bağırıyor. - Ne yapacağız Kaşif?’ Dedim ki: ‘Aman Paşam, bir dakika müsaade buyurun. Ne cevap vereceğimi şaşırımd.’ Devam etti: ‘Bana huruç hareketi mi teklif edeceksin?’ Cevap verdim: ‘Ben erkân-ı harp değilim ama bu kadar askerin çölden Haleb’e kadar götürülemeyeceğini bilirim.’ Paşa sordu: ‘Öyleyse ne teklif edersin?’ Dedim ki: ‘Uzun muhasara günlerinde ben de düşünürdüm.’ Paşa, kükrer gibi gürlledi: ‘Ne düşünürdün?’ Dedim ki: ‘Paşam, şimdi saat bir, yarın sabah saat beşe kadar müsaade buyurunuz. Sabahleyin size yepyeni bir Kanun-i Esasi getireceğim. Bu kanunla

Medine’de muvakkat bir hükümet kuracağız. Askere bir beyanname neşredip; ‘İsteyenler çıkıp gidebilirler, benimle kalmak isteyenler bana yeter. Kalacaklara ev ve hurmalık verilecek.’ diyeceğiz.

İslam alemine telsizle ve elimizdeki gazeteyle (el-Hicaz) keza bir beyanname neşredip: ‘Peygamber’in türbesi her müslümana açıktır. Ziyarete gelenler silahlarını hudut karakoluna makbuz mukabilinde teslim eder, dönüşlerinde geri alırlar. Her ziyaretçi bir altın harç verir: ‘Bu askerin ekmeğ parasıdır.’ deriz. Aynı şekilde telsizle Padişah’a bir telgraf çekip; ‘Sulh muahedesi akdine kadar sizin bize, bizim size bir hayrımız olamayacağı için Medine’de muvakkat bir hükümet kurulduğu maruzdur deriz.’ dedim ve sustum. Paşa, bir sigara yaktı. Bir hayli düşündü ve başını kaldırdı: ‘Yapamam Kaşif!’ dedi ve bu sözü bir kere daha tekrarladı. ‘Paşam, ben bu düşüncelerimi size arz ederken yapamayacağınızı tahmin ediyordum. Çünkü siz Osmanlı ordusunda ferik rütbesine kadar yükselmişsiniz. Askeri hayatınız tamamlanmıştır. Cenab-ı Hakk’tan dilerdim ki, siz şimdi bir erkân-ı harp miralay oluydunuz!’ dedim. Paşa gürlledi: ‘O vakit yapardım Kaşif!’ dedi... Bir müddet sükut ettikten sonra tekrar söze başladı ve haricî istihbarata baktığım için olacak, gülümseyerek; ‘Sen Hariciye nazırı olmak istiyorsun.’ dedi. ‘Bendeniz Hariciye nazırı olurum veya olmam, bu zât-ı devletlerinin bileceği bir iştir. Fakat siz mutlaka devlet reisi olacaksınız.’ cevabını verdim, Paşa tekrarladı: ‘Bu işi yapamam Kaşif!..’ İki arkadaş boynu bükük ayrılmış ve iki arkadaş pırıl pırıl ay ışığında istasyon peronlarında saatlerce dertleşmiştik... Şöyle yapılabilirdi, böyle yapılabilirdi, diye dövünmenin artık hiçbir faydası yok. Netice Arap Yarımadası’nda dokuz Osmanlı vilayeti ile yedi müstakil sancak (doğrudan Dahiliye Nezareti’ne bağlı) ihtiyar tarih yapırları arasında kaybolup gitti.”²³

Feridun Kandemir, Medine’deki son günleri şu cümlelerle anlatır:

“Bir kıtayı teftiş ederken, kıtanın en başındaki eri, herkesin gözü önünde kucaklar, öper ve bu kucaklama, kumandan tarafından bütün kıta erlerinin aynı şefkatle sarılma edildiğinin sembolik ifadesi olurdu. Fahreddin Paşa, her

sabah Harem-i Şerif’in hademelikliğini yapar, kefene bürünerek ve başına beyaz sarık sararak Peygamberimizin merkadini kendi eliyle siler süpürürdü. O, Ravza-i Muhtaharra’nın hizmetkârı, bekçisi, muhafızı -mukaddes cihad esnasında düşmanla işbirliği yapanlara karşı muhafızı- idi... Cemal Paşa da ‘Fahreddin Paşa toprak üzerinde yatmakta, yaralıları kucaklayıp taşımakta ve en ileri hatta muharebeye bizzat iştirak etmektedir. O, bu vasıflarıyla askerin kalbini kazanmıştır. Hicaz gibi birçok mahrumiyetleri olan bir hareket sahasında kumandanın bu gibi hallerinin efrad (askerler) üzerinde büyük tesiri vardır.’ diye söz eder.”²⁴

Kandemir, Medine düştükten sonraki günlerdeki bir diyalogu da aktarır:

“Bir gün Emir Abdullah’ın aracılığıyla bizi ziyarete gelen yaşlı başlı Mısırlı bir yazar, Fahreddin Paşa’nın hayatını incelemek isteğinde bulunduğunu ve bu maksatla Medine’ye geldiğini anlatarak; ‘Türklerden tarih boyunca pek çok kahraman çıktığı bilinen bir gerçektir. Fakat biz Araplar, Fahreddin Paşa’yı Türk olmakla beraber, İslam’ın da bir kahramanı olarak kabul ediyoruz. Ve İslam aleminin bugün böyle bir kahramana, her zamandan fazla muhtaçtır. Müslümanlığın, bugün içinde bulunduğu çok zor durumdan kurtuluşu, ancak Fahreddin Paşa gibi özel bir şahsiyetin önderliği ile mümkündür.”²⁵

Ünlü İngiliz casusu T. E. Lawrence’in “Çöl Kapları” olarak tanımladığı Fahreddin Paşa hakkında, Lawrence kitabının yazarı Lowel Thomas ise “Birleşik İngiliz ve Arap ordularının Şam ve Halep’i ele geçirdiği ve Suriye’deki Türk kuvvetlerinin tamamen yenilgiye uğratıldığı ve ateşkes imzalamak zorunda kaldığı haberi ona ulaştığında, Fahri Paşa direnmenin boşuna olduğunu bildiği halde bile artık savaş bittiğinden ve garnizonuyla birlikte İstanbul’dan bin mil uzakta çölün ortasında yalnız kaldığı halde, bu ‘Türk Kapları’ yenilgiyi kabul etmeyi reddetti... Türkiye’nin Fahreddin Paşa kadar savaşçı ruha malik bir milyon askeri olsa, o yalnız eski vilayetlerini geri almakla kalmaz, hatta Yakındoğu’yu fetheder ve büyük Moğolların şanını da geçecek bir imparatorluk kurabilir.” cümleleriyle söz eder.”²⁶

Ali Fuad Erden Paşa, emeklilik yıllarında bir karşılaşmalarını ve üzerindeki sivil kıyafetli halindeki huzursuzluğunu, hazin bir eda ile “Bir asker, tekaüt olmadan önce ölmeli!”²⁷ cümlesini naklederek geçmiş günlere dair gözlemlerini de kayda geçirir:

“Lawrence, ‘Medine Kapları’ dedi. Von Kress, ‘XVII. Asır Generali’ dedi. Fahreddin Paşa ne oydu ne de bu! O Medine Arslanı, cesur ve kahraman bir Türk generalidir. Fahreddin Paşa ateş hattında bizzat ateşe iştirak eder; yaralıları kucaklayıp bağrına basar, onları kucağında taşır, onlarla birlikte toprak üstünde yatar... Destanlar yaratırdı. Cepheden izinli gelen efrat için pehlivan güreşleri, yüzme yarışları, Karagöz oyunları tertip ederdi. Fahreddin Paşa’nın askerinin ruhu kendisinde, kendisi de askerinin ruhunda yaşardı.”²⁸

Fahreddin Paşa’nın İngilizlerce tutuklanarak önce Kahire’de, ardından Malta’da esir olduğu günlerde, sıcağı sıcağına İstanbul’da hakkında yazılanlar şahsiyetine dair bir fikir verecektir:

“Fahri Paşa Mütareke’den iki ay evvel gönderdiği bir telgrafnamede Medine’nin bu nevmi (ümitsiz) vaziyetini anlatıyor fakat neticede ‘Merkad-i Nebevi üzerime yıkılmadıkça burasını terk etmeyeceğim.’ diyordu. Fahri Paşa, Mütareke’ye rağmen sözünde durmuş, şehri teslim etmemişti. Muavenet ümidinin tamamen münselib olması (kalmaması) bile onun maneviyetini mağlup edememişti. Kendisine Mütareke ahkâmını tebliğe giden memurun götürdüğü emri bile dinlememişti. Fakat sonra teslim olmadığı takdirde memleketine daha büyük bir felaket geleceği kendisine ihsas edilince

iki felaketten birini tercihte muztar (mecbur) kaldı ve vatani için kendisini teslim etmeyi daha muvafık buldu. İşte Fahri Paşa bu şerait dahilinde bu derece kahramanlık gösteren bir kumandandır. Fahri Paşa maiyet ve ordusunca perestiş derecede seviliyordu. Hurma dalından yatakta yatar, askerin yediğini yerdi.”²⁹

“Müşarünileyh, tam bir Türk kumandanıdır. Askerlerini bir baba gibi sever, onlar ile beraber yatar, beraber kalkar, onların yemeklerinden yer... Mehmetçikler de Paşa’ya son derece itimat ederler. Eskiden bu tipte pek çok asker vardı. Fakat Fahreddin Paşa gibi babacan paşalar bugün kalmamıştır.”³⁰

Medine’den sonra Malta’da siyasi suçlularla birlikte tutulmasına haklı olarak isyan ederken kimlik ve kişiliğini de ortaya koyar:

“Bugüne kadar rical-i hükümetten hiçbir kimseyle muarefem yoktu. Cemal Paşa ve Enver Paşa ile Harb-i Umumi’de vazife başında görüşüp tanıştık. Hatta Âl-i Osman’dan, kolordu kumandanlığıyla Musul’a hareketim sıralarında, alelusul camide birkaç kişi ile birlikte beni huzuruna kabul eden Sultan Reşad merhumdan gayrısını görmedim. Hiçbir siyasi fırkaya intisap etmedim. Vatan ve milletimin mukarreratını idare eden hükümetin vermiş olduğu vazifeyi, hatta hiçbir muhalif fikir dermeyan etmeyerek seve seve ifa eyledim. Şimdi ne sebeple Fort Salvator’da siyasi mahpuslar arasında bulunuyordum? İşte kaza ve kaderin garip bir cilvesi daha...”³¹

Fahreddin Paşa’nın Medine’den ayrılırken yanına aldığı ve ömrünün sonuna kadar koruduğu bilinen hatıralar; Mescid-i Nebevi’nin temizliğinde kullandığı hurma dallarından oluşan süpürge ve sünger, bir parça mum ve o günlerde giydiği bir kıyafetten ibarettir. Hazreti Peygamber’in mezarından aldığı toprağı da küçük keseler içinde dolaştığı yerlerde bazı camilere hediye etmiştir. Bunu da Fahreddin Paşa’nın dindarlığını problem olarak gördüğüne delil olarak kayda geçiren Kâbil sefirliğindeki halefi Yusuf Hikmet Bayur’dan öğreniyoruz:

“O Malta’da tutsak iken, İngiliz subaylarına kafa tutup hiçbir yoklama için odasından

çıkmadığını ve İngilizlerin onu buna mecbur edemediklerini tutsaklık arkadaşlarından duymuştuk. Kahramanlık, metanet, yüksek onur ve temiz ahlak bakımından Türklüğü en iyi temsil eden kimselerden biridir. Eksik yönü bazı acaip basitlikleridir ki bunlar büyük işlerde ister istemez sırtırlar ve onun görüş ve anlayışının itibarını kırarlar. Bir örnek vereceğim. Kâbil’de büyükelçi olduğum sırada Herat’a gitmiştim. Oradaki büyük bir camiye gezerken imam, hatip ve müezzinlerle konuşuyordum. Beyaz bezden küçük yastıkçıklar getirdiler ve bunları yüzüme sürmemde ayak dirediler. ‘Bunlar nedir?’ dedim. ‘Selefiniz Fahreddin Paşa’nın camiye armağan ettiği Peygamber türbesinden toprak olan torbalar ve her derde şifadır.’ dediler. Afgan aydınlarının Fahreddin Paşa’yı neden beğenmemiş olduklarını o gün anladım. Onlar Türk elçisinden ileri düşünceler getirmesini beklerken, onun belki kendi akıllarına gelmeyen ve hurafe dahi denemeyecek düşünceleri Afgan din adamlarına öğretmesini tabii hoş karşılayamazlardı. Özet olarak Fahreddin Paşa basit kimselerin gönlünü kazanmakta çok başarılı, ancak aydınlarca acaib görülen bir kimse idi.”³²

İstiklal Marşı şairimiz Mehmet Akif Ersoy, Medine’ye Fahreddin Paşa’nın mücadelesinden hemen önce 1915’te Teşkilat-ı Mahsusa tarafından Osmanlı Devleti’ne sonuna kadar bağlı kalan Necid Emiri İbnürreşid ile görüşmek için gönderilir. Büyük şair, bu seyahatten iki abidevi şiirle döner; ilki Medine’ye yaklaşırken ki ruh halini bir münacaat formunda dile getirdiği ve yakın dostu Şerif Ali Haydar Paşa’ya ithaf ettiği “Necid Çöllerinden Medine’ye”, ikincisi ise dönüş yolunda el-Muazzam İstasyonu’nda kaldıkları bir gece çöl yıldızlarının ışığı altında, Çanakkale’den gelen zafer haberiyle coşulan ve gözyaşları içinde yazılan “Çanakkale Şehitlerine”dir. Beş yıl kadar sonra, İstanbul’un işgal altında olduğu günlerde, Yusuf Akçura’nın Cağaloğlu’ndaki evindeki bir sohbetinde, o tarihlerden İstanbul’a dönmüş olan Feridun Kandemir’in yazılarını okuyan, Medine’de olup-biteni dinleyen büyük şair haykırır:

“Evladım, evladım, ne günler yaşamışsınız.
Meğer neler olmuş... Biz burada uyurken

ne kahramanlıklar ne yiğitlikler yapılmış da haberimiz yokmuş. Gazanız mübarek olsun! Hey Medine hey!.. Senin o Harem-i Şerif’ine, mukaddes Ravza-i Mutahhara’yla elden gideceğin kimin aklına gelirdi? Hey Allah’ım hey, Türk’ün şu şehametine bak! Hangi millet, hangi ümmet peygamberine karşı böylesine bir hürmetle bağlılık göstermiştir? Benim Hicaz’a vazife ile gidişimden pek az sonra, o isyan akameti koştuktu. Ve bu kıyametle beraber Fahreddin Paşa da doğdu. Talihsizlikle Hicaz’da göremediğim bu ikinci Plevne kahramanını, yazık ki daha sonraları da o kadar özlediğim halde bir kerecik gözlerimden öpemedim. Ve onun için yazmak istediklerim de nasıl oldu bilemiyorum, kafamdan ve ruhumdan bir türlü çıkıp kağıda dökülemedi.”³³

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fransa murahhası olarak Ankara’da bulunan Mösyö Henry Franklin-Bouillon’a (1870-1937) ile 20 Ekim 1921’de imzalanacak Ankara Antlaşması öncesinde ikinci kez buluştukları 24 Eylül günü Fahreddin Paşa da Ankara’ya ulaşır. Muhtemelen o gün, Fahreddin Paşa’yı tanıtırırken “Sağlığında adını tarihe altın kalemle yazan adam!.. Birinci Cihan Harbi’nde Hicaz Kuvve-i Seferiyesi ve Medine Muhafız ve Kumandanı olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması ve parçalanması sırasında bütün Türklerin göğüslerini kabartan Medine müdafaası eminim ki, birçoklarımız için hele bugünkü nesil için tamamen meçhul kalmış, unutulmuş bir kahramanlık destanıdır.” cümleleriyle takdim eder.³⁴

Efsanevi mücadelesiyle ilham kaynağı olduğu Milli Mücadele’den sonra kurulan ve 100. yaşını idrak ettiğimiz Cumhuriyet devrinde, Mehmet Akif Ersoy’un yazamadığı Medine Destanı’nı niyetlenmesine rağmen Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu da (1929-1992) yazamadı, kısmet olmadı. Metin Erksan’ın (1929-2012) 1970’lerde senaryosunu yazdığı, rüyasını görüp, zihninde canlandırdığı sahneleri gözyaşlarıyla anlattığı Medine Müdafaası filmi de yıllarca peşini bırakmasa da maddî ve siyasî sebeplerle çekilemedi.³⁵ Yıllar içinde sayısız proje gündeme geldi ama bir Medine Müdafaası ve Fahreddin Paşa filmi yapılamadı. Borcumuz büyüktür...

NOTLAR

- * Araştırmacı-Yazar.
- 1 Falih Rifkî Atay, "Hicaz'daki Son Türk", *Büyük Mecmua* 1 (1919): 5.
- 2 Abdul Latif Tibawi, *Anglo-Arab relations and the question of Palestine: 1914-1921*, (Londra: 1978), 154.
- 3 Naci Kaşık Kıcıman, *Medine Müdafaası yahut Hicaz Bizden Nasıl Ayrıldı?*, (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1971). Bu kitabın metni 1922'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika halinde yayımlanır.
- 4 Feridun Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası-Peygamberimizin Gölgesinde Son Türkler*, (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974). Bu kitabın metni de büyük ölçüde, 1962'de Feridun Kandemir'in editörlüğünde haftalık olarak yayımlanan *Yakın Tarihimiz* adlı yayında tefrika edilir.
- 5 Ekim 2023-Şubat 2024 arasında Kazlıçeşme Sanat'ta gerçekleştirdiğimiz "Öncü Bir Fotoğrafçı Fahreddin Paşa Medine Müdafii" sergisinin Gaziantep ve Konya'dan sonra birkaç şehre daha taşınması planlanmaktadır.
- 6 Fahreddin Paşa, birçok üniversitede tez konusu edilmiştir. Ancak bunların çoğu mevcut kaynakları derlemekten öte gidememiştir. Bkz. Deniz Doğru, "Birinci Cihan Harbi'nde Mukaddes Toprakların Müdafaası", (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 1998); Gülüzar Avcı, "Hicaz Kuvve-i Seferiyesi'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Misyonu", (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2021); Ahmet Aktaş, "el-Kenzu't-Turkî Romanı ve Medine Müdafaası", (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi 2021). Yakın zamanlarda belge ağırlıklı, özgün iki yayın yapılmıştır; Abdülmecid Şentürk, *Medine'nin Son Emanetleri-Fahreddin Paşa'nın Yağmadan Kurtardığı Teberrukat Eşyası*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017); Dr. Ferruh Kayalan, *Kâbil Elçisi Ömer Fahreddin Paşa*, (İstanbul: Kriter Yayınları, 2023).
- 7 Süleyman Beyoğlu, *Medine Müdafaası ve Fahreddin Paşa*, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2018).
- 8 Salahi R. Sonyel, "İngiliz Belgelerine Göre Medine Müdafii Fahrettin Paşa", *Bellekten*, 143 (1972): 333-375.
- 9 Martin Strohmeier, "Fakhri (Fahrettin) Paşa and The End of Ottoman Rule in Medina (1916-1919)", *Turkish Historical Review*, 4 (2013): 192-223.
- 10 Elie Kedourie, "The Surrender of Medina, January 1919", *Islam in the Modern World* (Londra, 1980) içinde, s. 277-296; S. Tanvir Wasti, "The Defence of Medina 1916-19", *Middle Eastern Studies*, XXVII, 4 (1991): 642-653; Alia El Bakri, "Memories of The Beloved: Oral Histories From The 1916-19 Siege of Medina", *International Journal of Middle East Studies*, 46 (2014): 703-718.
- 11 Tibawi, *Anglo-Arab relations and the question of Palestine: 1914-1921*.
- 12 Emel Esin, *Mecca the Blessed/Medinah the Radiant*, (Londra: 1963), 186-193.
- 13 H. St. Philby, "The Recent History of The Hejaz", *Journal of The Central Asian Society*, 12 (1925): 336'dan aktaran: Martin Strohmeier, "Fakhri (Fahrettin) Paşa and The End of Ottoman Rule in Medina (1916-1919)", 195.
- 14 Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 85.
- 15 Kıcıman, *Medine Müdafaası*, 106.
- 16 Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 82.
- 17 Fahreddin Paşa, 1 Numaralı Defter, 38-39.
- 18 Fahreddin Paşa Defteri, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, nr. Y.Y. 827; Kıcıman, *Medine Müdafaası*, 32-33; Feridun Kandemir, Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 523; Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Şentürk, *Medine'nin Son Emanetleri*.
- 19 Tahsin Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emânât-ı Mukaddese*, (İstanbul: 1953), 46.
- 20 Emin Çölaşan, *Hürriyet*, 15 Ekim 1990.
- 21 Yemen Hasenî seyyidlerinden eş-Şerif Şems b. Zeyn b. Ali el-Cifli (?-1924). Bu mübarek zâtı teşhis eden Mahmud Nedim Aysoy Beyefendi'ye teşekkür ederiz.
- 22 Fahreddin Paşa, 1 Numaralı Defter, 40-41.
- 23 Kıcıman, *Medine Müdafaası*, 518-515.
- 24 Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 76.
- 25 Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 64.
- 26 Lowel Thomas, *With Lawrence in Arabia*, (Londra: 1924), 238-239.
- 27 Ali Fuat Erden, *Çölde Son Türk Destanları*, (İstanbul: Kopernik Kitap, 2018), 198.
- 28 Ali Fuat Erden, *Çölde Son Türk Destanları*, 191-193.
- 29 (Zekeriya Sertel), "Fahri Paşa", *Büyük Mecmua*, 1 (1919): 5.
- 30 Suphi Nuri (İleri), *Son Telgraf*, 11 Ağustos 1924
- 31 Fahreddin Paşa, 1 Numaralı Defter, 50.
- 32 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, III/3, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1983), 326; Bu hatıra Fahreddin Paşa'nın dindarlığına delil olabilir ama Afganlıların, Hazreti Peygamber'in mezarından alınan tozlardan şifa ummalarından onu sorumlu tutmak biraz haksızlık olsa gerek.
- 33 Kandemir, *Fahreddin Paşa'nın Medine Müdafaası*, 346-349.
- 34 İBB Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_024074.
- 35 M. Sami Okumuş, *Çekilemeyen Bir Filmin Hikayesi Medine Müdafaası*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022).

Saltanatın İlğasından Günümüze Mukaddes Emanetler

Muhammet Gündoğdu*

Mukaddes Emanetler, Osmanlı döneminde Topkapı Sarayı'nda toplanmaya başladığında Hazine, Silahdar Hazinesi, Revan Köşkü ve Harem gibi sarayın farklı yerlerinde, özellikle Has Oda olarak kullanılan dairede muhafaza edilmiştir.

1808 yılından sonra Sultan II. Mahmud, Fatih Sultan Mehmed'den beri padişah odası/has oda olarak kullanılan odayı tamamıyla Mukaddes Emanetlerin muhafazasına bırakmış ve bu oda Hazret-i Muhammed'in Hırka-i Şeriflerinin de içerisinde yer almasından dolayı Hırka-i Şerif Dairesi veya Mukaddes Emanetler Dairesi olarak anılmaya başlanmıştır.

1916 yılında Osmanlı Hükümeti'nin Hicaz'ı kısmen boşaltma kararı alması üzerine herhangi bir yağmaya karşı Fahrettin Paşa, Mescid-i Nebevi'de bulunan seksen parçadan oluşan Mukaddes Emanetleri iki bin askerin koruması altında demiryolu hattıyla İstanbul'a göndermiştir. İstanbul'a nakledilen ve geçici olarak korunması Hazine-i Hümayun Kethüdalığı'nın sorumluluğuna bırakılmış olan Kutsal Emanetlerin defteri gereği gibi incelenerek Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde teslim alınması için Meclis-i Vükela'nın (Bakanlar Kurulu) kararı gereği Şeyhülislam Musa Kazım

Efendi başkanlığında beş kişilik bir komisyon oluşturduğunu ve bunun uygulanmasından sadaretin sorumlu ve görevli olduğunu gösteren 25 Recep 1335 (17 Mayıs 1333)/23 Nisan 1917 tarihli bir irade-i seniye yayınlanmıştır.¹

1 Kasım 1922'de saltanatın ilğası sonrasında 17 Kasım 1922'de Sultan VI. Mehmed İstanbul'dan ayrılırken Yaveri Zeki Bey'in hilafete ait Mukaddes Emanetlerin birlikte götürülmesi teklifini, bunların Türk milletine ecdadının armağanı olduğunu söyleyerek reddetmiştir. Aynı yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mukaddes Emanetler gündeme gelmiş ve Konya Milletvekili Abdülhalim Çelebi tarafından Mukaddes Emanetlerin şu anda nasıl korunduğuna dair hükümete bir sorulmuştur.²

Mukaddes Emanetler Lozan görüşmelerinde gündem olan maddelerden biri olmuştur. Konferansın 25 Ocak 1923 tarihinde toplanan üçüncü alt komisyon toplantısında İngiliz temsilci Andrew Ryan Mukaddes Emanetler konusunu görüşmeye açmıştır. Ryan I. Dünya Harbi'nin başından beri yerlerinden alınarak başka yerlere götürülmüş eski eserlerin asıl yerlerine geri getirilmesi gerektiğini söylemiştir. Hicaz kralının bu hazineleri Türkiye'den geri istemesinin "yalnız hakkı değil aynı zamanda görevi" olduğunu ifade etmiştir. Türk heyeti ise "Mukaddes hatıraların muhafazası ve istimali Hilafet makamının haklarındandır." diyerek bu talebi reddetmiştir.³

3 Mart 1924 tarihinde sarayların millet adına Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne devredilmesi kararının ardından Topkapı Sarayı, 3 Nisan 1924'te Mustafa Kemal Atatürk tarafından "müze-saray" haline dönüştürülmüştür. 419 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile müze olan Topkapı Sarayı, İstanbul Asar-ı Atika Müzeler Müdürlüğü'ne bağlanmıştır.

1840-1924 yılları arasında Hırka-ı Saadet ve Hazine-i Hümayun hizmetlerine bakan, Enderun-ı Hümayun hademesi adı verilen kadro ile harap durumdaki Harem-i Hümayun'da kalan saraylılar, Topkapı Sarayı'nın son sakinleri olmuştur. Topkapı Sarayı 1919'da İstanbul'un işgali ile birlikte ziyarete kapatılmış ve az sayıdaki kadim sakiniyle baş başa kalmıştır. Burada kalanlar, Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an-ı Kerim okunması başta olmak üzere mutad bazı faaliyetleri

Solda, Ayasofya'dan Adalet Partisi döneminde ezan okunmaya başlandığı ve 8 Ağustos 1980'de kısmen ibadete açıldığı haber edilmiş. Sağda, Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okuma yasağının 13 Temmuz 1980'den itibaren kaldırıldığı, ancak 12 Eylül 1980'de bunun yeniden akamete uğradığı dile getirilmiştir. (İsmail Kara Arşivi)

sürdürmeye çalışmışlardır. Bu dönemde Topkapı Sarayı başında Hazine-i Hassa'da çeşitli görevler üstlenmiş "hazine kethüdası" unvanlı Mehmet Refik Bey bulunurken Hırka-i Saadet Dairesi, "Hırka-i Saadet baş memuru" unvanını taşıyan kimsenin uhdesine verilmiştir. Topkapı Sarayı müze olunca "hazine müdürü" unvanıyla görev yapan Mehmet Refik Bey'in 1928'de emekli olması üzerine müdür olan Tahsin Öz göreve başladığında sarayın en eski memurlarından Rasim Efendi, Hırka-i Saadet dairesinin başında bulunmaktadır. Osmanlı döneminden intikal eden Rasim Efendi gibi Hırka-i Saadet Dairesi mensupları hayatta oldukları sürece daireye hususi olarak hizmet etmeyi sürdürmüştür.⁴ Tahsin Öz sadece hususi ziyaretlerin yapılabildiği kapalı ve girilmeyen Hırka-i Saadet Dairesi'nde diğer bölümlere göre daha fazla çalışanın bulunduğunu ifade etmiştir.⁵

Maliye Nezaretinden Nakit İşleri Sabık Müdürü Faruk Bey başkanlığında kurulan ve dört kişiden oluşan heyet, 23 Kanunusani 1926'ya kadar süren bir çalışmayla Topkapı Sarayı'ndaki bütün eşyanın sayım ve tespitini oluşturulan komisyon defterine kaydetmiştir. Hırka-i Saadet Dairesi ve Hırka-i Saadet Emanet (Silahdar) Hazinesi'nde bulunan bütün eserler ile Haremeyn eşyası dört defterden bir ve iki numaralı komisyon defterlerine kaydedilmiştir. Sayım esnasında hususiyetlerine göre ayrı ayrı tasnif edilmeyip karışık bir şekilde kaydedilen eserler, Osmanlı dönemi kayıtlarıyla mutabık olduğu gibi eski kayıtlarda zikredilmeyen bazı eserler de komisyon tarafından tespit edilmiştir.⁶

Mukaddes Emanetleri ilk defa kapalı kutulardan ve bohçalardan çıkartarak temizliğini yaptırın,

Topkapı Sarayı'nda yirmi beş yıla yakın bir süre müdürlük yapan, envanter defterine kaydedilen ve edindiği bilgilerden *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese* unvanlı eseri kaleme alan Tahsin Öz o günlere dair şunları anlatmaktadır: "Hırka-i Saadet Dairesi'nde bulunan eserlerin hemen hepsi hükümdarların mührü altında kilitli mahfaza ve sandukalarda saklanıyordu. Binaenaleyh hariçten herhangi bir şahsiyetin etüdü edebilmesi değil, bu mukaddes eşyayı muhafaza ile görevli bulunan Hırka-i Saadet hademesi bile göremezdi. Filhakika Emanat-ı Mukaddese'nin Ramazan'ın on beşine takaddüm eden günlerde temizlenmesi mutad ise de bu, mahfaza veya kılıfların tozlarının alınmasından ibaret kalıyordu. İşte bu yüzden şimdiye kadar Emanat-ı Mukaddese'ye dair bazı kaynaklarda verilmiş olan bilgiler pek mahdud olmakla kalmamakta, mahiyet ve isimlerinde bile mübayinet ve yanlışlıklar bulunmaktadır."⁷

Topkapı Sarayı cumhuriyetin ilanına müteakip müze olarak kullanılmaya başladıktan sonra Hırka-i Saadet Dairesi'ne dokunulmamış, emanetlerin eski anane mucibince muhafazasına devam edilmiştir. Padişahlık kaldırıldığı için iade edeceği bir makam kalmayan Rasim Efendi anahtarları üç sene sonra kendi eliyle getirip Müze Müdürü Tahsin Öz'e teslim etmiş, bu sırada asırlardır kilitli mahfazalar, kat kat bohçalar içinde korunan hademelerin ancak dışarıdan temizliklerini yapabildikleri emanetler tek tek açılarak envantere kaydedilmiş, üzerlerindeki kayıtlardan okunduğu kadarıyla da haklarındaki bilgiler not edilmiştir.

Topkapı Sarayı'nın bazı bölümleri 1927'de önemli bir kısmı da 1934'te halkın ziyaretine açılırken, Hırka-i Saadet Dairesi 1927'den itibaren ziyarete kapatılmıştır. Topkapı Sarayı'nın 1940-1944 yılları arasında 983.000 lira harcanarak gerçekleştirilen onarımları esnasında günümüzde Destimal Odası olarak bilinen Has Oda Koğuşu da yer almış ve burada 1943 yılından itibaren Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan Türk kumaş ve kadifeleri sergilenmiştir.⁸ Yine Taht Odası'nda saklanan kutsal emanetlerin bir kısmı Arzhane ve Şadırvanlı Sofa'daki vitrin ve nişlere konularak teşhir edilmiştir.

Mukaddes Emanetler, Birinci Dünya Savaşı'nda düşman eline geçmesi ihtimaline karşı Konya'ya taşınmıştır.⁹ İkinci Dünya Savaşı'nda ise Niğde'ye taşınan Mukaddes Emanetlerin önce Amasya'daki Beyazıt Camii'ne gönderilmesi gündeme gelmiş sonrasında ise askeri bölge olması sebebiyle Niğde ve kitaplar için de Çankırı uygun görülmüştür. Niğde'de Ak Medrese ile Sarı Han'da tamirler yapılmıştır. Hazırlanan talimata göre sandıklar yapılmış, eşya ve eserler sandıklara dört nüsha defter hazırlanarak ve her sandığa içeriği ilave edilerek hazırlanmıştır.¹⁰ Mukaddes Emanetler, hazine, gümüş, silah, porselen, kütüphane ve arşiv bölümlerine ait kıymetli eserlerin içi ve dışı çinkolu, bazılarının içi bölmeli özel yapılmış 391 sandık içine yerleştirilerek müdür yardımcısı Lütfü Turanbek maiyetindeki bir ekip ile Niğde'ye gönderilmiştir. Burada kaldıkları süre içinde müdür yardımcısı Lütfü Turanbek ve maiyeti eserlere refakat etmiştir. Niğde'deki Ak Medrese'nin içine yerleştirilen Kutsal Emanetlerin bulunduğu sandıklar kilit altına alınmış ve başlarına asker dikilmiştir. Böylece savaşın bitimine kadar muhafaza edilmiş, savaş bittikten sonra ise orijinal yerlerine geri gönderilmiştir. Niğde yedi sekiz yıl kadar Kutsal Emanetlere ev sahipliği yapmıştır.¹¹ Savaşın bitmesinin ardından 1947 yılında eserlerin ilgili müzelere iade edildiği arşiv kayıtlarında yapılan inceleme neticesinde belirlenmiştir.¹²

1951 yılında Demokrat Parti hükümeti Topkapı Müzesi için 300.000 liralık bir tahsisat yapmıştır.¹³

1953 yılında, uzun müddet Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğü vazifesini üstlenen ve emekliye ayrılan Tahsin Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*¹⁴ başlıklı yarıya yakın bir bölümü fotoğraflardan oluşan bir kitap kaleme almıştır. Ancak kitap idari bir soruşturmaya konu olmuştur. Tahsin Öz'ün ifadesine göre, kendisinden sonra göreve gelen Haluk Şehsuvaroğlu tarafından yapılan şikayet neticesinde geçirdiği soruşturmada Başmüfettiş Reşat Nuri Güntekin'e izahatta bulunmuştur. Kitaptaki fotoğrafların izinle olup olmadığı ve Milli Eğitim Bakanlığından izin alınıp alınmadığı teftişte sorulmuş, ayrıca Mukaddes Emanetlerin mahrem olduğu ve kitabın yayınlanmasında devletçe mahzurlu olup olmadığının bakanlığa sorulması gerektiği

ifade edilmiştir. Tahsin Öz şikayetle ilgili olarak müdür Haluk Şehsuvaroğlu'nun hilafetin kaldırılmasından bu yana kapalı olan Daire'nin eşyalarının yayınlanmasından suç olduğunu belirterek şikayette bulunduğunu ifade etmiştir. Tahsin Öz'ün kitabının satışı yasaklanmış ve kitaplar toplatılmıştır. Ayrıca mahkemeye de verilmiştir. Uzun süren mahkeme süreci sonrası, yazar için beraat kararı verilmiş; kitabın toplatılma ve satış yasağı kararları kaldırılmıştır. El konulan nüshaların da yazara iade edilmesine karar verilmiştir.¹⁵

1957 yılında Mukaddes Emanetlerin sergilenmesi için bir çalışma başlatılmıştır. Önceki yıl Meclis'te bu yönde bir karar alınmıştır. Alınacak tedbirler Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ve Müze Müdürü Haluk Şehsuvaroğlu tarafından ele alınmıştır. Basında Mukaddes Emanetlerin Eyüp'te bir camide sergileneceği de ifade edilmiştir.¹⁶

Uzun yıllar genel ziyaretçilere kapalı tutulduktan sonra Mukaddes Emanetler Dairesi, sarayın içindeki eşyaların sayımı yapıp envanter kayıtları da çıkarılarak, 31 Ağustos 1962 tarihinde, Ramazan ayında, modern müzecilik anlayışıyla halkın ziyaretine açılmıştır.¹⁷ Hırka-i Saadet Dairesi sadece Mukaddes Emanetlere tahsis edilmiştir.

Hırka-i Saadet Dairesi'nde 04.05.2024'te Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Diyanet İşleri Başkanı Ali Erbaş ve İstanbul Müftüsü Safi Arpağuş'un da katıldığı Hırka-i Saadet ziyaretinden bir kare.

1980 yılında müzenin açık olduğu saatler içinde, Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Kıraat Bölümü'nde ihtisas yapan hafızlar tarafından okunmak üzere yeniden Kur'an-ı Kerim tilavetine başlanmıştır. Bu uygulama bazı teknik sebepler yüzünden sürdürülemezince 15 Mart 1991 tarihinde İstanbul Müftülüğü ile yapılan protokol gereği görev müftülüklerce seçilen yedi imam tarafından nöbetleşe yürütülmüştür. Hırka-i Saadet Dairesi'nde 25 Ekim 1996'dan itibaren yirmi dört saat boyunca Kur'an okuma uygulaması başlatılmıştır.¹⁸

Bundan sonraki süreçte kısmi onarımın yanında teşhir ve tanzim çalışmalarına tabi tutulan Hırka-i Saadet Dairesi günümüzdeki halini en kapsamlı onarımın yapıldığı 2007'de başlayıp 2009'da tamamlanan düzenlemeden sonra almıştır. 2013 yılından itibaren de geleneksel usullerle ve padişahın nezaretinde yapılan Has Oda Kasrı'nın bakım ve temizliği düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır.¹⁹

Hırka-i Saadet Dairesi'nde büyük bir saygı ve itina ile korunan Mukaddes Emanetler hem ülkemizin hem de İstanbul'un maddi ve manevi zenginliklerinin başında gelmektedir. Osmanlı padişahları ülkedeki kültürel hayatın Hz. Peygamber, İslam büyükleri ve mukaddes mekanlar çerçevesinde oluşmasına önemli katkılar sağlayan bu eşyalara manevi saygılarının maddi kuvvet ve tezahürünü göstermek için tezyin ve tezhip yarışına girmişlerdir. İntikalinden itibaren Mukaddes Emanetler, İstanbul'a İslam dünyasının hem dinî hem de siyasi merkezi olma hüviyetini

kazandırarak Osmanlı Hanedanı'nın meşruiyet ve devamlılığının simgesi olmuştur.²⁰

Doğrudan Hz. Peygamber'in sünnetine bağlılığın işareti sayılan ve onun öğretisini yaşanan zamana ve hatta geleceğe taşınmanın en önemli araçlarından birisi olan Mukaddes Emanetler, ülkedeki dinî hayatın en önemli belirleyicilerinden birisi olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir.

NOTLAR

- * Din Hizmetleri Uzmanı/İstanbul Müftülüğü. merkez/2nci-dunya-savasinda-istanbuldaki-kutsal-em-6427340, Erişim: 26 Haziran 2024
- 1 Münir Atalar, "Kutsal Emanetler", *XII. Türk Tarih Kongresi*, (Ankara: TTK Yayınları, 1994), III, 1081. 12 <https://www.ismetinonu.org.tr/cumhuriyet-ismetinonu-ve-camiler/>, Erişim 26 Haziran 2024
- 2 BCA 30.10.0.0/5.29.7 13 Öz, *Hayatım*, 19.
- 3 Süleyman Beyoğlu, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Medine'den Getirilen Kutsal Emanetler", *500. Yılında Mukaddes Emanetler: Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2017), 115; Burcu Kurt, "Yavuz Sultan Selim'in Mirası: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Haremeyn ve Kutsal Emanetler", *Yavuz Sultan Selim Dönemi ve Bursa*, (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2018), 299. 14 Öz, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası), 1953. 15 İsmail Kara, "Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese Devr-i Cumhuriyette "Mahrem" mi Olmuştu?", *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 13, (2021), 16-21. 16 *Sebilürreşad Dergisi*, 249, (1957), 10: 383. 17 Döndü Çavdar, "Dolmabahçe Sarayındaki Mukaddes Emanetler", *XVIII. Türk Tarih Kongresi, 1-5 Ekim 2018*, (Ankara: 2022), I, 597, Hilmi Aydın, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: Kaynak Kitaplığı, 2004), 11.
- 4 Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2017), 66-67. 18 Nurhan Atasoy, "Hırka-i Saadet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 17: 377.
- 5 Tahsin Öz, *Hayatım*, (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, 1991), 17. 19 Küçükkaşçı, "Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi", 67.
- 6 Küçükkaşçı, "Dünden Bugüne Mukaddes Emanetler Dairesi", 67. 20 Küçükkaşçı, "İstanbul'daki Mukaddes Emanetler", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.-Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2015), V, 415.
- 7 Öz, *Hayatım*, 9-10.
- 8 Nigar Anafarta, *Müzelerden Anılar, Kemal Çiğ'a Armağan*, (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü Yayınları, 1984), 37.
- 9 Öz, *Hayatım*, 13.
- 10 Öz, *Hayatım*, 27.
- 11 <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/nigde/>

Kutsal Emanetlerin Matbuat Alemindeki Bir Tezahürü: Na'l-i Şerif Levhası¹

Prof. Dr. Filiz Diğiroğlu*

“Kutsal Emanet” denince, Hz. Peygamber’e, ashabına, diğer bazı peygamberlere ve haremeyne ait eşyalar akla gelir. Hz. Peygamber’in örnek bir şahsiyet oluşu, hatırasına duyulan derin saygı ve ona karşı beslenen vefa duygusu ile döneminde sahabiler O’na olan sevgilerini çeşitli şekillerde izhar etmişler, saç, tırnağı gibi ondan en küçük bir hatıraya dahi sahip olmayı arzulamışlar, kullandığı bazı eşyayı kıyafeti, saç, sakal, ayak izi gibi vücudundan bir parçayı da şifa niyetiyle veya teberrük (berekat ummak) için muhafaza etmişlerdir.² Ardından gelen nesiller de Hz. Peygamber’e ait olan bu eşyaları büyük titizlikle korumuşlar, bunlara saygı göstermenin O’nu sevmenin bir işareti olduğuna delalet eden anlayışın oluşmasına öncülük etmişlerdir.

Oldukça geniş bir kapsamı olan kutsal emanetlerin tanımı içerisine Hz. Muhammed’e

nispet edilen na'l-i şerifler de girmektedir. Türkçeye tekil hali “nal” ve ikili biçimi “nalin (nalin/naleyn)” şeklinde geçen “na'l” ismi Arapçada pabuç (bir tür sandalet) tarzı ayakkabılar için kullanılır ve Hz. Peygamber’in nalinleri da bu isimle zikredilir. Topkapı Sarayı’ndaki Mukaddes Emanetler Dairesi bu nalinlerden üç tanesine ev sahipliği yapmaktadır.³ Hz. Muhammed’in giymiş olduğu sandaletler literatürde *na'l-i pak*, *na'l-i şerif*, *na'l-i mübarek*, *na'l-i saadet*, *na'l-i Resul* diye de anılmıştır. Hadis kaynaklarında ayrıntılı biçimde tarif edilen Resul-i ekreme ait ayakkabılara Osmanlı kültüründe *başmak-ı şerif* de denmiştir.⁴

Safevi Devleti ile Hindu bölgelerinde *na'l-i pak* olarak zikredilen bu sandaletler üzerinden İslam coğrafyasının tamamına yayılan bir na'l-i şerif ikonografyası geliştiği de muhakkaktır. Dini bilginin estetik kaygı ve dini hissiyatla birleştiği bu ikonografya meselesi ve toplumsal etkisi çalışılmayı hak eden hususlardan biri olarak önümüzde duruyor. Nitekim na'l-i şerif ya da na'l-i saadet olarak adlandırılan sandalet türü ayakkabıların, Hazreti Peygamber’le irtibatından ötürü uğur getirdiğine ve bulunduğu yeri her türlü kötülükten koruduğuna inanıldığı için haklarında birçok metin üretilmiş, bu metinler sık sık okunmuş, hatta bu muhabbet ve ilginin doğal tezahürü olarak stilize edilip sembolik bir anlam yüklenmiştir. Na'l-i şerif tabanı şeklinde işleme motifleri çeşitli ürünlere model olmuş, İslam kültüründe birçok yerde kullanılmıştır. Örneğin manevi korumasına inanıldığı için Osmanlı Devleti’nde savaş dönemi tekstil ürünlerinde kullanılmış, Osmanlı sultanlarının savaşa giderken giysilerinin altından giydikleri tılsımlı gömleklere Hz. Muhammed’in kadem-i şerif ve na'l-i şeriflerini temsil eden ayak izi motiflerinin bulunması⁵ bu bakımdan tesadüf değildir. Yalnızca Osmanlı sultanlarında değil, Selçuklu döneminde farklı statüdeki kişiler için hazırlanan tılsımlı gömleklere de na'l-i şerif motifinin resmedildiği bilinmektedir. Bu durum na'l-i şerif motifinin, Anadolu’daki

uygulamalarının çok daha erkene gittiğini gösterir.⁶

Bu motifler tılsımlı gömleklerin yanı sıra sancaklara, kitaplara, levhalara da konu olmuştur. Çünkü na'l-i saadetin bulunduğu evlerin, mekânların hatta bölgelerin yoksulluktan, üzüntüden, sıkıntıdan, hastalıklardan, zorluklardan, hırsızlıktan ve yangından hemen hemen bütün kötülüklerden korunacağına dair inanışlar kuvvetli bir biçimde toplumsal hafızada yerleşmiştir. Bu sebeple olsa gerek na'l-i şerifin de içinde bulunduğu, kutsal emanet ziyaretleri, dinî şahsiyetlerin kabir ziyaretleri ya da mevlid, naat okuma gibi birtakım merasimler halk İslamı'nın en güçlü ritüelleri olarak dinî ve ictimai hayatın içerisinde bugün de iştiyakla sürdürülmektedir. Bu ziyaretlerin sınırlı sürelerde ve mekanlarda icra edilmesi halk nezdinde kutsal emanetler başta olmak üzere, kendisini görmeden iman ettiği ve sevdiği peygamber, evliya ya da dinî şahsiyetleri her daim hatırlatacak, anmaya vesile olacak, bulunduğu yeri bereketlendirecek türlü dinî motif, obje ve görselin ortaya çıkmasına vesile olmuş bu manada yabana atılamayacak bir maddi kültür teşekkül etmiştir.⁷

Halk Müslümanlığının dinî kültürel gücünü arttıran, büyük kalabalıklara nüfuz kapasitesini yükselten unsurlardan biri Müslüman hayatının her alanına, evlere, odalara, camilere, dükkanlara, kahvehanelere, iş yerlerine, arabalara, mezarlıklara, mezar taşlarına, türbelere yayılan, dahası gündelik dile, ifade biçimlerine intikal eden, oradan bir ahlak anlayışının kurucu öğeleri olan levhalar, hatlar, ifadeler, beyitler ve çizimler, istifler, işlemeler, çinilerdir, denilebilir.⁸ Matbaa teknolojisinin gündelik hayata dahil olmasıyla beraber dinî mahiyetli çizim ve resimleri içeren görsellerin, hadis ve ayetlerin yazılı olduğu levhaların matbu formları tedavüle girmiş, halkın alım gücüne hitap eden bu ürünler kitapçı tezgahlarında ve insanların ev/dükkanlarında kendilerine rahatlıkla yer bulmuşlardır. İşte böyle na'l-i şerife mahsus matbu bir levhanın Osmanlı

Devleti makamlarını meşgul ettiği bir vakaya intikal ederek meselenin bazı cephelerinin izini sürmek mümkündür. Ne gibi şeyler diye sorulacak olursa; son dönem Osmanlısında na'l-i şerif üzerinden peygamber muhabbeti ve hürmeti, halife-Sultan II. Abdülhamid, matbuattaki aktörler, matbuat denetimi, matbu dini materyallerin tasarımı ve bunların tedavülü, dinî metin ve objelere karşı hürmet ve hassasiyet dereceleri gibi "halk İslamı"na uzanan bir dolu ayrıntıdan bahsetmek mümkündür.

Bir Matbu Na'l-i Şerif Levhasının Hikayesi

1898 yazında Osmanlı makamlarını meşgul eden matbu bir na'leyn-i şerif levhasını ele alacağımız bu yazıda öncelikle bu levhanın nasıl, kimler tarafından, niçin ve ne şekilde tedavüle sokulduğuna bakacağız. Levhanın ortaya çıktığı II. Abdülhamid döneminde içerisinde dinî unsurlar barındıran her türlü matbu materyal Meşihat makamının onayından geçmek zorundadır. Bu nedenle Meşihat'ta Tetkik-i Müellefat Komisyonu kurulmuş, buradaki görevli ulemadan kitaptan risaleye, levhadan takvime varıncaya kadar her türlü matbu materyali inceleyip dinî açıdan bir sakıncası olup olmadığına karar vermeleri beklenmiştir.⁹ Bu makamlar içerikleri bakımından sıkıntılı eserleri inceledikleri gibi usul hatası nedeniyle ruhsat alınmadan yayınlanan eserleri de incelemektedir. Resul-i Ekrem'in na'l-i şerifinin çizimi ve anlatısını barındıran Beyrut menşeli bu levhanın Meşihat'ın gündemine dahil olma serencamı¹⁰ da takip edilmeye değer bir hikayeye sahiptir.

Beyrut'un meşhur ulemasından Yusuf Nebhani (ö. 1926)'nin tertip ettiği anlaşılan bir na'leyn-i şerif levhası niçin Meşihat'taki dini eserleri inceleyen komisyonun gündemine girmiştir?! Bu levha ortasında na'l-i şerif çizimi ve etrafında Arapça kaleme alınmış metinlerden oluşmaktadır. Ebatları ve çizim barındırması hasebiyle levha tabirini sonuna kadar hak eden bu tek sayfalık matbu materyal, resmi yazışmalarda hem levha hem de cetvel olarak tanımlanmıştır. Bu tür metin-görsel birlikteliği olan malzemenin levha/cetvel/

tablo olarak tanımlandığı bilinmektedir.¹¹ Söz konusu levhanın üzerindeki yazılar en az çizim kadar dikkat çekicidir. Kırmızı bir çerçeve içerisine oturtulmuş yine kırmızı renkli na'l-i şerif temsiline yer aldığı levhada resmin/çizimin dört tarafını çeviren metin siyah mürekkeple hazırlanmıştır. Yazılara daha yakından bakıldığında bir kitap gibi aktığı, İslam telif geleneğindeki başlıklandırma ve bölümlendirmelerle uyumlu bir metin seyriyle karşı karşıya olunduğu görülecektir. Bu nedenle olsa gerek metni hazırlayan için hem mürettip hem de müellif tabirleri yazışmalarda çok rahat kullanılmıştır.

Levhanın dört tarafındaki metne göz atıldığında üst kısımda Hz. Peygamber'in na'l-i şerifiyle ilgili teknik tarifler, sol yanda bulunan "Tenbih" başlıklı bölümde 2 na'l ve 8 terliği bulunduğu ve onları nasıl kullandığı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Pabuçlarını sağ eliyle giyip sol eliyle çıkardığından, taşınması icab ettiğinde sol elinin işaret parmağıyla taşıdığından ve hizmetçisi İbn-i Mesud'un Peygamber aleyhisselamın çıkardığı nalınları korumaya alıp giymek istediğinde kendisine takdim ettiğinden bahsedilir. Ayrıca ibadetlerini alçak gönüllükle yapan Hz. Peygamber'in dualarını kimi zaman nalınli kimi zaman yalınayak yaptığına değinilir. Ardından yine nalınleri giymeye sağ elle başlayıp çıkarmaya da sol elle başladığı gibi klasik kaynaklarda Hz. Peygamber'in nalın giyme usul ve adabına dair malumatla örtüşen rivayetler yer alır. Levha'nın sağ yanında bulunan "Fevâid" başlığı altında O'nun naliniyle ilgili herhangi bir şeyi bulundurmanın bereketi ile kötülüklerin defolacağına dair ifadeler yer alır. Çizimin alt kısmındaki uzun metin bölümünde ise yazma kültüründeki kitap telif usulü/teknikleriyle uyumlu bir biçimde eserin telif usulünü, telif amacını, kaynaklarını ve künyesini de içeren bilgilere erişilmektedir.

Levhanın mürettibi Yusuf Nebhani, kudemayı ulemadan Ahmed Makkari'nin (ö. 1632) meşhur eseri *Kitabu Fethi Müte'âl*'inden yola çıkarak bu levhayı hazırlamıştır. Nebhani

Beyrut'ta basılmış Na'l-i Şerif levhası. (BOA. MF.MKT. 00388.0 0071.001)

na'l-i şerif anlatıları ve çizimleri açısından son derece önemli bir eser olan *Fethu'l-müteal fi medhi'n-nial* adlı kitabın birisi müellif nüshası olmak üzere 3 nüshasını inceleyerek tetkik ve tahkik yapmış ve en sahih olandan hareketle bu nüshayı tertip etmiştir. Metnin hazırlanış biçimi ile metin/levha tasarımında yer aldığı kısım bir yazma eserin son kısmındaki istinsah kayıtlarıyla son derece benzerlik taşımaktadır. Bu bölümde levhanın, mevcut kaynaklardaki en sahih na'l-i peygamber anlatımı ve çizimi tespit edilerek halife-Sultan Abdülhamid döneminde matbaada basıldığı belirtilmiştir. Müellif bu vesileyle levhanın alt kısmında padişahı hayırla yad etmeyi de unutmamıştır. Bu, dönem matbuatında her türlü basılı materyalde sıklıkla rastlanan Sultan'a övgü adetiyle uyumlu bir tavidir. Müellif ayrıca hazırlayan ve emeği geçenlerin Peygamber efendimizin ve emelinine

hizmet eden İbn Mesud gibi hayırla anılmasını, esas itibarıyla Peygamber aleyhisselama yapılan bu hizmetin hayırlara vesile olmasını ve iki cihan saadeti getirmesini niyaz eder. Bahis mevzuu na'l-i şerif levhasının sayfa tasarımı ve metin düzeni itibarıyla yazma eser telif biçimine benzerliğini gösteren bir diğer kanıt da bu niyaz/dua kısmının bulunmasıdır, denilebilir.

Yukarıda özetlediğimiz üzere 1897 yılının son aylarında Beyrut'taki el-Matbaatü'l-Edebiyye'de basılan bu eserin içerik açısından herhangi bir sıkıntısı bulunmadığı anlaşılıyor. Ne kaynakları itibarıyla, ne ifade ve ibareleri, ne de tertip edeni açısından Osmanlı Devleti ve Meşihat makamı tarafından "sakıncalı" bulunmasını gerektirecek bir durum yok gibi duruyor. Ancak bu levha nedeniyle mürettib sıfatıyla Beyrut'un muteber ulemasından Yusuf Nebhani¹² ile yayıncı sıfatıyla Beyrutlu meşhur kitapçı Ahmed el-Ünsi sorgulanmıştır. Beyrut Maarif müdürünün 13 Şubat 1898'te Beyrut'taki protestan matbaalarından biri olan Edebiye Matbaası'nda fotoğraf usulüyle basılmış olan levhaya el koyarak merkeze göndermesiyle tahkikat başlar. Bu arada dikkat edilirse Ramazan ayında başlayan bu tahkikat levhanın mübarek zamanlarda, üç aylarda tedavüle sokulduğunu, hazırlayanların üç ayların ve Ramazan'ın, ardından hac mevsiminin manevi havasından istifade etmeyi düşündüklerini gösteriyor, denilebilir.

Netice itibarıyla levhanın metin içeriği, metni hazırlayan ve tedavüle sokanların kimliği, basım yeri ya da basım usulü nedeniyle devlet makamlarının ilgisini çekmiş olabilir. Protestan matbaasının tercih edilmesinin arkasında bu türden metinler için "fotoğraf usulü" baskının iyi sonuç vereceği, dolayısıyla bu türden bir teknik donanıma sahip bu matbaayla çalışıldığı gerçeği yatıyor olabilir. Zaten "fotoğrafla nüsha teksir" etme yöntemi bu tür tek sayfalık cetvel, beyanname gibi evraklar için yaygın kullanılan bir usul gibi görünüyor.¹³ Diğer taraftan Meşihat'teki evraklarda levhanın basım yeri ile ilgili özel bir dikkatin olmadığı, henüz

basılmadan önce Bab-ı Fetva'nın onayından geçmediği için el konulduğunu ve yetkililerin bu levha hakkında ne yapmaları gerektiğini İstanbul'a sormalarından anlaşılıyor.

Esasen levhanın tedavüle girmesini sağlayan en önemli iki kişinin sorgulanması olayın ayrıntılarına dair bazı şeyleri de ortaya çıkarıyor. Buna göre Yusuf Nebhani şerh ve tavsifleri en sahif ve mutemed nüshadan yola çıkarak hem çizim hem de metin kısmını oluşturmuş, levhayı teberrüke vesile olması için bir yardım sergisinde satılmak üzere hazırlamıştır. 10.000 adet basılan levhanın yarısı Nebhani tarafından İane sergisine elden götürülerek hediye edilmiş, 3000'i Mısır'a gönderilmiş, kalanı da Beyrut'taki matbaada bekletilmiştir. Yusuf Nebhani'nin bu levhadan iki yıl önce kaleme aldığı Hilafet hakkındaki risalesinin de içeriği ile ilgili herhangi bir sakınca olmamasına rağmen toplatılması söz konusu olmuştur. Risale 10.000 adet ve yine Matbaatü'l-Edebiyye'de bastırılıp tıpkı bu levha gibi meccanen dağıtılma niyeti ile hazırlanmıştır. Hem hilafet risalesinin hem de nal-i şerif levhasının aynı kişi tarafından benzer niyet ve saiklerle aynı tirajda ve aynı matbaada bastırılması ilginç bir tesadüf olarak karşımızda duruyor! Bu durum ilk bakışta her iki tahkikatın da içerikten ziyade hazırlayanlar üzerindeki devlet "dikkati"nden kaynaklandığını akla getiriyor.¹⁴

Tahkikat esnasında söz konusu levhanın basımını gerçekleştiren Beyrut'un meşhur kitapçılarından Ali el-Ünsi, baskı tekrarı için ruhsata başvurmuştur. Devlet makamları bu süre içinde yardım sergisinde teşhir edilen levhaların satışının durdurulmasına, Meşihat onayladıktan sonra tedavüle girmesine karar vermiştir. Levhada bir takım ehâdis-i şerife ve ayat-ı kerime bulunduğu için incelenmek üzere Meşihat'a gönderilmiştir. Sorgulama esnasında Mısır'a giden nüshaların da hacılara dağıtılmak üzere "hafiyen" Hicaz'a gönderildiği ve Beyrut'taki kitapçılarda ya da matbaalarda da bu levhanın bulunmadığı anlaşılmıştır. Zaten yayıncısı Ahmed el-Ünsi levhanın ehemmiyeti

ve revacına binaen yani halk arasındaki popülaritesi sebebiyle tekrar basımını yapmak istemiş ve Beyrut'ta nüshası kalmadığı için ruhsat talebinde bulunmuştur. Eğer tekrar basım ruhsatı elde edebilirse deposundaki 2000 nüshaya da meşruiyet kazandırmış olacaktır. Satış durdurma kararı Meşihat'ın 25 Temmuz 1898 tarihli onayıyla ortadan kalkmış, Maarif Nezareti'ndeki Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti'nin birkaç gün içinde bu kararı onaylamasıyla satış yolu açılmıştır. Böylece levhayı hazırlayanların başlangıçtaki hayır maksadı hasıl olabilecektir. Zira teberrüken evlerine ya da dükkanlarına asmak niyetiyle bu levhayı satın alanlar aynı zamanda "iane sergisi"ne de katkıda bulunarak çifte bir hayır işlemiş olacaktırlar.

Usul hatası nedeniyle Osmanlı makamlarına takılan bu levhanın öyküsü na'leyn-i şerif motifinin Müslüman ahali arasında ne kadar popüler olduğunu, muhtevası yukarıda özetlendiği üzere tertip edilmiş bu türden bir metnin Beyrut-Mısır ve Hicaz'da hemen karşılık bulduğunu bir kez daha göstermektedir. Bu levhanın basım tercihi ve halkın teveccühü aslında Peygamber sevgisi ve hürmetinin bir nişanesi olduğu kadar bu levhaların Müslümanca hayatın bir parçası olduğunu da hatırlatıyor. Bakıldığında teberrüken evlerimize/dükkanlarımıza astığımız bu tablolar, kutsal emanetler üzerinden görmediğimiz ve huzurunda bulunamadığımız ama özlediğimiz Hz. Peygamber'i ve yaşamını, dini ve ahlaki değerleri her daim rehber edinmemizi letafetle ima eden işaretler mecmuası değil midir?

NOTLAR

- * Marmara Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü.
- 1 Bu meselelerin akademik gündemimin bir parçası olmasını değerli hocam İsmail Kara'ya borçluyum, bu yazının ortaya çıkmasını ise derginin editörü Fulya İbanoğlu'nun
- 2 ısrarı ve sabrı mümkün kıldı. Kendilerine müteşekkirim.
- 3 Nebi Bozkurt, "Mukaddes Emanetlerin Tarihi ve Osmanlı Devleti'ne İntikali", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1997, 9-11.

- 3 Hz. Muhammed'e ait olduğu söylenen ve saraya farklı zamanlarda getirilen bu na'l-i şerifler ve ayrıntılı tarifleri için bkz. Nebi Bozkurt, "Na'l-i Şerif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 32: 347.
- 4 Vildan Coşkun, "Na'l-i Şerif", *DİA*, 32: 348.
- 5 İ. Güven, "Osmanlı Sultanlarının Dua Kalkanları", *İSMEK El Sanatları Dergisi*, 17, (2014): 21.
- 6 Mustafa Eryaman, "Türk-İslam Kültüründe Na'l-i Şerif'ler ve Niğde'deki Na'l-i Şerif Örneği", *TÜBA-KED*, S. 15, (2017): 200.
- 7 Konuyu mufassal ele alan bir çalışma için bkz. Christiane Gruber, *Osmanlı-İslam Sanatında Tapınma ve Tılsım*, trc. Erdem Gökyaran, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020).
- 8 İsmail Kara, *Resimli Cumhuriyet Din Kitabı*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2024), 872.
- 9 Osmanlı Devleti'nde dini matbuatın denetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Filiz Dıñoğlu, *Osmanlı'da Dini Matbuat: Sultan Abdülhamit ve II. Meşrutiyet Devrinde Kurumlar Aktörler Denetim ve Sansür Politikaları* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022), 62-88, 317-326.
- 10 BOA MF. MKT 388/71, lef 1. Meşihat makamının bu konuda verdiği izin yazısı için bkz. Lef 9, 6 R 1316/24 Ağustos 1898.
- 11 Bu tür malzemenin "tek sayfalık kitap" olarak tanımlanabileceği iddiası ve bu tür malzemeye dair bolca örneğin görülebileceği bir araştırma için bkz. İsmail Kara, "Tek Sayfalık Kitaplar ve Medrese Eğitim Sistemiyle İrtibatları Üzerine Birkaç Not", *Toplumsal Tarih Akademi Dergisi*, 4, (2024): 140-151.
- 12 Hadis, tasavvuf ve hal tercümesi sahalarında otorite olan ve kadılık yapan Yusuf b. İsmail Nebhani (Filistin 1869-Beyrut 1926) tahsilini Ezher'de tamamlamış, bir süre İstanbul'da bulunmuş daha sonra atandığı Beyrut Hukuk Mahkemesi reisliğini ise yirmi yıl sürdürmüştür. Levha ile sorgulandığı esnada mahkeme reisliği vazifesini yürütüyor olmalıdır. Yusuf Nebhani biyografisi için bkz. *Hilafet Risaleleri* haz. İsmail Kara, (İstanbul: Klasik Yayınları, 2002), I, 29; M. Sait Özervarlı, "Nebhani, Yusuf b. İsmail", *DİA*, 32: 471-2.
- 13 Beyanname, bildiri gibi tek sayfalık Jöntürk neşriyatının çoğaltılma tekniklerinden biri olarak "fotoğraflama" usulünün kullanıldığına dair bkz. Serhat Aslaner, "Jöntürk Neşriyatının Üretim ve Dağıtım Süreçleri", *Toplumsal Tarih Akademi Dergisi*, 4, (2024): 55-56.

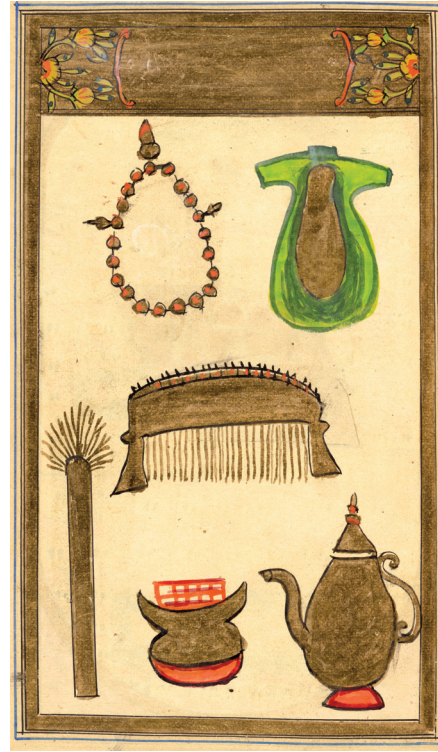
New York Halk Kütüphanesindeki bir el yazmasında Nalin-i Şerif çizimi. (Kaynak: <https://digitalcollections.nysl.org/items/7d3994c0-da19-0136-d970-2556b76585cd>)

Menakıb-ı Mekke isimli eserin 1119 tarihli yazma nüshasında Nalin-i Şerif çizimi. (Kaynak: https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkan_sicht?PPN=PPN717511774&PHYSID=PHYS_0094&DMDID=DMDLOG_0006&view=overview-toc)

İmam Cezuli'nin Delailü'l-Hayat'ının XVI. yüzyıl Kuzey Afrika'sına ait bir el yazma nüshasında yer alan Kadem-i Şerif çizimi. (Kaynak: <https://harvardartmuseums.org/collections/object/215806>)

New York Halk Kütüphanesi'nde bulunan bir el yazmasında Efendimize ait eşyaların bir arada sade bir çizimi. (Kaynak: <https://digitalcollections.nysl.org/items/7d3994c0-da19-0136-d970-2556b76585cd>)

Dosttan Haber Getiren Kutlu Emanetler İçin Dizilmiş Nazım İncileri

Dr. Öğr. Üyesi Kübra Yılmaz*

*Dünya malın tutmamış hiç emanet artmamış
Terzi biçip dikmemiş donunu Muhammed'in*

Bağları kuranın Mevla olduğunu idrak etmiş kişi için hakikatin hatırlatıcısı kimi zaman bir ses, bir akis, kimi zaman bir andır. Kalbe aidiyetini fısıldayan bir tefekkür anı... Bireyi inandığı değerlere yaklaştıran, onlarla yüzleştiren, onlarla olan münasebetini hatırlatan veya kuvvetlendiren de çoğu zaman dış dünyadan, somut nesnelere gelen verilerle yeşeren tesirdir. Bir mimarının heybeti yahut ufucak bir mendil bu bağlılığın hatırlatıcısı olabilir. Hizmetinde bulunmakla Osmanlı sultanlarının iftihar ettiği emanat-ı mübareke (mukaddes emanetler) / muhallefat-ı Nebi de bu nevi nesnelere aittir. Efendimiz'den, ailesinden, ashabından yahut bazı İslam büyüğü zevattan kaldığına itibar edilen birtakım mütevazı eşyanın aziz sorumluluğunu sırtlanmış bu

topraklar, bu vazifenin fazileti ve iftiharıyla daima izzet ve huşu bulmuştur.

Bugün artık tarihi kaynaklar ve arşiv metinleri sayesinde emanat-ı mübarekenin Osmanlı'ya intikali ve İstanbul'a getirilmesi sürecinden tutalım; tespiti, dökümü ve kayıt altına alınarak hazineye devrine varıncaya kadar pek çok husus hakkında bilgiye sahibiz. Anadolu'ya gelişlerinden bu yana geçen sürede mukaddes emanetler hangi nazarlara değdi, hangi kalplerin ritmini değiştirdi bilinmez amma belki de birazını bilmek mümkündür diyerek bir tecessüsün ardına düştüğümüzde alem-i hüner, kapısını araladı. Mukaddes emanetlere hizmet arzusuyla kiminin göz nuru hüsn-i hatlarla, tezhiplerle muhabbetini işlediğini, kiminin el becerisini mukaddes emanet muhafızı sandıklar ve bohçalarla sergilediği, kiminin de kalbinin ve kaleminin kuvvetiyle şiirler yazdığını gördük.

Bunların arasında önemli bir mevki olan *mukaddes emanetler edebi literatürünü* doğrudan yahut dolaylı dört başlık altında tasnif etmek mümkündür: Na'l-i şerif/kadem-i şerif resimleri ve panoları üzerindeki kitabe yazıları/ hüsn-i hatlar, Efendimiz'in evsafının veya eşyasının zikredildiği hilye, na't vb., tarihi kaynaklar ile arşiv belgeleri ve son olarak da bilhassa divanlarda doğrudan mukaddes emanetlere işaret eden kaside, kıt'a, beyit yahut tarih manzumeleri.

Türk İslam edebiyatında Efendimiz ile alakalı hemen her konuda, na't, mevlid, hilye yahut miracname gibi farklı edebi nevi ve şekilde eserler kaleme alınmıştır. Bu eserlerde çoğu zaman bir na't içinde Efendimiz'in müy (saç, sakal), dendan (diş), lihye (sakal), bürde, hırka, kadem, na'lin (ayakkabı) gibi fiziksel özelliklerine yahut eşyasına dair kavramlara rastlanması tabiidir. Bilhassa mesnevilerde veya mi'râcı anlatan bahislerde geçen na'leyn/na'lin, Şeyhi'nin (ö. 832/1492'den sonra) *Hüsrev ü Şîrin* mesnevisindeki na'tinde zikrettiği:

*Anun na'lîni vâdîde oldı ber-der
Ser-i arşa bunun na'lîni efser¹*

beytinde Cenab-ı Hakk'ın Hz. Musa'ya Tur Dağı civarında ayakkabılarını çıkarmasını emrettiği halde Hz. Muhammed'in ayakkabılarını mirac gecesinde arşa tac etmesi, yüceltmesi mukayesesine bağlamında kullanılmıştır.

Nabi'nin (ö. 1124/1712) bir na'tindeki:

*Hâzin-i cennet olur hüccet-i iflâs be-kef
Kem-terîn mûyin iderlerse bihişt içre mezad²*

beytinde mûy ile işaret ettiği Efendimiz'in saçının/sakalının tek telini bile cennette açık artırmaya çıkarsalar cennet hazinedarının iflas edeceğini söylemektedir.

Diğer yandan doğrudan mukaddes emanetlere işaret eden ve bunların başında zikredilen lihye, bürde, hırka ve na'lin gibi unsurlara yalnızca birkaç divan ve mesnevi gözden geçirildiğinde dahi rastlamamak imkansızdır. Bazen bir tarih manzumesinde veyahut bir tarih düşürme mısraında benzer ve tekrarlarını bulmanın mümkün olduğu şiirlere; bazen de müstakil olarak bir mukaddes emaneti ele alan eserlere literatürde tesadüf edilmektedir. Bunlardan müstakil olarak yazılanlar arasında Osmanlı ulema ve şuarasından Mehmed Münib Ayıntabi'nin (ö. 1823) *Asarü'l-hikem fi nakş-i'l-kadem³* adlı mensur eseri ile Şirinze Hafız Sadeddin Efendi'nin 235 beyitlik ve 1289/1872 tarihli Na'l-i Resul manzumesini⁴ zikretmek mümkündür. Nakş-ı kadem-i şerif, kadem-i şerif veya nakş-ı kadem-i saadet isimleriyle de anılan ve üzerinde Hz. Peygamber'in ayak izinin bulunduğu kabul edilen taş/taşlar hakkında bilinen müstakil bir eser olarak *Asarü'l-hikem* 1198'de (1783-1784) Şam'dan İstanbul'a getirilen ve bugün hâlâ I. Abdülhamid (ö. 1789) türbesinde bulunan kadem-i şerif hakkındadır. 19 varaklık bu risalenin hatime bölümünde Ayıntabi, kadem-i şerifin yanı sıra hırka-i saadet ve lihye-i saadet gibi emanat-ı mübarekeye hürmet göstermenin meşruluğunu da tartışır. Bu yönüyle eser edebi olmaktan ziyade talimi

bir üslup ve gayeyle kaleme alınmıştır. Sultan I. Abdülhamid'in türbesinde muhafaza edilen bu kadem-i şerifin bulunduğu mermer panonun üzerindeki kitabede hislerini satırlara dökmüş meçhul bir şairin de üç beyti yer alır:

*Oldu resm-i kadem-i Hz. Fahr-ı Alem
Tâc-ı vehhâc-ı ser-i cümle-i ehl-i iman*

*O kademdir ki edüp tayy-ı semavat-ı a'lâ
Menzil-i Sidre'ye basdı şeb-i esrâda a'yân*

*Sür yüzün acz u niyaz-ile edüp istişfâ
Olayım dersen eğer mahzar-ı afv u gufrân*

Konuyla alakalı örnekleri çoğaltmak mümkündür. Rahmetin sebebi ve kaynağı olan Fahr-ı Alem Efendimiz'in ayağının tozunu gözlere sürme belleyen, başlar üstünde taşınası ayağının izine yüz sürmeyi sermaye bilen bir kaleminden dökülen şu kıta da Topkapı Sarayı'nda bulunan resm-i kadem-i şerif üzerinde yer almaktadır:

*Fahr-ı Rusülü bâis-i rahmet biliriz biz
Hâk-i rehini kuhl-i saadet biliriz biz
Nakş-ı kademi başımız üstünde yer etsün
Yüz sürmeyi sermâye-i devlet biliriz biz.⁵*

Efendimiz'in mübarek ayak izi olduğu ifade edilen nakş-ı kadem-i şerif/ nakş-ı kadem-i saadet taşları üzerindeki kitabelerde yazılı bu ve benzeri mısralar mukaddes emanetlerin tarihi ve manevi değerine dikkat çekmenin yanı sıra manzum sözün tesirini ve kıymetini de gösterir niteliktedir.

Diğer taraftan dini muhtevalı klasik edebiyatımızda, Efendimiz'in hırkasını hediye ediş hikayesini hatırlatıcı olması sebebiyle *Kaside-i Bürde'ye* yazılmış pek çok tercüme, şerh ve nazire bulunmaktadır. Doğrudan mukaddes emanetlerle ilgili bir bahsi içermemeleri sebebiyle *Kaside-i Bürde* tercüme ve şerhleri bu yazıda değerlendirilmeyecektir. Ancak lihye-i saadet, hırka-i saadet ve na'leyn-i saadet ziyaretlerinin ve na'leyn-i nebevinin Osmanlı'ya getirilişinin, hırka-i şerif için cami, hücre ve çeşme inşasının, hırka-i şerif

sandukasının tecdidinin tasvir edildiği ve tarihlerinin düşürüldüğü geniş ifade sahası birkaç misal üzerinden ele alınacaktır.

Gören Gözlere Can Bahşeden Hırka

Hırka-i saadet, yazdığı kasideyi takdiri sebebiyle Efendimiz'in hırkasını hediye ettiği Ka'b b. Zühre'den Emevilere sonra Abbasilere sonra da Yavuz Sultan Selim'in (ö. 1520) gayretiyle Osmanlı'ya intikal ederek bugüne ulaşan ve hâlâ Topkapı Sarayı Hırka-i Sa'adet Dairesi'nde altın sandukalar ve ibrişim bohçalara sarılı biçimde istirahat etmektedir. Hırka-i şerif ise Üveys el-Karani'den intikal ile nihayet İstanbul'a ulaşan ve II. Abdülmecit'in (ö. 1918) inşa ettirdiği cami ve hücrede muhafaza edilen emanettir. Hırka-i saadet Osmanlı sultanları tarafından belli vakitlerde ziyaret edilmiş, hırka-i şerif bazı özel gün ve gecelerde halkın ziyaretine açılmıştır. Diğer yandan yine mukaddes emanetler arasında zikredilen sancak-ı şerifin seferlere götürüldüğü, süyuf-ı şerifeden (dört halifenin kılıçları) birinin ise kılıç kuşanma merasimleri sırasında sultanlar tarafından seçildiği bilinmektedir.

Sultan III. Mustafa'nın (ö. 1774) hemen her fırsatta Efendimiz'in hırkasını ziyaret ettiği ve bazı vakit namazları için burayı tercih ettiği görülmektedir.⁶ Sultan III. Mustafa'nın hırka-i nebevi ziyaretleri vesilesiyle yazdığı bir münacatı bu teveccühe zarif bir numunedir. Sultanın "Cihangir" mahlasıyla yazdığı münacat "Hırka-i sa'adet da'ire-i füyûzât-ı fahiresinde mutazarrı'ane ve belîğane bir münacat-ı mülûkaneleri" başlığı taşımaktadır. Muhtevası itibariyle rahmet ve mağfiret talebi olan yirmi üç beyitlik bu münacatta Habibullah'ın hırkasının zikredildiği:

*Düşdüm şeref-i arz-ı habibine dahilem
Oldum harem-i hırka-i ulyâna mihmân⁷*

beytinde o yüce hırkaya misafir olmakla Efendimiz'in şerefli toprağına, diyarına sığınmış gibi hissettiği ifade edilmektedir. Ayrıca Sultan III. Mustafa'nın türbesinde de bir adet nakş-ı kadem-i şerif bulunmakta ve mahfazası

İslam coğrafyasında Peygamber Efendimizin hilyesini evlerde bulundurmak teberrük vesilesi görülür. Matbaadan önce bu hilyeler elbette yazma kitapların sayfaları arasındadır. Matbaanın yayılmasıyla bu hilyeler matbu hale getirilmiş, Peygamberimiz aleyhisselam sakalı, kademi, nalini gibi emanetleri de resmedilmiştir. Görseldeki örnek bu bakımdan son derece nadir ve esaslı, ibriği, tesbihi gibi emanetlerin pek çoğunun resmedilmesi bakımından da oldukça zengindir. (Filiz Dıñoğlu Arşivi)

üzerindeki tabloda da Sultan III. Selim'e ait bir kıta yer almaktadır.

Yukarıdaki misallerin benzerleri, sözün sultanı şairlerin eserlerinde de kendisini göstermektedir. Efendimiz'in eşyası ve bilhassa hırkası şair olsun olmasın hemen her mümin için hürmete layık bir ilticagah, bir sığınaktır.

Şeref Hanım (ö. 1277/1861) şiirlerinde çeşitli vesilelerle hırka-i şerifi zikredenlerdir. Hırka-i

şerif için kaleme aldığı şu iki kıtada onu makamında ziyaretten doğan neşvesini ve müminleri ziyarete teşvikini görürüz. Ayrıca hırka-i şerife hürmetle cami inşa ettiren Sultan'a duayı ihmal etmez:

*Ziyaret kılınsın ümmetler revân-ı can-bahâdır bu
Cenab-ı Veys'e ihsan u atâ-yı Mustafa'dır bu
Eşiğine Şeref rûy-ı siyahın sür niyaz eyle
Makam-ı hırka-i pak-i Habib-i Kibriyadır bu*
(...)

*Küşâd oldu der-i dâr-ı saadet
Gel eyle hırka-i paki ziyaret
Dua ile mücedded kıldı bünyad
Cenab-ı padişah-ı pür-adalet*

Şeref Hanım'ın bu kıtalardan başka üç farklı tarih manzumesi bulunmaktadır. Bunlar Sultan Abdülmecid tarafından 1267/1851'de yaptırılan hırka-i Resul'ün makarrının yani Hırka-i Şerif Camii ve hücresinin inşasını tasvir eden şiirlerdir. İlkinin tarih beyti şöyledir:

*Hatib-i minbere mu'cemle nâsa söyledi tarih
Dua it kul namaz yapırdı Han Abdü'l-Mecid
cami⁸*

Beytte şairin verdiği mu'cem ipucundan hareketle 1267 tarihine ulaşılmaktadır.⁹ Bu da I. Abdülmecid'in Hırka-i Şerif Camii'ni yaptırdığı tarihtir. Şeref Hanım'ın diğer tarih manzumesinde mukaddes eserler için işlediği hayır sebebiyle Sultan Abdülmecid'in methinin ve saltanatının devamı için ettiği duaların ardından:

*Eyledim bünyadına inşa bu tarihi Şeref
Hırka-ı âliye Şah Abdü'l-Mecid yapıdı makar¹⁰*

beytiyle birlikte 1267 (1851) tarihini not düşmüştür.

Şeref hanımın üçüncü tarihi ise Üveys el-Karani'den tevarüsen ulaşan mübarek kisve için benzersiz bir cami yaptıran ve bu hizmeti sebebiyle kendisini görse Nuşirevan'ın bile övgülerle Nil nehri gibi coşacağı Abdülmecid

Han'a dua içeren yedi beyitlik manzumesinin son beyti şöyledir:

*Müjde it züvvara bu tarih-i tamınla Şeref
İtdi şeh tecdid dar-ı hırka-i paki bu yıl¹¹*

Şeref Hanım, Efendimiz'in hırkasına ve mânâen şahsına yapılan her türlü tebcili ve hizmeti takdir maksadını farklı vesilelerle şiirlerinde konu edinmiş, eşyasına hizmet edenlerin mahşer günü Efendimiz tarafından karşılanacağı düşüncesini dile getirmiştir.

Dürri Ahmed (ö. 1135/1722-23), *Divanı'nın* derkenarında yer alan tarih beyitleri arasında Sadrazam Çorlulu Ali Paşa'nın bugün Hırka-i Şerif Camii duvarındaki çeşmesinin inşa tarihini 1118 (1706-07) olarak haber vermektedir. Kaynaklara göre I. Abdülmecid Han Hırka-i Şerif Camii'ni yaptırmadan çok evvel, XVII. asrın başlarında İstanbul'a gelen Üveysi ailesi ve ellerinde bulunan hırka-i şerifin muhafazası için yine bu civarda bir hücre ve çeşme yaptırıldığı ifade edilmektedir. Dürri Ahmed'in çeşmenin tarihini haber verdiği müfred şöyledir:

Bu aynı itdi mâ-i pak ile ihya Ali Paşa¹²

XIX. asır şairlerinden Leyla Hanım (ö. 1264/1848) muhtemelen bir hırka-i şerif ziyareti sonrası yazdığı kıtada Efendimiz'in cemaline duyduğu iştiaqla, kendisini mumun etrafında dönen bir pervane olarak tasvir eder ve gönlündeki iştiaqla ateşinin lütuf yağmurlarıyla sönmesi için Hakk'a niyazda bulunmaktadır:

*Cemalin şevki ile yanageldim Ya Resulallah
Ezelden şem'ine pervane geldim Ya Resulallah
Dil-i suzan-ı Leyla'yı söyündür ab-ı lutfunla
Civar-ı hırka-i ihsana geldim Ya Resulallah¹³*

Şiirlerde Efendimiz'in ismiyle beraber zikredilen "hırka"sı çoğu zaman bir melce veya şifa vesilesi olma vasfıyla öne çıkmaktadır. Böyle bir ifade biçimine Nedim'de (ö. 1143/1730) rastlarız. Nedim, Sultan III. Ahmed'in (ö. 1736) şahsında, hırka-i saadete derin bir tevazu ile yaklaşanların, Resulullah'ın ruhaniyetinin bereketiyle yüceceğini söylemektedir:

*Hulûs ile eder çün-kim tevazu hırka-i pake
Kılar ruh-ı Resulullah anı feyz-ile i'lâ¹⁴*

Sultan III. Ahmed'in hırka-i şerife olan muhabbeti Neyli Ahmed'i (ö. 1161/1748) de etkilemiş olacak ki o da hırka-i şerif sandukasının yenilenmesi sebebiyle 19 beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Sandukalar, hırka-i saadetin muhafazası ve taşınması için kullanılmaktadır. Bu şiirde Sultan III. Ahmed'in hırka-i şerif sandukasını yenilemesi övgü ve dualarla birlikte haber verilir. Bu uzun manzumenin son beyti:

*Kisve-i pak-i Resuli kodı bu
Sim sandukada Sultan Ahmed¹⁵*

şeklinde bu hadiseyi tasvir etmektedir.

Değişmem Müyine Heft Asumanı Ya Resulallah

Efendimiz'in saç ve sakal tellerini karşılayan lihye-i saadet kavramı edebi metinlerde "lihye-i şerif, sakal-ı şerif, müy, hat" gibi biçimlerde karşımıza çıkar. Efendimiz'in kesilen saç ve sakallarını sahabenin muhafaza etmesiyle günümüze kadar ulaşan bu emanete teberrüken hürmet gösterilmektedir. Hem Topkapı Sarayı'nda hem bazı cami ve tekkelerde ve hatta kimi evlerde korunduğu ifade edilen sakal-ı şeriflerin bazı mübarek gün ve gecelerde, dualar eşliğinde halkın ziyaretine açılması geleneği hala devam etmektedir.

Pertev (ö. 1222/1807-08), *Divanı*'nda lihye-i saadeti ziyareti münasebetiyle yazdığı gazel formunda bir na't-i şerif yer almaktadır. Şiirin başında "Ziyaret-i lihye-i saadet-i Hazret-i şefi'-i ümmet 'aleyhi efdalü't-tahiyyat Efendimiz müyesser olup ol siyah-i reşk-i mahdan dide-i can münevver oldukda hezar şerm ve hayâ-birle gazel vadisinde na't-i şerifdür" ibaresi bulunmaktadır. Efendimiz'in siyah lihyesinin yaydığı ayı bile kıskandıracak güzellikteki nurdan can gözü aydınlanınca binlerce mahcubiyet ve hayâ ile Pertev'in gazel

vadisine çıkardığı pek belîğane na'tinin son beyti şöyledir:

*Zâ'ir-i müyun kulun Pertev esir-i ma'siyet
Ehl-i cürme hatt-ı azadi-i gufrandır hatun¹⁶*

Pertev şiirinde ruh, müy ve hat kelimeleriyle ifade ettiği lihye-i saadeti gördüğü anda kalbine dolan hisleri ifade etmektedir. Kendisini günahlara esir olarak nitelendiren Pertev, Efendimiz'in lihyesini de hem ziyaretçileri hem kendisi için bir af dilekçesi kabul etmektedir. Zira rahmet menbaı Hz. Peygamber'in lihyesini görme şerefine nail olanlar da kendilerini Efendimiz'in ruhaniyetini ziyaret etmiş gibi hissederek rahmete yakınlık umarlar.

Gubar-ı Payine Almam Cihanı Ya Resulallah

Efendimiz'in ayağının izi, ayağının tozu ve ayakbaları çeşitli vesilelerle şiirlere konu olmuştur. Bunlar arasında "na'l-i şerif, na'l-i pak, na'l-i saadet, na'leyn-i saadet, na'leyn-i şerifeyn, na'leyn-i nebevi, na'lin-i nebevi" gibi isimlerle anılan bir mübarek emanet de Efendimiz'in ayakbalarıdır. Seyyid Hamza Nigari (ö. 1302-03/1885) na'leyn-i nebevi için bir gazel yazmıştır.¹⁷ Aslen Karabağlı olup genç yaşlarda Anadolu'ya gelerek, Harput, Amasya, Erzurum, İstanbul gibi şehirlerde bulunan Nigari Nakşi şeyhidir. Şiirler ve tasavvufi eserler kaleme alan Nigari rivayete göre 1286'da Amasya'dayken, Abbasi soyundan olup Harput'ta yaşayan Mehmed Bey'in muhafaza ettiği na'leyn-i saadetin İstanbul'a götürüleceği haberini alır. Kafile Amasya'yı geçerken Nigari onları karşılar. Onların na'leyn-i saadeti başlarının üzerinde taşıdığını görmesi üzerine de cezbeye gelerek bir gazel söyler. Gazele Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun (ö. 1941) tahmis yazmıştır. Tahmisin başında yer alan "Amasya'da defin-i hak-i gufran Cenab-ı Seyyid Hamza Nigari kaddesallahu sırrahu'l-ali hazretlerinin 1286 tarihinde Harput'ta sülale-i Abbasiyye'den Mehmed Bey nezdinde bulunan na'leyn-i nebevi Daru'l-

Hilafe'ye naklederlerken istikbal ile na'leyn-i saadeti başlarına koyarak Amasya'yı teşrif ederlerken galebe-i aşk ve cezbe ile söyledikleri gazelin tahmisidir.¹⁸ ifadeleri de yukarıdaki açıklamanın kaynağıdır. Abdülaziz Mecdi'nin 9 Şubat 1941 tarihinde Bayezid/Soğanağa'da kaleme aldığı kaydını düştüğü sekiz bentli bu tahmisin son iki bendinde Abdülaziz Mecdi "Fahr-ı cihan Efendimiz'in kıyafetinden yayılan hoş kokuyla ehl-i gönlün mest olduğunu, hatta elest bezminin güzel kokusunun da hırkadan geldiğini ifade eder. Hz. Peygamber'in yüce kisvesi her şeyden yücedir. Ey Efendimiz'in sevgisiyle baştan ayağa dolup taşmış olan gönül, bununla övün! Ben Mecdi'nin başım üstünde duran o parlak güneş sebebiyle Mevla lütfeyledi de tüm cihan bahtıma boyun eğdi. O sevgili başımız üstüneyken (na'leyn) yüce arşa eteğimi öpmek yaraşır." demektedir:

*Pâyından alıp bûyu gönül aşkla mesttir
Erse yetişir pâyı dahi mestine desttir
Melbus-ı Nebi nefha-zen-i bezm-i elesttir
Hep âliden a'lâdı kamu pest heme pestdir
Na'leyn-i ser-efraz-ı şeref-dar-ı Muhammed*

*Fahr eyle gönül Fahr-ı cihan hubbu ser-a-pa
Fark-ı ser-i Mecdi'de olup şems-i mücella
Baş eğdi cihan bahtıma lutf eyledi Mevla
Başında karar eyledi ol serv-i dil-ara
Dâmânım öperse yeridir arş-ı mu'alla¹⁹*

Değerini yalnızca anlam dünyasının belirlediği emanat-ı mübarekenin, müminleri cezbeden tarafı sonsuza ve güzele duydukları kalbi bağlılıktır. Dolayısıyla sonsuz ve güzel hakikate, Hakk'a ve O'nun sevgili Peygamber'ine teveccüh ve muhabbet de şiirlerle, hatlarla, âsâr-ı nefise ile ifade edilegelmiştir. Hakkındaki sahihlik arayışları ve tartışmaları bir tarafa bırakılarak bakıldığında; hem dipdiri hem de kuvvetli bir hatıra olan emanat-ı mübarekenin halisane hislerle yaklaşan herkesi hizasına almaya ve gözetmeye devam edeceği düşünülmektedir.

NOTLAR

- * Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.
- 1 Şeyhi, *Hüsrev ü Şirin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Tevfik Kataloğu, 00290, 18b.
- 2 Nabi, *Divan*, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, 1292, 8.
- 3 Mehmed Münib, *Asarü'l-hikem fi nakşi'l-kadem*, Süleymaniye Hacı Mahmud, 2184; Nusret Gedik, "Mehmed Münib Ayıntabi ve Asarü'l-hikem fi nakşi'l-kadem Adli Eseri", *500. Yılında Mukaddes Emanetler: Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2017), 92-107.
- 4 Ali Emiri Manzum, 1407; ayrıca bkz. Nihat Öztoprak, "Na'-i Resul'ün İstanbul'a Getirilişi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler: Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri), 76-91.
- 5 Daha fazla örnek için ayrıca bkz. M. Fatih Andi, "Türk Sanatı ve Edebiyatında Mukaddes Emanetlerin İşlenişi", *500. Yılında Mukaddes Emanetler: Yaşayan Mirasımız*, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri), 131.
- 6 Yunus İrmak, "III. Mustafa Rûznâmesi", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 1991).
- 7 *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, 1336, S. 16, ss. 319-321.
- 8 Şeref Hanım Bint Nebil b. Şeyhulislam Aşir Efendi, *Divan-ı Şeref*, İstanbul Nadir Eserler, NEKTY02808, 43a.
- 9 Mu'cem, sadece noktalı harflerin ebcedinin toplanmasıyla ulaşılan tarih düşürme çeşididir.
- 10 Şeref Hanım, *Divan-ı Şeref*, 43a-43b.
- 11 Şeref Hanım, *Divan-ı Şeref*, 43b.
- 12 Dürri Ahmed, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kataloğu, 3409/1, 33b.
- 13 Leyla Hanım, *Divan*, (Bulak: Bulak Matbaası, 1260), 6.
- 14 Nedim, *Divan-ı Nedim*, İBB Atatürk Kitaplığı, BEL_Yz_K0775, 61b.
- 15 Neyli Ahmed, *Tarih-i Sanduka-i Hırka-i Şerif*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi, 3442/007. Katalog kaydında divandan ayrı numaralandırıldığı için künye bu şekilde verilmiştir. Aslında 3442/006'da yer alan Neyli Divanı'nın devamı niteliğindeki tarih manzumelerinin ilkidir. Neyli Ahmed, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Kataloğu, 1123, 59b-60a'daki ilgili manzumenin sonunda 1135 (1722-3) tarihi yer almaktadır.
- 16 Muvakkitzade Muhammed Pertev, *Divan*, Pertevniyal Kataloğu, 801, 55b. Ayrıca bk. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55973,pertevdivanipdf.pdf?0>
- 17 Nigari, *Divan*, haz. Azmi Bilgin, (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, 2011), 504.
- 18 Abdülaziz Mecdi, *Divan*, İBB Atatürk Kitaplığı, OE Yz., 1051, 55a.
- 19 Abdülaziz Mecdi, *Divan*, 55b.

Hatırlarda Kalan Saadet Demleri

F. Hilal Feriatoğlu*

*N'ola tacım gibi başımda g'ot'ursem daim
Kadem-i resmini ol Hazreti şah-ı Rus'ul'ın
G'ul-i g'ulzar-ı n'ub'uvvet o kadem sahibidir
Ahmed'â durma y'uz'ün s'ür kademine o G'ul'ün*

şair padişah Sultan I. Ahmed, Kadem-i şerif şeklinde yaptırdığı murassa sorgucun ortasına, mavi mine üzerine altınla yazdırmıştı bu m'ucevher d'ortl'ug'unu. Cuma ve bayram g'unleri ve sair m'ubarek g'unlerde bu sorgucu takar bir taç gibi taşırdı baş 'ust'unde.

Emanat-ı Mukaddese'ye verilen kıymet ř'üphesiz 'ummetin Hz. Peygamber'e ve onun aziz hatırasına duyulan muhabbet ve h'urmetin bir tezah'ur'uydu. Emanet ve vefa bilinci ile muhafaza edilen m'ubarek yadigarları ziyaret ise Ravza'sına m'uştak oldukları halde vasil olamayanların "huzur"da durdukları bir zaman dilimi ve h'urmetlerini ifade i'cin kutlu bir vesileydi.

Padişahlar tahta 'ıktıklarında sadrazam, şeyh'ulislam ve y'uksek r'utbeli sair zevatın biatını Hırka-i Saadet Dairesi'nde alırlar, kılıç kuşanma t'orenlerinin ardından Hırka-i Saadet ziyaretinde bulunurlar, seferlerde cesaret ve moral artıran manevi bir unsur olarak Hırka-i Saadet ve Sancak-ı şerif'i yanlarında taşırlar, şehzadelerinin s'unn'et, kerimelerinin nikah merasimleri bu dairede yapılırdı.

Topkapı Sarayı'nda her sene Ramazan'ın on beşinci g'unu ananevi bir teşrifat ile Hırka-i Saadet ziyareti ger'ekleşirdi. Hırka-i Saadet Dairesi, merasime g'ul sularıyla yıkanarak, 'od ve anberle t'uts'ul'enerek hazırlanır, merasim padişah riyasetinde Enderun, Birun ve Harem i'cin ayrı ayrı yapılırdı. G'um'uř şebekedeki Hırka-i Saadet sandukası daima kendisinde duran altın anahtarla padişah tarafından a'çılır, işlemeli yedi kat boh'ça i'cindeki altın 'ekmece tekbir ve salavatlarla 'ıkarılır, nihayet B'urde-i Saadet 'ekmece i'cinden bizzat padişah tarafından h'urmet ve tazarru ile alınıp 'op'ul'urd'ü. Sultanı m'uteakip sadrazam, şeyh'ulislam, diğer devletl'uler ve ulema ziyaretini ger'ekleştirirken merasim s'uresince Has Odalı hafızlar Kur'an-ı Kerim okurlardı. Ziyaretin en zirve anı B'urde-i Saadet'in sağ omuzu hizasından yakasının 'op'uld'ug'ü andı. Fakat b'urdenin kendisi değil, 'op'ulecek yere evvelce hazırlanmış 'uzerinde Hırka-i Saadet'in takbiline dair kıtanın¹ yazılı olduğu bir t'ulbent konularak 'op'ul'urd'ü. Ziyaret'ciye 'ozel bu destimaller bu kutlu andan zarif bir hatıra olarak saklanırdı.²

Sultan I. Ahmed tarafından başlatılan bir uygulama ile Hırka-i Saadet, 'ekmecesinden 'ıkarıldıktan sonra yenleri i'ci g'ul suyu dolu bir kaseye batırılıp 'ıkarılır, hırkanın ıslanan kısımları anberli bir el mangalında kurutulurken kasedeki g'ul suyu 'onceden hazırlanmış i'cme suyu dolu testilere birka'ç damla d'ok'ul'erek saklanırdı. "Hırka-i Saadet suyu" "ma-i m'ubarek" adıyla hatırlı kimselere hediye olarak g'onderilen bu sular şifa niyetiyle hastalara bilhassa fel'clilere i'çirilirdi.³

Yıldız'dan Topkapı'ya Hırka-i Saadet Alayı

Osmanlı hanedanı Beşiktaş saraylarını mekan tuttuktan sonra da Ramazan ayında icra edilen Hırka-i Saadet merasimi i'cin Topkapı Sarayı'na gelmeye devam ettiler. Sultan Abd'ulhamit'in kızı Ayşe Sultan ilk gen'çlik yıllarına ait hatıralarını dile getirirken haremın ziyaret teşrifatına da ışık tutuyor:

“Ramazan’ın on beşindeki Hırka-i Saadet ziyareti için iki üç gün önce hazırlığa başladık. O gün erken kalkılır, en güzel, uzun etekli merasim elbiseleri giyilir, nişanlar ve mücevherat takılır, Topkapı Sarayı’na gidilirdi. Büyükannem saltanat arabasına biner arabacıları padişah arabacıları gibi sırmalı elbiseler giyerdi. Bizim arabacılar ise Has Ahır’a mahsus elbiseler giyerlerdi. Haremin gidiş müdürü olan Halim Efendi önde olduğu halde kavaslar ve haremağaları sırmalı elbiselerini giyerler en önde olan büyükannemin arabasını takip ederlerdi. Böylece Yıldız’dan çıkıp Topkapı Sarayı’na giderdik. Oradaki eski kalfalar ve Dolmabahçe Sarayı’ndan gelen eski ustalar tarafından karşılanır her birimiz için harem dairesinde tahsis olunan odalara giderdik. Hariçteki evli sultanlara ve vükela haremlerine evvelden davetiye gittiğinden cümlesi gelirlerdi. Biz de hususi bildiklerimizi davet ederdik. Saray’ın içi adeta dolar bayram halini alırdı.

Koltuk odası denilen odada büyükannem şahane tuvaletiyle kanepeye oturur hepimiz gidip elini öper hep birlikte Hırka-i Şerif’in açılmasını beklerdik. Sultan Mecid’in haremli Serfiraz ve Şayeste hanımlar da bulunurlar, büyükannemin yanında otururlardı. Bu merasimde ekseriya Valide Paşa⁴ da bulunurdu. Hırka-i Şerif’in hareme açıldığını baş musahip gelip büyükannemiz Valide Sultan’ın önünde temenna ederek haber verirdi. Valide Sultan kalkar sonra Sultan Abdülmecid’in diğer haremli yürürler ondan sonra da halalarımız, sultan ve kadın efendiler kідemleri sırasıyla yürüyerek Hırka-i Şerif’e giderlerdi. Herkesin başında beyaz tül den örtüler bulunurdu. Her tarafta buhurdanlıklar yakıldığından koku duyulur, perdenin arkasından gayet güzel sesli bir müezzinin okuduğu Kur’an-ı Kerim akseder, hepimizin kalpleri huşu ile dolar, ağır adımlarla eteklerimizi yere bırakarak sıramızla yürür tahtın üzerinde ayakta duran Padişah’ın önüne kadar gelir yerden bir temenna ile evvela Hırka-i Şerif’i ziyaret eder sonra padişaha dönerek bir temenna eder elimize verdiği destimal-i şerifi alır, öpüp başımıza koyar, arka arka çekilir

yine kідem sıramızla gider dururduk. Genç şehzadeler, padişahın oğulları üniformaları ile tahtın ayak tarafında sırayla dururlardı.

Bizden sonra Valide Paşa, sadrazamın, şeyhülislamın ve diğer vükelanın haremli giderlerdi. Hazine dar usta ve sarayın diğer eskileri, hatırlı bendegan haremli de bu merasime eşlik ederlerdi. Merasim bitince baş musahip ortaya gelip yerden bir temenna eder yine girdiğimiz gibi Valide Sultan önde, sırayla çıkardık.

Arabalarımız Topkapı Sarayı Harem Dairesi’nin kapısına kідem sırasıyla yanaşır, biner yine aynı şekilde saraya dönerdik. Atlı olan bu sebeple ağır yürüyen o zamanki arabalar bizi ekseriya iftar toplarıyla saraya ulaştırırlardı.”⁵

Sultan Abdülhamit Han’ın has adamı Tahsin Paşa, *Yıldız Hatıraları*’nda Topkapı Sarayı’nda büyük teşrifat ile gerçekleşen bu merasim için padişahın kara yahut deniz tariklerinden birini tercih ettiğini söyledikten sonra siyasetin de renk verdiği bir Hırka-i Saadet Alayı’nı şöyle anlatıyor:

“Sultan Hamit bu merasime dini noktadan ehemmiyet verdiği gibi kendisini Yıldız’dan denizaşırı bir mahalle gitmeğe mecbur etmesi itibariyle de pek ziyade dikkat olunan hadiselerden sayılırdı. Her sene Ramazan’ın on beşi yaklaşınca birtakım işgüzarlar bu vesileden bil istifade türlü türlü suikast efsaneleri uydurarak hem hünkarın vehmini ve tedabir-i tazyikiyeyi arttırlırlar hem de göze girip teveccüh ve ihsandan mütenaim olmak yolunu ararlardı.

Bir sene Ramazan’ın on beşi Cuma gününe tesadüf etmişti. Hünkar deniz tarikiyle Yalı Köşkü’nün (Sarayburnu) rıhtımına çıkacak, oradan araba ile Topkapı’ya gidecekti. Bundan bir iki gün evvel Sultan Hamid’e bir jurnal verdiler. Bu jurnalde Mekteb-i Tibbiye’den elektrikle infilak eden bir bomba atılacağı yazılı idi. Sultan Hamid’in vehmi ve vesvesesi icabınca bu jurnalden sonra yolunu değiştireceği ve kara tarikinin ihtiyar olunacağı hatıra gelirdi. Sultan Hamid bunların hiçbirini yapmadı. Ramazan’ın

on beşi hulul etti. Vazifem icabı olarak tertibat-ı lazimeyi yaptırmak üzere hangi tarihin ihtiyar olunacağını zat-ı şahanedan istizan ettim. İstimbotla gideceğini söyledi. Ona göre tertibat alındı ve vakt-i muayyende mutad olan zevat ve maiyet-i erkaniyla istimbota binildi. O gün hava soğuktu. Yalı Köşkü denilen mahallin sahilindeki iskeleye çıktık. Sultan Hamid arabasına bindi. Maiyet-i erkani yaya olarak arabayı takip ediyorlardı. Yolda giderken sevk-i merak ile gözlerim Tıbbiye Mektebi'ne müteveccih idi. Yolun tam mektep önüne tesadüf eden kısmına gelince Sultan Hamid arabayı durdurdu. Eğer jurnalde denen şey sahih ise biz tam hedef noktasında durmuş bulunuyorduk. Hünkar beni çağırttı, arabanın yanına gittim. Namaz vaktine ne kadar zaman olduğunu sordu. Saate baktım on dakika vakit vardı. Bu cevabım üzerine Sultan Hamid hiçbir şey söylemeden alayı o halde durdurdu. Tahminen sekiz on dakika o vaziyette beklenildi. Ondan sonra hareket emri verdi. Ayasofya Camii'ne gidildi. Orada namaz kılındıktan sonra Topkapı'ya azimet olundu ve Hırka-i Saadet'i ziyaret merasimi yapıldı.⁶

Hırka-i Saadet Dairesi'nde Teravîh

Eski İstanbul'a dair hatıralarını çok canlı bir şekilde dillendiren Ruşen Eşref'in *Ayrılıklar* kitabına aldığı "Hırka-i Saadet Dairesinde Teravîh" başlıklı yazısında yatıs ezanına bülbül namelerinin eşlik ettiği, yıldızlı bir Ramazan gecesinde Hırka-i Saadet Dairesi'nde, gönü din ve tarih yadlarıyla dolu olarak iştirak ettiği teravîh namazını ve hissiyatını ne kadar içten dile getiriyor:

"Asırları saltanatları ve vecdleri tanıyan sütunlardan birine yaslandım. Kulaklarımda surelerin nağmeleri ve gözlerimde mutasavvıfane bir bahar özleten mahmur çini harikaları var. (...) Sütun gövdeleri arasında rüya hayaletleri gibi silikleşmiş küçük cemaat teravîhe kalktı. Her iki rükuda bir güzel sesler salavat getirmeğe başladı. Ve her dört rekat başında Enderunlular bestenigardan, sabadan, hüzzamdan, hicaz ve acemaşirandan kadim besteli Türkçe ilahiler okuyorlardı. Öyle bir

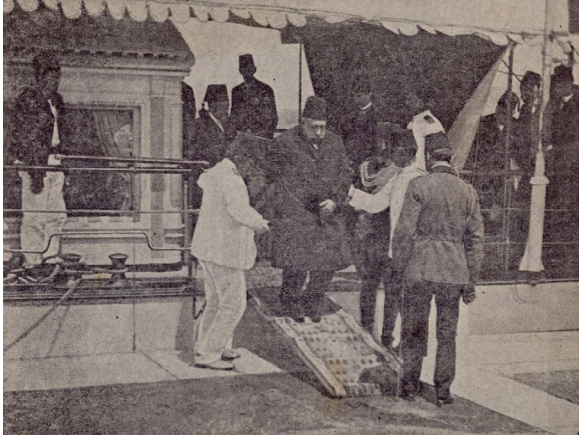

cuşuş içinde idim ki şu zamanda yaşar bir fani olduğumu yavaş yavaş unutuyordum. Bilmiyordum ki hangi asrın Türk'üyüm. Dirseğim yanımdaki Enderunludan daha vuzuhla Mısır fethinden dönen yeniçeriye sürünüyordu. Duyduğum nefes rükularda mafsalları çıtırdayan buruşuk yüzlü Akağa'dan ziyade Zigetvar'ı görmüş bir pir-i gazinin soluğuydu. İmamın geçkin sesi Revan gününden geliyor gibiydi. Her selam verişte sanıyordum ki dizinde tesbih, belinde hançer, bin zünub ve gururunun istîğfarı için murakabeye varmış bir eski hakanla göz göze geleceğiz. Zira bu tayfların hepsi buralarda, bu sehhar dehlizlerde, bergüzar-ı Muhammed'in yanı başında saf-beste idi. O bergüzar ki onu Türk milleti en civan demlerinde çılgın aşıklar gibi susuz çöller aşarak, demir kaleler devirerek kucaklamış ve Resul dudaklarının izhar buyurduğu arzunun şehrine bir yeni mana halinde getirmişti. Yeryüzünün tanıdığı en büyük ruh amirinin vücuduna sarılmış, önündeki raşelere sürünmüş Hırka-i Saadet'e bu kadar yakın durdukça ilk sahabeleri andım. Maddi tebcil ve şahane ruhaniyet payanının en yüksek haddini bulmuş bu dairede bizim 1337. Ramazan'da kıldığımız şu teravîhi acaba onlar Hicaz yıldızları altında ve soğumaya başlamış kumlar üstünde Resul'ün etrafında ilk defalar ne taze bir vecd ile eda etmişlerdi. İbadetimiz bir anber kokusu içinde idi. Bilhassa secde demlerinde bir su uzaktan maveradan sesleniyor gibiydi. Bu koku bir gümüş buhurdandan geliyor. Bu su bir somaki

Sultan Reşad'la Mısır Hidiv'i Abbas Hilmi Paşa atlı arabayla Topkapı Sarayı'na Hazine-i Hümayun'u ziyaret için giderken
(Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/16909>)

Sultan Reşad'la Abbas Hilmi Paşa'nın Hazine-i Hümayun'u ziyaret için Meşrutiyet Vapuru'yla Sarayburnuna ulaştıklarında çekilen bir fotoğraf.

(Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/16909>)

çeşmenin lülesinden boşanıyor ve Arapkârî nakışlı bir mermer olukta sırma gibi akıyordu. Bununla beraber Hırka-i Muhammed'in eteği ucunda güya Kevser'in sesini duyan ve cennetin kokusunu alan müminlerdik.

Müezzin 'Elveda ya şehri Ramazan, elveda ya şehri bereket ve'l ihsan' diye nida ediyordu. Ağlayanlar ve inleyenler 'Amin, amin' diyorlardı. Ne yapsam ve nasıl olsa bitmesi mukarrer ve muhakkak hayatım için, küçük şahsi arzularım için hiçbir dua etmedim, hiçbir şey dilemedim. Erdiğim vecdin havası içinde: 'Elden yitirip kendimi bi-hodluğa yettim.'⁷

İşgal Günlerinde Saray

Türk İstanbul'unun beş asırlık safahatını gözler önüne seren Topkapı Sarayı, Mütareke'yi takip eden işgal günlerinde Yahya Kemal'in gezinti duraklarından biriydi. 14 Şubat 1921 tarihli *İleri* gazetesinde neşredilen "Hilafete Yakın Bir Gün" yazısında Yahya Kemal, kendini avutmak üzere ve "maziye karşı artan bir daüssıla"yla çıktığı gezintilerden bambaşka bir idrakle döndüğünü bakın nasıl anlatıyor:

"Son iki buçuk senenin üzüntülü günlerinden birkaçını Topkapı Sarayı'nın odalarında sofalarında bahçelerinde geçirdim. Her ziyaretimde ruhum bu saraydan soğuk bir demir, kızgın bir ateşten nasıl çıkarsa öyle çıktı. Topkapı Sarayı katiplerinden Darülfünun mezunu genç arkadaşım Lütfi Bey orada milli hatıralarımıza dindarane bir vazife ile

nigehbandır. Bu sarayın esrarına onun irşadı ile süluk ettim. (...)

Revan köşkünde gezerken kulağıma derinden bir Kur'an sesi geldi. Birdenbire İslam mimarisini tam manasıyla gördüm. Çünkü İslam mimarisinin içine bir ruh gibi muhakkak rahle başında bir Kur'an sesi lazım. O ses olmadığı zaman bu mimari kuru bir şekilde görünüyor. Bu fikrimi rehberim Lütfi Bey'e söyledim ve bu Kur'an sesinin nereden geldiğini sordum. 'Hırka-i Saadet Dairesi'nden' dedi. Yavaş yavaş sesin geldiği pencereye yaklaştım. Baktım, yeşil, yemyeşil, ruhani yeşil bir daire, pencereye arkasını çevirmiş bir hafız, öteki aleme dalmış bir ruhun istirahatıyla okuyor, diğer bir hafız da gözlerini yummuş bir köşede tesbihini çekerek bekliyor. Rehberim Lütfi Bey'e sordum: 'Hırka-i Saadet'te ne zamanlar bu hatimler indirilir?' Lütfi Bey gülümseyerek kulağıma dedi ki: 'Her gün! Her saat! Dört yüz seneden beri geceli gündüzlü bilâfasıla!' (...)

Hayretten gözlerim kapanmış dinliyordum. Lütfi Bey biraz malumat verdi: 'Yavuz Sultan Selim hilafetin alâmatı olan Hırka-i Şerif, Sened-i Şerif, diğer Emanat-ı Mübareke'yi Mısır'dan İstanbul'a hatimler indirterek getirmiş; İstanbul'a vardığı gece Saray'da yüksek bir mevkie yerleştirmiş, mimarbaşı ve ustalar asıl tevdi olunacak makamı harıl harıl inşa ederlerken sefer yorgunluğuna bakmaksızın sabaha kadar ayakta beklemiş. O gece, geceli gündüzlü Kur'an okunması için bir vazife tertip ederek kırkıncısı bizzat kendi olmak üzere kırk hafız tayin eylemiş. İşte o günden bu ana kadar bu dairede bir saniye tevakkuf etmeksizin Kur'an okunuyor. Bu hafızlar el'an kırk kişidir. Daima ikişeri nöbetleşe vazifelerini ifa ederler. Bugün de bu iki hafızın nöbeti.' dedi.

Bu gece, bu saat ben burada bu satırları yazarken Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okunuyor! Siz bu saat benim bu satırlarımı okurken Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okunuyor! Tam dört yüz seneden beri de böyle fasılasız okunmuş. O günden beri bu düşünce bir saat rakkası gibi hafızamda sallanıyor. O günden beri hilafetin Türk kalbinde ne kadar

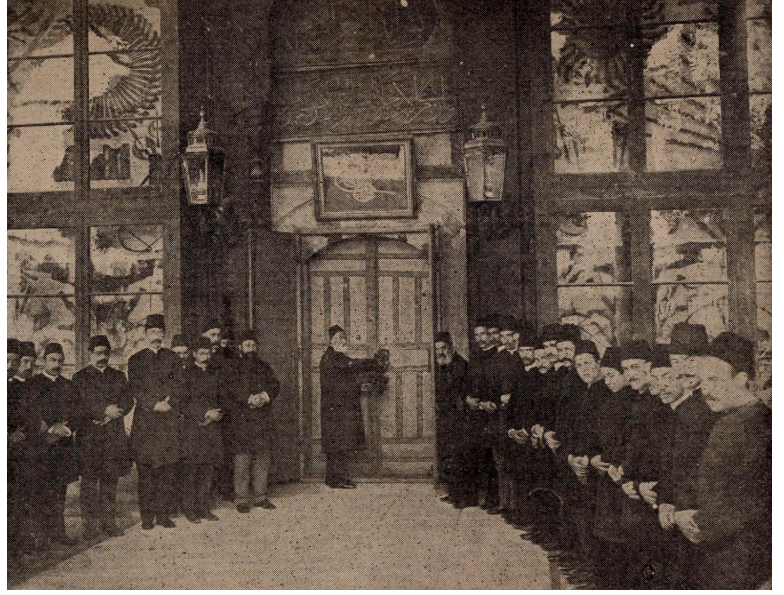
derin bir temeli olduğunu duydum. Hilafet makararı olan İstanbul'da böyle bir makamın yanında dört asırdır durmamış bir Kur'an sesi olduğunu bilmezdim. Nice Türkler, nice İstanbullular da bilmezler. Bu sarayın içinde dört yüz seneden beri olmuş ihtilaller hal'ler, kıtaller bu Kur'an sesini bir an susturamamış. Bu hadiseyi idrak ettikten sonra İstanbul'dan niçin çıkarılmıyoruz? Bu şüpheyi halleder gibi oldum.”⁸

Taht ile Teneşir Arasında

Dört defa Hırka-i Saadet merasimine katılan ve her defasında bir zevk-i ruhani ile dolduğunu hissettiğini söyleyen Halit Ziya Uşaklıgil ise Sultan Reşad'ın maiyetinde dahil olduğu bir Hırka-i Saadet ziyaretindeki gözlemlerini şöyle aktarıyor:

“Bu hakikaten pek ruhani pek kendinden geçerek yapılan bir merasim idi ve insanın dini bağları gevşemiş olsa bile asırlardan beri milyonlarca milyonlarca ümmetin üzerinde saltanat ve satveti hükümler olan, her müslim diyarında her caminin minaresinde azameti selamlanan azimüşşan bir Peygamber'in hırkasına velev uzaktan, velev örtüleri arasından yüz sürebilmek ruhu sonsuz dalgınlıklar içinde bırakan bir kendinden geçme idi. Dikkat etmişim kürsisinin üzerinde hırkanın boğçasına sürdükten sonra Hünkar üstünde güzel bir kıta yazılmış tülbent mendilleri dağıtırken önünden takım takım geçen vezir, müşir, rical arasında tek bir simaya tesadüf edilmezdi ki manevi bir heyecan ile titremesin.”⁹

Sultan Mehmed Reşad'ın, ölümünden önceki son Hırka-i Saadet ziyaretinde ağır denecek kadar hasta ve halsiz olduğu nakledilir. O haldeyken merasime başkanlık etmiş, çevresindekilerin Dolmabahçe Sarayı'na dönülmesi uyarılarını kabul etmeyerek bir aralık yere oturmuş, başını Hırka-i Saadet sandığına koyup dinlenmiş, mabeyinciler buradan koluna girip arabayla saraya götürmüşlerdir. On gün sonra vefat ettiğinde techiz ve tekfin işleri geleneğe muvafık olarak Hırka-i Saadet çeşmesi

önünde yapılıp Sultan Reşad'ın. O gün cülus töreni gerçekleşecek olan son padişah Mehmed Vahideddin'in, ağabeyi Sultan Reşad'ın tabutu önünde Fatıha okuduktan sonra sarfettiği “Taht ile teneşir arasındaki mesafe çok kısa!” sözü ne kadar manidardır.¹⁰

Saraydan Müzeye

Topkapı Sarayı Müzesi ilk müdürlerinden Tahsin Öz'ün, *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese* adlı çalışması konu hakkında yapılmış ilk yayın olmakla birlikte Saray'ın müzeye tahvili sürecine dair şahitliği bakımından da ilgi çekicidir:

“Beş yüz senelik bir tarih kaynağı olan Topkapı Sarayı, cumhuriyeti müteakip, 3 Nisan 1924 tarihinde müze haline intikal ettiği sırada Saray'ın idaresi hazine kahyasının mesuliyeti altında bulunmasına rağmen Hırka-i Saadet Dairesi, Hırka-i Saadet baş memurunun elinde bulunuyordu. Nitekim 1927 yılında Topkapı Sarayı Müzesi müdürlüğüne tayinim sırasında Saray'ın en eski memurlarından olan Rasim Efendi, bu mübeccel vazifenin başında bulunmakta ve Hırka-i Saadet odasının ve emanatın anahtarları da yed-i emanetinde idi. Baş memur pek yaşlı olmasına rağmen emanatın muhafazasında fevkalade titiz ve ananeye

Hazine-i Hümayun kapısının açılması esnasında Hazine hademelerinin de objektiflere baktığı ender bir fotoğraf.
(Kaynak: <https://archives.saltresearch.org/handle/1234/56789/26615>)

göre yerli yerinde bulunmasında büyük itina göstermekte olduğundan, müzecilik gayeleriyle intibak kolaylaşmıştı. Rasim Efendi de bu noktayı kavramış olduğundan bir müddet sonra bu mukaddesatın anahtarlarını idareye teslim etti. Müze idaresi de memurların huzuriyle bir taraftan temizlikleri yaptırmaya devam ile beraber diğer taraftan da envanterlerin tanzimine ve bu sebepten mahiyetleri üzerinde incelemelere başlandı. İşte bu mesai sırasında tarihi olduğu kadar sanat yüzünden de fevkalade nadir eserler bulundu. Şimdiye kadar kapalı ve gizli kalmış bu sanat ve tarih hazinelerinin pasları alındıkça yazılar ve hatta resimler belirdi. Bu suretle Emanat-ı Mukaddese'den bazılarının bir müzeyi hem de bir varlık halinde dolduracak durumda olduğu da tebarüz etti. Elhasıl bu mübarek eserler yalnız dini bir rabita ve sevgi yüzünden toplanılmış ve saklanılmış olmakla kalmamakta sanat ve tarih yönünden de dünya ölçüsünde birer kıymet olduğu da belirmektedir. Binanaleyh Emanat-ı Mukaddese yakın zamanlara kadar zannedildiği gibi yalnız İslam alemine değil bütün cihana hitap edecek ve alakasını çekecek birçok şaheserleri de muhtevi bulunmaktadır. Hatta asırlar boyu hilafete ait bir mevzu gibi telakki edilen bu asarın bu makamla ilgisi de görülemiyor. Nitekim en başta gelen Hırka-i Saadet'i Hazreti Muhammed ciharyar-ı güzinden hiçbirine vermemiş, Hz. Kâ'ba hediye etmiştir. Yine emanat arasında bulunan Name-i Saadet, Yavuz Sultan Selim zamanında değil Sultan Mecid devrinde bu daireye girmiştir.”¹¹

Bir müzeci olarak Tahsin Öz'ün Emanat-ı Mukaddese'nin varlık ve eser olarak kıymetini takdir ettiği muhakkak. Dinî irtibatı esas olmakla birlikte emanetlerin sanatsal ve tarihsel açıdan değeri de aşikar. Ancak tüm Osmanlı padişahlarınca hilafeti takviye eden birer unsur olarak görülmesiyle taban tabana zıt bir biçimde bu bağı reddetmek üzere delil getirme çabası bir reddiye mi yoksa bir muhafaza çabası mıdır?

Hırka-i Saadet Dairesi kendine mahsus pozisyonunu halifeliğin kaldırılmasından sonra üç yıl daha korumuştur. 1927 yılında son

Hırka-i Saadet baş memuru Rasim Efendi'nin Has Oda anahtarlarını müze müdürlüğüne teslim etmesiyle kapatılan o kapı birkaç kez hatırlı ziyaretçiler için açılır.¹² Hırka-i Saadet Dairesi'nin, Topkapı Sarayı Müzesi'nin “Mukaddes Emanetler” bölümü olarak tekrar ziyarete açılışı 1962 yılında gerçekleşir. Artık bir merasimle, huşu ve hudû ile yüz sürülüp takbil edilemese de *Dersaadet'in kalbinde* beş asırdır muhafaza olunan emanetler otuz beş yıllık hasretin ardından muhiplerine, muhipler de Mukaddes Emanetlerine kavuşmuşlardır.

NOTLAR

- * İstanbul Müftülüğü, Vaiz.
- 1 “*Hırka-i Hazret-i Fahr-i Resûle Atlas-ı çerh olamaz pay-endâz Yüz sürüp zeyline takbil ederek Kıl şefi-i ümmete arz-ı niyaz*” 6 Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamit: Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1990), 173-175.
- 2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Reşat Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, (İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Kütüphanesi Yayınları, ts), 83-86; Necdet Sakaoğlu, *Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, (İstanbul: DenizBank Yayınları, 2002), 211-213; Kamil Yılmaz, “Ramazanda Hırka-i Seâdet Ziyareti”, *Nesil*, III/11, (1979), 15-18.
- 3 Koçu, *Topkapı Sarayı*, 84.
- 4 Mısır hıdivi Abbas Halim Paşa'nın annesinin unvanı.
- 5 Ayşe Osmanoğlu, *Babam Sultan Abdülhamid (Hatıralarım)*, (Ankara: Selçuk Yayınları, ts.), 94-98.
- 6 Ruşen Eşref, *Ayrıllıklar*, (İstanbul: Orhaniye Matbası, 1339/1923), 60-62.
- 7 Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1964), 113-117.
- 8 Halid Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi*, (İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1965), 24.
- 9 Sakaoğlu, *Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, 213
- 10 Tahsin Öz, *Hırka-i Saded Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbası, 1953), yazarın önsözü.
- 11 Sakaoğlu, *Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, 212.

Mukaddes Emanetler Kitaplığı

Büşra Nur Güler*

İslam dünyası Hz. Peygamber'in sireti ve suretine iştiağını Kur'an'ın ona attığı değer ve önem ölçüsünce yaşamış, Hz. Peygamber'in gözlerine ve ellerine değmiş her bir eşya müslümanlar tarafından onun siretinin bir cüz'ü, suretinin bir izi olarak görülmüştür. Öyle ki, zatına nispet edilen mukaddes emanetler İslam devletleri nezdinde hilafetin sembolleri haline gelmiş, *Alemlere rahmet olarak gönderilen, en yüce ahlak/gelenek üzere olan* ile teberrüke nişane sayılmıştır. Hz. Peygamber'in söz ve fiillerinin muhafazasına yönelik gelişen Hadis, Siyer, İslam Tarihi literatürü, bilhassa Şemail edebiyatı Hz. Peygamber'in maddi hatıralarını günümüze taşımış, yüzyılları aşmış bu satırlar Mukaddes Emanetler kitaplığının kadim kaynaklarını teşkil etmiştir. Bir misal olarak, Memlûkler döneminde mukaddes emanetlere ev sahipliği yapmış Mısır'ın velud tarihçisi Makrizi (ö. 845/1442) *İmtâ 'u'l-esmâ'* sının VI-VII. ciltlerinde Hz. Peygamber'in giyim-

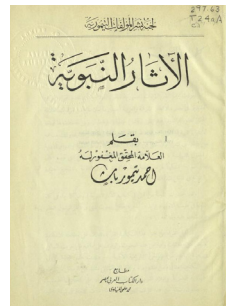
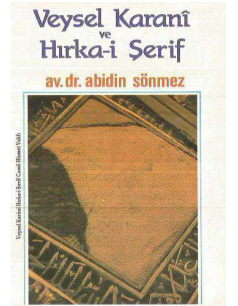
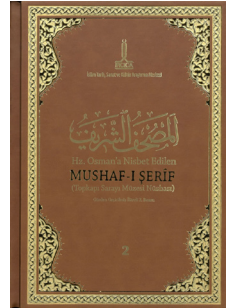
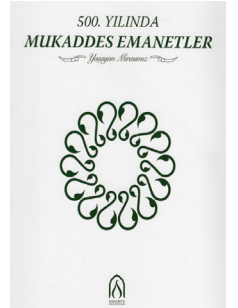
kuşamı ve özel eşyalarını ayrıntılı olarak kaydetmiştir (thk. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysi, I-XV, Beyrut: 1420/1999). Siyer literatürüne sirayet eden bu anlatım, Hz. Peygamber'in hayatının bütün detaylarına vukuf gayretinin bir tezahürü olduğu kadar suretin suret boyutunun, hatırayı çağrıştıran hafızanın önemine yönelik de bir teyid olmalıdır.

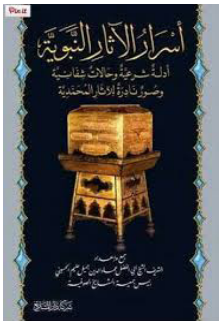
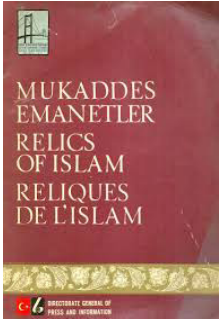
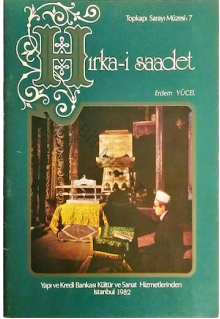
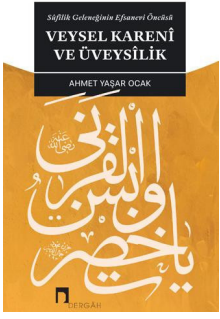
Siretten Surete: Mukaddes Emanetler

Hz. Peygamber'in aziz hatırasının maddi hafızaları olarak bu emanetlerin sıhhati meselesinin yanı sıra toplumsal izdüşümleri ve etkileri Türkçe edebiyatta da işlenegelmiştir. Söz gelimi, Mehmed Münib Ayıntabi (ö. 1238/1823), *Âsârü'l-hikem fi nakş-i'l-kadem* (Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi, Nr. 2184) adlı yazma risalesinde I. Abdülhamid döneminde Şam'dan İstanbul'a getirilen ve bugün Hamidiye Külliyesi'nde bulunan ayak izinin/nakş-i kadem-i şerifin Hz. Peygamber'e aidiyeti ile

ilgili rivayetleri incelemiş, onunla teberrükün ve ona hürmetin Peygamber sevgisinden ileri geldiğini kaydetmiştir.¹ Eyüp Sabri Paşa (ö. 1304/1890) *Mir'atü'l-Harameyn*'inde (İstanbul: 1301-1304/1883-1886) mukaddes emanetlerin bir listesini sunmuş, Cabbarzade (Çapanzade) Mehmed Arif Bey (ö. 1339/1920) ise, Hz. Peygamber'in hilyesinin, miras olarak bıraktığı eşyalarının ya da Bedir ashabının isimlerinin yazılı olarak bulunduğu evlerin elem ve kederden korunup feyiz ve berekete nail olacağı bilgisinden hareket ederek *Metrukât-ı Mukaddese-i Risalet Eşyâ-yı Menküle* (İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, Nr. 1560, 1321/1904) adlı risalesini kaleme almıştır. Mehmed Arif Bey eserinde Hz. Peygamber'in kullandığı özel eşyaları ve bu eşyaların birer emanet olarak günümüze intikal sürecini aktardığı bu telifin niyazının kurtuluş ve selamete erişmek olduğunu da bildirmiştir.²

Yavuz Sultan Selim'in ordusu eşliğinde Mısır'dan İstanbul'a taşınan mukaddes emanetler

Prof. Dr.
Muhammed
Hamidullah

HOTON ESERLERİ 2

Hız. Peygamber'in
Altı Orijinal
Diplomatik
Mektubu

BEKAM

Topkapı Sarayı'ndaki Has Oda Kasrı'nda muhafaza altına alınmış, bu kasır II. Mahmud döneminde Hırka-i Saadet Dairesi'ne dönüştürülmüştür. Osmanlı padişahlarının en önemli ibadet ve merasim mekanı olan Hırka-i Saadet Dairesi ve mukaddes emanetler, Osmanlı siyaset ve teşkilat tarihi literatüründe, özellikle Topkapı sarayındaki teşrifat kaideleriyle ilgili bahislerde işlenmiştir. Sevgi Ağca Diker, yazılı kaynakların yanı sıra Osmanlı arşiv ve koleksiyonlarından hareketle devletin Hırka-i Saadet Dairesi çevresinde teşkilatlanmış tarihini, mukaddes emanetlere hizmetle yön bulan bu saray geleneğini konu edindiği doktora tezini *Hırka-i Saadet- Teşkilatı, Törenleri ve Kutsal Emanetleriyle Hırka-i Saadet Dairesi* (İstanbul: Korpus Yayıncılık, 2013) başlığıyla neşretmiştir. Eser ayrıca sergilenemeyen emanetlerin fotoğraflarına yer vermesi bakımından da önem arz etmektedir. Tahir Güngör'ün *Has Oda: Topkapı Sarayı'nda Mukaddes Emanetler Mekânı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016) adıyla yayımladığı, arşiv belgelerine dayalı olarak Has Oda'nın Enderun Mektebi dönemini konu edindiği yüksek lisans tezi ise mukaddes emanetlerin muhafazası ve bakımını da üstlenen bu teşkilatın yapılanmasına odaklanmaktadır.

I. Dünya Savaşı esnasında Mescid-i Nebevi içerisindeki

Hücre-i Saadet ve Ravza-i Mutahhara'ya hediye edilen kıymetli eşyalardan oluşan emanet hazinesinin yağma tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine Osmanlı hükümeti hazinenin İstanbul'a nakline karar vermiş, mezkur hazine Medine Müdafii Fahreddin Paşa tarafından İstanbul'a sevk edilmiştir. Bu nakil bölgedeki tehlikeye işaret edilerek geçici bir karar şartıyla gerçekleşmiş de 1918 yılında Haremeyn'in düşmesi ve takip eden dönemlerde mukaddes emanetlerin muhafazası düşüncesine muhalif Vehhabilerin bölgede hakimiyeti ele geçirmesi bu kararın kalıcı olmasına zemin hazırlamıştır. Yüksek lisans tezini *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emanetlerin Tarihi* (Sakarya Üniversitesi, 2012) başlığıyla hazırlayan Abdülmecid Şentürk, *Medine'nin Son Emanetleri Fahreddin Paşa'nın Yağmadan Kurtardığı Teberrukat Eşyası- Kutsal Emanetler ve Fahreddin Paşa Kitabı* (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020) adlı hacimli çalışmada Medine emanetlerinin tarihi serencamını tafsilatıyla derlemiş, Harem-i Nebevi komisyonlarının tanzim ederek İstanbul'a gönderdiği teberrukat defteri kaynaklığında Hırka-i Saadet Dairesi'ndeki emanetler ile Medine emanetlerinin tefrikine yönelik ayrıntılı bilgiler vermiştir. Fahreddin Paşa'nın İstanbul'a

göndermeyerek Medine'de bıraktığı emanetlerin listesini de havi eser ayrıca, uluslararası arenada Osmanlı hükümetini gâsıp ilan eden taraflara karşı bir cevap niteliği de taşımaktadır. M. Şinasi Acar ve Şeyhmus Dirim benzer bir muhteva ile geçmiş peygamberlerin yanı sıra Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'ine ve ashabına ait eşyaları "Emanat-ı Mübareke", Hücre-i Saadet'e sunulan hediyeleri ise "Teberrukat-ı Vakfiyye" başlıkları altında tasnif ederek *Kutsal Emanetlerin Son Seferleri* (İstanbul: Ofset Yapımevi Yayınları, 2019) adlı çalışmayı kaleme almış, eserde Eyüp Sabri Paşa'nın tespitleri eşliğinde Vehhabilerin mukaddes emanetler üzerindeki muhtemel tavrının izi sürülmüş, bir kısım emanetin Ankara'ya nakil sürecine dair Tahsin Öz'ün hatıralarına da yer verilmiştir.

Mukaddes emanetlerin tarihi serencamına dair ilk monografiyi Mısırlı tarihçi Ahmed Teymur Paşa (ö. 1930) *el-Âsârü'n-nebeviyye* başlığıyla kaleme almıştır (Kahire: Darü'l-kitabi'l-'arabi, 1951). Dilimizdeki ilk monografi ise, mukaddes emanetlerin envanter defterlerini de tanzim ettiren Topkapı Sarayı'nın ilk müze müdürü Tahsin Öz (ö. 1973) tarafından *Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese* başlığıyla neşredilmiştir (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1953). Tahsin Öz çalışmasının Önsöz'ünde,

bu mübarek emanetlerin “yalnız dinî bir rabita ve sevgi yüzünden toplanmış ve saklanmış olmakla kalmayıp sanat ve tarih yönünden birer kıymet olduğu” ifadelerini takiben kendisinin “ilk defa görmek ve incelemek saadetine mazhar olduğunu” vurgulamışsa da eser, ilk defa fotoğraflanan ve kısaca tanıtılan emanetlerin mahremiyetini muhafaza teamülüne aykırı olduğu gerekçesiyle soruşturmaya konu edilmiştir.³ Topkapı Sarayı Müzesi’nde Mukaddes Emanetler bölümü sorumlusu olarak görev yapan Hilmi Aydın’ın *Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler* (İzmir: Kaynak Kitaplığı, 2004) başlıklı görsel ağırlıklı eseri ise sergilenen emanetlerin yanı sıra depoda muhafaza edilenlerin fotoğraflarını içermesi bakımından yeni araştırmalar için önemini sürdürmektedir.

Hırka-i Saadet Dairesi’nde muhafaza edilen emanetler içerisinde Hz. Peygamber’in Mısır Mukavkısı’na, Bahreyn Emiri’ne, Gassani Emiri’ne ve Müseylimetülkezzab’a gönderdiği deri üzerine yazılmış davet mektupları da (name-i saadet) yer almaktadır. Muhammed Hamidullah *Six originaux des lettres diplomatiques du prophète de l’Islam* (Paris 1985) adlı eserinde komşu devlet başkanlarına gönderilen bu mektupların orijinal nüshalarının tavsifini de yaparak Hz. Peygamber’e aidiyeti meselesi çerçevesinde konuyu ele almıştır. Eser

dilimize Mehmet Yazgan tarafından çevrilerek Hz. *Peygamber’in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu* başlığıyla neşredilmiştir (İstanbul: Beyan Yayınları, 1998). Hz. Osman’a nispet edilen ve Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa tarafından II. Mahmud’a hediye olarak gönderilen bir mushaf-ı şerif de bu dairede muhafaza edilmektedir. Tayyar Altıkulaç, ashabdan günümüze ulaşan mushaf emanetlerinin yazı, teknik ve fiziki özelliklerinin mukayesesine dayalı ilmi değerlendirmelerini yapmış, bu nüshalar tıpkıbasımları eşliğinde neşredilmiştir:

- *Hazret-i Osman’a Nispet Edilen Mushaf-ı Şerif (Topkapı Sarayı Müzesi Nüshası)*, (İstanbul: IRCICA, 2007).

- *Hz. Osman’a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (Kahire el-Meşhedü’l-Hüseyni Nüshası)*, (İstanbul: IRCICA, 2009).

- *Hz. Ali’ye Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (San’a Nüshası)*, (İstanbul: IRCICA, 2011).

Aşağıda zikredilecek çalışmalar ise mahdut bilgiler eşliğinde sunulan mukaddes emanetler fotoğraflarıyla Hırka-i Saadet Dairesi rehberi olarak değerlendirilebilecek ebata sahiptir, neşir tarihleri göz önünde bulundurularak birer tarihi vesika olarak değerlendirilebilir:

- Kemal Çiğ, *Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, 1966).

- Erdoğan Tamer vd, *Mukaddes Emanetler- Relics of Islam-*

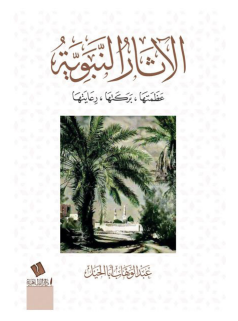
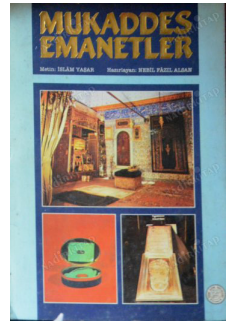
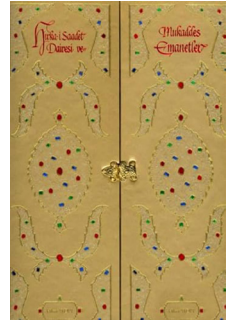
Reliques de l’Islam, (Ankara: Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, 1976). (Kapak bilgisine göre eser 1976 yılında İstanbul’da düzenlenen VII. İslâm Ülkeleri Konferansı etkinlikleri kapsamında neşredilmiştir.)

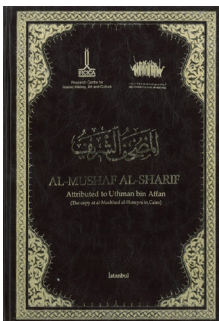
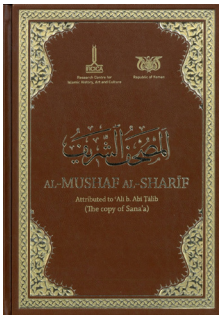
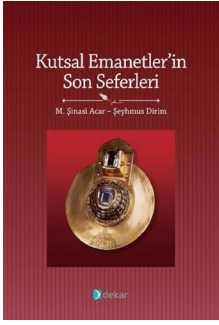
- Erdem Yücel, *Hırka-i Saadet*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1982).

- İslam Yaşar, N. Fazıl Alsan, *Mukaddes Emanetler*, (İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1985).

Suretten Sirete: Emanet Bilinci

Rağıb el-İsfahani el-*Müfredat*’ında emanete “güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak tevdi edilen şey” karşılığını verir. Güvenilir olmak ve korumakla şartları belirlenmiş emanet bilinci, mukaddes emanetlerin yüzyılları aşarak bugüne ulaşabilmesinin de muhkem zeminini teşkil etmiştir. Mukaddes emanetlerin emanet bilinci çerçevesinde muhafaza ve müdafaa edildiğini neşredilmiş makaleler, tezler, paneller, sergiler ve sempozyum bildirimleri de teyid etmektedir. İnsan ve Medeniyet Hareketi (İMH) tarafından mukaddes emanetlerin İstanbul’a getirilişinin 500. Yıldönümü vesilesiyle tertip edilen sempozyum bildirimleri *500. Yılında Mukaddes Emanetler* (ed. Mustafa Sabri Küçükaşçı, İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2018) başlığıyla, emanetlerden esinlenerek Türk-İslam sanatları üstadlarınınca hazırlanan

40 parçalık koleksiyon ise *Mukaddes Emanetler Işığında "Yaşayan Mirasımız"* başlığıyla neşredilmiştir (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2017). Hz. Peygamber'in hırkasının verilmesini vasiyet ettiği Veysel Karani ile bu hırkanın muhafaza edildiği Hırka-i Şerif Camii, Veysel Karani'nin mukaddes bir emanete sahip olma nasibi çerçevesinde tarihi kişiliği ile hırkanın nesilden nesile aktarılmasını besleyen emanet bilinci bir diğer literatürü şekillendirmiştir:

-Haşim Köprülü (Üveysi), *Hırka-i Şerif ve Veysel Karani*, (İstanbul: Cami ve Hayrat Derneği, 1975).

-Abidin Sönmez, *Veysel Karani ve Hırka-i Şerif*, (İstanbul: Hırka-i Şerif Derneği Yayınları, 1987).

-Şevket Gürel, *Veysel Karani ve Hırka-i Şerif*, (İstanbul: Yılmaz Ajans, 1997).

-Sümevra Güldal, *Hz. Veysel Karani ve Hırka-i Şerif*, (İstanbul: Yarımelma Kitap, 2005).

-Ahmet Yaşar Ocak, *Süfîlik Geleneğinin Efsanevi Öncüsü Veysel Karani ve Üveysilik*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2020).

Teberrük Meselesi

Geçmiş peygamberlerden, bilhassa Hz. Peygamber'den günümüze ulaşan mukaddes emanetleri muhafaza edip ziyarette bulunarak hayır ve bereket umma anlamında teberrük meselesi literatürün bir diğer boyutunu

oluşturmuştur. Kemal Taşkın tevessül, istiğâse ve teberruk hadislerini incelediği yüksek lisans tezini *Hadislerde Tevessül, İstiğâse ve Teberruk* başlığıyla neşretmiş (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2020), teberruk bahsinde sahabenin Hz. Peygamber'in zati ve eşyası ile teberrukünün örneklerini ele almıştır.

İmadüddin Cemil Halim el-Hüseyni *Esraru'l-âsârî'n-nebeviyye edilletün şer'iyetün ve hâlâtün şifâiyetün ve suverun nâdiratün li'l-âsârî'l-Muhammediyye* (Beyrut: Şeriketü Darî'l-meşarî', 2007) adlı eserinde geçmiş peygamberlerin emanetleriyle teberruk örneklerine işaret ettikten sonra sahabenin Hz. Peygamber'in hatırasıyla teberrukünden misaller sunarak bu tavrın cevazını belirleyen şer'î delillere yer verir. Yazar ayrıca Hz. Peygamber'in defni esnasında kabrin toprağından bir avuç alıp gözlerine süren Hz. Fatıma'nın inşad ettiği şiirden başlayarak seleften halefe teberruk hissiyatı ve dualarını içeren şiirleri de eserine dercetmiştir. Hz. Peygamber'in emanetlerini teberruk meselesi ekseninde yeniden değerlendiren Abdulvehhab Eba el-Hayl *el-Âsârü'n-nebeviyye azametüha, beraketüha, ri'ayetuha* (Kuveyt: Darü'z-zahiriyye, 2021) adlı eserinde ise Hz. Peygamber'e ait olduğu kabul edilen eşyaların aidiyetinde şüpheye mahal varsa da onun hatıralarını barındıran, siretinin

mekansal zeminini teşkil eden Mekke ve Medine'deki mescid, kabristan ve dağları içeren mekan emanetlerinde şüpheye yer olmadığını vurgulayarak bu eserlerin korunmasının önemine işaret etmiştir.

Hz. Peygamber'den itikal eden manevi mirasın her bir detayını kaydederek sünnetine bağlılığını izhar eden müslümanlar, maddi hatıralarını *emanet* diye tanımlayarak ona sevgi, ihtiram ve bağlılıklarını göstermişlerdir. *Güvenilir olmanın ve muhafaza etmenin bilincine* ermiş bu gelenek suretten sirete yolculuğa ram ederken, Mukaddes Emanetler Kitaplığı bu bilinç ve zenginliği sonraki nesillere aktaracak yeni çalışmaları beklemektedir.

NOTLAR

- * Üsküdar Müftülüğü, Kur'an Kursu Öğreticisi.
- 1 Ayrıntılı bilgi için bkz. Nusret Gedik, "Mehmed Müfid Ayıntabi ve Âsârü'l-hikem fi nakşî'l-kadem Adli Eseri", 500. Yılında Mukaddes Emanetler Yaşayan Mirasımız, (İstanbul: Bahariye Sanat Atölyeleri, 2019), 92-107.
- 2 Ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan Yekbaş, "Cabbarzade (Çapanzade) Mehmed Arif Bey'in Bilinmeyen Bir Eseri: Metrûkat-ı Mukaddese-i Risalet Eşya-yı Menkule", *Uluslararası Bozok Sempozyumu*, (Yozgat: 2016), 426-444.
- 3 Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Kara, "Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanât-ı Mukaddese Devr-i Cumhuriyette 'Mahrem' mi Olmuştu?", *Üsküdar Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 13, 2021, 16-25.

“Bugün Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesi’nde muhafaza edilen Mübarek Emanetler -yaygın ifadesiyle Mukaddes Emanetler- hususen Peygamber Efendimize ait parçalar, ona olan hissiyatımızı, muhabbet ve hürmetimizi bir kez daha pekiştirmek, onun alemlere rahmet ve bereket oluşunu, bin beş yüz yıl öncesini hatırlatmak için birer vesiledir (...) Diğer taraftan Peygamberimiz aleyhisselamın bereketinden istifade edebilmek, onun varlık sebebini, resul olarak gönderiliş sebebini kavramakla irtibatlıdır (...) Efendimizden emanet eşyaları muhafazada göstereceğimiz sadakat ve hürmeti, onları ziyaret için tertip edeceğimiz merasimlerle gönlümüzü hoş etmeyi, onun tavsiye ve ikazlarını tutmaktan esirgelediğimizde bereketin hasıl olmasını beklemek beyhude bir bekleyiş oluyor.”